श्रीआत्मानन्दग्रन्थरत्नमाला-चतुष्पञ्चाशत्तमं रत्नम् (५४)

अर्हम् ।

श्रीमद्-रत्नप्रभसूरिविरचिता

कुवलयमाला-कथा ।

सा च

प्रवर्तकश्रीमत्कान्तिविजयमुनिवरान्तेवासिविद्वद्वर-
श्रीमच्चतुरविजयमुनिवरैः संशोधिता ।

प्रकाशिका
श्रीजैन-आत्मानन्द-सभा
(भावनगर)

प्रथमावृत्तिः ५०० प्रतिः

वीराब्द २४४२
ख्रिस्ताब्द १९१६

मूल्यम्
सार्ध-रूप्य

जयं चयं वयं जं दुभं वादियं मए किमवि (?) ।
तासुहि निव्वाणिक्क भवे भवे होउ मे सेवा ॥
उसभ सं थोत्तिय वरिसाण पत्तहि सत्तहि पत्तहि ।
पत्तहि पंचहुत्तहि एस समत्ता सत्तहसिय ॥
पुत्तदिन जाव सीसा निवसति वि के वि धम्मसत्तगुत्ता ।
तं च नमिय जिणंदि तं निच्चं सुणह भावेणं ॥
पणमामि पुरपट्ठाणे वेसे वि जिणे उज्जतं नमिसो ।
सव्वाणिभूसण य साणं सम्मेदइंद य पणमामि ॥
वेभारगयं पणमामि इयरं तह य वाणयगम्मार ।
चालिंग चण्डपिट आयंस नमामि संघट्ठे ॥
पणमामि धम्मचक्कं जिणाण उत्तसियं पणमिसं ।
धम्मरज्जाय नि वंदे चेइयवसंसे वद्धमाणं ॥
पउमासणं च वंदे नाभसुहसुवट्टं च पासविरयाणं ।
गुणनामि दुल्दुलियंदं जिणवरा पालि य वन्दामि ॥

* * * * * * *

जिणजम्मणभूमीओ वंदे निव्वाणठाणभेयं च ।
सव्वंसव्वंसव्वंदे विरहायपणं पणिवयामि ॥
एवं जो पढइ नरो गोसग्गे अप्पउम्भसिसंजुत्तो ।
रयव निवसउ तस्स तहियं तरप पिडदं पि ॥
इय एस कलिकाली नित्थावराणाई जइ सासयाई ।
अज्जोऽवि कोऽवि मणेइ को नादि निष्ठिया सव्वा ॥
इय एस [त]मस्स जिय तिरिद्दिसीय परण्णताएण ।
व इलां होउ पत्तसा इच्छियफलिया य तहूसस ॥

इति श्रीजिनपदनाममुनेदीक्षितस्याज्ञानभयोद्योतनसूरेः ।
गच्छाद आचारवनादौ यथाख्यातानुचितपदबाधविम्यासो रसव्यक्ति-
वैर्नाम्नरः मार्गाद् प्रकामतोऽपव्यापम सर्वोऽपि मम्भावनाकारी । यथा च—

अप्रदिपंद समारूढा हिमगिरिसिहरसारिसं पासायततं । तत्थ
य आहारहि विजयपुरवरीए दक्खिणपायारसेणीपंचं [गुममाणं

[illegible] तं न कहिय [illegible] [illegible] [illegible] कत्थइ [illegible] सेयमल न [illegible] [illegible] चितं न ॥ ३ ॥ कहिंचि [illegible] [illegible]मियं, कहिंचि [illegible] [illegible]. कहिंचि [illegible] [illegible] कहिंचि [illegible] [illegible] कहिंचि [illegible] [illegible]रिति- [illegible] (?) कहिंचि [illegible]मुक्तं, कहिंचि जल[illegible] कहिंचि [illegible] [illegible] कहिंचि [illegible] [illegible]मन्नमच्छ[illegible]. कहिंचि जल[illegible]भिज्ज- माणजलमाणुम, कहिंचि उच्छलमाणम[illegible]भुयङ्गभीमाभोगमहुमा- सुरं, कहिंचि जलमाणुम[illegible]केलीहल्लाजलवीसंकुलं, कहिंचि म[illegible] [illegible]- सन्दोहविन्दुणीसन्दपयडपयपमर[illegible]बलावलाव[illegible]मन्तयंद- यवित्तलजलंति ।

प्रमाणं चास्याः कथायाः श्लोकाना त्रयोदशसहस्री । तत्र च कविना कषायवस्त्वपि संसारविषमस्य प्रतिविम्ब सहृदयाना हृदयदर्पणे पातयितुं तथाविधमेव परिकल्पित वर्त्तते । तत्र संक्षिप्त कथारहस्यमित्थम्—धर्मप्राप्तिनिमित्तभूतमचात्पञ्चमे भवे मोक्षगामिनो चन्द्रसोम–शान्तिभट–माहा[illegible]–धनदेव–व्याघ्रदत्तनामानः पञ्चजीवा प्रधानानि पात्राणि, ते च क्रोधमानमायालोभमोहैरभिभूयमाणाश्चण्डसोम–मानभट–माया–लोभदेव–मोहमटनामभिरन्वर्थव्यपदेशमासादयन्ति, सांसारिकीं [illegible] सहमानाः संयममङ्गीकृत्य देवभूयं गत्वाऽन्योन्यस्य धर्मप्रापणाय [illegible] प्रतिजन्म संमिलन्ति, परस्परस्योपकुर्वन्ति, एकैकस्य धर्मप्राप्तये [illegible] च । अन्तराऽन्यतमो जीव. कुवलयचन्द्रकुमाररूपेणावतीर्य राज- [illegible] [illegible] [illegible] बहुचेष्टमानो दूर पर्यटन् समन्ततः परिभ्रामति, तद्दीयेन वृत्तेन कथाया भूयान् भागो भूपितो भाति, अत एव कुवलय-

मालानाम्ना कथाया व्यपदेशोऽपि कृतो ज्ञायते । ततश्च पञ्चापि ते यथाव-सरं धर्ममाराध्य ततश्च्युत्वा प्रान्ते सर्वे च जीवाः क्रमशश्चरमशासनपतिं श्रीवर्द्धमानस्वामिनं समया दीक्षामादाय मुक्तिपदमनुव्रजन्ति स्म ।

अस्यां च कथायामन्तरान्तरा भूयांसो रोचकतराः कथांशाः सामयिका उपदेशाश्च निवेशिताः सन्ति। नगनगरनदीनदीशादिवर्णनं महाकाव्यसमुचितं सर्वमेव रसपरिपूरितमनुपदमालक्ष्यते । एतदेवाविकलं कथावस्तु संक्षेपेण संस्कृतभाषावतारितायां कुवलयमालायां प्रतिसंक्रमितं वर्त्तते । श्रीमदुद्द्-योतनसूरिभिः कथाया उपोद्घाते मङ्गलमयानि कानिचित्पद्यानि निर्माय कतिपयानां कविमाख्यानां नामानि स्तुतिपथमानीतानि सन्ति । तत्र पूर्वं तरङ्गलोलाकथासूत्रधाराः पादलिप्ताचार्याः समनन्तरं शालीवाहन-षट्-पर्णक-बाण-विमलाङ्क-देवगुप्त-वन्दिक-प्रभञ्जन-रविषेण-हरि-भद्रसूरिप्रभृतयो महान्तः कवयः कथाकारत्वेन निर्दिष्टाः । तदनन्तरं सक-लकथादिभिर्भेदैः पञ्चधा कथां विभज्य संकीर्णकथासमाश्रयणमतिसुखावह-त्वेन प्रतिज्ञातं वर्त्तते । तस्या च तदीयः प्रारम्भिको भागः—

पढमं नमह जिणिन्दं जाए नचन्ति जम्मि देवीओ ।
उव्वेल्लिरबाहुलया रणन्तमणिवलयवालेहिं ॥
पुरिसकरधरियकोमलणलिणीदलजलतरङ्गरङ्गन्तम् ।
णिव्वत्तरायमज्जणविम्बं जेणप्पणो दिट्ठं (?) ॥
वसिउं चिरं कुलहरे कलाकलावसहिआ णरिन्देसु ।
धूय व्व जस्स लच्छी अज्जवि य सयंवरा भमइ ॥
जेण कओ गुरुगुरुणो गिरिवरगुरुनियमगहणसमयम्मि ।
लहरिसहरियासकन्तभूषणो केसपब्भारो ॥
तवतवियपावकलिणो नाणुप्पत्तीइ जस्स सुरनिवहा ।
संसारनीरनाहं तरियं ति पणच्चिरे तुट्ठा ॥
जस्स य तित्थारम्भे तियसवइत्तणविमुक्कमाहप्पा ।
करकमलमउलिसोहा चलणेसु नमन्ति सुरवइणो ॥
तं पढमपुहइपालं पढमयवत्तियसुधम्मवरचक्कं ।
निव्वाणगमणइद्धं पढमं पणमह मुणिगणिन्दं ॥

कोऊहलेण कत्थइ परवयणवसेण सक्कयनिबद्धा ।
किंचि अवब्भंसकया दो चिय पेसायभासिल्ला ॥
सव्वकलागुणजुत्ता सिङ्गारमणोहरा सुरइयङ्गा ।
सव्वकलागमसुहया संकिण्णकह त्ति नायव्वा ॥
एयाणं पुण मज्झे एस चिय होइ एत्थ रमणिज्जा ।
सव्वभणिईण सारो जेण इमा तेण तं भणिमो ॥

उपरितनकविनामावलीमध्ये भवविरहेति समरमियङ्केति पदेन च निर्दिष्टानां श्रीमतां परःसहस्रशास्त्रप्रणेतॄणां हरिभद्रसूरीणां सत्तासमयोऽष्टमशताब्द्याः प्राक्तन एव स्यात् । तेन यत्कैश्चिदुपमितिभवप्रपञ्चाकथाकारश्रीसिद्धर्षिसमकालवर्तिता स्वीकृता तन्निरस्तम् ।

अथ प्रस्तुता संस्कृतकुवलयमालाचम्पूकथाऽनेकमूलभूतकथावस्तुकलिता यथास्थानपरिपोषितरसा गुणवती प्रचुरालङ्कारालङ्कृता च । एतदीयं गद्यं न केवलं श्रवणप्रियं किन्तु हृदयहार्यपि । एतदीयानि पद्यानि न केवलं प्रसन्नानि किन्तु विविधव्यङ्ग्यव्यञ्जकान्यपि । एतदीयोऽर्थो न केवलमपूर्वतया चित्ताकर्षकः किन्तु स्वानुभवसंवेद्यमानतया स्वाभाविकतया च हृदयाह्लादकारी । एतत्कथान्तःपातिनः आनुषङ्गिका उपदेशा न केवलं मनो रञ्जयन्ति किन्तु तत्त्वज्ञानायापि प्रकल्पन्ते । एतच्च सर्वमपि प्रेक्षावन्तः पुस्तकावलोकनेन स्वयमेवावभोत्स्यन्ते इति कृतं विस्तरेण ।

अस्याश्च कथायाः प्राकृततः संस्कर्तारः श्रीमत्परमानन्दसूरिशिष्याः श्रीरत्नप्रभगुरवस्तेषां पाश्चात्यसमयो विक्रमार्कीयायास्त्रयोदशशताब्द्या उत्तरार्द्धं चतुर्दश्याः शताब्द्याः प्रारम्भ एव वा संभाव्यते यत एतत्कथासंशोधनं चतुर्दशशताब्दीप्रारम्भवर्तिभिः श्रीमत्कनकप्रभसूरिशिष्यैः श्रीमद्भिः प्रद्युम्नसूरिभिः कृतं संभाव्यते यतस्त एव प्रद्युम्नसूरयः प्रायशो विवेकमञ्जरीटीका-शान्तिनाथचरित्र-धर्मोपदेशमाला-शालिभद्रचरित्रप्रभृतीन् ग्रन्थान् संशोधितवन्त इति तत्तद्ग्रन्थप्रान्तभागावलोकनेन निर्णीयते । ग्रन्थकारा हि प्रायशो ग्रन्थं निर्माय स्वसमयवर्तिना केनापि विचक्षणेन विदुषा संशोधयन्तीत्यविच्छिन्ना परम्परा प्रसिद्धैव । ततश्च यद्यपि प्रद्युम्नसूरिनामानोऽनेके सूरयोऽभूवन् तथापि संशोधकत्वेन विश्रुतिं गतैश्चतुर्दशशता-

श्रीप्रारम्भसूचनामन्त्रैः प्रद्युम्नसूरिभिः समग्रमपवर्गितं प्रस्तुतकथाकृतां श्रीरत्नप्रभसूरीणां संभाव्यमानं गैरुपदे मुनिसत्तम्।

श्रीमन्तो रत्नप्रभसूरयो मूलकथाकृतो दाक्षिण्यचिह्नसूरीन् ग्रन्थारम्भे एव प्रतिपद्य प्राचीनान् मूलकथोद्योतनिबद्धान् महाकवीन् निर्दिश्य च गुणग्राहकतां दर्शितवन्त इति विदुषां स्मार्यम्।

"नमः श्रीह्रीँदेवतायै । नमः श्रीबृहत्कुवलयमालाकथाविधायिने श्रीदाक्षिण्यचिह्नसूरिप्रवराय । ॐ अर्हम् ।" इत्येतावान् पाठो यद्यपि ग्रन्थारम्भे हस्तलिखितपुस्तकेऽस्ति परमस्माभिर्मुद्रितेषु अप्रकाशितीत एवावगन्तव्यो बुद्धिमद्भिः। संस्कृतप्राकृतोभयकथायामपि क्वचिद् द्वयमेनि क्वचिद् द्वयमेनि च भिन्नभिन्नपाठदर्शनादस्माभिर्द्वयमेनि पाठमङ्गीकृत्य परः कोष्ठके ( ) लिखितः। किंच लेखकप्रमादादिदोषवशेन यत्र यत्र पाठविच्छेदेन संबन्धत्रुटिः प्रतिभासितः तत्र तत्र संगतिसंपादनाय प्राकृतकथानुसन्धानेन स्वकल्पनाबलेन च [ ] एतादृशकोष्ठकान्तरे मध्य एव पाठः संन्यस्तः। अपरं च प्राकृतकुवलयमालाया एकैव प्रतिः प्राप्यते सापि परिच्छेदप्रायविशुद्धिरहिता एव प्राकृतपाठः यथोपलब्धं लिखितोऽस्ति तत्र च धीमद्भिर्विवेचकैः संशोध्य वाचनीयाः।

अस्याश्च कुवलयमालायाः संशोधनावसरे त्रीणि पुस्तकानि समासादितानि। तत्र कसंज्ञकं पंन्यासश्रीमत्सिद्धिविजयगणिसत्कं नवनवतिपञ्चात्मकं पञ्चपञ्चाशदधिकचतुर्दशशततमे संवत्सरे लिखितम्। खसंज्ञकं पूज्यपादप्रवर्तकश्रीमत्कान्तिविजयसत्कं त्रिसप्ततिपञ्चमयं पञ्चपञ्चाशदधिकैकोनविंशतिशततमे संवत्सरे लिखितम्। एते च द्वे पुस्तके प्रायेण समानपाठे शुद्धप्रायाशुद्धे च। गसंज्ञकं च पुस्तकं लालनपुरीयपुस्तकभाण्डागारसत्कं पंन्यासश्रीमदानन्दसागरद्वारा संप्राप्तं लिखनान्तिमप्रशस्तिकम्—"एवं श्लोक १४५४ पर्व सर्वा किमपि विमर्श श्लोकं गुणविशुद्धिप्रमितैः गुणवल्लीं लेखं सर्वे। संवत् १५४० वर्षे भाद्रपदमासे कृष्णपक्षे एकादश्यां तिथौ बुधवारे प्राग्वाटवंशोद्भव श्रीगोविन्दराजनगराख्ये लीलावतीग्रामे एतच्छुभमस्तु सुन्दरसोमसुन्दरसूरिशिष्यविनयदर्पमूर्तिगणिशिष्यवराचार्यं कुवलयमालायाश्चरित्रं भाद्रपदेन लिखितमिदम्।" इति तद्दीयप्रशस्तावाक्यांशप्राप्तं संक्षेप-

कनेन संवत् १२८० वर्षे लिखितं पूर्वोक्तपुस्तकद्वयादिशिष्य संशोधितं वर्तते इति ज्ञायते। एतत्पुस्तकत्रयमेवमेन साहाय्यमनुष्ठितवन्तः पूज्यमहात्मानः प्रथमपङ्क्तयुक्ततदाधारस्थानः।

एतत्पुस्तकसंशोधनं महता प्रयासेन कृतवन्तः श्रीमन्तः सर्वेषां पुस्तक-संशोधनमनीषिप्रवरेषु श्रीचतुरविजयमुनिवराः। यद्यपि संशोधनक-र्मणि प्रभूतमवधानमदायि तथापि प्रमादादिदोषवशात् दृष्टिदोषात्छद्मस्थता-वशात् क्वचित् त्रुटिसंभवसंभवमत्या वाचकानां दृष्टिपथमवतरेत्तर्हि सा विशा-लहृदया सज्जनैः सूक्ष्मदृष्ट्या संशोधनीया इत्यावेदयामो वयम्—

विक्रमसंवत् ११७२ मितायौ	सविनयनिवेदकाः भावनगरस्थश्रीजैन-आत्मा- नन्द-सभाया सभ्यगः।

॥ अर्हम् ॥

॥ न्यायाम्भोनिधिश्रीमद्विजयानन्दसूरीश्वरपादपद्मेभ्यो नमः ॥

श्रीमद्रत्नप्रभसूरिविरचिता

कुवलयमालाकथा ।

आदित्यवर्णं तमसः परस्तादस्तान्यतेजःप्रचयप्रभावम् ।
यमेकमाहुः पुरुषं पुराणं, परात्मदेवाय नमोऽस्तु तस्मै ॥ १ ॥

लोकालोकस्वरूपद्विचारविदुरो विस्पष्टनिःश्रेयस-
द्वारः स्फारगुणालयस्त्रिभुवनस्तुत्याङ्घ्रिपद्मेरुहः ।
सध्वर्द्धिध्वजलाञ्छनधर्मविभवो विस्तीर्णकीर्तिप्रभा
आद्योऽन्येऽपि मुदं जनस्य ददतां श्रीतीर्थराजश्चिरम् ॥ २ ॥

गोभिर्वितन्वन् कुमुदं विशुद्धं, तमःसमूहं परितः क्षिपंश्च ।
ददातु नेत्रद्वितयप्रमोदं, श्रीशान्तितीर्थाधिपतिर्मृगाङ्कः ॥ ३ ॥

शिवाय भूयादपुनर्भवाय, शिवाङ्गजन्मा स शिवाख्यो यः ।
जन्मप्रभृत्येव न यस्य कस्य, अकामतं विश्रुतमेतदत्र ॥ ४ ॥

अष्टमूर्तिरिव भाति यो विभुर्नम्रनागमणिराजिबिम्बितः ।
दर्पकोपचितिविच्युतिक्षमः, क्षेममेष तनुतां जिनः स वः ॥ ५ ॥

यन्नाममन्त्रवशतोऽपि शरीरभाजां,
नश्यन्ति सामजघटा इव दुष्कृतौघाः ।

[illegible]नन्दनभूमेन्द्रमुखा जिनेन्द्र,
देवः स वः शिवसुखानि तनोतु वीरः ॥ ६ ॥

सा भारती यच्छतु वाञ्छितानि, यस्याः प्रसादात्कवयो भवन्ति ।
[illegible]: सुधुनाभिगतं, न यस्य मूल्यं न च जीर्णता च ॥ ७ ॥

[illegible] द्विष तं, गुरुं तमस्तोमहरं नमामि ।
[illegible] यस्य भास्वरो, विकस्वरं ज्ञानसरोजमेतत् ॥ ८ ॥

[illegible] कथा, कुलालमालाघट कुतोऽस्ति ।
[illegible] ॥ ९ ॥

[illegible] लिलिखा या,
[illegible] ।
[illegible] मणि [illegible],
[illegible] ॥ १० ॥

[illegible] परिभ्रमता [illegible] । यथापि [illegible] । ते [illegible] । [illegible]
[illegible] च [illegible] । [illegible] ।

तत्र प्रथममेव प्रथमतीर्थेशेन प्रथितप्रभुमहिम्ना धनसार्थवाहभवे
यतिभ्यः प्राज्यमाज्यं ददता रोपितो दानधर्मः । ततः सिद्धगन्ध-
र्वादीनां प्रत्यक्षं प्रतिज्ञां समाश्रयता भगवता सर्वं मम पापमकरणी-
यमिति प्रकटीकृतः शीलधर्मः । वर्षोपवाससम्बितेन प्रकाशितो लोके
तपोधर्मः । सर्वेषामन्त्यानशरणत्वकर्मवर्गगाढबन्धमोक्षनारकतिर्यग्गतिन-
रामरगमनागमनदुःखसुखधर्मशुक्लध्यानादिभावनां भावयता भगवता
निवेदितो भावनाधर्मः । ततोऽस्मादृशामादृशैर्दानादिभिस्त्रिभिर्दूरत
एव परित्यक्ताः । यतः सत्त्वसंहननवर्जिताः । तस्मादेष संवेगका-
रको भावनाधर्मः शुभकरणीय इति । यतः सदा सत्पुरुषालीक-
दोषप्रवृत्तिपराः प्रमादपरवशचेतसो दुर्जनपार्श्ववर्तिनः परमसंमार्गा-
नुसारिणश्छिद्राग्र’, ततः श्रीमज्जिनेन्द्रश्रमणपुङ्गवसत्पुरुषगुणग्रामा-
भिरामोत्कीर्तनेन सफलीक्रियते जन्मेति । अन्यच्च—ये च पूर्वं
पादलिप्त-शातवाहन-षट्कर्णक-विमलाङ्क-देवगुप्त-बन्दिक-प्रभ-
ञ्जन-श्रीहरिभद्रसूरि-प्रभृतयो महाकवयो बभूवुः । येषामेकै-
कोऽपि प्रबन्धोऽद्यापि सहृदयानां चेतांस्यनुहरति । ततः कथं तेषां
महाकवीनां कवित्वतत्त्वपदवीमनुभवामः ? ।। यदि मृणालनालाभिर्म-
दोन्मत्ता करिणो बध्यन्ते, यदि वा गुञ्जाफलैरनुपमानां विद्रु-
माणां शोभा प्राप्यते, यदि वा काचशकलैर्वैडूर्यमणिप्रभा प्रका-
श्यते, यदि वा भुजाभ्यामम्भोधिस्तीर्यते, यदि वा काञ्च-
नगिरिस्तुलया तोल्यते, तदा चतुरचेतसां चमत्कारिणी कथा मादृशै-
रपि समुदीर्यते । परमियं तु न कवित्वमदेन, न च शब्दशास्त्र-
प्रावीण्येन, न च साहित्यसौहित्येन, न च कर्कशतर्ककौशलेन,
किन्त्वात्मनो विनोदाय । सा च पञ्चधा सकल-खण्ड-उल्लाप-परि-

हास-वरास्यादिभिः कथाभिः। एताः कथाः सर्वा अपि प्रसिद्धाः। एतासां लक्षणधरा संकीर्णकथा ज्ञातव्या। अथ संकीर्णकथैवो-च्यते। साऽपि त्रिविधा धर्मार्थकामकथाभिः। ततो धर्मकथैव भण्यते। सा च धर्मकथा चतुर्विधा, आक्षेपिणी १ विक्षेपिणी २ संवेगजननी ३ निर्वेदजननी ४ चेति। तत्राक्षेपिणी मनोऽनुकूला १, विक्षेपिणी मनःप्रतिकूला २, संवेगजननी ज्ञानोत्पत्तिकारणम् ३, निर्वेदजननी वैराग्यजनका ४। ततः प्रस्तुतकथाशरीरमुच्यते—तच्च कीदृशम्? सम्यक्त्वलाभगुरुतरं परस्परनिर्व्यूढसुहृत्कार्यं निर्वाणग-मनसारमेतद्दाक्षिण्यचिह्नेन सूरिणा निर्मितम्। यथा–स कथास्वामी कुवलयचन्द्रो जातः। यथा च मानसंगतेन देवेन हृतः। यथा च तेन सिंहो देवः साधुश्च दृष्टः शून्ये कानने। यथा स पूर्वजन्म पञ्चानामपि जनानां मुनिमुखाच्छुश्राव। यथा स सिंहश्च सम्यक्त्वं

सर्वथैव परित्याज्यः, स दूराद्दुर्जनः सताम् ।
द्विधा स्वेनार्पितेनापि, यः परं कुरुते द्विधा ॥ २ ॥

तद्विहाय तयोश्चर्चां, खलकार्यविहस्तयोः ।
अस्याः कथायाः संक्षेपः, क्रियते स्वार्थसिद्धये ॥ ३ ॥

तथाहि—

जम्बूद्वीपे द्वीपे धर्मवारणसधर्मणि षट्खण्डभरतक्षेत्रस्य दक्षिणार्धे मध्यमदेशावनीमौलिमण्डनमणिर्विनीता नाम नगरी । या महापुरुषनाभिजन्मनो जिनेश्वरस्य समेतवासवकृतराज्याभिषेकानन्तरं संमासनलिनीदलनिक्षिप्तवारिव्याप्तकरमिथुनरूपर्यस्तचरणयुगलाभिषेकदर्शनसहर्षहरिमजल्पितसाधुविनीतपुरुषाह्विता विनीतेति प्रसिद्धा तदाऽभवत् । यत्र च शक्रः स्वयं प्रमुदितचेता भक्तिभरनिर्भृतो वासनावासितान्तःकरणोऽनन्तमहिमामेयगाङ्गेयच्छायकायश्रीनाभेयस्य सन्मुच्छ्रितमपनीतहृदयावसादं प्रासादं कारयाञ्चकार । या चानन्तप्रवरसुरभुवननिवहाभ्रभ्वजावलेः करैरिव मत्सदृशी पुरी नाऽपरास्ति [इति] निवेदयतीव । यत्र शुभ्रशरदभ्रविभ्रमधारिणि स्फुटस्फाटिकमयान्यभ्रंलिहाग्राणि हर्म्याणि सुरपथप्रसंचरिष्णोरुष्णांशोरपि विरचयन्ति स्यन्दनस्खलनम् । यत्र द्विमुखो मृदङ्गः, तीक्ष्णो मण्डलाग्रः, भ्रमणशीलो मधुकरः, सकलङ्कश्चन्द्रः, प्रवासी राजहंसः, चित्रलो मयूरः, अविनयी बालः, चपलः प्लवगः, परोपतापी ज्वलन एव न पुनर्जनः। यत्र च स्पर्श एव प्रस्तरः, पीयूषमेव जलम्, छायाद्रुम एव द्रुमः ।

वर्ण्यते सा कथं देवैः ?, किल शक्रनिदेशतः ।
या श्रीमन्नाभिपुत्रस्य, निवासार्थं विनिर्ममे ॥ १ ॥

यां वीक्ष्य पथिका नैककौतुकानां निकेतनम् ।
प्रवासालापवैधुर्यं, स्वप्रियाणां वितन्वते ॥ २ ॥
तद्वस्तु नास्ति यत्तत्र, प्राप्यते प्राणिभिः सुखम् ।
यत्कथास्वपि वर्तेत, तत्सर्वमपि वीक्ष्यते ॥ ३ ॥
यत्र वक्राङ्गता हंसे, मत्स्ये च स्वकुलक्षयः ।
अरिष्टं सूतिकागेहे, जने नैव कदाचन ॥ ४ ॥
राजन्ते यत्र कासारा, नराश्च कमलाश्रिताः ।
सद्वृत्तशालिनः स्वच्छाः, सच्छाया द्विजभूषिताः ॥ ५ ॥
यन्मृगाक्षीमुखाम्भोजलावण्येन विनिर्जिता ।
तपस्यतीव त्रपया, सरोजालिः सरोजले ॥ ६ ॥
अनन्तवैभवोपेतनिकेतोन्नतकेतनैः ।
छन्नायां यत्र मार्तण्डमण्डलं न दृशां पथि ॥ ७ ॥

तत्र दृढधर्मो नाम राजा । यः सरलो दाक्षिण्यनिधिर्दानशौण्डो-दयालुः शरणागतवत्सलः प्रियंवदः [च] । यस्तु दौर्गत्यशीतसंतापितानां दहनः; न पुनर्दहनः, सुजनवदनकमलाकराणां तपनः; न पुनस्तपनः, घनसमयः स्वजनकदम्बानाम्, शरदागमः प्रणयिजनकुमुदवनस्य, हेमन्तः प्रतिपक्षलक्षकामिनीकमलिनीनाम्, शिशिरकालः (रः) सौधयुवतीजनकुन्दलतानाम्, सुरभिर्मित्रकाननानाम्, ग्रीष्मः शत्रुजलाशयानाम्, कृतयुगावतारो निजक्षितिमण्डले, कलिकालो वैरिनरेन्द्रराज्येषु, संतुष्टः स्वकलत्रेषु; न पुनः कीर्तिषु, लुब्धो गुणग्रामेषु; न पुनरर्थेषु, गृद्धः सुभाषितेषु; न पुनरकार्येषु, सुशिक्षितः कलासु; न पुनरलीककपटचाटुवचनेषु । तस्य करालकरवालधाराविदारितवैरिवारणकुम्भस्थलीगलितमुक्ताफलविभूषिताखिलक्षितितलस्य सर्वत्रा-

स्फुरन्निशितनिस्त्रिंशप्रतापतपनशोषिताशेषविपक्षक्ष्मापकीर्तिसरसीवि-
सरस्य शरच्चन्द्रचन्द्रिकावदातगुणसङ्घातस्य निरवधिसौभाग्यलक्ष्मीकटा-
क्षच्छटालक्षिताभिलाषपूर्णभवस्य नम्रानेकनरेश्वरशिरःश्रेणिमणिमुकु-
टकोटिप्रभाजालपिञ्जरितपादारविन्दस्य प्रतापाक्रान्तदिक्चक्रवाला-
न्तविश्रान्तशासनस्य मधुमथनस्येव कमला, कुमुदबन्धोरिव कौमुदी,
निरुपमरूपनिर्भर्त्सितसुरसुन्दरीमार्या अनन्यसामान्यपुण्यलावण्योपचिता
अविकलकलाकलापकलिता सदा सद्धर्मध्यानदत्तावधाना सर्वान्तः
पुरप्रधाना समग्रगुणग्रामाभिरामा स्वयंवरपरिणीता प्रियङ्गुश्यामा
कान्ता कान्ता बभूव । अथ तस्य तया सार्कं नाकेश्वरस्येव शच्या
विषयसुखमनुभवत कोऽपि कालो व्यतिचक्राम ।

अन्यदा चाभ्यन्तरसभासीनस्य तस्य नृपस्य कतिपयमन्त्रिजनपरि-
वृतस्य धैर्यसाधितामतिष्ठितवामपार्श्वस्य बाहुलताऽवलम्बितवेत्रलता
प्रतिहारी समाययौ । तया विनतया नृपतेः पदपद्मयुग्ममयुग्मकल्या
विज्ञप्तम्—'देव ! एष समरसाक्षसेनापतिपुत्रः सुषेणाख्यस्तदा देव-
सेवाक्षया गान्धर्वनरेन्द्रविजयार्थं ययौ स साम्प्रतं द्वारि स्वामिनश्च-
रणाम्बुजदर्शनमभिलषत्यस्ति' । राज्ञोक्तम्—'प्रविशतु' इति । 'य-
दाज्ञापयति देवस्त्वरमाण' [इति] वदन्त्या तया प्रवेशितः सेनानीः ।
स च नृपं विलोक्य क्षितितलभागमुपसर्प्य ननाम । राज्ञाऽपि 'आसन-
मासनं' इति जल्पता दक्षिणकरतलेनोत्तमाङ्गं परिस्पृश्य सम्मानितः ।
ततो विरचितदेवप्रणामः स सकलसामवायिकनायकगणानतिदूरे
यथोचितविष्टरे निषसाद । अथ पृथ्वीभृता तमासनासीनं सुषेणं
निरीक्ष्य हृदयाभ्यन्तरप्रवर्तितप्रमोदामृतपूरितनिस्यन्दबिन्दुसन्दोह-

---

१ ग–"सर्वदस्व बाहु॰" इत्यपि । २ ग–"न्तरे प्रमोदामृतपूरितेन हर्षोत्पुल्लि विमुक्ता सुषेण !" इत्यपि ॥

कृतः कदाचन सौविस्योर्ने कारि । तथैव तदा धर्मेद यथा ममापुत्रस्येव पुत्रो भवति' इति । तत् त्रिविष्टपं लिखता राजा प्रभातमालापुरस्त्री । [illegible] दृष्टवानितो दाता ।

अन्यस्मिन् दिवसे [illegible] राजेन्द्रमन्दिरसरि-तस्य तस्य गृहे सुवर्णैरिव [illegible] सौभाग्य-[illegible] कुसुमकुला [illegible] पुरतः, ततः च तदा प्रियतमाऽर्तीव [illegible] सार्थं । सा च [illegible] विविधविशेष निर्भ-र्त्सी । ततो नृपः [illegible] वर्णोत्पादनादरः [illegible] वष्टीरपीडितुषि-तवान् । प्रियवचनमालाभवन [illegible] विचिन्ति-तः 'अहो! कुसुमलता [illegible] देवी वसुधा विविधम-[illegible] न [illegible] आहारोऽपि न, [illegible] । किं पुनरेव्याः कोपकार-णम्? । अथवा स्वयमेव चिन्तयामि, यत् स्त्रीणां स्वभावत एव पञ्चभिः कारणैः कोपः समुत्पद्यते। तद्यथा—प्रणयस्खलनेन १, गोत्र-स्खलनेन २, अविनीतपरिजनेन ३, प्रतिपक्षदर्शनेन ४, अप्रसूतत्वे-न ५ । तत्र तावत् प्रणयस्खलनं न, येन मम जीवितस्याप्येषैव स्वामिनी [illegible] । अथ गोत्रस्खलनमपि न, येनास्यामेवा-[illegible] पुत्रपुत्रीजनमपि [illegible] । अथ परिजनोऽपि [illegible] भवति न पुनरेव्याः । प्रतिपक्षदर्शनमपि न, येन सर्वोऽप्यन्तःपुरजनो देवतामिव देवीं मन्यते । शेषं अप्रसू-तत्वं दूरत एव न, येनास्यां [illegible]

शोचनीयतामगमम् , ततो मयाऽनेन मन्युना बाष्पभरो रोद्धुं न शक्यते ।' अथो भूभृता तद्वक्त्रनिर्गतवाक्यविस्मयापह्नरसाशिष्य-मानमनसा भणितम्—'अहो! बालस्याभिमानोऽभिमानः, अहो! साव-ष्टम्भत्वम , अहो! वचनविन्यासः, अहो! स्फुटाक्षरालापत्वम् , अहो! कार्याकार्यविचारणा चेति सर्वथा विस्मयनीयमेतत् । यदेतस्याम-ल्पवयस्यायामीदृश एव बुद्धिविभवः ।' इति जल्पता भूभृता वीक्षि-तानि सचिवेशाननानि । मन्त्रिभिरुक्तम्—'देव! कोऽत्र विस्मयः? । यथा गुञ्जाफलसमानोऽपि ज्वलनो दहनस्वभावः, सिद्धार्थमात्रोऽपि वज्रविशेषो गुरुरेव, तथैते महावंशप्रसूता राजपुत्राः सत्त्वपौरुष-मानप्रभृतिगुणैर्निर्भरैः सह संवर्धितदेहा एव भवन्ति । अन्यत्, देव! नैते प्रकृतिपुरुषा , किन्तु देवत्वच्युताः सावशेषशुभकर्मा-णोऽत्र जायन्ते ।' ततो महीभृता जल्पितम्—'एवमेवैतत्, नात्र संदेहः.' इति । भणितश्च सानुनयं कुमारः—'वत्स! मा चिन्ता-क्रान्तमना भव । यथाऽहं भवता रिपुमल्लगन्धम्, न पुनः साम्प्र-तम् । यदा त्वमस्मन्मन्दिरे समागतस्तदाप्रभृत्येव त्वद्दर्शनमात्रेणापि स सर्वदिक्षु मूर्तनिर्भिन्नं जात । भवान् मम पुत्र एव। एवं परिज्ञायाऽ-धृतिं मा कार्षीः । मुञ्च प्रतिपक्षबुद्धिम् । अभिरमस्व वत्स! स्वेच्छ-याऽऽत्मनो निकेतने यथा, मत्पार्श्वे भव्य भाति' इति भणित्वा नृपे-

कुमारस्य वक्षःस्थले सकण्ठकन्दलप्रदुभार्यं निर्मलमुक्ताफलहारो [illegible], दत्तानि च समुक्ताफलकान्तिकलितनागवल्लीदलानि । [illegible] प्रसादः' इति भणित्वा तत्सर्वं स्वीचक्रे । भणितश्च देव-[illegible] भणितश्च—'तथा त्वयैव उपचरितो

—"पूर्वदेवो सह दर्शित—" ॥

यथा यावन्न सौर्यपत्नोर्न स्यात् । सर्वदा मया कर्तव्यं यथा स्वानुरूप एव पुत्रो भवति' इति । तत्र विचिन्त्यमानं चिन्तया गता [illegible] । [illegible] वासरः ।

अथान्यदिवसे [illegible] परिशालय [illegible] सुप्ते [illegible] पीतधव[illegible] सुमङ्गला [illegible] । तदा च राज्ञा मौक्तिकमालेव [illegible] कार्या । सा च [illegible] निरीक्षणी । ततो नृपः [illegible] [illegible] चिन्तितवान् । [illegible] 'अहो! सुमङ्गलया कथितं यदद्य देव्या [illegible] विविध[illegible]ऽपि परिजनेनाऽऽलापितोऽपि न कल्पयति आहारोऽपि न, केवलमानने मौनमवलम्ब्य । किं पुनर्देव्याः कोपकारणम्! । अथवा स्वयमेव चिन्तयामि, यतः स्त्रीणां स्वभावत एव पञ्चभिः कारणैः कोप उत्पद्यते । तद्यथा—प्रणयस्खलनेन १, गोत्रस्खलनेन २, अविनीतपरिजनेन ३, प्रतिपक्षकलहेन ४, धर्मान्तरेण ५ । तत्र तावत् प्रणयस्खलनं न, येन मम जीवितस्याप्येषैव स्वामिनी निरूप्यत इति । अथ गोत्रस्खलनमपि न, येनान्यामेवा[illegible] पुरपुरन्ध्रीजनमपि स्मरामि । अथ परिजनोऽपि मदायत्तः सदाऽऽदेशी भवति न पुनर्देव्याः । प्रतिपक्षकलहमपि न, येन सर्वोऽप्यन्तःपुरजनो देवतामिव देवीं मन्यते । शेषं धर्मस्खलनं दूरत एव न, येनाऽऽजन्म [illegible] महामहीपतेर[illegible]

देवी मृतेति । ततः किं पुनरेतद्भवेत् ?' इति चिन्तयन् भूपतिर्देव्या वासवेश्म प्रविवेश । न पुनस्तस्य सा लोचनगोचरतां जगाम । नृदेवेन पृष्टा चेटिका काऽपि—'कुत्र देवी ?' इति । तया निवेदितम्—'देव ! देवी कोपौकसि प्रविष्टा ।' तत्र भूमीविभुर्ययौ । दृष्टाऽनेन देवी हस्तिनोन्मूलितेव कमलिनी, भग्नेव वनलता, प्रोरिक्षतेव कुसुममञ्जरी । ततस्तां प्रेक्षमाणः क्षितिपतिस्तस्याः सविधवर्ती बभूव । तत आसनात्सविनयमलसायमाना चारुलोचना समुत्तस्थौ, निजमासनमदाच्च । उपविष्टो राजा देवी च । ततः पृथ्वीपतिरुवाच—'प्रिये ! कोपने ! किमेतदकारणे चैव शरत्समयवारिधाराहतसरोजमिवोद्वहसि वदनाम्बुजम् ? । नाहं किञ्चिदपराधं स्वस्यान्यस्य वा स्मरामीति । ततो मनः प्रसन्नतामानीय निवेदय । किं मया न तव सम्मानितो बन्धुजनः ?, किं वा न पूजितो गुरुजनः ?, किं वा न संतोषितः प्रणयिवर्गः ?, अथवा न विनीतः परिजनः ?, अथ प्रतिकूलः सपत्नीसार्थः ?, येन कोपमवलम्ब्य स्थिताऽसि ।' ततस्तद्वचः श्रुत्वा किञ्चित्सहास्यमास्यं निर्माय देवी सुधामुचं वाचमुवाच—'देव ! तव पदपद्मयुग्मप्रसादवशतः किञ्चिदपि न न्यूनमस्ति, किन्त्वनेकभूमिनायकमौलिमुकुटमाणिक्यकोटिनिघृष्टचरणयुगस्याऽपि तव प्रणयिनी भूत्वाऽत्र वीक्षापथा जाताऽसि । यादृशस्तस्यास्तरलदृशः पुण्यवत्यास्तनूद्भवः स्नेहभाजनं महेन्द्रकुमारस्तादृशो मम मन्दभाग्यायास्त्वयि नाथे सत्यपि नास्तीत्येतद्भावयन्त्याः स्वस्योपरि निर्वेदः तवोपरि च मम कोपः समजायत' इति । ततो विसयस्मेरचेतसा नीतिप्रचेतसा विशामीशेन चिन्तितम्—'पश्यताविवेकित्वं महिला-

१ ग-"अपरस" इत्यपि ॥

जनस्य यदलीकासंबद्धमदपिशैरीदृशैर्ह्रियन्ते कामिनीभिः कामुकजनस्य चेतांसि ।' भ्यापतिरुक्तम्—'देवि ! यदेतदेव कोपकारणमत्र क उपाय ? दैवायत्तमेतत्, नात्र पुरुषकारस्यावसरो नान्यस्य चेति । यतः—

> अनुद्यमाय कुप्यन्ति, स्वजनाय कुबुद्धयः ।
> दैवायत्ताः पुनः सर्वाः, सिद्धयो नेति जानते ॥ १ ॥

तावदेवंविधे व्यवस्थिते कथमकारणे कोपमवलम्बसे ? ।' देव्या विज्ञप्तम्—'नाथ ! नाहमकार्ये कुपिता, किन्तु कार्य एव । किं यदि महीपतिरुद्यमं विधाय देवतामाराध्य संततिं याचते ततः कथं मनोरथाः प्रमाणकोटिं नाटीकन्ते ?, अतः सरीरस्तु मम मन्दभागिन्याः त्यागी देवताऽऽराधनेन' इत्युक्त्वा चरणकमलयुगले निपतन्ती राज्ञा भुजाभ्यां धृत्वा प्रोक्ता—'कान्ते ! यत्त्वं वदसि तदवश्यं विधास्ये । सर्वथैवाधृतिं मुञ्च । परित्यज संतापं । कुरु भोजनं । भज पद्मगोचरभवं सुखम् । प्रिये ! निशितासिधारया त्रिनेयनस्य[1] पुरो हुत्वा स्वमांसं, कात्यायन्या अग्रतः शिरसा बलिं दत्त्वा वा, महाश्मशाने भूतप्रेतपिशाचादिकं कमपि साधयित्वा, विद्यया वा पुरन्दरमपि समाराध्य मया तनुजो याचनीय एव' इति भूपवचनं समाकर्ण्य हर्षप्रकर्षप्रवृत्तसर्वाङ्गरोमोद्गमा प्रोत्फुल्लवदनाम्बुजा देवी समजनि । ततो नृपतिरुत्थाय कृतमज्जनभोजनविधिर्विधिज्ञं मन्त्रिगणं समादिदेश—'भो भोः सुरगुरुप्रमुखाः सचिवाः ! अद्येदृशो वृत्तान्तः समभूत्' । देव्याः कोपकारणमात्मनः प्रतिज्ञारोहणं च कथयामास । मन्त्रिभिरुक्तम्—'देव ! यतः—

---

[1] ग-"त्रिनेत्रस्य" इत्यपि ॥

अङ्गणवेदी वसुधा, कुल्या जलधिः स्थली च पाताल
वल्मीकश्च सुमेरुः, कृतमतिज्ञस्य धीरस्य ॥ १ ॥

तथा—

पराक्रमवतां नृणां, पर्वतोऽपि तृणायते ।
ओजोविवर्जितानां तु, तृणमप्यचलायते ॥ १ ॥

ततो देव! यत्त्वया चिन्तितं तत्तथैव । सुन्दरश्चैष ईदृ
स्याध्यवसायः । यतो भणितं पूर्वमुनिभिर्लोकशास्त्रेषु । यथा-

अपुत्रस्य गतिर्नास्ति, स्वर्गो नैव च नैव च ।
तस्मात् पुत्रमुखं दृष्ट्वा, पश्चाद्धर्मं समाचरेत् ॥ १ ॥

अन्यच्च, देव! सर्वाण्यपि कार्याणि पिण्डपानीयप्रदानाद
विना न संपद्यते पुरुषाणाम् । भण्यते च—

विद्यावतोऽपि नो यस्य, सूनुरन्यूनविक्रम. ।
वृथा तज्जन्म शालीव, पुष्पैराढ्योऽपि निष्फलः ॥ १

तेन प्रधान एष स्वामिनः पराक्रमः । देव! तिष्ठन्तु स
श्मशिरोत्सरोपास्तिमहामांसविक्रयकात्यायन्याराधनप्रमुखाः प्राण
कारिणः सुतप्राप्त्युपायाः । समस्ति स्वस्तिकारिणी महाराजवं
पूर्वपुरुषसांनिध्याध्यासिनी राज्यलक्ष्मीर्भगवती कुलदेवता
राध्यामाराध्य पुत्रवरं प्रार्थयस्व' इति । ततो राज्ञा जल्पितम्—
मन्त्रिपुङ्गवाः' इति प्रोच्य भूपतिरासनादुत्तस्थौ मन्त्रिगणश्च ।

अन्येद्युः स पार्थिवः स्वयं पुष्यनक्षत्रयुतायां भूतेष्टायामः
कचतुष्कादिषु रुद्रादीन् देवानभ्यर्च्य यक्षराक्षसादिभ्यो देवेभ्य
दत्त्वा दुःस्थितान्धकर्पटिकादीननुकम्प्य निर्मितस्नानक्रियः

धौतधवलदुकूलयुगलः श्रीखण्डद्रवचर्चिताङ्गः कण्ठकन्दलन्यस्तसुमनोमनोरममालः परिजनधृतकुसुमबलिपटलिकोपचारसारः कमलादेव्यालयं प्रविश्य सपर्यां विरचय्य दर्भसंदर्भितसंस्तरे निषण्णः कृताञ्जलिः स्तुतिं पपाठ—

पद्मनाभविभोर्वक्षःपद्मभ्रमरवल्लभे ! ।
विधेहि पुत्रपद्मां मे, पद्मे ! पद्मासनस्थिते ! ॥ १ ॥

ततो नरेश्वरो भक्तिभरनिर्भरहृदयस्त्रिरात्रं जितेन्द्रियः कुशमये संस्तरे स्थितवान् । तुरीयदिने च नृपोऽजातदेवतादर्शनामर्षवशः श्यामलकुटिलललाटपट्टघटितभ्रुकुटीभङ्गभीषणाननो वामेन भुजादण्डेन गृहीत्वा कुन्तलकलापं दक्षिणबाहुधृतखड्गरत्नेन कन्धरायां यावत्प्रहारं दातुमारब्धवान् तावद्देवतया हाहारववाक्यपुरःसरं तस्य स्तम्भितो भुजादण्डः । राजाऽपि यावदुन्मिलितास्यः पश्यति तावद्वदनविधुसन्निधानेऽपि विशेषविकचकरकमलपरिमलमिलदलिकुलझङ्कारमुखरितदिक्चक्रवाला कमलालया देवी राजकमला प्रत्यक्षीबभूव ।

तद्दर्शनसमुत्पन्नरोमाञ्चकञ्चुको विकसितवदनारविन्दः कृतप्रणतिः क्षितिपतिरासीत् । राजलक्ष्म्या भणितम्—'भो नरेश्वर! निष्कीहृतप्रतिपक्षलक्ष्मीनिवासवक्षस्थलस्थूलस्थलं कृपाणरत्नं ग्रीवायां किमित्यायास्यते ! ।' नृपेणोक्तम्-'देवि ! त्वया त्रिरात्राभ्यन्तरे मम निराहारस्यापि न निजदर्शनमदायि ।' ततो राज्यश्रिया स्मितच्छिद्दस्य प्रोक्तम्—'वत्स ! यद् मया किं कार्यं तव ? इति ।' अथो निगदितं मेदिनीशेन—'देवि ! प्रसादं विधाय सर्वकलाकलापनिलयः साम्राज्यधुराधरणधौरेयः [1]कुलमन्दिरावष्टम्भस्तम्भनिभः पुत्रः पवित्रगुणशाली

[1] ग-"कुलमन्दिरस्तम्भावष्टम्भः पुत्रः प्रदीयताम् । ततः स्मित्वा" इत्यपि

अङ्गणवेदी वसुधा, कुल्या जलधिः स्थली च पाताल
वल्मीकश्च सुमेरुः, कृतप्रतिज्ञस्य धीरस्य ॥ १ ॥

तथा—

पराक्रमवतां नृणां, पर्वतोऽपि तृणायते ।
ओजोविवर्जितानां तु, तृणमप्यचलायते ॥ १ ॥

ततो देव ! यत्त्वया चिन्तितं तत्तथैव । सुन्दरश्चैष ईदृश
स्याध्यवसायः । यतो भणितं पूर्वमुनिभिर्लोकशास्त्रेषु । यथा—

अपुत्रस्य गतिर्नास्ति, स्वर्गो नैव च नैव च ।
तस्मात् पुत्रमुखं दृष्ट्वा, पश्चाद्धर्मं समाचरेत् ॥ १ ॥

अन्यच्च, देव ! सर्वाण्यपि कार्याणि पिण्डपानीयप्रदानादी
विना न संपद्यते पुरुषाणाम् । भण्यते च—

विद्यावतोऽपि नो यस्य, सूनुरन्यूनविक्रमः ।
वृथा तज्जन्म शाखीव, पुष्पैराढ्योऽपि निष्फलः ॥ १

तेन प्रधान एष स्वामिनः पराक्रमः । देव ! तिष्ठन्तु सर्वे
शशिशेखरोपास्तिमहामांसविक्रयकात्यायन्याराधनप्रमुखाः प्राण
कारिणः सुतप्राप्त्युपायाः । समस्ति स्वस्तिकारिणी महाराजवंश
पूर्वपुरुषसान्निध्याध्यासिनी राज्यलक्ष्मीर्भगवती कुलदेवता ।
राध्यामाराध्य पुत्रवरं प्रार्थयस्व' इति । ततो राज्ञा जल्पितम्—
मन्त्रिपुङ्गवाः' इति प्रोच्य भूपतिरासनादुच्चस्थौ मन्त्रिगणश्च ।

अन्येद्युः स पार्थिवः स्वयं पुष्यनक्षत्रयुतायां भूतेष्टायामन
श्चतुष्कादिषु रुद्रादीन् देवानभ्यर्च्य यक्षराक्षसादिभ्यो देवेभ्यो
दत्त्वा दुःस्थितान्धपकार्पटिकादीननुकम्प्य निर्मितस्नानक्रियः

धौतधवलदुकूलयुगलः श्रीखण्डद्रवचर्चिताङ्गः कण्ठकन्दलम्बमानसुमनोमनोरममालः परिजनधृतकुसुमबलिपटलिकोपचारसारः कमलादेव्यालयं प्रविश्य सपर्यां विरचय्य दर्भसन्दर्भितसंस्तरे निषण्णः कृताञ्जलिः स्तुतिं पपाठ—

पद्मनाभविभोर्वक्षःपद्मभ्रमरवल्लभे ! ।
विधेहि पुत्रपद्मां मे, पद्मे ! पद्मासनस्थिते ! ॥ १ ॥

ततो नरेश्वरो भक्तिभरनिर्भरहृदयस्त्रिरात्रं जितेन्द्रियः कुशमये संस्तरे स्थितवान् । तुरीयदिने च नृपोऽजातदेवतादर्शनामर्षवशः श्यामलकुटिलललाटपट्टघटितभ्रुकुटीभङ्गभीषणाननो वामेन भुजादण्डेन गृहीत्वा कुन्तलकलापं दक्षिणबाहुधृतखङ्गरत्नेन कन्धरायां यावत्प्रहारं दातुमारब्धवान् तावद्देवतया हाहारववाक्यपुरःसरं तस्य स्तम्भितो भुजादण्डः । राजाऽपि यावदुन्नमितास्यः पश्यति तावज्ज्वलनविधुसन्निधानेऽपि विदोषविकचकरकमलपरिमलमिलदलिकुलसहारमुखरितदिक्चक्रवाला कमलालया देवी राजकमला मत्यक्षीबभूव ।

तद्दर्शनसमुत्सरोमाञ्चकञ्चो विस्मितवदनारविन्दः कृतप्रणतिः क्षितिपतिरासीत् । राजलक्ष्म्या भणितम्—'भो नरेश्वर ! विलक्षीकृतप्रतिपक्षलक्ष्मीवनितावपुःस्थूललक्ष्यं कृपाणरत्नं ग्रीवायां किमित्यायास्यते ? ।' नृपेणोक्तम्–'देवि ! यत्त्वया त्रिरात्राभ्यन्तरे मम निराहारस्यापि न निजदर्शनमदायि ।' ततो राज्यधिया विंचिद्विहस्य प्रोक्तम्–'वत्स ! वद मया किं कार्यं तव ? इति ।' अथो निगदितं मेदिनीशेन—'देवि ! प्रसादं विधाय सर्वकलाकलापनिलयः साम्राज्यधुराधरणधौरेयः [1]कुलमन्दिरावष्टम्भस्तम्भनिभः पुत्रः पवित्रगुणशाली

[1] ग–"कुलमन्दिरस्तम्भावष्टम्भः पुत्रः प्रदीयताम् । ततः स्थिता" इत्यपि

दीयताम् ।' ततः स्मित्वा राज्यकमला समुवाच—'महाराज! किं कोऽपि कदाचन मयि पुत्रो भवता न्यासीकृतोऽस्ति?, येन मां प्रार्थयसे ।' राज्ञोक्तम्—'यद्यपि मया तनुजो न समर्पितस्तदर्थितथम्, परं कल्पलतासन्निधाने किमु कोऽपि बुभुक्षया विलक्षीक्रियते? स्वर्गापगापुलिनावस्थानेऽपि किं तृष्णया बाध्यते? । असमग्रचिन्तारत्नमासावपि किं दौस्थ्येन दूयते? । त्वयि दृष्टायां किं कोऽप्याधिबाधामनुभवति?।' देव्या ऊचे—'महाराज! मया परिहास कृत । सर्वगुणसंपूर्णः पूर्णिमाचन्द्र इव कलाकलापनिलयस्तवैक पुत्रो भावी' इति भणित्वा राज्यलक्ष्मीस्तिरोदधे ।

ततो नृपतिर्लब्धराज्यश्रीप्रसादः श्रीदेवीगृहान्निर्गत्य निर्मितस्नानभोजनः सभायामुपविश्य मन्त्रिमण्डलमाकार्य च यथावृत्तं निवेदयामास ।' मन्त्रिभिर्जल्पितम्—'देवगुरुप्रसादाद्भवत्वेतत् ।' ततः क्षमापरिवृढो दृढधर्मो दृढप्रतिज्ञ आस्थानादुत्थाय देव्यै वृत्तान्तमचीकथत् । देव्यपि हृष्टमानसा समजनिष्ट । राज्ञा समग्रेऽपि नगरे वर्धापनमहोत्सवश्चक्रे । इतश्च घर्मांशुरपि करनिकरप्रसरेण तम समूहं निराकृत्यास्तसमस्तकिरणदण्डोऽस्ताचलचूलावलम्बी बभूव ।

सति प्रभापतावग्रे, न प्रभा तनयस्य मे ।
इति ध्यात्वाऽस्तदम्भेन, रविर्मग्नः सरस्वता ॥ १ ॥
विना जीवितनाथं तं, किमन्यैरवलोकितैः ।
इतीव नलिनी जज्ञे, निद्राणनलिनेक्षणा ॥ २ ॥
तदाऽन्धकारं समभूद्रैरवादपि भैरवम् ।
यत्र वर्णश्रियां लोपो, ज्ञायते स्वः परश्च न ॥ ३ ॥

---

१ ग-"विलक्ष्मीक्रियते" इत्यपि ॥

ततः सस्यागृहान्तर्धौतपयःपटपच्छादिते मन्दाकिनीपुलिनतलिने तलिनोदरी प्रियङ्गुश्यामा देवी समाराधितदेवगुरुचरणकमला मनीषितजिनशासनोन्नतिका पाश्चात्ययामिनीयामे स्वप्ने ज्योत्स्नाप्रवाहसंपूर-दितजगन्मन्दमुकुलानन्दमदं कल्पद्रुमविटपं बहलपरिमलाकर्षितालिकुल-कलितया कुवलयमालया परिवृतं कल्पभूरुहमद्राक्षीत् । तावत्प्राभाति-कमङ्गलपाठकपठ्यमानमङ्गलगीतरवेण प्रबुद्धा । तत्र सभायामुपगतदासस-दर्शनगतपरमहर्षगद्गदस्वरोमाञ्चकञ्चितया देव्या विनयावनतो-त्तमाङ्गया यथादृष्टः स्वप्नः स्वयं क्षितिभर्तुः पुरो न्यवेदि । राजा तत्स्वप्नाकर्ण्य विकसदरविन्दमना सुधासागरान्तर्गतमिवात्मानं मन्यमानः प्रोवाच—'प्रिये! यो राज्यलक्ष्म्या पुत्रवर भवतः स साम्प्रतं फलिष्यति ।' ततो देवी 'देवतानामनुमतेन राज्यश्रियो परमभा-ग्येन गुणगुरूणां गुरूणामाशीर्वादेन च वाञ्छितं भवतु' इति जल्पन्ती वर्णानामप्यगोचरं प्रमोदं प्रतिपेदे ।

अथो महीनेता कृतावश्यकः प्रभाते सचिवैः समं सभामुपविश्य स्वप्नपाठकानाहूय तेभ्यः स्वप्नफलं पप्रच्छ—'कोऽमुष्य फलविपाकः ।' तत्र स्वप्नपाठकैरुक्तम्—'यथा किल महाराज! महापुरुष-जनन्यः राशिवृषभमहारगजप्रभृतीन् स्वप्नान् पश्यन्ति । तेनैतस्येद-शस्य सफलकल्पभूदर्शनस्य प्रधानपुरुषजन्म सूच्यते ।' राजा भणि-तम्—'देव्याः पुत्रजन्मफलं राज्यश्रिया परेणैव निवेदितम् । यः पुनः सफली कुवलयमालया कलितस्तद्वयं पृच्छामः ।' ततो गदितं

---

१ क-ख-"च' समस्तसचिवाधीशैरलंकृतो सप्रगाढवैरन्धितो राजहंस [illegible] सरसी ममागमत्कृत्ल देव्या दृष्टं स्वप्नं निवेदी प्रसन्न" इति पाठः ॥ २ ग-"ततोऽनेन भावेन प्रभा-" इत्यपि पाठः ।

दीयताम् ।' ततः स्मित्वा राज्यकमला समुवाच—'महाराज! कोऽपि कदाचन मयि पुत्रो भवता न्यासीकृतोऽस्ति?, येन मां मा यसे ।' राज्ञोक्तम्—'यद्यपि मया तनुजो न समर्पितस्तदवितथम्, परं कल्पलतासन्निधाने किमु कोऽपि बुभुक्षया विलक्षीक्रियते? स्वर्गापगापुलिनावस्थानेऽपि किं तृष्णया बाध्यते? । असपत्नचिन्तारत्नप्राप्तावपि किं दौःस्थ्येन दूयते? । त्वयि दृष्टायां किं कोऽप्याधिबाधामनुभवति?।' देव्या ऊचे—'महाराज! मया परिहासः कृतः । सर्वगुणसंपूर्णः पूर्णिमाचन्द्र इव कलाकलापनिलयस्तवैकः पुत्रो भावी' इति भणित्वा राज्यलक्ष्मीस्तिरोदधे ।

ततो नृपतिर्लब्धराज्यश्रीप्रसादः श्रीदेवीगृहान्निर्गत्य निर्मितस्नानभोजनः सभायामुपविश्य मन्त्रिमण्डलमाकार्य च यथावृत्तं निवेदयामास ।' मन्त्रिभिर्जल्पितम्—'देवगुरुप्रसादाद्भवत्वेतत् ।' ततः क्ष्मापरिवृढो दृढधर्मा दृढप्रतिज्ञ आस्थानादुत्थाय देव्यै वृत्तान्तमचीकथत् । देव्यपि हृष्टमानसा समजनिष्ट । राज्ञा समग्रेऽपि नगरे वर्धापनमहोत्सवश्चक्रे । इतश्च धर्माद्युरपि करनिकरप्रसरेण तमःसमूहं निराकृत्यास्तसमस्तकिरणदण्डोऽस्ताचलचूलावलम्बी बभूव ।

> सति प्रभापतावस्मे, न प्रभा तनयस्य मे ।
> इति ध्यात्वाऽस्तदम्भेन, रविर्मग्नः सरस्वता ॥ १ ॥
> विना जीवितनाथं त्वं, किमन्यैरवलोकितैः ।
> इतीव नलिनी जज्ञे, निद्राणनलिनेक्षणा ॥ २ ॥
> तदाऽन्धकारं समभूद्रैरवादपि भैरवम् ।
> यत्र वर्णश्रियां लोपो, ज्ञायते स्वः परश्च न ॥ ३ ॥

१ ग–"विलक्षीक्रियते" इत्यपि ॥

त्यागी सत्यभाषी च, सर्वलोकमनोहरः ।
धर्मार्थे सुतेजस्वी, धनुर्जातो भवेन्नरः ॥ ९ ॥
दयालुश्च सुधीर्विद्वान्, पुत्रवान् दीर्घजीवितः ।
परदारपरित्यागी, मकरे जायते नरः ॥ १० ॥
लोकप्रियोऽल्पभाषी च मानी विचक्षणः ।
धनवान् च कलाज्ञश्च कुम्भे भवेत् पुमान् ॥ ११ ॥
शूरः समुद्रगम्भीरः, स्पष्टवाक्यश्च कोपनः ।
गुरुप्रधानो लोकेष्टो, मीनजातो भवेन्नरः ॥ १२ ॥'

राज्ञाऽप्येतदाकर्ण्य निमित्तविदो रूपकाणां सहस्रं प्रदाय सत्कृतौ । ततः प्रमुदितमना भूपतिर्द्वादशदिने समग्रमपि जनं सम्मान्य शर्वर्यां स्वप्नदृष्टकुवलयमालायुतचन्द्रदर्शनानुसारेण तनुजस्य द्विधाऽपि कुवलयचन्द्र इत्याख्यां निर्मितवान्, अपरमभिधेयं श्रीदत्त इति । एवं पञ्चभिर्धात्रीभिः परिपाल्यमानः समितिभिर्यतिधर्म इव कलाकलापेन प्रतिपच्चन्द्र इव, पितुर्मनोरथ इव प्रवर्धमानः, सहस्रकर इव दिव्यभूषणसंगतः, सर्वैरपि करतलात्करतलं संचार्यमाणोऽतितृषितैरिवाशेषजनलोचनैः पीयमानः सुधामय इव निर्मितः प्रजापतिनाऽपूर्वदर्शनीयः । समुद्रादप इव कुम्भभूः दिनकरनिशाकरकरनिकरास्पृष्टे परिजनेनाप्यदृश्यमानेऽमिलितगुरुजने विद्यागृहे यतिरिव जितेन्द्रियः, भोजनास्वादेऽप्यकृतादरः, अनुकूलदुकूलयुगलपरिधानेऽप्यदत्तावधानः, तिरस्कृतसुरासुरगुरुधिया सुनामसमसचारिण्या मेधया द्वादशवर्षाणि यावत् कलाचार्यपार्श्वाभ्यासीकृता इव कलाशालिकलाभिमताः सकला अपि कला हेलया कलयामासिवान् ।

अन्यदा च ॥ कुमारः स्फाराकारः परिलसद्विक्रमाधारः कृतम-

सर्वाङ्गसंधिमूर्च्छानिमीलिताक्षः क्षितौ पतितमात्रः 'कुमारापहारात् पपी' इति भणित्वा तत्कालमेव जीवितव्येन तत्यजे । ततस्तं गतासुं निरीक्ष्य कुमारेण चिन्तितम्–'अहो ! विस्मापनीयमेतत्—

यद्यश्वस्तत्कथं देवमार्गगामी न चैष चेत् ।

तुरगस्तदयं किं वा, महारेण हतो मृतः ॥ १ ॥'

अथ तपात्ययसमयसजलजलदगर्जिगम्भीरः कस्यापि शब्दः समभूत् । 'भो निर्मलशशिवंशविभूषण ! कुवलयचन्द्रकुमार ! समाकर्णय मम वचनम्–'गन्तव्यमस्ति तवाऽद्यापि गव्यूतिमात्रं दक्षिणदिग्विभागे, द्रष्टव्यं चादृष्टपूर्वमिव किमपि ।' इदं च श्रुत्वा चिन्तितं कुमारेण—'अहो! कथं पुनरेतत्, कोऽपि मम गोत्रं नाम च जानाति! । अथवा कोऽप्येष दिव्यो मम शुभायतये दक्षिणाशाभिमुखं मां प्रेरयति निष्कारणकरुणापरत्वेन । अतीन्द्रियज्ञानगोचरतया चालङ्घनीयवचनाः किल देवा मुनयश्च भवन्ति ।' इति ध्यात्वा दक्षिणाभिमुखं गच्छन् गव्यूतमतिक्रम्य कुमारोऽशेषान् दिग्विभागान् यावद्विलोकयति तावदग्रतोऽनेकपर्वतपादपधापदवल्लीगुल्मगहनां महाविन्ध्याटवीं ददर्श । या च पाण्डवसेनेवार्जुनालङ्कृता, श्रीरिव महागजेन्द्रसनाथा, महापुरीव तुङ्गशालकलिता । चिन्तितं कुमारेण—'अवश्यं वशीकृतेन्द्रियग्रामः कोप्यत्र महर्षिर्महात्मा दिव्यज्ञानावलोकिताखिलपदार्थसार्थः परिवसति । यत्तस्य भगवत उपशमप्रभावेन विरुद्धानामपि जन्तूनां परस्परमकृत्रिमं प्रेम संजातम् ।' एतच्चेतसि चिन्तयन् कुमारः कुवलयचन्द्रो यावत्किञ्चिद्भागमुपसर्पति तावदन-

---

१ ख–"धः 'पापी' इति भणन् क्षितौ पतितमात्रो मृतः । ततः" इत्यपि ॥

तिदूरेऽतिस्निग्धबहलकिसलयविराजमानं बहुद्विजकृतकोलाहलमसंख्य-
शाखासंकुलं वटपादपमपश्यत् । तं वीक्ष्य तामेव दिशं प्रति चलि-
तोऽश्वपतिपुत्रः, क्रमेण च स वटवृक्षतलमलंचकार । ततो यावदत्र
कुमारोऽस्ति तावत्तस्य तपोनियमशोषिताङ्ग[illegible], मूर्तिमा-
निव धर्मः, उपशमरसराजधानीव, निवासं इव आगमलक्ष्म्याः,
केलिगृहमिव सौम्यतायाः, मुनिः कोऽपि महात्मा दिव्यपुरुषमृगेन्द्र-
[illegible]मागतः । ततस्तेन कुमारेण चिन्तितम् —
'यदिमे खलु सकललोकाभिनन्दनीयचरणारविन्दयुगलं प्रणिपत्य तस्या-
भिप्रायं पृच्छामि । केन हेतुनाऽहमपहृतः ? को वा स तुरगः ?' इति
चिन्तयन् सोऽसौ पृथुलशिलातलोपविष्टस्य महर्षेः समीपमगात् । मुनिना
प्रोक्तम् — 'भो शशिवंशविभूषण ! कुवलयचन्द्रकुमार ! स्वागतं
तव । वत्स ! आगच्छ' इति । अथ तेन [illegible]
[illegible] मुनिपतेः [illegible] । अथ
[illegible] सिद्धिसुखकारिणा [illegible]
[illegible] कुमारः । ततो मुनिसमीपस्थदिव्यपुरुषेण [illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible]

१ [illegible] २ [illegible]
[illegible]

ददौ । उपविष्टश्च नातिदूरे मुनिपस्य । भगवता निगदितम्—
'कुमार ! त्वयेति चिन्तितम्—

पृच्छाम्यहं साधुममुं कुतो मे, केनापहारः क इवात्र हेतुः ।
को वाऽयमश्वस्तदिदं निवेद्यमानं मया विस्तरतः शृणु त्वम् ॥१॥'

इति श्रीपरमानन्दसूरिशिष्यश्रीरत्नप्रभसूरिविरचिते कुवलयमालाकथासंक्षेपे श्रीप्रद्युम्नसूरिशोधिते कुवलयचन्द्रोत्पत्तितुरगापहारसाधुदर्शनकीर्तनो नाम
प्रथमः प्रस्तावः ॥ १ ॥

मायाऽसूयाभयोद्वेगविषादाकुलचेतसाम् ।
त्रिदशत्वेऽपि सत्त्वानामभिमानमवं सुखम् ॥ १० ॥
इत्थं चतुर्गतावत्रासुमता भ्रमता भवे ।
कर्मनिर्मथनोपायः, प्रापि धर्मः कदापि न ॥ ११ ॥
कल्पद्रुं दुर्लभं प्राप्य, प्रार्थयेत्स वराटिकाम् ।
स्लाघसे मोक्षसौख्येऽपि, यो भवेद्विषयी नरः ॥ १२ ॥
संसारमरुकान्तारसमुत्तारं यदीहसे ।
सम्यक्त्वं सलिलं चित्तदतिस्थं तत्सदोषताम् ॥ १३ ॥

ततः कुमारकुवलयचन्द्र ! एतस्मिन्नीदृशेऽपारे संसारे क्रोधमानमायालोभमोहमूढमानसैरात्मभिर्यदनुभूतं तत्त्वया सुरगापहरणपर्यन्तमेकमनसा कथ्यमानं निशम्यतामिति । तथाहि—

अस्ति समस्तविशङ्कटयज्ञवाटहुताशसमुत्थबहलधूमश्यामलितातुलविपुलनभस्तलः सर्वदेवालक्ष्मीवक्षःस्थलालङ्कारतारहारो निखिलदेशान्तरसमागच्छदनेकवस्तुसङ्केतभूमाग इव वत्साख्यो विषयः । यत्र कम्पाकम्पितपुण्ड्रेक्षुपत्रनिचयशब्दवित्रस्तमिव प्रविशति काननभुवं कुरङ्गयूथम् । तदीयपूर्णवरलाक्षिनिरीक्षणेन स्वकीयकान्ताकर्णान्तविश्रान्तलोचनसंस्मृतिपरो लेप्यमय इव दृषन्निर्मितस्तम्भ इव निश्चलः पथि पथिकजनश्चिरं तिष्ठति । तत्र प्रोत्तुङ्गशृङ्गसङ्गतसुरमन्दिरोपशोभमाना गम्भीरनीरपरिखालङ्कृतप्राकारा लवणाम्बुधिवज्रवेदिकाकलिता जम्बूद्वीपलक्ष्मीरिव, सुरपुरीव सद्वृषाश्रया, अलकेव पुण्यजनान्विता, लङ्केव कल्याणमयी, कौशाम्बी नाम नगरी समस्ति।

तस्या एकत्र विलसज्जगत्त्रयरमाजुषः ।
किं भूमो वर्णने यस्याः, न गीष्पतिरपि क्षमः ॥ १ ॥

॥ अथ द्वितीयः प्रस्तावः ॥

ततश्च दन्तद्युतिभिर्मुनीन्द्रस्तम समूहं विदधद्विशिष्टम् ।
उवाच तत्संशयभेददम्भात्, तद्बोधनार्थं वचनं सुधाभम् ॥ १ ॥

जीवितं यौवनं लक्ष्मीर्लावण्यं प्रियसंगमः ।
सर्वं चलाचलं लोके, कुशाग्रजलबिन्दुवत् ॥ २ ॥

दुर्हृदः सुहृदोऽपि स्युः, सुहृदोऽप्यसुहृत्तमाः ।
मनीषी तेषु सर्वेषु, ममतां कः करोति तत्? ॥ ३ ॥

एक एव भवेज्जीवः, सुखी दुःखी च जायते ।
एक एवाश्नुते मृत्युं, शिवं यात्येक एव हि ॥ ४ ॥

अर्ज्यते कर्मणा राज्यं, हार्यतेऽपि च कर्मणा ।
विद्वान् विना न कोऽप्यस्ति, कर्मणो हन्ति मर्म यः ॥ ५ ॥

अमात्यादर्जिताऽपि श्रीः, क्षयं याति क्षणादपि ।
घनाघना घनालीव, दुर्दान्तमरुता हता ॥ ६ ॥

अनिष्टानि सहन्ते, नरकेऽत्र शरीरिभिः ।
दुःखान्युद्धुषितं देहं, येषां श्रवणतो भवेत् ॥ ७ ॥

कशाघातक्षुधादीनामाबाधाः सम्यक्कर्मणा ।
सहन्ते नित्यशो हन्त, तिर्यक्त्वेऽपि हि देहिनः ॥ ८ ॥

वियोगरोगसंतापशूलकोपादिवेदनाः ।
भवे भवन्ति भविनां, मानवेऽपि नवा नवाः ॥ ९ ॥

---

१ क-"मुनीन्द्र" इत्यपि । २ ग-"भवेज्जीवः" इत्यपि । ३ ग-"हितम्" इत्यपि ।

मायाऽसूयाभयोद्वेगविषादाकुलचेतसाम् ।
त्रिदशत्वेऽपि सत्त्वानामभिमानभवं सुखम् ॥ १० ॥
इत्थं चतुर्गतावत्रासुमता भ्रमता भवे ।
कर्मनिर्मथनोपायः, प्रापि धर्मः कदापि न ॥ ११ ॥
कल्पद्रुं दुर्लभं प्राप्य, प्रार्थयेत्स वराटिकाम् ।
श्लाघते मोक्षसौख्येऽपि, यो भवेद्विषयी नरः ॥ १२ ॥
संसारमरुकान्तारसमुत्तारं यदीहसे ।
सम्यक्त्वं सलिलं चित्तदृतिस्थं सततोद्यताम् ॥ १३ ॥

ततः कुमारकुवलयचन्द्र ! एतस्मिन्नीदृशेऽसारे संसारे क्रोधमानमायालोभमोहमूढमानसैरात्मभिर्यदनुभूतं तत्त्वया तुरगापहरणपर्यन्तमेकमनसा कथ्यमानं निशम्यतामिति । तथाहि—

अस्ति समस्तविशङ्कटपट्टपाटहुताशसमुत्थबहलधूमश्यामलितातुलविपुलनभस्तलः सर्वदेशलक्ष्मीवक्षःस्थलालङ्कारतारहारो निखिलदेशान्तरसमागच्छदनेकवणिग्जनसङ्केतभूभाग इव वत्साख्यो विषयः । यत्र कम्पाकम्पितपुण्ड्रेक्षुपत्रनिचयशब्दविश्रब्धमिव प्रविशति काननमुखं कुरङ्गयूथम् । तदीयपूर्णतरलाक्षिनिरीक्षणेन स्वकीयकान्ताकर्णान्तविश्रान्तलोचनसंस्मृतिपरो लेप्यमय इव दृषन्निर्मितस्तम्भ इव निश्चलः पथि पथिकजनश्चिरं तिष्ठति । तत्र प्रोत्तुङ्गशृङ्गसङ्गतसुरमन्दिरोपशोभमाना गम्भीरनीरपरिखालङ्कृतप्राकारा लवणाम्बुधिवज्रवेदिकाकलिता जम्बूद्वीपलक्ष्मीरिव, सुरपुरीव सद्भूपाश्रया, अलकेव पुण्यजनान्विता, लङ्केव कल्याणमयी, कौशाम्बी नाम नगरी समस्ति ।

तस्या एकत्र विलसज्जगत्त्रयरमाजुषः ।
किं ब्रूमो वर्णने यस्याः, न गीष्पतिरपि क्षमः ॥ १ ॥

तां [illegible] मुदे पुष्पपरागकणाः [illegible]
[illegible] । [illegible] इव [illegible], [illegible]
[illegible] इव [illegible] ।

> [illegible] विना, [illegible] इव [illegible] ।
> [illegible] विना [illegible] [illegible] ॥ १ ॥
> तथैव धर्मोऽपि, [illegible] गुणश्रिया ।
> [illegible] न [illegible] ॥ २ ॥

तस्य [illegible] सामन्त-
शिरः [illegible] । स [illegible] [illegible] इव [illegible] इव
देव[illegible] इव [illegible] । स [illegible] इव [illegible]
[illegible] । सम्यक्त्व-
[illegible] । तस्य [illegible] [illegible]-
कस्य [illegible] महाशालामठशालाकान्ते जिनायतने प्रतिहारो
द्वारदेशोऽनेक[illegible] । करकमलेन पुष्प-
करण्डकेन समं शाखोद्यानपालकः [illegible] समाययौ । तेन
सचरणयुगं प्रणम्य—'देव ! वर्धसे । मकरन्दामितनवीनसमीरणः
मासमासाद्वसन्तावतारः' इति जल्पता पुष्पाम्बुदीकृत्य महाम-
न्त्रिणः करतले सहकारमञ्जरी ततः समर्पिता । अन्यच्च—'तत्रोद्याने
चन्द्र इव तारकानिकरेण शिष्यगणेन परिवृतः क्षमारामालवालमधा-
रित्ररत्नरत्नाकरः सर्वमुनिशिरोरत्नं निहतदुर्जयकषायसञ्चयः सद्धर्म-
नन्दनः श्रीधर्मनन्दनो नाम यतीश्वरः समवातरत् ।' तदाकर्ण्य
मन्त्रिणा भ्रुकुटीभङ्गभीमाननेन 'हा अनार्या!' इतिवदता सहकारमञ्जरी
निजसहचरहस्ते समर्प्य साक्षेपमितिजल्पितम्—'रे रे दुराचार!

विवेकविकल! स्थावरक! प्रथमं प्रधानं सादरं वसन्तं कथयसि पश्चाद्धर्मनन्दनाचार्यम्।

क वल्मीकः! क वा मेरुः!, कालसः! क च नागराट्!।
क वसन्तः! क भगवान्!, सूरिः श्रीधर्मनन्दनः ॥ १ ॥
चतुराद् तनुते चित्तं, कामार्त न च साधुराट्।
सदैव विपरीतं तु, दृश्यतामन्तरं द्वयोः ॥ २ ॥

तद्गच्छैतस्मात्मनो दुर्बुद्धिविलसितस्य फलं भुङ्क्ष्व' इति। 'रे प्रतीहार! अमुष्य वनरक्षकस्य केदाराणां लक्षार्थं त्वरितं दापय, येन तत्कर्षणायासविवशः पुनरपीदृशं निर्विवेकं न वदति' इत्युक्त्वा मन्त्री विहितदेवतार्चनः प्राप्य राजसौधे तामेव मञ्जरीं नृपतिकरतलसङ्गिनीं चक्रे। राज्ञा भणितम्—'किं बहिरुद्याने पुष्पकालोऽवतसार!।' ततो मन्त्रिणा जल्पितम्—'वसन्तलक्ष्मीवीक्षायै देव! पादमवधारयस्वेति।' इति श्रुत्वा सुरेश्वर इव चतुर्दन्तं नृपतिरत्तुङ्गं मतङ्गजमारुह्य चतुरङ्गबलेन वनावनीमीयिवान्। मन्त्री नृपं प्रोवाच—'देव! अवधार्यताम्—

अमन्दानन्दसंदोहन्धुरन्मधुकरस्वरैः।
स्थलाम्भोजानि ते सौवागतिकत्वं वदन्ति हि ॥ १ ॥
अमी वृक्षा निरीक्ष्यन्ते, नम्राः फलकदम्बकैः।
त्वय्यागच्छति भूनाथे, कः कुर्यान्न नतिं क्षितौ ॥ २ ॥
भ्रमरैर्गीतमेकान्तमधुरैस्ताण्डवं दलैः।
तूर्यत्रिकं वितन्वन्ति, द्रुमा देव! तवाग्रतः ॥ ३ ॥
कुर्वन्तीव द्रुमा देव!, भवतश्चरणार्चनम्।
कुसुमैरसमैर्भृङ्गरणितैश्च गुणस्तुतिम् ॥ ४ ॥'

एवं निवेदयन् महामन्त्री परितो वने दृष्टिं व्यापारयन् ध्या
स---'तावदत्रोद्याने धर्मनन्दनो विभुर्न वीक्ष्यते, तमेव
ध्यात्वा मयाऽत्र विभुरानीतो विनाऽप्यर्थमेव, तन्मन्येऽन्यत्र कु
वनस्पतिकुन्थुपिपीलिकाप्रभृतिबाहुल्यात्साधुकत्वं विभाव्य सिन्दूर
मतले सशिष्यः स्थितो भगवान् भविष्यति' इति चिन्तयित्वा राज
वादीत्---'देव! यत्त्वया (यस्त्वया) कुमारत्वे सिन्दूरकुट्टिमा
शोकतरुरारोपितः स कुसुमितो न वा? इति न ज्ञायते।'
कम्---'चारूदितं भवता' इति वदन् मन्त्रिणः करं करेण गृह
गतेन तेन तत्र मुनयो दृष्टाः। केचिद्धर्मध्यानदत्तावधानाः, के
त्यतिमापालनलालसमानसाः, केचिच्छुद्धसिद्धान्तपठनप्रवीणा
करणाः, केचिद्विविधासनाध्यासीनाश्च। तेषां च मध्यगतं तार
मिव ताराधिपम्, सागराणामिव क्षीरसागरम्, सुराणामिव सुरेन्द्र
चतुर्ज्ञानिनं तं महामुनिं वीक्ष्य मनाक् प्रमुदितः क्षितीशः सचि
वाच---'क एते पुरुषाः? कश्चैष नृप इवैषां मध्यगतः?' इ
प्रासयसचिवः प्रोवाच---'देव! तावदयं मुनिपतिर्भवाटव्यां
र्थिककथितकापथपतितानां जन्तूनां मुक्तिपुरीमार्गोपदेशको भग
श्रीधर्मनन्दनाचार्यो देवानामपि वन्द्यपादारविन्दः, तथाऽ
शिष्या महात्मानोऽमी मुनयः, तदुपसृत्याचार्यस्य समीपे धर्म
प्रमुचितम्। 'अथ भवत्वेवम्' इति वदन् मन्त्रिकरतले लग्न
भूपतिर्गुरुसमीपमुपेयिवान्। ...स्तुतिपूर्वं प्रदत्तप्रदक्षिणा
सुगुरुचरणाम्भोजं ननाम ... भगवाँश्च धर्म
दत्त्वा 'स्वागतं भवतां? ... 'यदादिश
भगवान्' इति ...

एवं निवेदयन् महामती परितो वने दृष्टिं व्यापारयन् ध्यायति स्म—'तावदत्रोद्याने धर्मनन्दनो मिमुर्न वीक्ष्यते, तमेव हृदि ध्यात्वा मयाऽत्र विमुरानीतो विनाऽप्यर्थमेन, तन्मन्येऽस्मात्र कुत्र वा वनस्पतिगुल्मगुल्मिवीथीलताप्रभृतिवालुल्गाल्लामाकुलं विभाव्य सिन्दूरकुट्टिमतले सशिष्यः स्थितो भगवान् भविष्यति' इति निन्तयित्वा राजानमवादीत्—'देव! यत्त्वया (यस्त्वया) कुमारत्वे सिन्दूरकुट्टिमारामेऽशोकतरुरारोपितः स कुसुमितो न वा? इति न ज्ञायते।' राज्ञोक्तम्—'चारूदितं भवता' इति वदन् मन्त्रिणः करं करेण गृहीत्वा गतेन तेन तत्र मुनयो दृष्टाः। केचिद्धर्मध्यानदत्तावधानाः, केचित्प्रतिमापालनलालसमानसाः, केचिच्छुद्धसिद्धान्तपठनप्रवीणान्तःकरणाः, केचिद्विविधासनाभ्यासीनाश्च। तेषां च मध्यगतं ताराणामिव ताराधिपम्, सागराणामिव क्षीरसागरम्, सुराणामिव सुरेश्वरम्, चतुर्ज्ञानिनं तं महामुनिं वीक्ष्य मनाक् प्रमुदितः क्षितीशः सचिवमुवाच—'क एते पुरुषाः? कश्चैष नृप इवैषां मध्यगतः?' इत्युक्ते वासवसचिवः प्रोवाच—'देव! तावदयं मुनिपतिर्भवाटव्यां कुतीर्थिककथितकापथपतितानां जन्तूनां मुक्तिपुरीमार्गोपदेशको भगवान् श्रीधर्मनन्दनाचार्यो देवानामपि वन्द्यपादारविन्दः, तथाऽस्यैव शिष्या महात्मानोऽमी मुनयः, तदुपसृत्याचार्यस्य समीपे धर्माधर्मप्रष्टुमुचितम्। 'अथ भवत्वेवम्' इति वदन् मन्त्रिकरतले लग्न एव भूपतिर्गुरुसमीपमुपेयिवान्। अथ मन्त्री स्तुतिपूर्वं प्रदत्तप्रदक्षिणात्रयः सुगुरुचरणाम्भोजं ननाम तथा वसुधाऽधिपोऽपि। भगवांश्च धर्मलाभं दत्त्वा 'स्वागतं भवतां!, उपाविशत' इत्युवाच। ततो 'यदादिशति भगवान्' इति वदन्नृपस्तत्रैव कुट्टिमतले न्यविक्षत, मन्त्रीश्वरोऽपि गुरु-

जनमनुज्ञाप्य, तदा चान्येऽपि नृपमार्गमनुवर्तमानाः पान्थकार्पटिका-
दयो नत्वा भगवन्तमुपविष्टाः । भगवता सुखदुःखे जानताऽपि
लोकाचार इति शरीरकुशलतावृत्तान्तं ते पृष्टाः । तैरुक्तम्—'सम्प्रत्य
तत्रभवद्भवद्दर्शनेन' इति । ततश्च चिन्तितमवनीपेन—'भगवतोऽस्य-
त्यासामान्यं रूपम्, अगण्यं लावण्यम्, अमेया कान्तिः, अपूर्वः करु-
णारसः प्रशान्तः, तथा चायं सेतुबन्धः संसारसिन्धोः, परशुस्तृष्णा-
लतावनस्य, अशनिर्मानशिलोच्चयस्य, मूलं क्षमापादपस्य, आकरः
सर्वविद्यानाम्, कुलमन्दिरमाचाराणाम्, महामन्त्रः क्रोधादिकषाय-
चतुष्टयभुजङ्गमस्य, दिवसकरो मोहान्धकारस्य, दावानलः स्फूर्जद्राग-
शासिनः, अर्गलाबन्धो नरकद्वाराणाम्, कथकः सत्पथानाम्, निधिः
सातिशयज्ञानमणीनाम्। तदेवं सर्वगुणालिङ्कितसफलसंसारमनुष्यज-
न्मनोऽस्य किं वैराग्यकारणं बभूव ? येन भगवता यौवनलक्ष्मीभाजाऽपि
सर्वदा सर्वदुःखसमुच्चयनाश्या प्रव्रज्याऽङ्गीचक्रे तत्पृच्छामि ।' इति
चिन्तयन् महीपतिर्मुनिना ज्ञानिना स्वयमेव प्रोक्तः—'चतुर्गतिकेऽपि
भवे सुलभं वैराग्यकारणम् । यदन्येऽपि विषयसुखास्वादमोहिताः
जीवाः पापं कुर्वते तदेव ज्ञानिनां वैराग्यहेतुः । तत्र नरकगतौ
तावत्त्रिविधा वेदना—क्षेत्रजाऽन्योन्यमुदीरिता परमाधार्मिकसुर-
कृता च । तद्दुःखानि वर्षकोट्याऽप्याख्यातुं न शक्यन्ते, एवं
तिर्यङ्मनुष्यदेवगतिष्वपि । इह लोके एतदेव जिननाथवचनं क्रिय-
माणं धर्मार्थकामदम्, परत्र च मोक्षपुरसार्थवाहकम् । ततः प्रथमं
श्रावकधर्मं समाश्रित्य यथाक्रममनगारधर्मपालने मनो निवेशय' इति ।

अत्रान्तरे प्रस्तावं परिज्ञाय कृताञ्जलिना वासवमहामन्त्रिणा भग-
वन्तं धर्मनन्दनं मुनिपं नत्वा सविनयमूचे—'नाथ ! य एष त्वयाऽ-

शेषद् ग्वनित्यश्चतुर्गतिलक्षण ममार प्रणीत , एतस्य पूर्वं कि निमित्तम् ? येन जीवा भवे परिभ्रमन्ति ।' श्रीधर्मनन्दनगुरुणा भणितम्--'भो मन्त्रीश ! नरेन्द्र पुरन्दरदत्त ! तच्छृणु ससारपरिभ्रमणे जीवस्य यत्कारण जिनैरुक्तम् । तथा च—

क्रोधो मानश्च माया च, लोभश्चापीति स्थिता ।
अमी कषाया ससारे ससारस्येतर ॥ १ ॥
अन्तर्दहन् गुणग्राममिद्ध क्रोधधनञ्जय ।
बहिर्वस्तुपरिशोषकृत पावकोऽधिक ॥ २ ॥
कदाचन सुधीर्दत्ते, स्थान न स्वान्तवेश्मनि ।
क्रोधस्य दन्दशूकस्य, निःशूकस्य जनक्षये ॥ ३ ॥

यथाऽयं पुरो निविष्टः पुरुषः ।' नृपेणोक्तम्—'प्रभो ! वयं न जानीमः क एष पुरुषः? कीदृशः? किं चैतेन कृतम्?' इति । ततो गुरुणाऽभाणि—'य एष तव वामो मम दक्षिणपार्श्वे स्निग्धस्निग्धनगलगवलकज्जलाभो गुञ्जाफलरक्तनयनो भ्रुकुटीभङ्गभीषणास्यो रोषस्फुरदधरोष्ठपुटो दृढकठिननिष्ठुराङ्गो मूर्तिमान् कोप इव संसारः । एतेन कोपवशवचसा यदर्जितं तदाकर्ण्यतामिति—

अस्ति वसुधाधामास्या एकं कुण्डलमिवोत्तसकलमयमापारगम्भीरपरिखापरिवृता काञ्ची नगरी । तस्याः पूर्वदक्षिणदिग्विभागे गव्यूतमात्रे रगडानाम सन्निवेशोऽस्ति । तत्र सुधर्मदेवो द्विजः परिवसति । पत्नी सुदर्मा । तस्य च रुद्रसोमाभिधो ज्येष्ठपुत्रः । तस्य लघुभ्राता सोमदेवः । तयोः स्वसा श्रीसोमा च । स तु रुद्रसोमो बाल्यादेव चण्डश्चपलोऽसहनो गर्वोद्धुरकन्धरः रूक्षोऽतिकर्कशवचाः सर्वदा सर्वडिम्भाभिरागतोऽपि रुष्यन् परिताडयति । तस्य तादृशस्य स्वभावं वीक्ष्य डिम्भैरेव चण्डसोम इति नाम गुण्यं कृतम्, तावन्नरेश! स एषः । क्रियद्भिर्वासरैरतिक्रान्तैः पित्रा ब्राह्मणकुलबालिकया नन्दिन्या सह पाणिं ग्राहितः । तत्र पितरौ कुटुम्बभारमारोप्य मन्दाकिनीतीर्थयात्राहृते निर्गतौ । चण्डसोमः क्रमेण यौवनश्रियमलङ्कृते । ततः सा नन्दिनी च यदप्यखण्डितशीलव्रता तथाऽपि तां तारुण्यपुण्यावयवरमणीयां वीक्ष्य चण्डसोमः क्षमनति न विश्वसिति । ततो नरनाथ ! तस्या उपरि निर्निद्रागृध्रहृतस्य कियानपि कालो व्यतिचक्राम । अथान्यदा च शरत्समीरवनगार ।

भणितमेतया मम पतिश्चण्ड ।' यावदेतच्चण्डसोमश्चिन्तयति तावदिदं तस्या गीतम् –

> इष्टं यन्मानुषं यस्य, तदन्येन रमेत चेत् ।
> स जानन्नयमीर्ष्यालुर्गाढं तस्य जीवितम् ॥ १ ॥

एवं च निशम्येर्ष्यालुना चण्डसोमेन परिस्फुरदधरेण चिन्तितम्—'कस्मिन् स दुराचारः सा च दुःशीला वर्तते' । अवश्य तच्छिरो लुनामि ।' इति चिन्तयन् स समुत्थाय क्रोधाध्मातहृदयः स्ववेश्म प्रविश्य बहलतमसाच्छादिते भूभागे गृहफलहकस्य पाश्चात्यपक्षे कोटिप्रहरणसज्ज स्थित ।

इतश्च प्रेक्षणे निवृत्ते गृहफलहकद्वारे लघुभ्राता स्वसा च प्रविशन्तौ चण्डसोमो वीक्षाञ्चक्रे । तेन च कोपान्धतमसाच्छादितविवेकचक्षुषाऽविचार्य परलोकं अवगणय्य लोकापवादं परित्यज्य नीति कोटिशस्त्रेण लघुसोदरः स्वसा च निहतौ । द्वावपि धरातले पतितौ । सैषा मम प्रियाऽप्रियकारिणी सैष पुरुषो दुःशील इति यावत्तस्य शिरश्छिनद्मीति चिन्तयन् कोटिप्रहरणमुद्धार्य चण्डसोमः प्रधावितस्तावत्कोटिफलहके रणन्ती लग्ना, तच्छब्दाकर्णनमात्रेणास्य प्रतिबुद्धा भार्या नन्दिनी । भणितं ससम्भ्रमया तया —'हा निर्धर्म' ! किमेतत्त्वयाऽध्यवसितमिति । हतः कनीयान् भ्राता भगिनी च' । एतन्निशम्य ससंभ्रमं यावद्विलोकयति तावद्बन्धुभगिनी च मृतिं प्रापतुः । ततः सञ्जातगुरुपश्चात्तापेन तेन चिन्तितम्—'हा ! हा ! मयाऽकार्यं कृतं कोपवशतः !' इति चिरं विलप्य मूर्च्छानिमीलिताक्षः पृथ्वीपीठे लुलोठ । नन्दिन्यपि—'देवरं ननान्दरं च' इति भणिताऽस्तोकशोकशङ्कुव्यथितहृदया बहुधा रुरोद । ततः क्षणमात्रलब्धचेतन

न्यश्चण्डसोमः 'हा बन्धुरगुणग्रामाभिराम! सदाचार! हा श्रीसोमे भगिनि! युवां विना सदाधारमपि निराधारं जगत्समभूत्' इति चिरं विललाप ।

असावकृत्यकारीत्यदृष्टव्यवदनो द्विजः ।
ह्रियेव द्विजराजोऽस्ताचलान्तर्निगूहनः ॥ १ ॥
तदाक्रन्दमाकर्ण्य, स्त्रीत्वान्मृदुलमानसा ।
रजनी तारकव्याजादिवाश्रूणि विमुञ्चति ॥ २ ॥
ततः क्रोधादिवाताम्रस्तमःशत्रुं क्षयं नयन् ।
प्रपातयन् करांश्चण्डान्, सूर्यो नृप इवोदितः ॥ ३ ॥

अथ स जल्पितो जनेन—'भोश्चण्डसोम! एवं विलापं मा कार्षीः । ततः स विलपन्नेव 'हा बान्धव! हा भगिनि!' इति निःसृत्य श्मशानभूमौ चिताज्वलनज्वालावलीं कृत्वा प्रवेष्टुं यावच्चण्डसोमः प्रारेभे तावद्ग्रामजने—'गृहीत गृहीत द्विजं पतन्तम्' इति वदति चण्डसोमो बलिभिर्निर्धृत । अथ द्विजैरुक्तः—'किं प्राणान् वृथा त्यजसि! प्रायश्चित्तं विरचय ।' चण्डसोम उवाच—'विप्राः! तद्दीयतां मे ।'

प्राद्वेषोऽप्यकामेन, कृतं तेनैव शुद्ध्यति ।
परः प्राह जिघांसन्तं, निघ्नन् ब्रह्महा भवेत् ॥ १ ॥
ऊचेऽन्यः सुकृते पापे, कोप एवापराध्यति ।
परोऽवदद्वेदवृद्धो, ब्राह्मणानां निवेदिते ॥ २ ॥
कश्चिदूचे कृतं पापमज्ञानादपि दोषकृत् ।
प्राणान्तो देहि सर्वस्वं, द्विजानां तस्य शुद्धये ॥ ३ ॥

भणितमेतया मम पतिश्चण्डः ।' यावदेतच्चण्डसोमश्चिन्तयति ताव-दिदं नट्या गीतम्—

इष्टं यन्मानुषं यस्य, तदन्येन रमेत चेत् ।
स जानन्नेवमीर्ष्यालुरादत्ते तस्य जीवितम् ॥ १ ॥

एवं च निशम्येर्ष्यालुना चण्डसोमेन परिस्फुरदधरेण चिन्तितम्—'कस्मिन् स दुराचारः सा च दुःशीला व्रजति? । अवश्यं तच्छिरो लुनामि ।' इति चिन्तयन् स समुत्थाय क्रोधाध्मातहृदयः स्ववेश्म प्रविश्य बहलतमसाच्छादिते भूभागे गृहफलहकस्य पाश्चात्त्यपक्षे कोटिप्रहरणसज्जः स्थितः ।

इतश्च प्रेक्षणे निवृत्ते गृहफलहकद्वारे लघुभ्राता स्वसा च प्रविशन्तौ चण्डसोमो वीक्षाञ्चक्रे । तेन च कोपान्धतमसाच्छादितविवेकचक्षुषाऽविचार्य परलोकं अवगणय्य लोकापवादं परित्यज्य नीतिं कोटिशस्त्रेण लघुसोदरः स्वसा च निहतौ । द्वावपि धरातले पतितौ । सैषा मम प्रियाऽप्रियकारिणी सैष पुरुषो दुःशील इति यावत्तस्य शिरश्छिनद्मीति चिन्तयन् कोटिप्रहरणमुद्दीर्य चण्डसोमः प्रधावितस्तावत्कोटिफलहके रणन्ती लग्ना, तच्छब्दाकर्णनमात्रेणास्य प्रतिबुद्धा भार्या नन्दिनी । भणितं ससम्भ्रमया तया—'हा निर्धर्म! किमेतत्त्वयाऽध्यवसितमिति । हतः कनीयान् भ्राता भगिनी च ।' एतन्निशम्य ससंभ्रमं यावद्विलोकयति तावद्बन्धुर्भगिनी च मृतिं प्रापतुः । ततः संजातगुरुपश्चात्तापेन तेन चिन्तितम्—'हा! हा! मयाऽकार्यं कृतं कोपवशतः ।' इति चिरं विलप्य मूर्च्छानिमीलिताक्षः पृथ्वीपीठे लुलोठ । नन्दिन्यपि—'देवरं ननान्दरं च' इति भणित्वाऽऽशोकशोकशङ्कुव्यथितहृदया बहुधा रुरोद । ततः क्षणमात्रलब्धचेत-

न्यश्चण्डसोमः 'हा बन्धुगुणमाभिराम! सदाचार! हा श्रीसोमे भगिनि! युवां विना सदाधारमपि निराधारं जगत्समभूत्' इति चिरं विललाप।

असावकृत्यकारीत्यदृष्ट्वयवदनो द्विजः।
ह्रियेव द्विजराजोऽस्ताचलात्पतितुमुद्यतः ॥ १ ॥
सपदाक्रन्दमाकर्ण्य, स्त्रीत्वान्मृदुलमानसा।
रजनी तारकव्याजादिवाश्रूणि विमुञ्चति ॥ २ ॥
ततः क्रोधादिवाताम्रस्तमःशत्रुं क्षयं नयन्।
प्रपातयन् करांश्चण्डान्, सूर्यो नृप इवोदितः ॥ ३ ॥

अथ स जल्पितो जनेन—'भो चण्डसोम! एवं विलापं मा कार्षीः। ततः स विलपन्नेव 'हा बान्धव! हा भगिनि!' इति निःसृत्य श्मशानभूमौ चिताज्वलनज्वालावली कृत्वा प्रवेष्टुं यावच्चण्डसोमः प्रारेभे तावद्ग्रामजने—'गृहीत गृहीत द्विजं पतन्तम्' इति वदति चण्डसोमो बलिभिर्नरैर्धृतः। अथ द्विजैरुक्तः—'किं प्राणान् वृथा त्यजसि? प्रायश्चित्तं विरचय।' चण्डसोम उवाच—'विप्राः! तद्दीयतां मे।'

मारैकोऽल्पमपापेन, कृतं तेनैव शुध्यति।
परः प्राह जिपासन्तं, निमज्ज प्रकटा भवेत् ॥ १ ॥
उक्तेऽन्यः शुध्यते पापे, बोध एवात्मसाक्षिकी।
परोऽवदद्वेदशुद्धो, ब्राह्मणानां निवेदिते ॥ २ ॥
कश्चिदूचे कृतं पापमज्ञानादपि दोषकृत्।
महान्तो देहि सर्वस्वं, द्विजन्मां तस्य शुद्धये ॥ ३ ॥

मुण्डयित्वा ततो मुण्डतुण्डे भिक्षां भ्रमन् सदा ।
करपात्री करे बिभ्रद्, गच्छ त्रिदशदीर्घिकाम् ॥ ४ ॥
इत्थं मिथो विरुद्धानि, श्रुत्वा तेषां वचांस्ययम् ।
मां चतुर्ज्ञानिनं मत्वा, तान् विहाय समागमत् ॥ ५ ॥
ततोऽत्र चिन्त्यतां तीर्थस्नानैः शुद्धिः कथं भवेत् ।
जलेनाङ्गमलो याति, न तुमं पापमालानि ॥ ६ ॥
यदि स्नानात्स्मृतेर्वाऽपि, गङ्गा हरति कल्मषम् ।
जायते जलजन्तूनां, तत्कदाऽपि न कल्मषम् ॥ ७ ॥
यदि स्मरणमात्रेण, जगत्पूतं भवेदिदम् ।
अहो तन्मोह एवायम्, यज्जलेनात्मशोधनम् ॥ ८ ॥
इदं वाक्यं विचारं न, सहते हि महात्मनाम् ।
परं जनेन मूढेन, प्रसिद्धिं गमितं परम् ॥ ९ ॥
रागद्वेषविहीनेन, यदुक्तं सर्ववेदिना ।
मनःशुद्ध्या स्नातं तद्धि, पापप्रक्षालनक्षमम् ॥ १० ॥'
श्रुत्वेति चण्डसोमः स्वं, वृत्तान्तं प्राञ्जलिः प्रभुम् ।
प्रणम्य प्राह सत्यं तद्, यदाख्यातं विभो ! त्वया ॥ ११ ॥
सर्वज्ञवाक्यस्य विशुद्धिदस्य, योग्योऽस्म्यहं यद्यपगाजनोऽपि ।
दीक्षां ततो देहि ममेति तेन, प्रोक्ते व्रतं तस्य ददौ मुनीन्दुः ॥ १२ ॥

॥ इति कोपे चण्डसोमकथा ॥

गुरुणा श्रीधर्मनन्दनेन पुनरप्युक्तम्—

'दुर्जनो मानमानज्ञो, धर्मारामं भनक्ति यः ।
सदर्किष्यक्तिो यत्नः, क्रियतां तस्य रक्षणे ॥ १ ॥

परित्यजन्नपि क्रोधं, मानवो मानवर्जितः ।
भवेद्भवे यदि श्रेयःश्रिया संश्रियते ततः ॥ २ ॥
हिताभिलाषी यः स्वस्य, तेन मानमहीधरः ।
भेदनीयः सदाप्युग्रन्मृदुताभिधधारया ॥ ३ ॥
अहङ्कारो नदीपूर, इव पुंसः कुलद्वयम् ।
भिनत्ति कूलद्वयवत्, पयोच्छेदनलालसः ॥ ४ ॥
दष्टो दर्पभुजङ्गेन, नरश्चैतन्यशून्यधीः ।
नमस्यति गुरून् क्वापि, पुरतो न स्थितानपि ॥ ५ ॥
मानान्धलोचनो देही, चारुमार्गं न पश्यति ।
अतः संसारकूपान्तर्निपतत्युचितं हि तत् ॥ ६ ॥

मातरं पितरं भार्यामपि म्रियमाणामुपेक्षते मानमहागजेन्द्रपरवशः, यथैष पुरुषः ।' राज्ञा परिजल्पितम्—'भगवन्! अस्यां सभायामनेकलोकाकुलायां सैष पुरुष इति कथं ज्ञायते?।' भणितं श्रीभगवता—'य एष मम वामलघदक्षिणपार्श्वे स्थितः प्रोन्नामितभ्रूयुगः पृथुलवक्षस्थलो गर्वभरमुकुलितदृष्टिरुत्तमकनकवर्णतनुराताम्रलोचन एतेन रूपेण मूर्तो मान इव समागतः । यदेतेनामानमानमूढचेतसा कृतं तदाकर्ण्यताम् । तथाहि—

अस्त्यवन्तीजनपदे, नगरी श्रीगरीयसी ।
विशाला सुमनःशाला, विशाला शालशालिता ॥ १ ॥
सुप्रापं यत्र सिप्रायाः, पयः पीयूषसोदरम् ।
निपीय लोको न सुधापायिनोऽपि प्रशंसति ॥ २ ॥
यत्राभ्रंलिहहर्म्याग्रचन्द्रशालासु योषितः ।
राजन्ते वीक्षितुं लक्ष्मीं, स्वर्गवध्व इवागताः ॥ ३ ॥

मुण्डयित्वा ततो मुण्डतुण्डे भिक्षां भ्रमन् सदा ।
करपात्रीं करे बिभ्रद्, गच्छ त्रिदशदीर्घिकाम् ॥ ४ ॥
इत्थं मिथो विरुद्धानि, श्रुत्वा तेषां वचांस्ययम् ।
मां चतुर्ज्ञानिनं मत्वा, तान् विहाय समागमत् ॥ ५ ॥
ततोऽत्र चिन्त्यतां तीर्थस्नानैः शुद्धिः कथं भवेत् ।
जलेनाङ्गमलो याति, न लग्नं पापमात्मनि ॥ ६ ॥
यदि स्नानात्स्मृतेर्वाऽपि, गङ्गा हरति कल्मषम् ।
जायते जलजन्तूनां, तत्कदाऽपि न कल्मषम् ॥ ७ ॥
यदि स्मरणमात्रेण, जगत्पूतं भवेदिदम् ।
अहो तन्मोह एवायम्, यज्जलेनात्मशोधनम् ॥ ८ ॥
इदं यात्य विचारं न, सहते हि महात्मनाम् ।
परं जनेन मूढेन, प्रसिद्धिं गमितं परम् ॥ ९ ॥
रागद्वेषविहीनेन, यदुक्तं सर्ववेदिना ।
मनःशुद्ध्या कृतं तद्धि, पापप्रक्षालनक्षमम् ॥ १० ॥'
श्रुत्वेति चण्डसोमः स्वं, वृत्तान्तं प्राञ्जलिः प्रभुम् ।
प्रणम्य प्राह सत्यं तद्, यदाख्यातं विभो! त्वया ॥ ११ ॥
सर्वज्ञवाक्यस्य विशुद्धिदस्य, योग्योऽस्म्यहं यद्यधमाजनोऽपि ।
दीक्षां ततो देहि ममेति तेन, प्रोक्ते व्रतं तस्य ददौ मुनीन्द्रः ॥ १२ ॥

॥ इति कोपे चण्डसोमकथा ॥

गुरुणा श्रीधर्मनन्दनेन पुनरप्युक्तम्—

'दुर्दमो मानमातङ्गो, धर्मारामं भनक्ति यः ।
मदाब्धिर्व्यक्तितो दक्षः, कियन्तं तस्य रक्षणे ॥ १ ॥

स्यापि पुरतो मानोऽपि न रक्षितः । अहो! अस्य निर्दाक्षिण्यं अहो! निर्लज्जता अहो! निःस्नेहता येन प्रतिपक्षगोत्रग्रहणं कुर्वता महद्दुःखं प्रापितास्मि, ततो ममापमानितसौभाग्यलक्ष्म्या न समीचीनं प्राणितम्' इति विचिन्त्य सा गौराङ्गी महिलावृन्दस्य मध्यान्निर्गमनोपायमिच्छति, परं न तद्दृष्टिवञ्चनावसरं प्राप्नोति । इतश्च—

.... ।
तस्या दुःखमिव प्रेक्ष्य, द्वीपमन्यं रविर्ययौ ॥ १ ॥
कमलानि परित्यज्य, मधुपाः कुमुदावलिम् ।
भेजुः प्रायेण नैकत्र, मधुपानां रतिर्भवेत् ॥ २ ॥
अस्तंगते दिनस्यान्तात्, खगे विश्वप्रकाशके ।
क्रोशन्ति स्म खगानामसौहृदादिव दुःखिताः ॥ ३ ॥
पर्यपूरि तथा विश्वमपि विश्वं तमोभरैः ।
यथा न लक्ष्यते लोकैस्तदा पाणिर्निजोऽपि हि ॥ ४ ॥
सर्वा अपि क्षणादेव, मस्रन्ते तमसा दिशः ।
इनाद्विना सपत्नेन, को नाम नहि दूयते ॥ ५ ॥
अभूत्तमोमयं भूमितलं निखिलमप्यथ ।
राज्यं तमसि कुर्वाणे, यथा राजा तथा प्रजा ॥ ६ ॥
न जलं न स्थलं नोच्चं, न नीचं नयनाप्यति ।
न समं नासमं सर्वं, तमसैकीकृतं जगत् ॥ ७ ॥

तत ईदृशे समये सा युवतिः सार्थमध्यतः कथंचिन्निर्गत्य मरणोपायं चिन्तयन्ती गृहमाजगाम । तत्र सा श्वश्र्वा पृष्टा–'वत्से! कुत्र ते पतिः ।' भणितं तया–'एष आगत एव मम पृष्ठे लग्नः'

इति वदन्ती सा वशा वासवेश्म प्रविवेश । ततोऽसावतिगुरुदुःसह-प्रतिपक्षगोत्रवज्रप्रहारदलितेव जजल्पेदम् ।

> 'आकर्णयत भो लोकपालका ! नीतिपालका ! ।
> विना प्रियं निजं नाऽन्यो, मया चित्ते विचिन्तितः ॥ १ ॥
> परं न कृतमेतेन, वरं प्राणप्रियेण यत् ।
> यदस्यन्तर्वयस्यानामपमानपदं कृता ॥ २ ॥'
> इत्युदीर्य तयात्यन्तकोपया कण्ठकन्दले ।
> अक्षेपि पाशकः प्राणान्, विधृत्य तृणवद्बतम् ॥ ३ ॥

इतश्च स मानभटस्तां रमणीगणमध्यस्थामप्रेक्षमाणो जाताशङ्कः स्वभवनमाजग्मिवान् । तेन मातुः पार्श्वे पृष्टम्—'यद्भवद्वधूः समागता किं वा नेति' । मात्रा जल्पितम्—'यदत्र समागत्य वासभवने प्रविष्टा' इति समाकर्ण्य मानभटस्तत्रागत्य त्वरितमेव पाशं तस्याश्छिच्छेद । अथो सा जलेन संसिच्यमाना क्षणेन स्वस्थचित्ता समभवत् । भणित-मनेन—'प्रिये ! किं केनापराद्धः ? कथं कुपिता ? किमिदं त्वया निर्नि-मित्तं स्वकीयं जीवितं ममापि च संशयदोलामारोपितम् ?' इत्याकर्ण्य गौराङ्गी प्रियं प्रति वाक्यमाह स—'यत्र सा सौभाग्यवती कमलदल-दीर्घलोचना श्यामाङ्गी निवसति तत्र त्वमपि गच्छ' इति । मानभटे-नोक्तम्—'प्रिये ! सर्वथैवास्य वृत्तान्तस्यानभिज्ञः । का श्यामाङ्गी ? केन कदा दृष्टा ? केन तव पुरो निवेदितम् ? इति कथय ।' एतन्निशम्य सा रोषानलदह्यमानमानसा बभाण—'अधुना त्वमनभिज्ञोऽसि त्वया दोलाधिरूढेन सखीजनपुरतस्तस्याः श्यामाङ्ग्या गीतमुद्री-[illegible] विस्मृतम् ? ।' एवमुक्त्वा तया महापुण्यारण्यस्थमुनिनेव [illegible] स्थितम् । मानभटेन चिन्तितम्—'यदसावकारणेऽपि

कोपपर्वतमारुरोह' ततस्तेन प्रसाद्यमानापि सा पुनः पुनर्न किंचिज्जल्पितवती । केवलमभानं मानमेवाश्रित्य स्थितवती । मानभटेन चिन्तितम्—'यदेतस्या रोषपोषितचित्ताया अनुनये पादपतनमेव हितम्' इति विचिन्त्य तेन तदेव कृतम् । परं तेन कृतेनापि प्राज्याज्यसंसिक्तज्वलनज्वालेव साधिकतरं कोपदुर्धरा बभूव, न पुनश्चेतसि शमरसं पुपोष । ततः स मानभटश्चिन्तयति स्म—'युक्त-मेषा मृगाक्षी प्रसाद्यमानाऽपि नाम न प्रसीदति स्म । यत ईदृश्य एव स्त्रियो भवन्ति ।

प्रत्यासन्ना भवेन्मोक्षलक्ष्मीर्मोक्षाभिलाषिणाम् ।
न जायतेऽन्तरा नाम, दुस्तरा स्त्रीनदी यदि ॥ १ ॥
सेवन्ते कामुकाः कामतापच्छेदाय कामिनीः ।
परं प्रत्युत जायन्ते, महासंतापभाजनम् ॥ २ ॥
सौदामिनीव संध्येव, निम्नगेव नितम्बिनी ।
चञ्चलप्रकृतिर्दृष्टनष्टरागातिनीचगा ॥ ३ ॥
विवेकपङ्कजं हन्ति, मानसे महतामपि ।
कामिनीयं हिमानीव, कस्तामिच्छति सत्सुधीः ॥ ४ ॥
विवेकपर्वतारूढान्, गुणप्रौढानपि द्रुतम् ।
हेलयापि महेलासौ, वीक्षितेनापि पातयेत् ॥ ५ ॥
नवीना कापि दृश्येत, शस्त्रीव स्त्री शरीरिणाम् ।
आदीयन्ते यया प्राणा, बाह्या आभ्यन्तरा अपि ॥ ६ ॥'

इति चिरं विचिन्त्य वासभवनान्निःसृतो मानभटो जनयित्र्याऽपृच्छि—'पुत्र ! कथय किमेतत् ?' ततः स तस्या अदत्तप्रतिवचनो बहिर्निर्गतः । कान्तया चिन्तितम्—'अहो ! वज्रकठिनहृदयाऽस्मि येन भर्तुः स्वयं पादपतितस्यापि न प्रसन्नाऽभवं ततो न वरं कृतम्', पुनः

पुनः पदपतनात्प्रसादवीक्षापन्नो मम प्राणेशः कुत्र जगाम ? इति न सम्यग् जानामि, तस्मादमुष्य पृष्ठलग्ना व्रजामि' इति चिन्तयित्वा वासवेश्मतो निर्गता । 'पुत्रि ! क्व चलिताऽसि' ? इति श्वश्रूपृष्टा 'मातुस्त (तः ! त) व पुत्रः कापि प्रस्थितः' इति वदन्ती सा त्वरितपदं प्रधाविता ससंभ्रमं पृष्ठे श्वश्रूरपि । चिन्तितं च तत्पित्रा वीरभटेन–'सर्वमेव कुटुम्बं क्व प्रस्थितम् ?' इति चिन्तयन् सोऽपि तेषां मार्गे लग्नः । ततः स मानभटो घनतिमिराच्छादिते कूपनिगमे व्रजन् तया कथमप्युपलक्षितः । स च बहुपादपशाखासहस्रसञ्जातान्धतमसस्य कूपस्य तटमाजगाम । तत्र च तेनोपलक्षिता पृष्ठतः समायान्ती निजजायेति । तामवलोक्य 'एतस्याः परीक्षां करोमि' इति विचिन्त्य तेन कूपान्तः शिला निक्षिप्ता । तच्छिलापतनसंजातशब्दमाकर्ण्य 'मम पतिः पतितः' इति मत्वा तद्भार्या दुःखार्ताऽवटे त्वरितमात्मानं मुमोच । ततः श्वश्रूरपि तद्दुःखदुःखिता स्वं मुक्तवती, ततस्तस्या दुःखेन महता पृष्ठलग्नः श्वशुरोऽपि । ततस्त्रितयमपि विनष्टं दृष्ट्वा स चेतसि चिन्तितवान्–'मयाऽत्र किं कर्तव्यम् ? एतेन दुःखेनात्मानं किं कूपे क्षिपामि ? अथवा न' इति विचार्य तेन मासकालमेतेषां मृतानां निद्यापक्रियामातन्य परमवैराग्यमागतेन विषयान्तरं परिभ्रम्य परिभ्रम्य स्वेकेन निवेदितानि भैरवपातगङ्गास्नानप्रभृतीनि समाचरता

चित्तशुद्धिं विना दत्तं, वित्तं पात्रेऽपि सर्वथा।
तथा क्रियाफलापथ्यं, भस्मनीव हुतं वृथा॥ १॥'

एवं निशम्य गुरूदितं मानभटो मानमपनीय भगवतो धर्मनन्दनस्य चरणमूलमाश्रितः। ततः प्रतिबुद्धेन मानभटेन प्रव्रज्या याचिता। सूरिणा समादिष्टम्—'वत्स! अनुच्छसच्छतानिधे! सर्वदैव निरतिचारं चारित्रप्रतिपालनं दुष्करमेव। यत्र कर्तव्यं केशोत्पाटनम्। नित्यमेव प्राणातिपातविरत्यादीनि व्रतानि निरतिचाराणि धारणीयानि। वोढव्योऽष्टादशसहस्रशीलाङ्गभारः। भोक्तव्यमरसविरसं रूक्षं भैक्षम्। पातव्यं प्रासुकैषणीयं निःस्वादु जलम्। शयितव्यं भूमौ। दुस्सहपरीषहोपसर्गवर्गसंसर्गेऽपि न मनागपि शैथिल्यमाधेयम्। यन्मदनदन्तैर्लोहचणकभक्षणं सुकरं न पुनर्जिनप्रणीतव्रतप्रतिपालनम्।' ततः श्रीधर्मनन्दनगुरोरुपदेशवचःपीयूषं मानमहाविषमविषदर्पनिर्दलनसमर्थमाकण्ठमुत्कण्ठया निपीय मानभटः प्रव्रज्यां जग्राह।

॥ इति माने मानभटकथानकम्॥ २॥

पुनरपि गुरुराह—

'ईहध्वे यदि कल्याणमालनो भव्यजन्तवः!।
तदार्जवकृपाणेन, छेद्या माया प्रतानिनी॥ १॥
मायानदीमहापूरं, यद्यभूरे! तितीर्षसि।
ऋजुत्वारत्यतरीं तूर्णं, ततः सञ्जय यत्नतः॥ २॥
माया रात्रिचरी ज्ञेया, जगज्जन्तुभयङ्करी।
अवक्रचित्तसद्भावस्फूर्जन्मन्त्रप्रभावतः॥ ३॥

मायानृतत्तमिर्येन, कृता सातस्य दुर्गतिः ।
न कृता येन तस्येह, श्रेय श्रीर्वशवर्तिनी ॥ ४ ॥
माया दुर्नयमूषालकेलिमूमिरिय वग ।
जननी विश्वदुःखानां, काननं पापभूरुहाम् ॥ ५ ॥

माया क्रियमाणा यशो धनं मित्रवर्गं च नाशयति । जीवितव्यं च संशयतुलामारोपयति । भो नरेश्वर! यथैष पुरुष ।' भूभृता प्रोक्तम्—'भगवन्! न जानीमो वयं कः स पुरुषः? किमेतेन कृतम्? ।' श्रीधर्मनन्दनः प्रोचे—'य एष तव सम्मुखः पाश्चात्यमूभागे मम स्थितः संकुचितदेहभागः कृष्णकायकान्तिः पापीयान् दृश्यते स मायावी । अनेन मायाविना यत्पूर्वं कृतं तदाकर्ण्यताम् ।

तथाहि—

जम्बूद्वीपाभिधे द्वीपे, क्षेत्रे भरतनामनि ।
काश्यदेशेऽस्ति विख्याता, पुरी वाराणसी वरा ॥ १ ॥
स्फुर्दं स्फाटिकयद्भित्तौ, यत्रेक्षन्ते मृगीदृशः ।
चरन्त्योऽपि निकेतान्तः, स आदर्श इवानिशम् (?) ॥ २ ॥
दुःखं तु त्यागिनामेव, सर्वैश्वर्यविराजिनाम् ।
कदाचनापि प्राप्यन्ते, याचनाय न याचकाः ॥ ३ ॥
यत्र कामानलो यूनामदीपिष्ट कुतूहलम् ।
सन्ध्यासमीरणैः सिद्धसिन्धुसीकरहारिभिः ॥ ४ ॥

या चतुर्दशस्वप्नजन्ममहिम्नः अमूर्तमूर्तिरमणीयतातिरस्कृतानल्पकन्दर्पस्य उत्पन्नविमलकेवलज्ञानावलोकिताशेषपदार्थसार्थस्य संसारोदरविवरसंचरिष्णुसकलजनतात्राणदानोद्यतविशुद्धसद्धर्मदेशनासिंहनादविधुरितसकलकुमतकरिवरस्य सुरासुरनरेश्वरसंसेव्यमानचरणार-

बिन्दुयुगलस्य तीर्थकृतो भगवतस्त्रिजगदानन्दनस्य श्रीवामानन्दनस्य जन्मभूमिः। तस्या नगर्याः पश्चिमोत्तरदिग्विभागे शालिग्रामो नाम ग्रामः।

अल्पुभिर्वल्पुरोऽप्यार्यैः, सङ्कटो विकटैर्वटैः।
मञ्जुलो वञ्जुलश्रेण्या, चित्तप्रीत्यै न कस्य यः॥ १॥

तत्र चैको वैश्यजातिर्गङ्गादित्याख्यः परिवसति। तत्र ग्रामे धनधान्यसमृद्धेऽपि स एवैको दारिद्र्यमुद्राविद्रुतः। कुसुमशरसमानरूपेऽपि जने स एवैको वैरूप्यधारी। किं बहुना!, स एवैको दुर्वचनपरो गिरिशल्यजनोद्वेजनीयदर्शनः कृतघ्नः कर्णेजपः सर्वागुणगणमन्दिरं च। तस्य ग्रामजनेन मायाशीलस्य पूर्वनाम गङ्गादित्य इत्ययमत्य मायादित्य इत्यभिधा विदधे। भो नरेन्द्र! स चायं मायादित्यः।' तत्र ग्रामे वणिक्पुत्र एकः पूर्वपुरुषसञ्चयक्षयपरिक्षीणद्रविणः स्थाणुरित्याख्यः। तस्य तेन मायादित्येन समं मीतिरपन्ना। स च स्वभावेन सरलः कृतज्ञः प्रियवादी दयालुरयधनपरः सदा दीनवत्सलोऽनादीनयश्चेति। तेन स्थाणुना ग्रामवृद्धजनेन प्रतिषिध्यमानेनाऽपि स्वीयचित्तप्रविशुद्धतया मायादित्यस्य समीपं (सामिप्यं) न कदापि मुच्यते।

जानाति साधुर्वक्राणि, दुर्जनानां मनांसि न।
आर्जवेनार्पयत्येव, स्वकीयं मानसं परम्॥ १॥

ततस्तयोः सज्जनदुर्जनयोः भानुमन्दयोरिव मरालवकयोरिव भद्रगजवर्वरकूलगजयोरिव स्वभावेन स्थाणोः कैतवेन मायादित्यस्य मिथः प्रीतिरवर्धत। अन्यदा विश्वस्तचेतसावन्योन्यं विविधान् धनोपार्जनोपायान् परिकल्प्य स्वजनवर्गं परिपृच्छ्य कृतमङ्गलोपचारौ

गृहादहं निःसृत्य केनाप्यनीक्ष्यमाणः स्थाने स्थाने त्वां विलोकयन् सरलमहल्लवानीरे रेवातीरे यावदायातस्तावत्त्वं दृष्टः । मित्र! तव दुस्सहवियोगे एतन्मयाऽनुभूतम् ।' एतद्वृत्तान्तं निशम्य सम्प्रस्राप्यजलप्लुतलोचनः स्थाणुः समजनि । ततो द्वावपि धौतवदनौ कृताहारक्रियौ प्रचलितौ । ततो मार्गभ्रष्टौ दिग्मोहितचित्तौ भयभ्रान्तदृशौ च संसार इव दुस्तरे कान्तारे विविशतुः । 'क्षुधार्तौ ! कुत्र गमिष्यावः ?' इति तौ न जानीतः । स्थाणुना भणितम्–'क्षुधाऽधिक मां बाधते तत्त्वं रत्नग्रन्थिं गृहाण, कदाचिन्मम पार्श्वात्पतिष्यतीति समर्पितोऽनेन रत्नग्रन्थिः ।' चिन्तितं च मायादित्येन–'अहो ! यन्मम कर्तव्यमस्ति तदमुना स्वयमेव कृतम् ।' ततो मध्याह्ने रूक्षातपतपनेऽतीवतृष्णातरलितौ पानीयं सर्वत्र पश्यन्तौ वटपादपाधस्तादेकं ददृशतुः । ततश्चिन्तितं तेन दुष्टबुद्धिना—'साम्प्रतमस्यैव कूपपातनमेवानपाय उपायः ।' भणितं मायादित्येन–'स्थाणो ! कूपे कियत्प्रमाणं पयः ? विलोक्य कथ्यताम्, यथा तदनुमानेन दृढां वल्लीतन्तुभिर्दृढां रज्जुं करोमि ।' स तु महानुभावोऽप्यवक्रहृदयः पयःप्रमाणवीक्षाकृते प्रवृत्तः । ततस्तेन मोहमोहितचेतसेन मायाविनाऽनपेक्ष्य लज्जामवमत्य प्रीतिमनालोच्य दाक्षिण्यमविचार्य परलोकमविचिन्त्य सज्जनमार्गं स्थाणुर्नीरं निरीक्षमाणः कूपे न्यक्षेपि । स च कूपे दलतृणचयचिते जम्बालान्तः पतितोऽपि तथाविधां बाधां देहे न लेभे । ततस्तेन विधमचेतसा चिन्तितम्–'अहो ! पूर्वं दारिद्र्यम्, ततः कान्तारान्तः परिभ्रमणम्, तत्रापि प्रियमित्रवियोगः, एतन्नितयमपि पापिना विधिना विरचितमेव । अहमत्र केन

निर्दयहृदयेन क्षिप्तः ? । अत्र मायादित्य एव समीपवर्ती नान्यः । कथमेतेनास्मि पातितः ? । अथवा नैतत् सवादि, दुष्टं मया खलु चिन्तितम् ।

> कदाचिद्वायुना स्वर्णशैलचूलाऽपि कम्पते ।
> उदेत्यंशुः प्रतीच्यां च, न मित्र तनुते त्विदम् ॥ १ ॥

धिगहो ! ममापि हृदयस्यानल्पविकल्पसङ्कल्पम् । तत् केनापि राक्षसेन वा पिशाचेन वा पूर्ववैरिणा क्षिप्तोऽस्मि ।' स्थाणुरेवं विचिन्त्य स्वस्थचित्तस्तस्यामप्यवस्थायां तस्थौ । प्रकृतिरेवेदृशी सज्जनानाम् । चिन्तितं मायादित्येन–'अहो ! यत्कर्त्तव्य तत्कृतमेव । साम्प्रतं दशानां रत्नानां फलं गृह्णामि' इति चिन्तयन् मायादित्यो वनान्तः परिभ्रमन् चौरसेनापतिना वीक्षितो धृतश्च रत्नानि च गृहीतानि । अथ चौरपति कथञ्चिद्विनिश्चयतयाऽनन्ययोदन्यया बाधितस्तमेव विशङ्कटावटतटमवाप । समादिष्ट पल्लीस्वामिना–'भो भोः ! कूपात्पय. कर्षत' इत्याकर्ण्य तै कूपे पय -कर्षणाय वल्लीवरत्रया ग्रावगर्भः पलाशदलपुटक क्षिप्त । कूपान्तःस्थेन स्थाणुना तं वीक्ष्य महता शब्देन गदितम्–'केनापि दैवदुर्योगतः कूपेऽत्र क्षिप्तः, ततो मामप्युत्तारयत ।' तै सेनानायकस्स पुरो विज्ञप्तम्–'यत्केनाप्यत्र जीर्णकूपे पुमानेकः पातितोऽस्ति ।' सेनापतिना जगदे–'भो भो. ! अलमलं जलाकर्षेण, प्रथमं तमेव वराकं कर्षत ।' ततस्तदादेशवशंवदैस्त्वरितमेव स्थाणुः कूपतः कर्षितः ।' सेनापतिस्तं बभाषे–'भद्र ! कुत्रत्यस्त्व ? कुतः समायातः ? किमभिधानः ? कथं जीर्णावटे निपातित ? ।' भणितं चानेन–'देव ! पूर्वदेशत आवां द्वौ जनौ दक्षिणाशामाश्रित्य

कियता कालेन पञ्च रत्नान्युपार्ज्य मुदितमानसौ स्वगृहं प्रति-
गच्छन्तौ मार्गपरिभ्रष्टौ तृषातरलितचित्तावेतस्यामटव्यां प्रविष्टौ ।
तत आवाभ्यां तृषातुराभ्यां जीर्णकूपो दृष्टः । अतः परं देव !
न किमपि सम्यग् जाने, यदस्मि केनापि पातित इत्यवैमि । परं
यद्भवता कृपावता कूपात्संसारादिव गुरुणा प्राणी सद्धर्मवचनोप-
देशेनाकर्षितः ।' एतदाकर्ण्य सेनापतिनोक्तम्-'केवलं तेन दुराचारेण
भवान्निक्षिप्तः ।' स्थाणुना भणितम्-'नहि नहि शान्तं पापम् ।
स कथं मयि जीवितादप्यधिकः प्रियो वयस्यः श्वपच इव दुश्चरित-
माचरति ? ।' सेनापतिना जल्पितम्-'स तावत्कुत्रास्ते ? ।' स्थाणुना
जगदे-'साम्प्रतं नावगच्छामि ।' अथ सर्वैरपि परिमोपिभिः परस्परं
सहास्यमास्यं निरीक्ष्य भणितम्-'यदयं वराकः सर्वदैवाऽवक्रचित्तः
सद्भावः किमपि न जानाति तस्य क्षुद्रचित्ततया ।' ततः पल्लीपति-
रुवाच-'साम्प्रतमिदं स एवास्य वयस्यो भविष्यति, यस्यामूनि रत्नान्य-
स्माभिर्गृहीतानि ।' पौरैरुक्तम्-'देव ! संभाव्यत एतद् ।' अथ स
पृष्टः, कथय स कीदृशस्तव वयस्यः ? । स्थाणुना भणितम्-'देव !
कृष्णवर्णः पिङ्गललोचनः कृशाङ्गो मम वयस्यः ।' सेनाधिपे-
नोक्तम्-'भद्र ! त्वया लक्षणसंपूर्णः सुहृद्रूपो येन कूपे भवान्
पातितः । त्वं प्रत्यभिजानासि तानि रत्नानि दृष्टानि ? ।' तेनोक्तम्-
'उपलक्षयामि ।' ततस्तेन तस्य रत्नानि दर्शितानि । तेन तान्यात्मी-
यानि परिज्ञाय जल्पितम्-'कुत्र कदा वा रत्नानि प्राप्तानि ? कथं
मन्मित्रं व्यापाद्याङ्गीकृतानि ? ।' तैरुक्तम्-'भवन्मित्रं न विनाशितम्,
केवलं रत्नानि गृहीत्वा निबध्य च स मुक्तः ।' तेन सेनापतिना
सदयेन स्थाणोः पञ्च रत्नान्यर्पयाञ्चक्रे । तेन मित्रं विलोकमाने-

[illegible]

[illegible] च निवायनानोऽपि

[illegible] मनि-

[illegible] साधुना

[illegible] समाराधयन्

[illegible] । ततो मायादित्यः

[illegible] 'यन्मया माया-

[illegible] प्रसाद विधाय प्रभो!

[illegible] ततो [illegible]

[illegible]

[illegible]

॥ मायायां मायादित्य [illegible]

चारुचारित्रमलयाचलचन्दनेन गुरुणा श्रीधर्मनन्दनेन पुनरूचे—

न वर्जयति लोभं यः, क्रोधादिरहितोऽपि हि ।
निमज्जति भवाम्भोधौ, स कालायसगोलवत् ॥ १ ॥
जीवाः संसारकान्तारे, विवेकप्राणहारिणा ।
स्पष्टं लोभाहिना दष्टाः, जानते न हिताहितम् ॥ २ ॥
सलोभे मानवे सद्यो, निर्मलाऽपि गुणावली ।
विलीयतेऽग्निसंतप्ते, लोहे तोयच्छटा यथा ॥ ३ ॥
प्रचुरैर्नीरधिर्नीरैरिन्धनैर्धूमकेतनः ।
न तृप्यति यथा जन्तुर्धनैरपि घनैस्तथा ॥ ४ ॥

लोभपरवशः प्राणी द्रव्यं नाशयति, मित्रं च हन्ति, दुःखाम्बुधौ निपतति च । पार्थिव ! यथैष पुरुषः । राजा विज्ञप्तम्–'भगवन् ! स कः पुरुषः ? किमेतेन कृतम् ?' । तदादिष्टं भगवता–'तव पृष्ठिभागे वामे यातवसोपविष्टोऽतिकृशशरीरः चेतनग्रसितपञ्जर इव रूपेण मूर्तो लोभ इव ।' नरेश्वर ! अमुना लोभाभिभूतेन यत्कृतं तदेकचित्ततया श्रूयताम् । तथाहि—

इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भरतक्षेत्रे मध्यमखण्डे—

समस्ति नगरी सौवर्णमणीनरसम्पदा ।
सत्पुरुषान्वती तक्षशिला मनसि लापनम् ॥ १ ॥
यच्छिरीषदलीयप्रसमप्राग्रेण शोभिरात् ।
तद्रत्नैर्यः सौन्दर्यं, यस्या द्राग्गुणागतः ॥ २ ॥
प्रासादः स्फाटिको यत्र, परिखाम्बुनि बिम्बितः ।
भोगावतीगिरीशायै, विराजीव रसातलम् ॥ ३ ॥

सुजातिरम्याः सुशिवाः, सदारम्भा घृणाश्रयाः ।
सभयाः सशना यत्रोद्याना इव जना बभुः ॥ ४ ॥
प्रासादा यत्र राजन्ते, महाराजतनिर्मिताः ।
क्रीडानिमित्तमायाता, मेरोरिव कुमारकाः ॥ ५ ॥
असहस्त्यातहरिल्याता, सदा जयविराजिताम् ।
यां पुरीं स्वःपुरी वीक्ष्य, ह्रियेवादृश्यतामगात् ॥ ६ ॥
श्रीनाभेयपदस्थाने, धर्मचक्रं मणीमयम् ।
श्रीबाहुबलिना यत्र, सहस्रारं विनिर्ममे ॥ ७ ॥

यत्र शोभन्ते परमस्नेहलालसचेतसो जना अनगाराश्च सदा परमदारं सदारागपरं सदाहारसारं विभविवृन्दं मुनिमण्डलं चेति । तस्याः पुर्याः पश्चिमदक्षिणयोरन्तराले दिग्विभागे समुच्चयान्यकूटाभिराम उपलाख्यो ग्रामः । तस्मिन् शुद्धवंशमयो धनदेवाभिधः सार्थपतिपुत्रः परिवसति । परैः सार्थपतिपुत्रैः सह तस्य क्रीडां कुर्वतः कियानपि कालो व्यतिचक्राम । ॥ धनदेवः सभावत एव लोभदत्तचित्तः सततमेव वञ्चकशिरोमणिरलीकवचनभाषी परद्रव्यापहारी । ततस्तस्येदृशस्य तैः सार्थनायतनुजैर्धनदेव इति नाम निराकृत्य लोभदेव इत्यभिधा विदधे । ततस्तस्य तारुण्यपुण्यावयवस्य मानसमतीव लोभाभिभूतमभूत् । अन्यदा द्रव्योपार्जनप्रगुणितचित्तो गुरुजनमनुज्ञाप्य लोभदेवमनुरक्तानुगुणान् सज्जीकृत्य वाहनानि च स्वीकृत्य पाथेयं संगृह्य मित्रवर्गमापृच्छ्य तिथिकरणनक्षत्रनिर्मले मुहूर्ते चन्द्रबले वरलग्ने स्वामिना वीक्षिते यानं विधाय
[illegible]र्चनं निर्माय च बहुशाटिकादत्तपदः स्वजनेनानुगम्यमानः
[illegible] दक्षिणाशां प्रति प्रचलितः । जनेनोक्तम्–'वत्स !

सदापीनपयोधरास्सम्य मालिनस्य घटनमिव भारत्याः पाठनमिव कौशिकस्यानुगुणेऽन्तरमिव सर्वथा निरादरः कीदृक्! तथापि येद-कौशिकेनापि मया त्वां प्रति किंचिदुच्यते-पुत्र! दवीयो देशान्तरं, विषमा मार्गाः, दुर्निवारदस्युभीता, श्वापदसङ्कुला वाहिन्यः, घन-तरा दुर्गमा, विरला ग्रामा, दुष्परिहार्यं कण्टकवनम्, दुर्धरं यौवनम्, विषमा कार्यगतिः, ततस्त्वया सर्वदैव क्वचन पण्डितेन, क्वचन मूर्खेण, क्वचन दयालुना, क्वचन निष्ठुरेण, क्वचन शूरेण, क्वचन कातरेण मार्गे निर्गन्तव्यं ।' इति पितृ-वचोभिः शुभगन्धस्याकन्दमन्दोन्मुकुन्दपुष्पाणिमकरन्दं परिगन्धयन्-गुणान्वयं विना निरगे । सोमदेवः कतिपयैरप्यनल्पतरमयानकै-र्दिनैरापदमतिक्रम्य विषमापि कालेन सोपारकपत्तनं प्राप्तवान् ।

यत्रोद्यान पत्रेषु, दण्डा ध्वजेषु योधिनाम् ।
प्रकम्पश्च पताकानां, जनानां न कदाचन ॥ १ ॥
मार्गणेषु प्रहारः, कन्यासु करपीडनम् ।
मथनं च दधिष्वेव, भङ्गः पूगफलेषु च ॥ २ ॥

त्यागमर्थाविहितविधिषी जिनान्तं, सद्धर्मकर्मनिरतश्चेन्नरोऽपि ।
धर्मार्थिनो यत्र जना वसन्ते, कुर्मः स्तुतिं कां नगरस्य तस्य ! ॥ ३ ॥

यत्र निधेश्वरविषदोऽल्पापरिमितो जनार्दन इव जनः सर्वे-गृहोपचारकारश्च, पार्वतीपतिरिव विभोदयति संगतो गणिकागणो धार्मिकलोकश्च । तत्र जीर्णश्रेष्ठिनो भद्रनिधानस्य गुणश्रेणिनि-धानस्य वेश्मनि वसता कियतापि कालेन गुरुज्ञान् विनीयार्थिकं

---

१ ग-"अतस्तया" इति पाठः ॥

कियतापि कालेन वहनं रत्नद्वीपं ययौ । तस्मात्तावुचीयांतीव रम्यतमं प्राभृतं गृहीत्वा भूपचरणयुगलमभिगम्य नमश्चक्रतुः । (ततः) लब्धप्रसादविशदमानसौ क्रयविक्रयं विरचय्य रत्नान्युपार्ज्य निजकुलाभिमुखमुत्सुकौ प्रचेलतु । अनुकूलवायुना वहनं प्रेर्यमाणं समुद्भ्रान्तः परिवीक्ष्य लोभदेवेन व्यचिन्ति–'अहो ! प्राप्तो मनोरथादधिकतरो लाभः । संभृत न रत्नैर्यानपात्रम् । तावदर्द्धं प्राप्तस्य वहनस्यैव मम भागी भावीति न सुन्दरमेतत्' त्वं इति चिंतयन् लोभदेवोऽवगणय्य दाक्षिण्यं समवलम्ब्य निष्करुण-शरीरचिन्तायां समुपविष्टं रुद्रश्रेष्ठिनं जलधौ पातयामास । तस्मिन् यानपात्रे योजनत्रयमतिक्रान्ते लोभदेवेन महता शब्देन पूत्कृते–'अये ! धावत धावत, मम वयस्यो दुरुत्तारे प्रचुरमकरघोरे सागरे पपातेति !' इत्याकर्ण्य निर्यामकलोकः परिजनश्च वीक्षितुं प्रवृत्तः । तैरुक्तम्–'कुत्र पपात ? ।' तेन निगदितम्–'अत्रैव पतितो मन्ये मकरेण गिलितश्च । मया जीवनापि किम् ? । अहमपि तद्वियोगं दुस्सहमसहमानः प्राणत्यागं विधास्ये ।' एतन्निशम्य सत्यं विमर्श्य कर्णधारकैः परिजनेन च प्रबोध्य स्थापितः । यानपात्रमपि प्रचलितम् । स रुद्रश्रेष्ठी अकामनिर्जरया जलधौ महामकरवदनकुहरदंष्ट्राक्रकचगोचरीभूतोऽवसानं प्राप्य रत्नप्रभा-पृथ्व्याः प्रथमे योजनसहस्रे व्यन्तरभवनेऽल्पैश्वर्यपरो राक्षस उत्पेदे । तत्र तेन विभङ्गज्ञानवशतो मकरेण गिलितमात्मकाय गच्छद्यानपात्रं च विलोक्य चिन्तितम्–'अरे ! एतेन पापिना ...धेनाः[illegible] प्रक्षिप्तः । अहो ! दुराचारस्यास्य साहसम् ? ।

1 क–ग–"व्यावृत्य" इति पाठः ।

न गणितः स्नेहसम्बन्धः । न धृतश्चित्ते परोपकारः । न कृतं सौजन्यम्' इति चिन्तयतस्तस्यानल्पः कोपानलो जज्वाल । एतेनेति चिन्तितम्–'यदमुं व्यापाद्य सद्यः सर्वस्वार्थस्य भाजनं भविष्यामि । तत्तथा करिष्ये यथैतस्यापि नान्यस्य वा भवति' इति चिन्तयित्वा राक्षसो मध्येसमुद्रमाययौ । तत्र वहित्रं विलोक्य कौणपः प्रतिकूलमुपसर्गं कर्तुमारब्धवान् ।

अथाभूच्छ्यामलं मेघमण्डलं मरुदध्वनि ।
रुद्राभिधानं पोतस्येव, श्रेष्ठिनं गतजीवितम् ॥ १ ॥
भ्राम्यन्ति परितोऽप्यभ्रं, घना विद्युद्विलोचनाः ।
पश्यन्तः श्रेष्ठिनमिव, सार्द्राः स्नेहिसमावृताः ॥ २ ॥
वर्षन्त्यमोघधाराभिः, स्वैरं धाराभृतोऽम्बुधौ ।
निशातशरराजीभिरिव वीरा रणाङ्गणे ॥ ३ ॥
विधमन्यीकृतं विश्वमुदितैर्धूमयोनिभिः ।
पुत्रा अनुहरन्ते हि, पितरं नितरामिह ॥ ४ ॥
लोलकल्लोलमालाभिः, प्रेर्यमाणं मुहुर्मुहुः ।
प्रचण्डपवनोद्धूतं, प्राणिप्राणभयावहम् ॥ ५ ॥
तद्रोपवहतः पारावारान्तर्वहनं वहत् ।
अगण्यपण्यसङ्कीर्णं, त्वरितं स्फुटमस्फुटत् ॥ ६ ॥ युग्मम् ॥
लोभदेवोऽम्बुधौ द्वीपमिव नीरं मराविव ।
भवितव्यतया प्राप, फलकं तत्र चालगत् ॥ ७ ॥

सप्तभिरहोरात्रैः ताराद्वीपमायातवान् । स तत्र समुद्रवेलावनपवनेन शीतलेन प्रत्युज्जीवित इव क्षणम् । ततस्तत्तीरवासिभिः कृष्णकायकान्तिभिः शोणलोचनैर्यमदूतैरिव पुरुषैर्जगृहे । ततो

कियतापि कालेन वहनं रत्नद्वीपं ययौ । तत्रातावुचीर्योतीव रम्यतमं प्राभृतं गृहीत्वा भूपचरणयुगलमभिगम्य नमश्चक्रतुः (ततः) लब्धप्रसादविशदमानसौ क्रयविक्रयं विरचय्य रत्नान्युपार्ज्य निजकुलाभिमुखमुत्सुकौ प्रचेलतुः । अनुकूलवायुना वहनं प्रेर्यमाणं समुद्रान्तः परिवीक्ष्य लोभदेवेन व्यचिन्ति–'अहो ! प्राप्तो मनोरथादधिकतरो लाभः । संभृतं च रत्नैर्यानपात्रम् । तावदर्द्धं प्राप्तस्य वहनस्यैव मम मार्गो मा भूदिति न सुन्दरमेतत्' एवं इति चिंतयन् लोभदेवोऽवगणय्य दाक्षिण्यं समवलम्ब्य निष्करुण-शरीरचिन्तायां समुपविष्टं रुद्रश्रेष्ठिनं जलधौ पातयामास । तस्मिन् यानपात्रे योजनत्रयमतिक्रान्ते लोभदेवेन महता शब्देन पूत्कृते–'अये ! धावत धावत, मम वयस्यो दुर्वारे प्रचुरमकरघोरे सागरे पपातेति ।' इत्याकर्ण्य निर्यामकलोकः परिजनश्च वीक्षितुं प्रवृत्तः । तैरुक्तम्–'कुत्र पपात ? ।' तेन निगदितम्–'अत्रैव पतितो मन्ये मकरेण गिलितश्च । मया जीवतापि किम् ? । अहमपि तद्वियोगं दुस्सहमसहमानः प्राणत्यागं विधास्ये ।' एतन्निशम्य सत्यं विमृश्य कर्णधारकैः परिजनेन च प्रबोध्य स्थापितः । यानपात्रमपि प्रचलितम् । स रुद्रश्रेष्ठी अकामनिर्जरया जलधौ महामकरवदनकुहरदंष्ट्राक्रकचगोचरीभूतोऽवसानं प्राप्य रत्नप्रभा-पृथ्व्याः प्रथमे योजनसहस्रे व्यन्तरभवनेऽल्पैश्वर्यपरो राक्षसः समुत्पेदे । तत्र तेन विभङ्गज्ञानवशतो मकरेण गिलितमात्मकायं गच्छद्यानपात्रं च विलोक्य चिन्तितम्–'अरे ! एतेन पापिना लोभदेवेनाहमत्र प्रक्षिप्तः । अहो ! दुराचारस्यास्य साहसम् ? ।

१ क-ग-"व्यापृत्य" इति पाठः ।

गणितः स्नेहसम्बन्धः । न धृतश्चित्ते परोपकारः । न कृतं सौजन्यम्' इति चिन्तयतस्तस्यान्तः कोपानलो जज्वाल । एतेनेति चिन्तितम्—'यदमुं व्यापाद्य ततः सर्वस्यार्थस्य भाजनं भविष्यामि । तथा करिष्ये यथैतस्यापि नान्यस्य वा भवति' इति चिन्तयित्वा राक्षसो मध्येसमुद्रमाययौ । तत्र वहित्रं विलोक्य कौणपः प्रतिकूलमुपसर्गं कर्तुमारब्धवान् ।

अथाभूदुग्रश्यामलं मेघमण्डलं मरुद्ध्वनि ।
रुद्राभिपातं वीक्ष्येव, श्रेष्ठिनं गतजीवितम् ॥ १ ॥
भ्राम्यन्ति परितोऽप्यभ्रं, घना विद्युद्विलोचनाः ।
पश्यन्तः श्रेष्ठिनमिव, सार्द्राः स्नेहिस्वभावतः ॥ २ ॥
वर्षन्त्यमोघधाराभिः, स्वैरं धाराभृतोऽम्बुधौ ।
निशातशरधाराभिरिव वीरा रणाङ्गणे ॥ ३ ॥
विश्वमन्धीकृतं विश्वग्दितैर्धूमयोनिभिः ।
पुत्रा अनुहरन्ते हि, पितरं नितरामिह ॥ ४ ॥
लोलकल्लोलमालाभिः, प्रेर्यमाणं मुहुर्मुहुः ।
प्रचण्डपवनोद्धूतं, प्राणिप्राणभयावहम् ॥ ५ ॥
तद्दोषवशतः पारावारान्तर्वहनं वहत् ।
अगण्यपण्यसङ्कीर्णं, त्वरितं स्फुटमस्फुटत् ॥ ६ ॥ युग्मम् ॥
लोभदेवोऽम्बुधौ द्वीपमिव नीरं मराविव ।
भवितव्यतया प्राप, फलकं तत्र चालगत् ॥ ७ ॥

सप्तभिरहोरात्रैः तारद्वीपमायातवान् । स तत्र समुद्रवेलावन पवनेन शीतलेन प्रत्युज्जीवित इव क्षणम् । ततस्तत्तीरवासिभिः कृष्णकायकान्तिभिः शोणलोचनैर्यमदूतैरिव पुरुषैर्जगृहे । ततो

यदश्रीय[illegible]श्रेणिभि[illegible]गविभिप,
　अनज्योतियोस्म[illegible]दानोदकभरै ।
प्रममुखो[illegible]प्रनिप[illegible] प[illegible]
　[illegible] नि [illegible]भुनाम ॥ ६ ॥
यस्य प्रयाणे पृथिवी [illegible] नि [illegible] ये प्रममुः ।
त एव विद्वेषिमहीपतीनां, [illegible] नमनु ॥ ७ ॥
यद्यात्रास्वपि दुर्गलङ्घनलमस्ति [illegible]
　सैन्योद्धूतरजोभरैरविरत प्रत्याश[illegible] ।
वाधिर्यं श्रवणेष्वथान्ध्यमभवन्नेत्रेषु तस्य [illegible],
　कर्तुं न क्षमते महत्म[illegible]नोऽप्युपाभृतो विक्रमे ॥ ८ ॥

अथ तस्य महीशक्रस्य मत्त्यां जयन्त इव पर [illegible]कुलीन, [illegible] इव विक्रमी न [illegible]युध, [illegible] प्रकाश[illegible] न कठोर, चन्द्र इव सर्वाह्लादकरो न कलङ्कित, [illegible]मला[illegible] गुल्यस्तनूभव समभवत् । एवं[illegible]विधगुणम[illegible] प्रसरेण निजनगर्यां परिभ्रमता कदाचित्कस्या[illegible] हर्म्यरम्यगवाक्षविवरविनिर्गतं [illegible]नु[illegible] बान्धवमिव बालिकाया वदनकमल कुवलयद[illegible] ददृशे । सापि तमालोक्य साक्षादिव मनोभवमुद्रामानुग[illegible] न्तर्निमग्नमानसा तदात्मेव समजायत । तद्दर्शनेन तस्य[illegible] पञ्चशरेण परदारावलोकनेन जनितकोपेनेव तितउरिव [illegible] शरैः शतच्छिद्र व्यधायि । ततस्तेन निर्दयनिपमशरप्रहारप्र[illegible] नाविवशेनेव दक्षिणकरेण वक्षःस्थलं पस्पृशे, वामेन [illegible] तर्जन्यङ्गुली चोर्ध्वीकृता, तया च तन्निरीक्षणपरवशया वामेतरपाणिना

कृपाणमतिकृतिः प्रकटिता । ततः कुमारस्तच्चेष्टितमालोक्य स्वावासं प्रति प्रचलितो व्यचिन्तयदिति—

'यस्या मुखेन लावण्यपुण्येन द्विजनायकः ।
म्यक्कृतोऽङ्कच्छलात्कुन्दे, चिक्षेप छुरिकां निजे ॥ १ ॥
यदास्येन्दूदयादुल्लास लावण्यवारिधिः ।
यत्रामृतायितं वाचा, दृष्टिभ्यां शफरीयितम् ॥ २ ॥
प्रवालायितमोष्ठाभ्यां, मुक्तापङ्क्तीयितं द्विजैः ।
कूर्मायितं कुचाभ्यां च, दोर्भ्यां वेत्रलतायितम् ॥ ३ ॥
इयं शृङ्गारसर्वस्वं, राजधानी मनोभुवः ।
उद्दामयौवनप्रासादरा लावण्यदीपिका ॥ ४ ॥

अहो ! अस्या बालिकायाः सर्वरूपातिशायिरूपं, अहो ! अद्भुता कापि सौभाग्यभङ्गी, अहो ! विदग्धत्वम्, अहो ! निरुपमा लावण्यलक्ष्मीः' इति ध्यायन्नेव निजावासमासदत् । साथ क्रमेण नयनपथातीतेऽपि तस्मिन्नरापीश्वरनन्दने इभ्यतनया विषमबाणबाणप्रहारप्रसरजर्जरशरीरसर्वावयवा मुक्तदीर्घोष्णनिःश्वासधूमश्यामलीकृतदशाध्यागूढविचित्रचित्रभित्तिः शयनीये लुलोठ ।

इयं मन्त्रमिव स्वान्ते, स्मरन्ती तं नृपात्मजम् ।
सा तस्थौ सुकुमाराङ्गी, कुरङ्गीनयना चिरम् ॥ १ ॥
न शय्यायां न च ज्यायां, न जने न वने रतिः ।
तस्या न चन्द्रे नो चन्द्रे, वियोगिन्याः कदाप्यभूत् ॥ २ ॥
शीतांशुरपि घर्मांशुश्चन्दनं च हुताशनः ।
निशापि वासरस्तस्याः, वैपरीत्यं तदाभवत् ॥ ३ ॥

यतः—

"योगिनां चन्दनाद्यैर्यै, शीते प्रीतिः प्रजायते ।
तनुर्ज्वलति तैरेव, सतत विप्रयोगिणाम ॥ ? ॥"

स कुमारो यावदन्यदा तस्या हृदयहारिण्या सङ्गमोपायतोयेन दुस्सहविरहदहनोत्तप्तदेहनिर्वापणमभिलषन्नास्ति तावत्पर्यन्तकिरणदण्डः चण्डकिरणः पश्चिमाचलचूलिकावलम्बी बभूव । तदाऽतिप्रसृते संतमसे कुसुमशरदारुसरव्यथितो 'दुःखेन विना सौख्यं नास्ति' इत्यवगम्य कुमारः समुदतिष्ठत् । ततस्तोमलो निजं वसनं गाढं नियन्त्र्य कुवलयदलश्यामलां यमजिह्वाकरालां क्षुरिकां कटीतटे बद्ध्वा दक्षिणकरे वैरिवीरवारनिशुम्भनं कृपाणरत्नमंसावलम्बितं वसुनन्दकं च कृत्वा रचितनीलपटप्रावरणस्तत्सदनान्तिकमागत्य वियदुत्क्षिप्तकरणं दत्त्वा वातायनमाससाद । निर्मलप्रज्वलद्यष्टिप्रदीपप्रद्योतितावयवां पराङ्मुखीं शयनतले विनिविष्टां तामेणलोचनामालोकत । कुमारेण पृथिव्यां वसुनन्दकोपरि कृपाणं मुक्त्वा निभृतपदसञ्चारमुपगम्य तस्याः सुदृशो लोचने पाणिभ्यां पिहिते । ततस्तया सर्वाङ्गरोमाञ्चकञ्चुकमुद्वहन्त्या चिन्तितम्—'यदद्य सर्वतो ममाङ्गं पुलकितं बालमृणालिनीदलकोमलं करकिशलयं तज्जाने सैष मत्स्वान्तसर्वस्वतस्करः ।' इति विमृश्य तयाऽभाणि—'अहो! सौभाग्यनिधे! मां मुञ्च ।' कुमारेण हसता तन्नयनद्वयी शिथिलीचक्रे । तया तस्य गृहागतस्य विनयवृत्त्याऽभ्युत्थानं विदधे । तया दत्ते प्रधाने [विष्टरे] कुमारः समुपाविशत् । कुमारेणोक्तम्—'तव सङ्गममिच्छामि ।' तयोदितम्—'देव! युक्तमेतत्परं कुलाङ्गनानां केवलं शीलपालनमेव हितम् ।' इत्याकर्ण्य

कुमारेण जल्पितम्—'यद्येवं भवती शीलवती ततो व्रजामि ।' इत्युक्त्वा खड्गरत्नं वसुनन्दकं च सीकृत्य ससंभ्रममुत्तस्थौ । तया तं वस्त्राञ्चले धृत्वा प्रोक्तम्—'भद्र ! पारिपन्थिक इव मम हृदयं मुषित्वा कुत्र व्रजसि ? यतस्त्वां बाहुलतापाशनियमितं करिष्ये ।' इत्याकर्ण्य कुमारः स्मितः । तयोक्तम्—'राजपुत्र ! यदत्र परमार्थस्तं तावदाकर्णय पश्चाद्यथायुक्तं तत्कुर्याः ।

अस्त्येतस्यामेव कोशलायां श्रेष्ठी नन्दनामधेयः । तस्य पत्नी रत्नरेखाख्या । तत्कुक्षिसंभवा सुवर्णदेवाभिधाना पित्रोरतीववल्लभा कन्यकाऽस्मि । ततः पितृभ्यामहं विष्णुदत्तपुत्रस्य हरिदत्तस्य पाणिपीडनाय प्रदत्ता । स च मामुपयम्य पाणिज्याय यानपात्रमारुह्य लङ्कापुरीमभिजग्मिवान् । तस्य प्रोषितस्याद्य द्वादशो वत्सरः सातिरेकः । विपन्नो जीवति चेति न ज्ञायते । एवं यौवनमहासागरमपारं काममदावर्तगर्तदुस्तरं विषयमत्स्यकच्छपोत्कटमतिगहनं निरपवादमुल्लङ्घयन्त्या ममैयन्ति दिनानि जातानि । दुर्जेयतया विषयाणां चञ्चलतया चेन्द्रियग्रामस्यैकदा मम मानसे इति विकल्पसङ्कल्पमाला बभूव—'अहो ! जरामृत्युरोगशोकक्लेशमधुरे संसारे प्रियसंगमादपरं न किंचित्सुखमस्ति, तच्च न विद्यते । ततोऽजागलस्तन इवाऽरण्यमालतीकुसुममिव बधिरकर्णजाप इव निरर्थकं मे जीवितम् ।' इति विचिन्त्य चिरं मरणकृताध्यवसाया 'मुदृष्टं जीवलोकमद्य करोमि' इति यावद्गवाक्षमारूढा तावत्त्वं भवितव्यतया मदीयलोचनगोचरं गतः । त्वां दृष्ट्वा रागपरवशा तत्कालमेव जाताऽस्मि । त्वया च परामृष्टं हृदयं, एकाङ्गुलिरूर्ध्वीकृता । मया तदवगतं यदेतेन राजपुत्रेण मम संज्ञा कृता । हृदयपरिस्पर्शनेनेति

यतः—

"योगिनां चन्दनाद्यैर्यं, शीते प्रीतिः प्रजायते ।
तनुर्ज्वलति तैरेव, सततं विप्रयोगिणाम् ॥ १ ॥"

स कुमारो यावदन्यदा तस्या हृदयहारिण्याः सङ्गमोपायतोयेन दुस्सहविरहदहनोत्तप्तदेहनिर्वापणमभिलषन्नस्ति तावत्पर्यस्तकिरणदण्डः चण्डकिरणः पश्चिमाचलचूलिकावलम्बी बभूव । तदाऽतिप्रसृते संतमसे कुसुमशरशरप्रसरव्यथितो 'दुःखेन विना सौख्यं नास्ति' इत्यवगम्य कुमारः समुदतिष्ठत् । ततस्तोसलो निजं वसनं गाढं नियम्य कुवलयदलश्यामलां यमजिह्वाकरालां क्षुरिकां कटीतटे बद्ध्वा दक्षिणकरे वैरिवीरवारनिशुम्भनं कृपाणरत्नमंसावलम्बितं वसुनन्दकं च कृत्वा रचितनीलपटप्रावरणस्तत्सदनान्तिकमागत्य वियदुत्क्षिप्तकरणं दत्त्वा वातायनमाससाद । निर्मलप्रज्वलद्यष्टिप्रदीपप्रद्योतितावयवां पराङ्मुखीं शयनतले विनिविष्टां तामेणलोचनामालोकत । कुमारेण पृथिव्यां वसुनन्दकोपरि कृपाणं मुक्त्वा निभृतपदसञ्चारमुपगम्य तस्याः सुदृशो लोचने पाणिभ्यां पिहिते । ततस्तया सर्वाङ्गरोमाञ्चकञ्चुकमुद्वहन्त्या चिन्तितम्—'यदद्य सर्वतो ममाङ्गं पुलकितं बालमृणालिनीदलकोमलं करकिशलयं तज्जाने सैष मत्प्राणान्तसर्वस्वतस्करः ।' इति विमृश्य तयाऽभाणि—'अहो ! सौभाग्यनिधे ! मां मुञ्च ।' कुमारेण हसता तन्नयनद्वयी शिथिलीचक्रे । तया तस्य गृहागतस्य विनयवृत्त्याऽभ्युत्थानं विदधे । तया दत्ते प्रधाने [विष्टरे] कुमारः समुपाविशत् । कुमारेणोक्तम्—'तव सङ्गममिच्छामि ।' तयोदितम्—'देव ! युक्तमेतत्परं कुलाङ्गनानां केवलं शीलपालनमेव हितम् ।' इत्याकर्ण्य

कुमारेण जल्पितम्—'यद्येवं भवती दीन्वती ततो व्रजामि ।' इत्युक्त्वा राजहंसं वसुनन्दकं च स्वीकृत्य सार्धमनुचली । तया स करपल्लवे धृत्वा प्रोक्तम्—'भद्र ! पारिपन्थिक इव मम हृदयं मुषित्वा कुत्र व्रजसि ? यतस्त्वां बाहुलतापाशनियन्त्रितं करिष्ये ।' इत्याकर्ण्य कुमारः स्मितः । तयोक्तम्—'राजपुत्र ! मदत्र परमार्थं तावदाकर्णय पश्चाद्युक्तं कुर्याः ।

अस्त्येतस्यामेव कोशलायां श्रेष्ठी नन्दनाभिधः । तस्य पत्नी रत्नरेखाख्या । तत्कुक्षिसंभवा सुवर्णदेवाभिधाना पित्रोरतीववल्लभा बाल्यकालेऽस्मि । ततः पितृभ्यामहं विष्णुदत्तपुत्रस्य हरिदत्तस्य पाणिपीडनाय दत्ता । ■ च मामुपयम्य वाणिज्याय यानपात्रमारुह्य लङ्कापुरीमभिजग्मिवान् । तस्य प्रोषितस्याद्य द्वादशो वत्सरः सातिरेकः । स जीवति वेति न ज्ञायते । एवं यौवनमहासागरमपारं काममहावर्तगर्तदुस्तारं विषयमत्स्यकच्छपोत्कटमतिगहनं निरपवादमुल्लङ्घयन्त्या ममेयन्ति दिनानि जातानि । दुर्जेयतया विषयाणां चपलतया चेन्द्रियग्रामस्यैकदा मम मानसे इति विकल्पसहस्रमाला बभूव—'अहो ! जरामृत्युरोगशोकक्लेशसङ्कुले संसारे प्रियसंगमादपरं न किंचित्सुखमस्ति, तच्च न विद्यते । ततोऽजागलस्तन इवाऽरण्यमालतीकुसुममिव बधिरकर्णजाप इव निरर्थकं मे जीवितम् ।' इति विचिन्त्य चिरं मरणकृताध्यवसाया 'सुदृष्टं जीवलोकमद्य करोमि' इति यावद्गवाक्षमारूढा तावत्तत्र भवितव्यतया भवान्मम लोचनगोचरं गतः । त्वां दृष्ट्वा रागपरवशा तत्कालमेव जाताऽस्मि । त्वया च परामृष्टं हृदयं, एकाङ्गुलिरूर्ध्वीकृता । मया तदवगतं यदेतेन राजपुत्रेण मम संज्ञा कृता । हृदयपरिस्पर्शनेनेति

यतः—

> "योगिनां चन्दनाद्यैर्ये, शीतैः प्रीतिः प्रजायते ।
> तनुर्ज्वलति तैरेव, सततं विप्रयोगिणाम् ॥ १ ॥"

स कुमारो यावदन्यदा तस्या हृदयहारिण्याः सङ्गमोपायतोयेन दुस्सहविरहदहनोत्तप्तदेहनिर्वापणमभिलषन्नस्ति तावत्पर्यस्ताकिरणदण्डः चण्डकिरणः पश्चिमाचलचूलिकावलम्बी बभूव । तदाऽतिप्रसृते संतमसे कुसुमशरशरप्रसरव्यथितो 'दुःखेन विना सौख्यं नास्ति' इत्यवगम्य कुमारः समुदतिष्ठत् । ततस्तोसलो निजं वसनं गाढं नियम्य कुवलयदलश्यामलां यमजिह्वाकरालां क्षुरिकां कटीतटे बद्ध्वा दक्षिणकरे वैरिवीरवारनिशुम्भनं कृपाणरत्नमंसावलम्बितं वसुनन्दकं च कृत्वा रचितनीलपटप्रावरणस्तत्सदनान्तिकमागत्य वियदुत्क्षिप्तकरणं दत्त्वा वातायनमाससाद । निर्मलप्रज्वलत्प्रदीप-प्रद्योतितावयवां पराङ्मुखीं शयनतले विनिविष्टां तामेणलोचनामालोकत । कुमारेण पृथिव्यां वसुनन्दकोपरि कृपाणं मुक्त्वा निभृतपदसञ्चारमुपगम्य तस्याः सुदृशो लोचने पाणिभ्यां पिहिते । ततस्तया सर्वाङ्गरोमाञ्चकञ्चुकमुद्वहन्त्या चिन्तितम्—'यदद्य सर्वतो ममाङ्गं पुलकितं बालमृणालिनीदलकोमलं करकिशलयं तज्जाने सैष मत्स्वान्तसर्वस्वतस्करः ।' इति विमृश्य तयाऽभाणि—'अहो ! सौभाग्यनिधे ! मां मुञ्च ।' कुमारेण हसता तन्नयनद्वयी शिथिलीचक्रे । तया तस्य गृहागतस्य विनयवृत्त्याऽभ्युत्थानं विदधे । तया दत्ते प्रधाने [विष्टरे] कुमारः समुपाविशत् । कुमारेणोक्तम्—'तव सङ्गममिच्छामि ।' तयोदितम्—'देव ! युक्तमेतत्परं कुलाङ्गनानां केवलं शीलपालनमेव हितम् ।' इत्याकर्ण्य

मोहितेन मोहदत्तेनालिङ्गय यावत्तया सह रंस्यते तावदकस्मादेव दीर्घमधुरः स्वरस्तस्य कर्णातिथित्वं भेजे।

जनकं मारयित्वाऽपि, जनन्याः पुरतोऽपि च।
अरे! रिरंससे मूढ!, स्वसारमपि सम्प्रति ॥ १ ॥

ततो मोहदत्तेन विलोकितोऽपि क्वापि कोऽपि न दृष्टः। एवं वारत्रयाकर्णनजाताशङ्कः कोपकौतूहलाबद्धचित्तः खड्गरत्नव्यग्रपाणिर्मोहदत्तः सर्वतः काननान्तर्विलोकितुं प्रारेभे। तावद्भगवान् साक्षादिव धर्म एकोऽनगारचूडामणिस्तस्य दृग्गोचरमागतः। 'अमुना मुनिपतिना जल्पितम्' इति चिन्तयन्मोहदत्तः श्रमणक्रमणयुगलमभिनम्य नातिदूरे निविष्टः सुवर्णदेवा वनदत्ता सखीजनश्च। ततो मोहदत्तेन विज्ञप्तम्–'भगवन्! यत्त्वं कथयसि मातुः पुरतः पितरं व्यापाद्य स्वसारमभिरमसे तत्कथं ममार्य पिता? कथमियं माता? कथं चेयं स्वसा? इति।' ततः स मुनिपतिः कोशलाया आरभ्य वृत्तं तोसलवधं यावत्पुरः स्पष्टमाचष्टे। एकं तावदकृत्यं कृतं यत्त्वया पूर्वं जनकस्तोसलो व्यापादितः, इदं तावद्द्वितीयं यत्त्वं भगिनीमभिवाञ्छसि। ततः सर्वथा धिग् महामोहविलसितम्।' एवमाकर्ण्य सुवर्णदेवा वनदत्ताप्यधोमुखी बभूव। मोहदत्तोऽपि निर्विण्णकामभोगो महाशुचिसमानं मानुषत्वं मन्यमानः प्रचुरतरवैराग्यमार्गमनुलग्नो जजल्पेदम्—

'अनन्तदुःखवृक्षाणां, मूलमज्ञानमेव च।
अज्ञानमेव वृजिनं, भयमज्ञानमेव च ॥ १ ॥

ततो मुनीश! मम कथय मया सर्वथैवाधन्येन किमाचरणीयम्? येन सकलमपि पापं मूलादेव विनश्यति।' भगवता समाख्यातम्–

विक्रमेण वाऽपरेण वाप्युपायेन परिणेष्यामि । सुन्दरमभवद्यद्वे(दि)यं बाह्योद्यानमुपं प्राप्ता । ततोऽहमपि तदनुमार्गलग्नो यास्यामि' इति विचिन्तयन् गन्तुं प्रवृत्त । सा च धनदत्ता करिणीव सुललितगमना क्रमेण वनान्तर्विचचार ।

इतश्च गुरुतरानुरागदग्धहृदयेन तोसलेन लोकापवादमनपेक्ष्य दूरतो व्रीडां विमुच्य जीविताशामपि परित्यज्य भयमवगणय्य चिन्तितम्–'अयमत्रावसर इति ।' ततः कर्पितकरालकरवालो महामोहमूढमानसस्तोसलो भणति–'भद्रे ! यदि जीवितेन ते कार्यं तदा मयैवसमं रमस्वेति । अन्यथा कृपाणलतयाऽनया भवतीं कथाशेषां करिष्ये ।' तदाहर्श्यं वृत्तं वीक्ष्य हाहारवमुखरेण सखीजनेन सुवर्णदेवया च पूत्कृतं–'भो भो जनाः ! त्वरितं प्रधावत प्रधावत, अनेन मम पुत्री निरपराधैव कानने व्याधेन हरिणीव विनाश्यते ।'

इतश्च सहसा मोहदत्तः कदलीगेहतः कर्पितनिस्त्रिंशो निःसृत्य प्रोवाच–'रे रे पुरुषाधम ! अप्राह्ननामधेय ! निलप ! स्त्रीषु प्रहरसि ? अहमस्या रक्षकस्तन्मम सम्मुखो भव ।' इति श्रुत्वा तोसलस्तदभिमुखं प्रत्यधावत । तोसलेन मोहदत्तस्य कृपाणप्रहारः प्रदत्तः । तेन च मोहदत्तेन करणकौशलेन तस्य प्रहारं वञ्चयित्वा प्रति प्रहारेण तोसलराजपुत्रः कृतान्तदन्तककचगोचरीकृतः । ततो मोहदत्तो धनदत्ताभिमुखं चलितः । तया स जीवितदातेति प्रियः प्रतिपन्नः । सुताजीवितेति हृष्टमानसा सुवर्णदेवा समभवत् । मोहदत्तेन भणितम्–'भद्रे ! विश्वस्ता भव, कम्पं मुञ्च, भयं मा कार्षीः ।' ततस्तेन

मोहितेन मोहदत्तेनालिङ्ग्य यावत्तया सह रंस्यते तावदकस्मादेव दीर्घमधुरः स्वरस्तस्य कर्णातिथित्वं भेजे ।

जनकं मारयित्वाऽपि, जनन्याः पुरतोऽपि च ।
अरे ! रिरंससे मूढ !, स्वसारमपि सम्प्रति ॥ १ ॥

ततो मोहदत्तेन विलोकितोऽपि क्वापि कोऽपि न दृष्टः । एवं वारत्रयाकर्णनजातशङ्कः कोपकौतूहलावद्धचित्तः सस्मरशस्त्रपाणिर्मोहदत्तः सर्वतः काननान्तर्विलोकितुं प्रारेभे । तावद्भगवान् साक्षादिव धर्म एकोऽनगारचूडामणिस्तस्य दृग्गोचरमागतः । 'अमुना मुनिपतिना जल्पितम्' इति चिन्तयन्मोहदत्तः श्रमणक्रमणयुगलमभिनम्य नातिदूरे निविष्टः सुवर्णदेवा धनदत्ता सखीजनश्च । ततो मोहदत्तेन विज्ञप्तम्—'भगवन् ! यत्त्वं कथयसि मातुः पुरतः पितरं व्यापाद्य स्वसारमभिरमसे तत्कथं ममायं पिता ? कथमियं माता ? कथं चेयं स्वसा ? इति ।' ततः स मुनिपतिः कोशलापा आरभ्य वृत्तं तोसलमृतिं यावत्पुरः स्पष्टमाचष्टे । एकं तावदकृत्यं कृतं यत्त्वया पूर्वं जनकस्तोसलो व्यापादितः, इदं तावद्द्वितीयं यत्त्वं भगिनीमभिवाञ्छसि । ततः सर्वथा धिग् महामोहविलसितम् ।' एतन्निशम्य सुवर्णदेवा धनदत्ताप्यधोमुखी बभूव । मोहदत्तोऽपि निर्विण्णकामभोगो महाशुचिसमानं मानुषत्वं मन्यमानः प्रचुरतरवैराग्यमार्गमनुलग्नो जजल्पेदम्—

'अनन्तदुःखवृक्षाणां, मूलमज्ञानमेव च ।
अज्ञानमेव वृजिनं, भयमज्ञानमेव च ॥ १ ॥

ततो मुनीश ! मम कथय मया सर्वथैवाधन्येन किमाचरणीयम् ? येन सकलमपि पापं मूलादेव विनश्यति ।' भगवता समाख्यातम्—

'कलत्रपुत्रमित्रादि, सर्वमुत्सृज्य सर्वथा ।
दीक्षां भज भवाम्भोधिमज्जिनीमज्जिनीमिव ॥ १ ॥'

मोहदत्तेनेति जल्पितम्–'भगवन्! मां प्रव्रज्यासङ्गतं तनु।' मुनिनादिष्टम्–'यदहं चारणश्रमणो न गच्छप्रतिबद्ध तव व्रतं दातुमनीशः। तथा—

दशाष्ट यस्य पञ्चाशद्, योजनानि यथाक्रमम्।
विस्तारे शिखरे मूले, प्रोचुः सिद्धान्तवेदिनः ॥ १ ॥
श्रीनाभिनन्दनो यत्र, पवित्रितजगत्त्रयः।
अयस्थितिं स्वयं चक्रे, स शैलेषु शिरोमणिः ॥ २ ॥
कर्माण्यपि विजृम्भन्ते, यत्र तावद्वपुष्मताम्।
श्रीनाभिसूनुर्नाभ्येति, यावल्लोचनगोचरम् ॥ ३ ॥
कर्मेभपुण्डरीकश्रीः, पुण्डरीकमहामुनिः।
यत्रावृतः शिवं प्राप, पञ्चभिर्मुनिकोटिभिः ॥ ४ ॥
यस्मिन्नमिविनम्याख्यौ, विद्याधरपती तथा।
मुनिकोटिद्वयीयुक्तौ, परमं पदमीयतुः ॥ ५ ॥
श्रीरामभरतौ वालिखिल्यानां दशकोटयः।
प्रद्युम्नादिकुमाराणां सार्द्धास्तिस्रश्च कोटयः ॥ ६ ॥
नारदः पाण्डवाः पञ्च, परेऽपि मुनिपुङ्गवाः।
यत्रापुः क्षीणकर्माणः, सर्वेदुःखक्षयं पदम् ॥ ७ ॥ युग्मम्
यत्रैकस्यापि सिद्धिः स्यात्, तत्तीर्थं जगदुत्तमम्।
अस्य किं प्रोच्यते यत्र, निर्वृता मुनिकोटयः ॥ ८ ॥
यत्र भूमीरुहश्रेणीरमणीयसुमच्छलात्।
जिनाङ्घ्रिस्पर्शरहितान्, हसत्यन्यमहीधरान् ॥ ९ ॥

स्फुरन्निर्झरझात्कारैरेवमिव जल्पति ।
जनाः किमन्यतीर्थेषु, भ्रमन्ते ■ विहाय माम् ॥ १० ॥
अतीवगुप्ता यत्रास्ति, गाढं वस्यार्थमौषधी ।
तद्‌गुणोति स्वयं सिद्धिः, सकामं कामवर्जिता ॥ ११ ॥

तत्र श्रीऋषभप्रभुं अये महातीर्थे मया गच्छता गगनतलेनाऽवधिज्ञानतः परिज्ञातं त्वया निहतं जनकं, चिन्तितम्–'एकमकार्यं कृतमनेन याव-द्वितीयं नाचरति तावत्सम्बोधयाम्येनम् ।' अयं तावद्भवः परमेण मोहमोहितचेतसा विहितमहितम् ।

लक्षयोजनमानेन, कलितं काञ्चनाचलम् ।
निवेशयन्ति दण्डस्य, पदे ये चैकहेलया ॥ १ ॥
स्वयंभूरमणाभिख्यं, सागरं ये जिनेश्वराः ।
तरन्ति दुस्तरं बाहुदण्डाभ्यामपि लीलया ॥ २ ॥
एकेन भुजदण्डेन, धरामपि सभूधराम् ।
आतपत्रमिव क्षिप्रं, लीलयैव धरन्ति ये ॥ ३ ॥
त्रिलोकीतिलकास्तेऽपि, कर्मादेशवशंवदाः ।
क्लिश्यन्ते वराकस्त्वं, भवतो मोहदत्त ! ही ॥ ४ ॥

अतो मया साम्प्रतं नियतः समुत्तीर्य त्वं प्रतिबोधितः ।' निहतं मोहदत्तेन–'भगवन् ! कथं पुनः प्रव्रज्या प्राप्या' इति । मुनिना भणितम्–'भद्र त्व कौशाम्ब्यां दक्षिणे पार्श्वे भूपतेः पुरन्दरदत्त-स्योद्याने समवसृतं श्रीधर्मनन्दनं मुनिप्रधानं गणाधिपं द्रक्ष्यसि । ■ ■ गणभृत्प्रभः सर्वमेव तव वृत्तान्तमवगत्य दीक्षां दास्यति' इति वदन् कुवलयदलश्यामलं गगनतलमुत्पतितः । भोः पुरन्दरदत्त-राजन् ! तेन तद्वचनं श्रुत्वा गृहवासं परित्यज्य क्रमेणैवमलि-

'कलत्रपुत्रमित्रादि, सर्वमुत्सृज्य सर्वथा ।
दीक्षां भज भवाम्भोधिमज्जिनीमज्जिनीमिव ॥ १ ॥'

मोहदत्तेनेति जल्पितम्–'भगवन् ! मां प्रव्रज्यासङ्गतं तर्हि तनु ।' मुनिनादिष्टम्–'यदहं चारणश्रमणो न गच्छप्रतिबद्धस्तेन तव व्रतं दातुमनीशः । तथा—

दशाष्ट यस्य पञ्चाशद्, योजनानि यथाक्रमम् ।
विस्तारे शिखरे मूले, प्रोचुः सिद्धान्तवेदिनः ॥ १ ॥
श्रीनाभिनन्दनो यत्र, पवित्रितजगत्त्रयः ।
अवस्थितिं स्वयं चक्रे, स शैलेषु शिरोमणिः ॥ २ ॥
कर्माण्यपि विजृम्भन्ते, यत्र तावद्वपुष्मताम् ।
श्रीनाभिसूनुर्नाम्येति, यावल्लोचनगोचरम् ॥ ३ ॥
कर्मेभपुण्डरीकश्रीः, पुण्डरीकमहामुनिः ।
यत्रावृतः शिवं प्राप, पञ्चभिर्मुनिकोटिभिः ॥ ४ ॥
यस्मिन्नमिविनम्याख्यौ, विद्याधरपती तथा ।
मुनिकोटिद्वयीयुक्तौ, परमं पदमीयतुः ॥ ५ ॥
श्रीरामभरतौ वालिखिल्यानां दशकोटयः ।
प्रद्युम्नादिकुमाराणां सार्द्धास्तिस्रश्च कोटयः ॥ ६ ॥
नारदः पाण्डवाः पञ्च, परेऽपि मुनिपुङ्गवाः ।
यत्रापुः क्षीणकर्माणः, सर्वदुःखक्षयं पदम् ॥ ७ ॥ युग्मम् ॥
यत्रैकस्यापि सिद्धिः स्यात्, तत्तीर्थं जगदुत्तमम् ।
अस्य किं प्रोच्यते यत्र, निर्वृता मुनिकोटयः ॥ ८ ॥
यत्र भूमीरुहश्रेणीरमणीयमुमच्छलात् ।
[illegible] हसत्यन्यमहीधरान् ॥ ९ ॥

* अस्ति समस्तपुरवरं पाटलीपुत्रं पुरम् । तत्र धनो धनेन धनद इव वणिग्वृत्तमः । सोऽन्यदा यानपात्रेण रत्नद्वीपं प्रति प्रचलितः । तस्य संचरतः समुद्रान्तः प्रचण्डेन वायुना समुल्लसताऽभ्रंलिहकल्लोलमालाभिः प्रेर्यमाणं यानपात्रं पुस्फोट । स धनस्तदा क्षुधाक्षामकुक्षिराहारमिव, हिमार्तो वैश्वानरमिव, तृषाक्रान्तस्तोयमिव फलकमेकं प्राप्य सप्तभिर्वासरैः कटुकफलसमाकुलपादपव्रातसंकुलं संसारमिवालब्धपारं विषमिव महाविषमं कुडङ्गद्वीपमाशिश्राय । तत्र तेन स्वैरं परिभ्रमता सहसाऽपरः पुरुषो ददृशे । धनस्तं निरीक्ष्य हर्षितवदनो भव्यजीव इव जैनधर्मं स्वच्छमनाः पप्रच्छ–'कुतस्त्यः ? केन हेतुनाऽत्र द्वीपं समायातः ? ।' तेन तदभ्यागम्य भणितम्–'सुवर्णद्वीपं प्रति प्रचलतो मम भीषणे जलधावगाधे पूर्वभवार्जितदुष्कृतेनेव वायुना प्रेरितं त्वरितमेवागण्यपण्यसंभृतं पोतमस्फुटत् । ततोऽहं फलकमेकं प्राप्य कुडङ्गद्वीपमाश्रितः ।' ततो धनेनेति भणितम्–'सममेवात्र परिभ्रमावः ।' अथ तत्रैव ताभ्यां परिभ्रमद्भ्यां कदाचित्तृतीयं पुरुषं मिलितं विलोक्य पृष्टम्–'भद्र ! कुतः पुरादत्र द्वीपे समायातवान् ? ।' तेनेति जल्पितम्–'मम व्रजतो लङ्कापुरीं वाहनं भग्नं फलकमास्थायात्र संप्राप्तः ।' ताभ्यां निगदितम्–'अतीवरम्यतरमभूत्, यदस्माकं त्रयाणामपि समदुःखानां महती मैत्री समजनि । तावदत्र कस्मिन्नपि समुन्नते पादपे भिन्नयानपात्रचिह्नमूर्ध्वीक्रियते ।' तथेति प्रतिपद्य तैर्वस्त्रकल्लोलमेकं तरुशिखरे निबद्धम् । ततस्तृष्णाक्षुधाक्रान्ताः सर्वत्र परिभ्रमन्तस्तं कमपि स्वादुं खादिमं न पश्यन्ति । एवं तैः सर्वत्र द्वीपे स्वैरं चिरहिण्डितैः खरतरसमाकुलैः कथमपि वेश्माकाराणि त्रीणि कुडङ्गानि दृष्टानि । ते एकैकं कुडङ्गमाश्रित्य स्थिताः ।

ध्यानदत्तावधानाः केचिद्गुरुचरणशुश्रूषापरायणाः केचिद्विचाराचारपरा विलोकिताः । ततो नृपतिर्दध्याविति–'अहो ! यथाऽभिधायी तथाविधायी । 'भगवान् क पुनः ? स स्वयं किं करोति ?' इति विमृशंस्तद्दिनदीक्षितानां तेषां पञ्चानामपि मुनीनां पुरो धर्ममुपदिशन्तं निशम्य किं कथयत्येषामग्रे ?' इति विचिन्त्य नरेश्वरस्तमालतरुमूले निषण्ण इत्यश्रौषीत् ।

'भो भो देवानांप्रियाः ! कथमपि जीवा इमे पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिष्वनन्तकालं भ्रान्त्वा द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियतामवाप्य तिर्यक्पञ्चेन्द्रियत्वं च, ततश्चातीवदुर्लभं मनुष्यजन्म लभन्ते । तत्राप्यार्यदेशप्रशस्यजातिसुकुलसर्वेन्द्रियपटुत्वनीरोगताजीवितव्यमनोवासनासद्गुरुसमायोगतद्वचःश्रवणानि दुष्प्रापाणि । इयत्यां सामग्र्यां संपन्नायामपि जिनप्रणीतबोधिरत्नमतीवदुर्लभम् । तच्च लब्ध्वा धर्मं प्रति संशयेन अन्यान्यधर्माभिलाषेण फलं प्रति संदेहेन कुतीर्थिकप्रशंसया तत्परिचयेन चतुर्भिः कषायैः पञ्चभिर्विषयैर्व्यामूढा वृथा निर्गमयन्ति सम्यक्त्वम् । एके च–'ज्ञानमेव प्रधानम्' इति वदन्तः क्रियाहीनाः पङ्गुवत् । अपरे च–'क्रियैव प्रशस्या' इति मन्यमाना अन्धवद्द्रवदवान्तर्विनश्यन्ति मोहमोहिताः ।' इति कथयति भगवति नृपतिर्ध्यातवान्–'तावत्सर्वमपि सत्यमेतत् । किं पुनरिदं दुर्लभं राज्यं महिलाप्रभवं शर्म परिजनसुखं चानुपाल्य पश्चाद्धर्ममाचरिष्यामि' इति चिन्तयतस्तस्य महीभृतः श्रीधर्मनन्दनगुरुणा ज्ञानेन भावमुपलक्ष्य तेषामेव पञ्चानां पुरः प्रोचे–'यदेतद्राज्यसौख्यं स्त्रियश्च लोके सर्वमेतदनित्यं तुच्छं चेति । पुनः सिद्धिभवं सुखमनन्तमक्षयमव्याबाधं चेति ।'

* अस्ति समस्तपुरवरं पाटलीपुत्रं पुरम्। तत्र धनो धनेन धनद इव वणिक्पुङ्गवः। सोऽन्यदा यानपात्रेण रत्नद्वीपं प्रति प्रचलितः। तस्य संचरतः समुद्रान्तः प्रचण्डेन वायुना समुल्लसताऽभ्रंलिहकल्लोलमालाभिः प्रेर्यमाणं यानपात्रं पुस्फोट। स धनस्तदा क्षुधाक्षामकुक्षि-रादारमिव, हिमार्तो वैश्वानरमिव, तृषाक्रान्तस्तोयमिव फलकमेकं प्राप्य सप्तभिर्वासरैः कटुकफलसमाकुलपादपशतसंकुलं संसारमिवा-लब्धपारं विपिनमिव महाविषमं कुडङ्गद्वीपमासिसाद। तत्र तेन स्वैरं परिभ्रमता सहसाऽपरः पुरुषो ददृशे। धनस्तं निरीक्ष्य हर्षि-तवदनो भव्यजीव इव जैनधर्मं सस्पृहमनाः पप्रच्छ–'कुतस्त्यः? केन हेतुनाऽत्र द्वीपं समायातः?।' तेन तदवगम्य भणितम्–'सुवर्णद्वीपं प्रति प्रचलतो मम भीषणे अल्पावगाधे पूर्वभवार्जितदुष्कृतेनेव वायुना प्रेरितं त्वरितमेवागम्यपर्यसंभग्नं पोतमस्फुटत्। ततोऽहं फल-कमेकं प्राप्य कुडङ्गद्वीपमाश्रितः।' ततो धनेनेति भणितम्–'समवे-वात्र परिभ्रमावः।' अथ तत्रैव ताभ्यां परिभ्रमद्भ्यां कदाचित्तृतीयं पुरुषं मिलितं विलोक्य पृष्टम्–'भद्र! कुतः पुरादत्र द्वीपे समायात-वान्?।' तेनेति जल्पितम्–'मम व्रजतो लङ्कापुरीं वाहनं भग्नं फलकमास्थायात्र संप्राप्तः।' ताभ्यां निगदितम्–'अतीवरम्यतरम-भूत्, यदस्माकं त्रयाणामपि समदुःखानां महती मैत्री समजनि। तावदत्र कस्मिन्नपि समुन्नते पादपे भिन्नयानपात्रचिह्नमूर्द्धीक्रियते।' तथेति प्रतिपद्य तैर्वस्त्रकल्पमेकं तरुशिखरे निबद्धम्। ततस्तृष्णा-क्षुधाक्रान्ताः सर्वत्र परिभ्रमन्तस्तं कमपि तादृशं शाखिनं न पश्यन्ति। एवं तैः सर्वत्र द्वीपे स्वैरं विचरद्भिर्दुःखशतसमाकुलैः कथमपि वेश्मा-काराणि त्रीणि कुडङ्गानि दृष्टानि। ते एकैकं कुडङ्गमाश्रित्य स्थिताः।

तेषु च काकोदुम्बरिकामेकैकां निरीक्ष्य चातीवोच्छ्वसितहृदयैर्भणि-
तम्-'अहो! साम्प्रतं मासद्वयं मासम्, वयं निर्वृतचेतसः संजाता
एतद्दर्शनमात्रेणापि।' तैः कुडङ्गेषु प्रविश्य काकोदुम्बरिकाफलानि
विलोकितानि, परमेकमपि फलं न ददृशे। ततस्त्रयोऽप्यतीवदुर्म-
नसो बभूवुः। कैश्चिदपि दिवसैस्तेषां मनोरथशतैः काकोदुम्बरिकाः
फलाकुलास्तत्र जज्ञिरे। ते काकाद्युपद्रवेभ्यो रक्षन्तस्तिष्ठन्ति।

इतश्च केनापि सांयात्रिकेण करुणापरता भिन्नवहनविहगाङ्गोऽस्य
कर्णधारद्वयं प्रैषि। ततस्ताभ्यां सार्थान्वेषपराभ्यां पुरुषत्रयं कुड-
ङ्गे काकोदुम्बरिकाफलबद्धजीविताशयं निरीक्ष्य भणितम्-'आवां
पोतवणिजा प्रेषितौ भवतामानयनाय। अत्र द्वीपे दुःखशतप्रचुरे
किं तिष्ठथ?'। तत्रैकेन नरेणोक्तम्-'किमत्र द्वीपे कष्टम्?,
पश्यत् कुडङ्गं गृहतुल्यम्, एषा च काकोदुम्बरिका फलिता भूयोऽपि
फलिष्यति, अहं महता सुखेनात्र तिष्ठामि, कथमपि परतटे
नागमिष्यामि' इति भणित्वा तत्रैकः पुनः स्थितः। ततस्ताभ्यां
निर्यामकाभ्यां द्वितीयो भणितः-'त्वमपि प्रवहणमागच्छ।' तत-
स्तेन भणितम्-'अहं काकोदुम्बरिकाफलान्येकवारमुपभुज्य यः
कोऽपि पश्चात्सांयात्रिकः समेष्यति तेन सहागमिष्यामि' इति भणित्वा
सोऽपि तत्र स्थितवान्। ततस्ताभ्यां तृतीयो भणितः-'भो भद्र!
किमत्र करोषि? साम्प्रतं वहनमागच्छ।' 'भवता समागतम्' इति
उक्त्वा तृतीयः पुमान् ताभ्यां समं पोतमध्यमानीतः स्वस्थानमाटितः।
सर्वदापि विवेकिनां वृद्धं यत्। तत्र सुनिश्चयश्चरणनान्ता-
हिरण्यसुवर्णादिभिः सततेन स सुखमनुबभूजे।

अथास्योपनयः श्रूयताम्–

य एष जलधिर्घोरसंसारः स दुरुत्तरः ।
यः कुडङ्गो महाद्वीपः, स मानुष्यभवः स्मृतः ॥ १ ॥
ये कुडङ्गनिवासास्ते, ये तत्र पुरुषास्त्रयः ।
त्रिप्रकारा भवेयुस्ते, जीवाः संसारवर्तिनः ॥ २ ॥
काकोदुम्बरिका याश्च, कान्तास्तास्तारलोचनाः ।
फलानि यानि तत्र स्युस्तान्यपत्यानि भूरिशः ॥ ३ ॥
क्षुधाद्दतापपाशास्ते, ता एवात्यन्तकोविदाः ।
दारिद्र्यदुःखरोगौघदकुनेभ्यो निरन्तरम् ॥ ४ ॥
यत्परत्र हितं खलु, तदेवायाति विस्मृतिम् ।
वैधेयानां गृहानेककार्यव्यापृतचेतसाम् ॥ ५ ॥
यः पोतेशः स च गुरुर्निर्यामो धर्मयोर्युगम् ।
या तरी सत्र दीक्षा सा, यत्तीरं सा च निर्वृतिः ॥ ६ ॥
संसारदुःखसंतप्तान्, जीवानुत्तारयन्ति ये ।
सर्वदैव महासत्त्वाः, सर्वतत्त्वावलोकिनः ॥ ७ ॥
निन्द्य मनुष्यजन्मेदं, शोचनीयमनेकधा ।
मोक्षसौख्यं भजस्वेति, ते वदन्ति यतीश्वराः ॥ ८ ॥
अभव्यजीवस्तत्रैको, द्वीपेऽत्र नृभवे वदेत् ।
यत्सौख्यं स च मे मोक्षस्तेन मम किं पुनः ? ॥ ९ ॥
ब्रूते द्वितीयः संसारी, दूरभव्यो मुनीश्वर ! ।
पुत्रमित्रकलत्रादेममत्वं त्यक्तुमक्षमः ॥ १० ॥
भव्यस्तृतीयो वदति, श्रुत्वा सद्धर्मदेशनाम् ।
मनुष्यलोके कश्चिच्छ्रेद्धारिष्ठे दुःखबाधया ॥ ११ ॥

वर्षे वर्षे च वर्षासु, वापं वापं सहालिकैः ।
तथा कयञ्चनाधेयं, यान्ति वृद्धिं यथा पराम् ॥ ४२ ॥ युग्मम् ॥
ततस्तैर्बन्धुभिस्तस्याः, गिरा प्राप्ते घनागमे ।
उप्ता. शालिकणाः पञ्च, ते वप्रे वारिहारिणि ॥ ४३ ॥
स्तम्बीभूय गता वृद्धिं, शालयः कणशालिन॰ ।
प्रस्थस्तेषाममूदेकः, प्रथमे वत्सरे ततः ॥ ४४ ॥
द्वितीये त्वाढकोऽनेके, द्रोणा वर्षे तृतीयके ।
खारीशतानि तुर्ये तु, पल्यलक्षाणि पञ्चमे ॥ ४५ ॥
अथान्यस्मिन् दिने श्रेष्ठी, निमन्त्र्य स्वजनान् बहून् ।
महान्तमुत्सव चक्रे, पूर्वरीत्या निकेतने ॥ ४६ ॥
समाहूयोज्झिकां ज्येष्ठा, वधूमर्थयति स्म सः ।
वत्से ! समर्पय मम, तच्छालिकणपञ्चकम् ॥ ४७ ॥
तदाकर्ण्य गृहस्यान्तः, सद्मापि प्रविश्य सा ।
पञ्च शालीनथानीय, तस्य हस्ते समार्पयत् ॥ ४८ ॥
तेनापि जल्पिता सर्वमत्यक्षं शपथैर्निजै ।
त एव शालयो वत्से !, न वा सत्यं वदाधुना ॥ ४९ ॥
तयाथ जल्पितं तात !, प्रोज्झितास्ते मया कणा. ।
श्रुत्वेति लोकपुरतः, श्रेष्ठी रुष्ट॰ स जल्पति ॥ ५० ॥
अयुक्तं कृतमेतेन, यूयमेतद्भणिप्यथ ।
अन्यथा पापया त्यक्ताः, शालयस्ते मदर्पिताः ॥ ५१ ॥
तस्मादस्याः करिष्यामि, फलं तत्त्यागसंभवम् ।
छगणादिपरित्यागकारिणी भवतूज्झिका ॥ ५२ ॥

द्वितीयां तामथाहूय, श्रेष्ठ्यूचे पुत्रि! तान् कणान्।
समर्पय ममेदानीं, साऽजनीद्रक्षिता मया ॥ ५३ ॥
स श्रेष्ठिपुत्रवोऽवोचत्, स्वजनानां पुरस्ततः।
पचनादिषु कार्येषु, भवताद्भक्षिका वधूः ॥ ५४ ॥
तृतीया श्वशुरेणोक्ता, सा शालिकणरक्षणम्।
निजं न्यवेदयत्तुष्टः, श्रेष्ठिश्रेष्ठस्ततोऽवदत् ॥ ५५ ॥
मदीयमन्दिरे लोकाः, कोशे सर्वाधिकारिणी।
वधूटी रक्षिकानाम्नी, भवत्वेषा ममाज्ञया ॥ ५६ ॥
आकार्य जल्पिताऽनेन, चतुर्थी रोहिणी ततः।
समानय कणान् पञ्च, वत्से! त्वमपि साम्प्रतम् ॥ ५७ ॥
प्रजल्पितं तया तात!, शकटानि बहूनि मे।
अर्प्यन्तां वृषभाः प्राज्याः, शालिरानीयते यथा ॥ ५८ ॥
अभाणि श्रेष्ठिना तेन, वत्से! पञ्च कणाः कथम्।
जज्ञिरे यानवाह्यास्ते, स हेतुः कथ्यतां मम ॥ ५९ ॥
यत्कृतं मूलतो वध्वा, कथितं तत्पुरस्तया।
मुदितस्तत्तदाकर्ण्य, स श्रेष्ठी समजायत ॥ ६० ॥
स्नुषायाः सोऽर्पयामास, शकटान् वृषभांस्तथा।
अथानीतस्तया वध्वा, शालिः सर्वः पितुर्गृहात् ॥ ६१ ॥
प्राहाथ स्वजनो धन्यो, धनो यस्येदृशी वधूः।
निन्यिरे कीदृशीं वृद्धिं, पञ्च शालिकणा यया ॥ ६२ ॥
ऊचे तया ततस्तात!, गृह्यन्तां पञ्च ते कणाः।
इति श्रुत्वा तदा श्रेष्ठी, जनप्रत्यक्षमब्रवीत् ॥ ६३ ॥

वर्षे वर्षे च वर्षासु, वापं वापं सहालिकैः ।
तथा कथञ्चनाधेयं, यान्ति वृद्धिं यथा पराम् ॥ ४२ ॥ युग्मम् ॥
ततस्तैर्बन्धुभिस्तस्याः, गिरा प्राप्ते घनागमे ।
उप्ताः शालिकणाः पञ्च, ते क्षमे वारिहारिणि ॥ ४३ ॥
स्तम्बीभूय गता वृद्धिं, शालयः कणशालिनः ।
प्रस्थस्तेषाममूदेकः, प्रथमे वत्सरे ततः ॥ ४४ ॥
द्वितीये त्वाढकोऽनेके, द्रोणा वर्षे तृतीयके ।
खारीशतानि तुर्ये तु, पल्यलक्षाणि पञ्चमे ॥ ४५ ॥
अथान्यस्मिन् दिने श्रेष्ठी, निमन्त्र्य स्वजनान् बहून् ।
महान्तमुत्सवं चक्रे, पूर्वरीत्या निकेतने ॥ ४६ ॥
समाहूयोज्झिकां ज्येष्ठां, वधूमर्थयति स सः ।
वत्से ! समर्पय मम, तच्छालिकणपञ्चकम् ॥ ४७ ॥
तदाकर्ण्य गृहस्यान्तः, सहसापि प्रविश्य सा ।
पञ्च शालीनथानीय, तस्य हस्ते समार्पयत् ॥ ४८ ॥
तेनापि जल्पिता सर्वप्रत्यक्षं शपथैर्निजैः ।
त एव शाल्यो वत्से !, न वा सत्यं वदाधुना ॥ ४९ ॥
तयाथ जल्पितं तात !, प्रोज्झितास्ते मया कणाः ।
श्रुत्वेति लोकपुरतः, श्रेष्ठी रुष्टः स जल्पति ॥ ५० ॥
अयुक्तं कृतमेतेन, यूयमेतद्वणिप्यथ ।
अन्यथा पापया त्यक्ताः, शाल्यस्ते मदर्पिताः ॥ ५१ ॥
तस्मादस्याः करिष्यामि, फलं तत्त्यागसंभवम् ।
??गणादिपरित्यागकारिणी भवतूज्झिका ॥ ५२ ॥

ीयां तामथाहूय, श्रेष्ठ्यूचे पुत्रि ! तान् कणान् ।
र्पय मन्येदानीं, साऽब्रवीद्भक्षिता मया ॥ ५३ ॥
श्रेष्ठिपुत्रयोऽप्योचत्, सज्जनानां पुरस्ततः ।
नादिषु कार्येषु, भवताद्रधिका वधूः ॥ ५४ ॥
ीया श्वशुरेणोक्ता, सा शालिकणरक्षणम् ।
जं न्यवेदयत्पुरः, श्रेष्ठिश्रेष्ठस्ततोऽवदत् ॥ ५५ ॥
दीयमन्दिरे लोकाः, कोशे सर्वाधिकारिणी ।
पूटी रक्षिकानाम्नी, भवत्वेषा ममाज्ञया ॥ ५६ ॥
शकार्ये अर्पिताऽनेन, चतुर्थी रोहिणी ततः ।
मानय कणान् पञ्च, वत्से ! त्वमपि साम्प्रतम् ॥ ५७ ॥
रजल्पितं तया तात !, शकटानि बहूनि मे ।
अर्प्यन्तां वृषभाः माज्या:, शालिरानीयते यथा ॥ ५८ ॥
अमाणि श्रेष्ठिना तेन, वत्से ! पञ्च कणाः कथम् ।
जज्ञिरे धान्यवास्ते, स हेतुः कथ्यतां मम ॥ ५९ ॥
यत्कृतं मूलतो वध्वा, कथितं तत्पुरस्तया ।
मुदितस्तत्तदाकर्ण्य, स श्रेष्ठी समजायत ॥ ६० ॥
स्नुषायाः सोऽर्पयामास, शकटान् वृषभांस्तथा ।
अथानीतस्तया वध्वा, शालिः सर्वैः पितुर्गृहात् ॥ ६१ ॥
माहाय सज्जनो धन्यो, धनो यस्येदृशी वधूः ।
निन्यिरे कीदृशीं वृद्धिं, पञ्च शालिकणा दया ॥ ६२ ॥
ऊचे तया ततस्तात !, गृह्यन्तां पञ्च ते कणाः ।
इति श्रुत्वा तदा श्रेष्ठी, जनमत्सरमर्दनं ॥ ६३ ॥

तत्र क्षमापतिरभूत्, क्षमापतिकृतस्तुतिः ।
नभस्तले भानुरिव, श्रीमान् हर्षाभिधः सुधीः ॥ ३ ॥
गुणौघे विद्यमानेऽपि, लोभो यस्याधिकोऽभवत् ।
अभिरामं गुणग्रामं, महीतुं गुणशालिनाम् ॥ ४ ॥
समुद्रकन्दर्पघनाघनानां, सारं समादाय विधिर्व्यधायम् ।
न चेदिदं तत्कथमन्यथाभूद्गभीर सुभग प्रदाता ॥ ५ ॥
यद्धान्यूलगुणप्रसूनपटलप्रोल्लसत्सौरभ-
व्यापारोपमदीलनः शुभफलः श्रेयःश्रियामाश्रय ।
स्फूर्जत्कीर्तिलताविस्तानविसरत्कन्दः सदानन्दभूः,
प्रौत्सीत्सगुरुकोत्सुको न विगुरो माध्यास्तां कुगतिम् ॥ ६ ॥
मायन्दाजरकोटिकोटिकरटिप्रस्फोटकण्ठीरव-
सम्यक्शीलितलावलीविलसनश्रीसंगमधाराधरः ।
यत्कीर्त्यां च सुधीकृते त्रिभुवनेऽद्यापि स्फुरन्त्याभितः,
सर्वेशोऽपि जगत्र वेत्ति नियतं कैलासशैलं निजम् ॥ ७ ॥
यस्यानुभावा दृढनीतिविज्ञं यत्, सा प्राज्यराज्यं स्थिरतां दधाना ।
तस्यान्वये बहुशाखिनाथं, ततन्मयं निर्मिमान् विभाता ॥ ८ ॥
तत्र श्रेष्ठिपदप्रष्ठः, श्रेष्ठी श्रीश्लोककोमलः ।
शिवराज इति ख्यातो, विप्रो दुर्गितीरनः ॥ ९ ॥
यस्यास्त मन्दमादाय, भयं कर्महतो रुतो ।
मन्दन् दन्ते ददर्श, दत्तं बालेक्षणम् ॥ १० ॥
श्रीमन्नृपालप्रतिदिदृक्षः शिवभानु तम् ।
मन्त्र मन्त्रिमुख्येन्य, दक्षिणप्रभोगमत् ॥ ११ ॥

त्यक्तः येनाप्ययं पाको, वराकस्तद्विपत्स्यते ।
सीद्गतेनैव तेनेति, श्रेष्ठी क्षेत्रं ययौ निजम् ॥ १२ ॥
॥ स्वगेहम् समागत्यापत्याभावार्दितस्ततः ।
दीनास्यायै कुटुम्बिन्यै, तं मुदा डिम्भमार्पयत् ॥ १३ ॥
लाल्यमानस्तया नित्यमात्मनात्मेव बालकः ।
कलाभिः कलितः प्राप, कलाभृदिव यौवनम् ॥ १४ ॥
दार्व्यं पितृगिरा लोक, सवाक्यैरमृतैरिव ।
निर्यापयन्नभूत्ख्यात , संख्यावान् सर्वतोऽपि सः ॥ १५ ॥
विनीत इति नामाथ, सर्वत्र प्रथितोऽभवत् ।
श्रेष्ठित्वं नृपतिस्तुष्टोऽदात्तस्मै तत्पितुः पदम् ॥ १६ ॥
जिनशासनमाहात्म्यसमुल्लासनवासनः ।
अभिरामगुणग्रामद्रुमारामोऽवनीतले ॥ १७ ॥
योऽभवन्नयनानन्ददायी यायी सदध्वनि ।
अवदातयशोजातसंपूरितदिगन्तर. ॥ १८ ॥
श्रमणक्रमणाम्भोजसेवादेवापरः सदा ।
अर्थसंप्रीणितात्यर्थावनीतलवनीपकः ॥ १९ ॥
पैतृकं च पदं प्राप्य, प्रसन्नमनसो नृपात् ।
स विनीतः श्रियां पात्रं, भाग्यसौभाग्यभूरभूत् ॥ २० ॥
अथ तत्रैव दुर्भिक्षं, भीषणं समुपस्थितम् ।
यत्र धर्मक्रियालोपो, भव्यानामपि संभवेत् ॥ २१ ॥
कुतोऽपि स्थानतोऽभ्येत्य, नित्यदुर्भिक्षदुःखिताः ।
वृद्धो वृद्धा युवा चैकोऽभवंस्तदनुजीविनः ॥ २२ ॥

तत्र क्षमापतिरभूत्, क्षमापतिकृतस्तुतिः ।
नभस्तले भानुरिव, श्रीमान् हर्षाभिधः सुधीः ॥ ३ ॥
गुणौघे विद्यमानेऽपि, लोभो यस्याधिकोऽभवत् ।
अभिरामं गुणग्रामं, ग्रहीतुं गुणशालिनाम् ॥ ४ ॥
समुद्रकन्दर्पघनाघनानां, सारं समादाय विधिर्व्यधाद्यम् ।
न चेदिदं तत्कथमन्यथाभूदसौ गभीरः सुभगः प्रदाता ॥ ५ ॥
यश्चानूनगुणप्रसूनपटलप्रस्पुल्लसत्सौरभ-
व्याप्ताशेषमहीतलः शुभफलः श्रेयःश्रियामाश्रयः ।
स्फूर्जत्कीर्तिलतावितानविलसत्कन्दः सदानन्दभूः,
प्रोन्मीलत्सुकृतोन्मुखो न विमुखो याच्ञाकृतां कुत्रचित् ॥ ६ ॥
माद्यच्छात्रवकोटिकोटिकरटिप्रस्फोटकण्ठीरव-
क्षाम्यद्गीतिलतावलीकिशलनप्रोद्दामधाराधरः ।
यत्कीर्त्या च शुचीकृते त्रिभुवनेऽश्रान्तं स्फुरन्त्याभितः,
सर्वज्ञोऽपि यसन्न वेत्ति नियतं कैलासशैलं निजम् ॥ ७ ॥
कल्पद्रुमाद्या ददतीप्सितं यत्, सा शास्त्रवार्ता किल तेन दृश्या ।
प्रत्यक्षमेतं वसुधाधिनाथं, तदन्मयं निर्मितवान् विधाता ॥ ८ ॥
तत्र श्रेष्ठिपदभ्रष्टः, श्रेष्ठी दौर्भाग्यदोषतः ।
विपन्नाक्ष्य इति ख्यातो, विद्यते कृषिजीवनः ॥ ९ ॥
अन्यदा भक्तमादाय, स्वयं कर्मकृतां कृते ।
गच्छन् शून्ये ददर्शैष, रुदन्तं बालमेककम् ॥ १० ॥
प्रोद्यत्कृपामरप्राज्यहृदयः शिशुमाशु तम् ।
धृत्वा स्वपाणिनारोप्य, कटीतटमभोजयत् ॥ ११ ॥

दैवाप्यपेशसैन्यस्य, सुभटैः करटीव ।
दिवान्धसैन्यवद्दर्पसैन्यं दैन्यमनीयत ॥ ३४ ॥
पताकिन्यपि निःशेषा, तस्य दर्पमहीपतेः ।
ननाश काकनाशं सा, जीवमादाय सत्वरम् ॥ ३५ ॥
नश्यद्भिः पत्तिभिस्त्यक्तो, विनीतोऽपि गते जिने ।
परं प्रेष्यैर्न सेवृतश्चेतन सुकृतैरिव ॥ ३६ ॥
पलायमानः प्रेक्षितः, स विनीतः सरस्वतीम् ।
तत्र स्नात्वा पयः पीत्वा, तीरवृक्षमशिश्रयत् ॥ ३७ ॥
अत्रान्तरे कान्दिशीकमेकमाशुधपाणिना ।
भिल्लभिल्लादिना हन्यमानं मृगमवैक्षत ॥ ३८ ॥
कृपासंपूरितस्वान्तः, स तयोरन्तरा स्थितः ।
यतः प्राणिपरित्राणं, स्वप्राणैः केऽपि कुर्वते ॥ ३९ ॥
तस्मिन् सरङ्गे सारङ्गे, गते दूरं निरीक्ष्य [illegible] ।
जगाद सादिनं रोषपोषिणं मृगरक्षणात् ॥ ४० ॥
सर्वप्राणिशरण्यानामुन्नतानां महात्मनाम् ।
स्यात्ता न समीचीनं, दीनजन्तुविनाशनम् ॥ ४१ ॥
मन्ये त्वं लक्षणैरेभिः, कोऽप्यसि क्षत्रियोत्तमः ।
शरणागते गृहीतास्त्रे, क्षत्रियाणां महान्नते ॥ ४२ ॥
इत्यादिवाक्यैः पीयूषपेशलैस्तस्य सन्ततैः ।
[illegible] भूपः पृथिवीचन्द्रः, प्रबुद्धः कोपनिद्रतः ॥ ४३ ॥
धर्मोपदेशदातासौ, ममाभूदिति तं स्मरन् ।
दत्तार्धविभवैः स्वाकः, पुरे स्वाहितवेऽस्थपत् ॥ ४४ ॥

कथमेवंविधो भूत्वाऽस्माकीनस्वामिनः पिता ।
उच्चनीचादिगेहेषु, पर्यटत्येष दुर्बलः ॥ ५६ ॥
ततस्तमपरज्ञातपातिनं व्रतिनं मुदा ।
कर्ममर्मच्छिदं धर्मकृत. सर्वे ववन्दिरे ॥ ५७ ॥
तद्गुणगणपात्रायमलभ्यमिति चेतसि ।
विचिन्त्य नाभद्रीत्ताद्युर्व्याश्रित्योपाश्रयं गतः ॥ ५८ ॥
आगतस्य नृपावासाद्विनीतस्य च तस्य ते ।
प्रमोदमेदुरा: कर्मकरास्तत्र न्यवेदयन् ॥ ५९ ॥
तथैव सुविनीतात्मा, विनीतो मन्त्रिपुत्रक ।
तपःपात्रस्य शिक्षाय, मुने विज्ञुरुपाश्रयम् ॥ ६० ॥
निरीक्ष्य विनयावनतम्, मुनेरास्यसितद्युतिम् ।
विनीतस्य क्रियाधीरास्त्रिताम्भोधिरवर्द्धत ॥ ६१ ॥
सुशोच च तं महान्, कथ येन्मागतोऽपि हि ।
अगृहीतासनानीयो, मुनिर्व्याहृत्य अभिवदन् ॥ ६२ ॥
स विनीतस्तत्र शुद्धश्रद्धासंभारसंयुत ।
अवन्दत गुरून् पूर्वं, तथा च ज्ञानत निश्चय ॥ ६३ ॥
ततो गुरुरभाषिष्ट, स्पष्टवाग्मन्त्रिनायक ! ।
शृणु धर्मोपचयसार, शिव शिवपदप्रदम् ॥ ६४ ॥
मा मुह्यस्वं मुधाऽप्यस्मिन् संसारकान्तारेऽस्मिन् ।
आदरं कुरु सद्धर्मे, सुखं संसारहारिणि ॥ ६५ ॥
धर्मः पितेव मातेव, हितं वक्तिदुरन्तरम् ।
विदते तत्र येनापि, स्थिरप्रत्यय देहिनाम् ॥ ६६ ॥

तपः । आहारसंज्ञा–भयसंज्ञा–मैथुनसंज्ञा–परिग्रहसंज्ञा [रूपा:]
चतस्रः संज्ञाः । ज्ञानावरणीयं दर्शनावरणीयं वेदनीयं मोहनीयमा
युष्कं नाम गोत्रमन्तरायं चेत्यष्टधा कर्म । मनोगुप्तिर्वचनगुप्ति
कायगुप्तिरिति गुप्तित्रयं । अपायापगमातिशय ज्ञानातिशयः पूजा
तिशयो वचनातिशयश्चेति चत्वारोऽतिशयाः ।

तथा च श्रीजिनेश्वराणा च चतुस्त्रिंशदतिशया यथा—

देहोऽद्भुतरूपगन्धो निरामयः स्वेदमलविवर्जित इति प्रथमः
उच्छ्वासनिःश्वासौ कमलपरिमलोपमाविति द्वितीयः । रुधिरामि
षु गोक्षीरधाराधवले अनामगन्धिके चेति तृतीयः । आहारनीहार
विधी अदृश्यौ चेति चतुर्थः । अदृश्ये इति मांसचक्षुषा न पुनर
ध्यादिलोचनेन पुंसा । यदाहुः—

"पच्छन्ने आहारे अदिस्से मंसचक्खुणो ।" एष चतुर्थः ।

एते चत्वारोऽपि जगतोऽप्यतिशेरते तीर्थंकरा एभिरित्यतिशयाः
सहोत्थाः सहजन्मानः । अथ कर्मक्षयजा अतिशयाः—योजन
प्रमाणेऽपि क्षेत्रे समवसरणभुवि नृणां देवानां तिरश्चां च कोटि
कोटिसङ्ख्यमवस्थानमिति प्रथमः कर्मक्षयजोऽतिशयः । वाणी अर्द्ध
मागधी नरतिर्यक्सुरलोकभाषया संवदति तद्भावाभावेन परिणमती
त्येवंशीला, योजनमेकं गच्छति व्याप्नोत्येवंशीला योजनगामी चेति
द्वितीयः । भानां प्रमाणां मण्डलं भामण्डलं मौलिपृष्ठे शिरःपश्चिम
भागे तच्च विडम्बितदिनकरबिम्बलक्ष्मीमनोहरमिति तृतीयः ।
साग्रे पञ्चविंशतियोजनाधिके गव्यूतिः क्रोशद्वये गव्यूतीनां शतद्वये
योजनशत इत्यर्थः, रोगो ज्वरादिर्न स्यादिति चतुर्थः । तथा वैरं

परस्परविरोधो न स्यादिति पञ्चमः । तथा ईतिः धान्योपद्रवकारी प्रचुरो मुषिकादिप्राणिगणो न स्यादिति षष्ठः । तथा मारिरौत्पातिकं सर्वगतं मरणं न स्यादिति सप्तमः । तथा अतिवृष्टिर्निरन्तरं वर्षणं न स्यादित्यष्टमः । तथा अवृष्टिः सर्वथा वृष्टाभावो न स्यादिति नवमः । दुर्भिक्षं भिक्षायामभावो न स्यादिति दशमः । तथा स्वराष्ट्रात्परराष्ट्राच्च भयं न स्यादित्येकादशः । एवमेकादशातिशयाः कर्मणां ज्ञानावरणीयादीनां चतुर्णां घातात् क्षयाज्जायन्ते इति । तथा देवकृता अतिशयाः—खे आकाशे धर्मप्रकाशकं चक्रं भवतीति देवकृतः प्रथमोऽतिशयः । तथा खे चमरा इति द्वितीयः। तथा खे पादपीठेन सह मृगेन्द्रासनं सिंहासनमुज्ज्वलं निर्मलमाकाशस्फटिकमयत्वादिति तृतीयः । तथा खे छत्रत्रयमिति चतुर्थः । तथा खे रत्नमयो ध्वज इति पञ्चमः । तथा पादन्यासनिमित्तं सुवर्णकमलानि नव भवन्तीति षष्ठः । तथा समवसरणे रत्नसुवर्णरूप्यमयं प्राकारत्रयं मनोज्ञं भवतीति सप्तमः । तथा चत्वारि मुखान्यङ्गानि गात्राणि च यस्य स तथा तद्भावश्चतुर्मुखाङ्गता भवतीत्यष्टमः । तथा चैत्याभिधानो द्रुमोऽशोकवृक्षः स्यादिति नवमः । तथा अधोमुखाः कण्टका भवन्तीति दशमः । द्रुमाणां नम्रता स्यादित्येकादशः । तथा उच्चैर्भुवनव्यापी दुन्दुभिध्वानः स्यादिति द्वादशः । तथा वातः सुखत्वादनुकूलो भवतीति त्रयोदशः। तथा पक्षिणः प्रदक्षिणगतयः स्युरिति चतुर्दशः । तथा गन्धोदकवृष्टिरिति पञ्चदशः । बहुवर्णानां पञ्चवर्णानां जानूत्सेधप्रमाणानां मणीचकानां वृष्टिः स्यादिति षोडशः । तथा कचानामुपलक्षणत्वाल्लोम्नां च कूर्चस्य नराणां पाणिपादजानामवस्थितत्वस्वभावत्वमिति

त्रस शुभानुपूर्वीपूर्वाद्युगे नवमायनेऽभ्यभिपते त्रिगते गर्दति इति सप्तदश , तेन -- दुर्भगाभिजाय दुर्भगानुपूर्वीपूर्वदुःगे तत्सामने वा क्रोध इत्यष्टादश , इत्यष्टादशदोषाश्चैते परमात्मनां न भवन्तीति ।

अतीतानागतवर्तमानलक्षणं कालत्रयम् । धर्मास्तिकायोऽधर्मास्तिकायः पुद्गलास्तिकायो जीवास्तिकाय आकाशास्तिकाय एते पञ्चास्तिकायाः । एतत्सर्वमपि श्रीजैनशासनरहस्यं विवेकिना परिज्ञेयम् ।

विनीतो देशनामेनां, श्रुत्वा तत्त्वानुगामिनीम् ।
नमस्कृत्य गुरून् गेहं, गुणग्रामगुरून्गात् ॥ ७४ ॥
एवं स नित्यमभ्येति, हित्वा व्यापारमात्मनः ।
धर्मामृतं पिबत्येव, तृषाक्रान्त इव स्वयम् ॥ ७५ ॥
सोऽन्यदा चलितान् ज्ञात्वा, प्रभून् विनयतोऽवदत् ।
जनकोऽस्त्यत्र मे येन, प्रीतिरुत्पद्यतेऽद्भुत' ॥ ७६ ॥
ततस्ते सूरयोऽवोचन्, ज्ञात्वा ज्ञानेन तत्त्वतः ।
नायं ते जनको मन्त्रिन्!, किन्तु ते पोषकः पिता ॥ ७७ ॥
विनीतः प्राह निर्माय(यः) निर्माय स्वं शिरोनतम् ।
कस्तर्हि ते ततः प्रोचु', सूरयस्तत्त्वकोविदाः ॥ ७८ ॥
पिता कर्मकरो वृद्धो, माता कर्मकरी च ते ।
युवा च कर्मकृद्भ्रातेत्यवगच्छ कुटुम्बकम् ॥ ७९ ॥
अन्यथाभाषिणो नामी, निश्चित्येति प्रणम्य तान् ।
स जगाम निजं धाम, बाष्पाविलविलोचनः ॥ ८० ॥
मषीमलिनवस्त्रायाः, धूमध्यामलचक्षुषः ।
कौतुकात्पश्यति जने, स किङ्कर्योः पदेऽपतत् ॥ ८१ ॥

त्वमत्रस्थाऽपि न ज्ञाता, हतकेन मया हहा! ।
मातः! सिद्धिरेवेदानीं, गुरुभिः कथिताऽसि मे ॥ ८२ ॥
त्वयाहं पुत्रवन्नित्यमजानत्याऽपि लालितः ।
कृतघ्नेन मया कर्मकृत्त्वे हाऽसि नियोजिता ॥ ८३ ॥
दुर्भिक्षे पोषितं हा! धिक्, पित्रेव त्वामशक्तया ।
पापयाऽसि मया मार्गे, त्यक्तो धिग्मां कुमातरम् ॥ ८४ ॥
लब्धयशः सभाग्येन, वचोभिरमृतोपमैः ।
पिकवत्प्रीणयन् लोकं, परां श्रियमशिश्रियः ॥ ८५ ॥
पितुर्भ्रातुश्च चरणौ, नमस्यन् विनयादयम् ।
विनीतो वक्षसा ताभ्यामाश्लिष्टः प्राप संमदम् ॥ ८६ ॥
यथेतरमतिश्चक्रे, सचक्रे प्रथमस्ततः ।
सर्वत्राधिकृतानेतान्, विनीतः स्वनिकेतने ॥ ८७ ॥
यथोचितां वितन्वानोऽन्येषामप्येष माननाम् ।
सुवचोभिः क्रियाभिश्च, सर्वत्र प्रथितोऽभवत् ॥ ८८ ॥
श्रीमज्जैनपदाम्भोजे, भजतश्चञ्चरीकताम् ।
कदाचनास्य न स्वान्ते, कूरत्वं लभते स्थितिम् ॥ ८९ ॥
प्रवेष्टुं मानसे यस्य, शमसर्पारिराजिते ।
न क्षमाः प्राणभीत्येव, कषायाः पन्नगा इव ॥ ९० ॥
सर्वदा प्राज्यराज्यश्रीचिन्ताक्रान्तमना अपि ।
गार्हस्थ्ये वर्तमानोऽपि, सदाचारं ततान यः ॥ ९१ ॥
कदापि श्रमणस्थाने, वन्दनार्थं स यातवान् ।
मुनिमेकमतिज्ञानं, वीक्ष्य मन्त्रोसुरोऽब्रवीत् ॥ ९२ ॥

औषधं मद्गृहे सम्यगस्ति रोगनिवर्हणम् ।
प्रासुकं नैति साधुभ्यामानायय सत्वरम् ॥ ९३ ॥
इत्युक्त्वा स ययौ गेहे, साधुभ्यां सह धीमतः ।
तस्थतुस्तौ बहिः साधू, स तु वेश्मान्तराविशत् ॥ ९४ ॥

अथ च—

श्रेष्ठिकन्याऽमुना कापि, वृतास्ति गुणशालिनी ।
दत्तो मौहूर्तिकैः सैव, दिवसस्तद्विवाहने ॥ ९५ ॥
तद्विह्वलतया मन्त्री, विसस्मार तदौषधम् ।
किंचित्तत्र मुनी स्थित्वा, जग्मतुर्निजमाश्रयम् ॥ ९६ ॥
पाणिग्रहणसामग्री, समग्रामप्यकारयत् ।
लग्नक्षणस्य मासौ स, सस्मार च तदौषधम् ॥ ९७ ॥
स निधायोत्तरं तत्र, किंचिन्मित्रेण सङ्गतः ।
पश्चात्तापकृदादायौषधं वसतिमागमत् ॥ ९८ ॥
रोगार्तोऽपि मुनिर्म्लानो, विदधे नान्यदौषधम् ।
ततः कष्टमुपारूढो, बभूवातीव निस्सहः ॥ ९९ ॥
तं तथाविधमालोक्य, विनीतः साश्रुलोचनः ।
आत्मानमात्मना निन्दन्, पतितस्तस्य पादयोः ॥ १०० ॥
त्रिधा क्षमयतस्तस्य, विनीतस्य च तं मुनिम् ।
समलङ्कृतवीवाहोचितमण्डनशालिनः ॥ १०१ ॥
ध्यायतो भावनां तस्य, भविनां भवनाशिनीम् ।
केवलज्ञानमुत्पेदे, घातिकर्मक्षयात् क्षणात् ॥ १०२ ॥
ज्ञानेन तेन विदितेन समुज्ज्वलेन,
संपश्यतस्त्रिजगतीजनतामनन्ताम् ।

चारित्रचिह्नमथ तस्य मुनीश्वरस्य,
क्षिप्रं समर्पितवती ननु जैनदेवी ॥ १०३ ॥
नारीं नितम्बजघनस्तनभूरिभारां,
हित्वा भवोदधिनिमज्जनहेतुमेताम् ।
तत्रैव लग्नसमये प्रवरे वराङ्गीं,
व्यूढे तपस्विषु वरः स चरित्रलक्ष्मीम् ॥ १०४ ॥
एनां कथामवितथां विनयप्रधानां,
सम्यग् निधाय हृदि मन्त्रिमुनीश्वरस्य ।
यूयं यतध्वमधुना विनये निकामं,
यस्मादयं दिशति निर्वृतिशर्मलक्ष्मीम् ॥ १०५ ॥ .

॥ इति विनये विनीतस्य कथा ॥

अत्रान्तरे चण्डसोमप्रमुखैः पञ्चभिर्मुनिभिर्विज्ञप्तम्–'यद्भगवानाज्ञापयति तत्सर्वमपि प्रपत्स्यामहे । यत् पुनर्दुश्चरित्रं तच्छल्यमिव हृदये प्रतिभाति ।' ततो भगवता श्रीधर्मनन्दनेन समादिष्टम्–'एतत् कदाऽपि चेतसि न चिन्तनीयं यत्किलास्माभिः पापकर्म समाचरितम् । ॥ केवलं पापकर्मा यः पश्चात्तापपरो न भवेत् ।' इति श्रुत्वा नृपतिर्मनसैव श्रीधर्मनन्दनाचार्यं प्रणिपत्योद्यानान्निर्गत्य विद्युदुत्क्षिप्तकरणेन प्राकारमुल्लङ्घ्य वासवेश्म प्रविवेश, निर्विण्णः शयने सुष्वाप च । साधवोऽपि स्वाध्यायदत्तावधानाः कृतावश्यकाः क्षणं निद्रामुपलभ्य प्राभातिककालग्रहणप्रवणा बभूवुः । अत्रावसरेऽरुणप्रभापाटलिते गगनतले क्रमेण विरोचने पूर्वाचलचूलावलम्बिनि प्राभातिकतूर्यारवाडम्बरं बन्दिजनमुखवर्णितं प्रभातावसरं

औषधं मद्गृहे सम्यगस्ति रोगनिवर्तकम् ।
प्रासुकं चेति साधुभ्यामानाययत सत्वरम् ॥ ९३ ॥
इत्युक्त्वा स ययौ गेहे, साधुभ्यां सह धीसखः ।
तस्थतुस्तौ वहिः साधू, स तु वेश्मान्तराविशत् ॥ ९४ ॥

अथ च—

श्रेष्ठिकन्याऽमुना कापि, वृतास्ति गुणशालिनी ।
दत्तो मौहूर्त्तिकैः सैव, दिवसस्तद्विवाहने ॥ ९५ ॥
तद्विहस्ततया मन्त्री, विसस्मार तदौषधम् ।
किञ्चिच्चत्र मुनी स्थित्वा, जग्मतुर्निजमाश्रयम् ॥ ९६ ॥
पाणिग्रहणसामग्रीं, समग्रामप्यकारयत् ।
लग्नक्षणस्य प्राप्तौ स, सस्मार च तदौषधम् ॥ ९७ ॥
स विधायोत्तरं तत्र, किञ्चिन्मित्रेण सत्वरः ।
पश्चात्तापकृदादायौषधं वसतिमागमत् ॥ ९८ ॥
रोगार्त्तोऽपि मुनिर्म्लानो, विदधे नान्यदौषधम् ।
ततः कष्टमुपारूढो, बभूवातीव निस्सहः ॥ ९९ ॥
तं तथाविधमालोक्य, विनीतः साश्रुलोचनः ।
आत्मानमात्मना निन्दन्, पतितस्तस्य पादयोः ॥ १०० ॥
त्रिधा क्षमयतस्तस्य, विनीतस्य च तं मुनिम् ।
रामलङ्कृतग्रीवाद्युचितमण्डनशालिनः ॥ १०१ ॥
ध्यायतो भावनां तस्य, भविनां भवनाशिनीम् ।
केवलज्ञानमुत्पेदे, घातिकर्मक्षयात् क्षणात् ॥ १०२ ॥
ज्ञानेन तेन विदितेन समुज्ज्वलेन,
संपश्यतस्त्रिजगतीजनतामनन्ताम् ।

चारित्रचिह्नमथ तस्य मुनीश्वरस्य,
क्षिप्रं समर्पितवती ननु जैनदेवी ॥ १०३ ॥
नारीं नितम्बजघनस्तनभूरिभारां,
हित्वा भवोदधिनिमज्जनहेतुमेताम् ।
तत्रैव लग्नसमये प्रवरे वराङ्गीं,
व्यूढे तपस्विषु वरः स चरित्रलक्ष्मीम् ॥ १०४ ॥
एतां कथामवितथां विनयप्रधानां,
सम्यग् निधाय हृदि मन्त्रिमुनीश्वरस्य ।
यूयं यतध्वममुना विनये निकामं,
यस्मादयं दिशति निर्वृतिशर्मलक्ष्मीम् ॥ १०५ ॥

॥ इति विनये विनीतस्य कथा ॥

अत्रान्तरे चण्डसोमप्रमुखैः पञ्चभिर्मुनिभिर्विज्ञप्तम्–'यद्भगवाना-ज्ञापयति तत्सर्वमपि प्रपत्स्यामहे । यत् पुनर्दुश्चरित्रं तच्छल्यमिव हृदये प्रतिभाति ।' ततो भगवता श्रीधर्मनन्दनेन समादिष्टम्–'एतत् कदाऽपि चेतसि न चिन्तनीयं यत्किलास्माभिः पापकर्म समाचरितम् । न केवलं पापकर्मा यः पश्चात्तापपरो न भवेत् ।' इति श्रुत्वा भूपतिर्मनसैव श्रीधर्मनन्दनाचार्यं प्रणिपत्योद्यानान्निर्गत्य विद्युदुत्क्षिप्तकरणेन प्राकारमुल्लङ्घ्य वासवेश्म प्रविवेश, निर्विण्णः शयने सुष्वाप च । साधवोऽपि स्वाध्यायदत्तावधानाः कृतावश्यकाः क्षणं निद्रामुपलभ्य प्राभातिककालग्रहणप्रवणा बभूवुः । अत्रावसरेऽ-रुणप्रभापाटलिते गगनतले क्रमेण विरोचने पूर्वाचलचूलाव-लम्बिनि प्राभातिकतूर्यारवाडम्बरे बन्दिजनमुखवर्णितं प्रभातावसरं

च समाकर्ण्य निद्राघूर्णिततताम्रनयनयुगलः पृथ्वीपालः शयनीयादुत्तस्थौ । ततः स कृतावश्यककर्मा भूमिवासवः प्रभातकृत्यं विधाय च सचिववासवमग्रेनश्वतुरङ्गबलकलितः शक्र इव चतुर्दन्तं कुञ्जरमारुह्योद्याने समागम्य भगवन्तं श्रीधर्मनन्दनविभुं साधूंश्च प्रणनाम । ततो भूपतिना जल्पितम्–'भगवन् ! सर्वथैव पुत्रमित्रकलत्रादिममत्वं त्यक्तुं न क्षमः, परं गृहस्थावस्थस्यैव मम किंचित्संसारसागरतरण्डं देहि ।' भगवता निवेदितम्– यद्येवं तावदेतानि पञ्चाणुव्रतानि त्रीणि गुणव्रतानि चत्वारि शिक्षाव्रतानीति सम्यक्त्वमूलं द्वादशविधं श्रावकधर्मं प्रतिपालय' इति । तेन नरेश्वरेण 'यथाज्ञापयति प्रभुः' इति वदता सम्यक्त्वमूलानि द्वादशव्रतान्यङ्गीकृतानि । ततः सचिववासवः समुवाच–'भगवन् ! किमपि भवतां पूर्ववृत्तान्तं वयं न जानीमः ।' भगवता जल्पितम्–'अयमेव कथयिष्यति । अस्माकं सूत्रपौरुषी व्यतिक्रामो भवति । अद्य तावदस्माभिर्विहारः कार्य एव ।' एतदाकर्ण्य भूपतिर्वासवमन्त्रिणान्वितो भगवच्चरणारविन्दयुगलमभिनम्य निजधवलधाम समुपाजगाम । भगवान् सूत्रपौरुषीं निर्माय प्रधानेषु क्षेत्रेषु विहारार्थं प्रचचाल । तेऽपि षण्डसोमप्रमुखाः स्तोकेनापि कालेनाधीतशास्त्रार्था द्विविधशिक्षाविचक्षणा जज्ञिरे । तेषां चैकदिवससमवप्रतिपन्नव्रतानां महान् धर्मानुरागो मिथः समजनि । अन्यदा तेषां पञ्चानामपि परस्परं संलापः समभूत्–'भो ! दुर्लभो जिनप्रणीतो धर्मः कथं पुनरन्यभवे प्रापयिष्यते' इति, तावत्कथं किमत्राचरणीयम् ?' इति भणित्वा परस्परं तैः पञ्चभिरप्येतन्मनोरोपरि प्रतिबोधसंकेतश्चक्रे । एवं च तेषां मुनीनां सिद्धान्ताभ्यासशालमाना

कालो व्यतिक्रामति। किन्तु चण्डसोमः स्वभावेन कोपनो मायादित्योऽपि मनाग् मायावी वर्तते। अपरे पुनः संयमिनः प्रतिमन्दुर्जयकषायप्रसराः प्रव्रज्यामनुपालयन्तः सन्ति। कालेन च स लोभदेवो निजमायुः प्रपाल्य कृतसंलेखनादिविविधज्ञानदर्शनचारित्रतपोविहिताराधनः पूर्वबद्धदेवायुर्विपद्य सद्योऽनवद्यलक्ष्मीः सौधर्मदेवलोके पद्मविमाने समयेनैकेन देवत्वमशिश्रियत्। स च पद्मप्रभनामा तत्र त्रिदशः स्वैरं चिक्रीड। एवं मानभटोऽपि स्वायुषि क्षयमीयुषि संसारलतालवित्रीं सुखसंपदां धरित्रीं पञ्चपरमेष्ठिनमस्कृतिं स्मरंस्तेनैव क्रमेण तस्मिन्नेव विमानेऽनेकयोजनविस्तृते पद्मसारनामेति देवः समुदपद्यत। एवं मायादित्यचण्डसोममोहदत्तास्त्रयोऽपि कृतचतुर्विधाहारपरीहाराः पञ्चपरमेष्ठिनमस्कारपरायणाः आराधनविधानाबद्धचेतसश्चतुःशरणशरणाः परिहृतासादरापरस्थानाः यथासंयमविधिना प्राणितान्ते यथाक्रमेण पद्मवर-पद्मचन्द्र-पद्मकेसराभिधानास्तस्मिन्नेव विमाने सुमनसः समभवन्। तत एवं तेषां पद्मविमाने समुत्पन्नानां समविभवपरिवारबलप्रभावपौरुषायुषामन्योन्यस्नेहलालितमनसां मिथः कृतसंकेतानां कालो व्यतिक्रामति।

अत्रान्तरे सुरसेनापतिताडितघण्टानिनादे समुच्छलिते सहसैव तैर्वृन्दारकैः 'किमिति घण्टानादः?' इति परिजनोऽपृच्छि। ततः प्रतीहारो व्यजिज्ञपत्-'देव! जम्बूद्वीपे भरतक्षेत्रे मध्यमखण्डे श्रीमतो धर्मतीर्थकृतः समुत्पन्नविमलकेवलज्ञानस्य समवसृतौ त्रिदशवृन्दसहितेन सुरेश्वरेण गन्तव्यमस्ति।' तदा तदाकर्ण्य तैः सुरैस्तत्रस्थैरेव भक्तिभरावनतोत्तमाङ्गैः श्रीधर्मनाथस्य भगवतः प्रणतिश्चक्रे।

रेजे रत्नमयो वप्रः, पताकाराजिराजितः ।
स्वं संक्षिप्य वपुर्भक्त्या, रोहणाद्रिरिवागतः ॥ १० ॥
जातरूपमयं वप्रं, द्वितीयं तद्बहिः सुरः ।
सज्योतिरिव विदधे, भक्तिसंभारभाजनम् ॥ ११ ॥
कपिशीर्षततो रेजे, तत्र राजी विनिर्मिता ।
राजीवबन्धुराजीव, बहुद्वीपेभ्य आगता ॥ १२ ॥
तृतीयः पञ्चसारेण, प्राकारस्तद्बहिः कृतः ।
राजतः श्रीजिनं नन्तुं, वैताढ्याद्रिरिवागमत् ॥ १३ ॥
तत्रोच्चैर्जात्यरत्नतकपिशीर्षावलिर्दधौ ।
स्वर्गापगाम्भसि स्वर्णमयनीरजविभ्रमम् ॥ १४ ॥
रेजे वप्रत्रयी पृथ्व्यास्त्रिपट्टवलयाकृतिः ।
प्राकाराग्रावली नानाविधिविच्छित्तिसङ्गता ॥ १५ ॥
तोरणास्तत्र भान्ति स्म, नीलाश्मदलनिर्मिताः ।
प्रतिवप्रं चतुर्द्वारे, चतुर्द्वारे शिवश्रियः ॥ १६ ॥
शारदाभ्रमहाशुभ्रास्तोरणेषु ध्वजव्रजाः ।
रेजुः पुण्यश्रियः शस्ता, हस्ता विस्तारिता इव ॥ १७ ॥
दह्यमानागुरुस्तोदधूपधूमसमाकुलाः ।
धूपघट्यः प्रतिद्वारं, राजन्ते तत्सुरस्सराः ॥ १८ ॥
रेजुर्वाप्यः प्रतिद्वारं, स्वर्णाम्बुजमनोहराः ।
क्रीडनार्यमिव स्फूर्जद्बहिर्धर्मव्रतश्रियाम् ॥ १९ ॥
प्राग्द्वारे मणिवप्रस्य, स्वर्णवर्णविराजितौ ।
प्रतीहारौ स्फुरद्धस्तसारहारौ ॥ निर्ममे ॥ २० ॥

अथ ते सुराः पद्मसारसुमनोभिधनाभिधेन सार्धं मानतामानिता-न्तःकरणाश्चम्पापुर्यां श्रीधर्मजिनेश्वरस्य समवसरणमवापुः । पद्मसारेण सुमनसा सुमनःपतिर्भाणि- 'यदि यूयं ममाज्ञां दत्त तदाऽह-मेक एव गोस्वामिन् श्रीधर्मजिनेन्द्रस्य समवसृतिं रचयामि' इति । वज्रिणा 'तथा' इति प्रतिपेदे । तथाहि—

> योजनोन्मानमेदिन्यां, पद्मसारः शुभाशयः ।
> प्रमार्जयन् रजो बाह्यं, तस्मात्तस्मादपाहरत् ॥ १ ॥
> ततः स एव गीर्वाणः, सुगन्धोदकवृष्टिभिः ।
> सिषिचे पुण्यबीजस्य, वापायेव महीतलम् ॥ २ ॥
> सुवर्णमणिमाणिक्यश्रेणिभिर्भक्तिभासुरः ।
> दर्पतः परितः पद्मसारः पृथ्वीं बबन्ध सः ॥ ३ ॥
> जानुदघ्नैरधोवृन्तैः, पञ्चवर्णैर्मणीचकैः ।
> आविधर्मोद्गिसत्स्पर्शा, पृथिवीमार्चयन् स च ॥ ४ ॥
> द्विधा सुमनसा तेन, काष्ठासु चतसृष्वपि ।
> अकारि सुमनोहारि, तोरणानां चतुष्टयम् ॥ ५ ॥
> तस्याप्रतिमशोभस्य, वीक्षणार्थमिवागताः ।
> साक्षादिव वसुदेव्यो, विविधाः शालभञ्जिकाः ॥ ६ ॥
> रेजे ध्वजव्रजो यत्र, चञ्चलस्तोरणोपरि ।
> आकारयन् भव्यलोकमिव धर्मजिनान्तिके ॥ ७ ॥
> अधस्तले तोरणानां, भूमिपीठेषु तेषु सः ।
> प्रत्येकं रचयाञ्चक्रे, मङ्गलान्यष्ट निर्जरः ॥ ८ ॥
> चक्रे वैमानिकसुरः, पद्मसारः प्रमोदभाक् ।
> वप्रं राजं पञ्चवर्णमण्याढ्यकपिशीर्षकैः ॥ ९ ॥

रेजे रत्नमयो वप्रः, पताकाराजिराजितः ।
स्वं संक्षिप्य वपुर्भक्त्या, रोहणाद्रिरिवागतः ॥ १० ॥
जातरूपमयं वर्म, द्वितीयं सद्वहिः सुरः ।
सज्योतिषेव विदधे, भक्तिसंभारभाजनम् ॥ ११ ॥
कपिशीर्षततो रेजे, तत्र राजी विनिर्मिता ।
राजीवबन्धुराजीव, बहुद्वीपेभ्य आगता ॥ १२ ॥
तृतीयः पद्मसारेण, प्राकारस्तद्बहिः कृतः ।
राजतः श्रीजिनं नन्तुं, वैताढ्याद्रिरिवागमत् ॥ १३ ॥
तत्रोच्चैर्जात्यरत्नकपिशीर्षावलिर्दधौ ।
स्वर्गापगाम्भसि स्वर्णमयनीरजविभ्रमम् ॥ १४ ॥
रेजे वप्रत्रयी पृथ्व्याखिपट्टवलयाकृतिः ।
प्राकाराभावली नानाविधिविच्छित्तिसन्नता ॥ १५ ॥
तोरणास्तत्र भान्ति स्म, नीलाश्मदलनिर्मिताः ।
प्रतिवप्रं चतुर्द्वारे, चतुर्द्वारे शिवश्रियः ॥ १६ ॥
शारदाभ्रमहाशुभ्रास्तोरणेषु ध्वजव्रजाः ।
रेजुः पुण्यश्रियः शस्ता, हस्ता विस्तारिता इव ॥ १७ ॥
दह्यमानागुरुक्षोदधूपधूमसमाकुलाः ।
धूपघट्यः प्रतिद्वारं, राजन्ते तत्पुरस्सराः ॥ १८ ॥
रेजुर्वाप्यः प्रतिद्वारं, स्वर्णाम्बुजमनोहराः ।
क्रीडनार्थमिव स्फूर्जद्दिव्यमर्मतश्रियाम् ॥ १९ ॥
प्राग्द्वारे मणिवप्रस्य, स्वर्णवर्णविराजितौ ।
प्रतीहारौ स्फुरद्दृस्तारहारौ स निर्ममे ॥ २० ॥

यतिश्रावकयोर्धर्माविव मूर्धन्यमागतौ ।
याम्यद्वारे द्वारपती, सिताङ्गौ स चकार न ॥ २१ ॥
नित्योद्गतेन सर्वज्ञरागेणेवारुणद्युती ।
निर्मितावपरद्वारि, द्वारपालौ सुपर्वणा ॥ २२ ॥
उदग्द्वारेऽत्र दोषमनीलिकाशासकाविव ।
कृतौ कृष्णाङ्गकौ तेन, द्वारपौ दानवारिणा ॥ २३ ॥
स निर्ममेऽप्रतिच्छन्दं, देवच्छन्दं जिनेशितुः ।
विश्रामाय सुरः स्वर्णवमान्तर्मणिराशिभिः ॥ २४ ॥
अन्तर्मणिमयवप्रस्य, त्रिदशश्चैत्यपादपम् ।
चकार चत्वारिंशाग्रधनुष्पञ्चशतीमितम् ॥ २५ ॥
पद्मसारः स तस्याधो, मणिपीठोपरि व्यधात् ।
साङ्घ्रिपीठं रत्नमयं, सिंहासनमनुत्तरम् ॥ २६ ॥
नवहेमाम्बुजन्यस्तपदस्त्रिदशकोटियुक् ।
विभुः समवसरणं, प्राच्यद्वारे विवेश सः ॥ २७ ॥
ततः प्रदक्षिणीकृत्य, चैत्यद्रुं प्राङ्मुखः प्रभुः ।
नमस्तीर्थायेति वदन्निविष्टः सिंहविष्टरे ॥ २८ ॥
अपरास्वपि काष्ठासु, त्रिदशास्तिसृषु व्यधात् ।
रूपत्रयं प्रभोस्तुल्यं, स तस्यैव प्रभावतः ॥ २९ ॥
चतुर्गतिगतान् जन्तूनुद्धर्तुं निखिलानपि ।
चतुष्ककुम्मुखस्थायि, हर्तुं मोहमहाबलम् ॥ ३० ॥
चतुष्टयं कषायाणां, निराकर्तुं विरोधिनाम् ।
कर्तुं चतुर्विधं सद्धर्मघसङ्घातघातिनम् ॥ ३१ ॥

दानशीलतपोभावभेदैर्धर्मं चतुर्विधम् ।
व्यक्तं निवेदितुं तत्र, ध्यानमार्गचतुष्टयम् ॥ १२ ॥
प्रपञ्चितचतुर्गात्रः, पवित्रितजगत्त्रयः ।
व्याख्याक्षणे प्रभुः श्रीमान्, धर्मनाथस्तदाभवत् ॥ १३ ॥

चतुर्भिः कलापकम् ॥

जगतीत्रितयैश्वर्यसूचकं भुवनप्रभोः ।
छत्रत्रयं सुरश्रेष्ठे, चक्रेऽमरपतिः स्वयम् ॥ १४ ॥
एतस्यां समवसृतौ, विभावसुदिशि क्रमात् ।
प्रविश्य पूर्वद्वारेण, दत्त्वा तिस्रः प्रदक्षिणाः ॥ १५ ॥
निविष्टाः साधवः साध्व्यो, जिनं नत्वा तदन्तरे ।
प्रमोदमेदुराकाराऽप्यूर्ध्वा, वैमानिका स्त्रियः ॥ १६ ॥

युग्मम् ॥

प्रविश्य याम्यद्वारेण, नैर्ऋते विधिना क्रमात् ।
ज्योतिष्कभुवनाधीशव्यन्तराणां स्त्रियः स्थिताः ॥ १७ ॥
आगत्य पश्चिमद्वारा, वायव्यां भुवनेश्वराः ।
ज्योतिष्का व्यन्तराश्चैवमादधुर्विधिना स्थितिम् ॥ १८ ॥
प्रविश्याथोत्तरद्वारा, प्रणम्यानुत्तरं जिनम् ।
वैमानिकनरा नार्यः, ऐशान्यां क्रमतः स्थिताः ॥ १९ ॥
न भीरत्र न मात्सर्यं, न बाधा न च दुष्करा ।
नारीभिरत्र नाह्वूतिः स्वामिप्रभावतः ॥ २० ॥
तत्र द्वितीयवप्रान्तः, कण्ठीरवकरादयः ।
वैरिणोऽपि मिथः प्रेमलालसाः स्थितिमादधुः ॥ २१ ॥

तस्थुस्तृतीयवप्रान्तर्वाहनानि क्षमाभृताम् ।
सुराणामसुराणां च, विमानानि यथाक्रमम् ॥ ४२ ॥
क्षेत्रे योजनमात्रेऽत्र, प्राणिनः कोटिकोटिशः ।
सम्मान्ति यन्नाबाधं, प्रभावः प्राभवो हि सः ॥ ४३ ॥
धर्मनाथं जगन्नाथमथानम्य जिनेश्वरम् ।
स्तुतिं कर्तुं समारेभे, पद्मसारः सुधाशनः ॥ ४४ ॥
अवद्यमद्य सद्योऽपि, क्षीणं मे क्षीणकल्मष ! ।
त्वदाननविलोकेन, वायुनेव घनाघनः ॥ ४५ ॥
देव ! त्वदङ्घ्रिकल्पद्रुमेवाहेवाकिनोऽत्र ये ।
भजन्ते ते न दारिद्र्यमुद्रामुद्रितमाश्रयम् ॥ ४६ ॥
नीरागः [illegible], [illegible] नाथ ! कथ्यते ।
[illegible] ॥ ४७ ॥
गुणैस्त्वत्तीर्णनाम्भोधे धर्मनाथ ! [illegible] मम ।
तथा यद्वं यथा गन्तुं, [illegible] ॥ ४८ ॥
श्रीधर्मनाथभगवन् !, [illegible] कदा ।
[illegible] पदे ॥ ४९ ॥
[illegible] ।
यथा तव [illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible] ।
[illegible] मया [illegible], [illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible], [illegible] नाथ ! [illegible] ।
[illegible] ॥ [illegible] ॥

एतमेवार्थयेऽत्यर्थमर्थमर्थीव तीर्थप ! ।
वीतराग ! परं वीतरागं मम मनः कुरु ॥ ५३ ॥
ऋभुमभुमतीक्ष्यं तं, स्तुत्वा तत्त्वावलोकदृक् ।
निषसाद यथास्थानं, पद्मसारः प्रमोदतः ॥ ५४ ॥
अथो सुधारससमं, सदाचारप्रचारिकाम् ।
विधातुं देशनां धर्मचक्रवर्ती प्रचक्रमे ॥ ५५ ॥
असार एव संसारः, सर्वदा दुःखमन्दिरम् ।
धर्म एव प्रशस्यः स्यात्, तत्र स्वर्गापवर्गदः ॥ ५६ ॥
संसारसागरेऽपारे, भ्रमद्भिः प्राणिभिश्चिरात् ।
नृजन्म लभ्यते पुण्यैर्वसुधान्तर्निधानवत् ॥ ५७ ॥
नृभवं दुर्लभं प्राप्य, यः प्राणी तनुते तनु ।
न हितं प्रान्तकाले हि, शोचत्यात्मानमेव सः ॥ ५८ ॥
करालज्वलनज्वालावलीढे मन्दिरे यथा ।
स्थातुं न युज्यते पुंसस्तथा दुःखाकुले भवे ॥ ५९ ॥
मानुष्यं दुर्लभं प्राप्य, चिन्तारत्नसहोदरम् ।
विवेकिभिर्विधातव्यः, प्रमादो न कदाचन ॥ ६० ॥
गृह्णाति काकिणीं कोऽपि, मूढः कोटिं यथोज्झति ।
तथा पुमान् विषयजं, शर्म धर्मं जिनोदितम् ॥ ६१ ॥
सागरान्तरकल्लोलमालालोलाः श्रियो नृणाम् ।
कुशाग्रस्थतुषाराम्बुबिन्दुकल्पं हि जीवितम् ॥ ६२ ॥
रूपलक्ष्मीस्तडिद्दण्डसादृश्यं भजतेऽनिशम् ।
स्वाम्यं स्वप्नोपमं सन्ध्याभ्रपटलेत्वरं सुखम् ॥ ६३ ॥

ताभ्यां भणितम्–'यदि भद्रे ! तव पुराभ्यन्तरे कोऽप्युप
क्षितो नास्ति तत आवाभ्यां सह समागच्छ ।' ततो 'महाननुग्रह
इति तया वदन्त्या ताभ्यां सहागत्य महत्या भक्त्या प्रवर्तिनी प्रणता
तां दृष्ट्वा चिन्तितं प्रवर्तिन्या–'अहो ! एतस्या अतिकमनीयाकृति
पुनरीदृश्यवस्था, तन्मन्ये काऽपीय राजवंश्या राजकलत्रं वा, असाव
त्यन्तसुन्दरः सल्लक्षणशाली पार्श्वे सुतश्च ।' ततः प्रवर्तिन्या सा तार
ससुता शय्यातरगृहे स्थापिता । शय्यातरेण च सा दुहितेव प्रति
पन्ना । स राजसूनुर्नित्यं विविधान्नवस्त्रपानादिभिरुपचर्यते । अन्यद
कियद्भिर्दिनैर्गतैस्तारा विगतश्रमा सुखोपविष्टा प्रवर्तिन्या भणिता-
'वत्से ! साम्प्रतं त्वया किं कर्तव्यम् ?' इति । तारया जल्पितम्-
'भगवति ! यो मम प्रियतमः स समराङ्गणे विपन्नः । विन्ध्यावा
सपुरं कोशलराजेन भग्नम् । समग्रोऽपि परिजनः सर्वासु दिक्षु का-
कनाशं ननाश । साम्प्रतं कोशलनरेश्वरो मम वस्तुवैरी प्रबलबल-
कलितो मम पुत्रस्तु बलरहितः, अतो मम नास्ति काऽपि स्वराज्य-
लक्ष्मीमत्याशा । अहमत्र पुनः प्राप्तकालं तत्करिष्ये येन भूयोऽपि
न ममेदृक्षा आपदः संपद्यन्ते । यद्भगवती मम समादेशं दास्यति
तदेवावश्यं करिष्ये ।' प्रवर्तिन्योक्तम्–'वत्से ! यद्येवं तव निश्चयस्तत-
स्ताराचन्द्रं सुतं प्रव्रज्यार्थमस्मदाचार्याणां समीपे समर्पय । त्वं
पुनरस्माकमन्तिके दीक्षां गृहाण । निगृहाण च निजं दुष्कर्म । एवं कृते
सर्वस्यापि जनस्य नमस्या भाविनी । संसारवासदुःखस्यापि पर्यन्तो
भविष्यति' इति तदाकर्ण्य तयाऽपि 'तथा' इति प्रतिपन्नम् । तया
तारया निर्मायया ताराचन्द्रस्तनुजः श्रीअनन्तजिननाथतीर्थे विच-
रतो धर्मनन्दनाचार्यस्य प्रतायार्पितः । तेनापि यथाविधिना स

समाजितः । ततः कियति काले व्यतीते यौवनमाश्रितो राजसूनुर्मुनिः कर्मवशतोऽध्ययनालसो नित्यमेव कृपाणधनुर्गन्धर्वनृत्यतूर्यकृतचित्तप्रवृत्तिरेव समभवत् । ततः स स्वयमेवाचार्यैः सिद्धान्तानुयायिभिः पेशलवचोभिस्तथोपाध्यायेन साधुजनेनापरैः श्रावकैश्च शिक्षितोऽपि शैक्षो विलक्षमना बभूव न पुनस्ततः प्रत्यावृत्तः । यतः—

स्वभावो नोपदेशेन, शक्यते कर्तुमन्यथा ।
सुशिक्षितोऽपि कापेयं, कपिस्त्यजति नो यतः ॥ १ ॥

अत्रान्तरे धर्मनन्दनसूरयो बाह्यभूमिकामुपाजग्मुः । स च ताराचन्द्रोऽन्तेवासी गुरुमार्गानुगामी वनस्थल्यां स्वैरं मूषकानां क्रीडां कुर्वतो विलोक्य व्यचिन्तयदिति ।

'क्रीडन्ति स्वेच्छया कस्यापि हि कुर्वन्ति नो नतिम् ।
न दुर्जनवचः शृण्वन्त्यहो ! धन्यतमा अमी ॥ १ ॥

अस्माकं पुनः परायत्तानां सदैव निबिडनिगडवर्जितो बन्धनविधिः । अपर्वतपादपं पतनम् । सजीवं मरणम् । एकस्तावदिति वदति 'यदिदं विधेहि ।' अन्यो जल्पति 'यदिदं समाचरेः ।' परः 'चरणौ क्षालय ।' अन्यो 'वाराभूमिं प्रमार्जय ।' इतरो 'विश्रामणां कुरु ।' एको 'वन्दनकं ददस्व । प्रतिक्रमणं विरचय ।' इत्यादिविविधवचनैरनारतं भाजनैरिव भेर्यमाणस्य मम नास्ति निमेषमात्रमपि नारकस्येव सुखावकाशः । तदेतेऽस्मत्तः शुभानाः' इति चिन्तयन् गुरुभिः सह वसतिमायातवान् । स च कियन्तमपि कालं श्रामण्यमनुपाल्य तद् दुश्चिन्तितशल्यं गुरूणां पुरतोऽनालोच्याकालमृत्युना ज्योतिष्केषु किंचिदूनपल्यायुः सुपर्वा बभूव । तत्र भोगान् भुक्त्वा च्युत्वाऽस्या एव नगर्याः पूर्वोत्तरदिग्विभागे स

काननान्तरस्थल्यामुन्दरत्वं प्राप्य यौवनमितोऽनेकमूषिकाभिः समं क्रीडन् कदाचिद्विवराद्बहिरुपेतः सुरभिगन्धोदककुसुमवृष्टिगन्धमाघ्राय तदनुमार्गानुसारेणात्र समवसृतौ समागत्य धर्मं श्रोतुं प्रावर्तत । अथामुष्य मद्वचः शृण्वतो जातिस्मृतिरुदपद्यत-'यदहं पूर्वभवे सशल्यं व्रतमापाल्य ज्योतिष्केषु देवत्वमवाप्य कान्तारान्तरचारी मूषकः संजातः ।' एतत्स्मृत्वा 'अहो! कीदृशः कर्मपरिणामः! धिग्विलसितं संसारस्य यद्देवत्वमुपलभ्य तिर्यक्जातौ मूषकः समुत्पन्नः। अधुना तदासन्नं श्रीभगवत पादमूलमुपागत्य प्रणिपत्य च पृच्छामि किमहं मूषकभवादनन्तरं प्राप्स्यामि?' इति चिन्तयन् मम समीपमुपससर्प । भक्तिभरनिभृतस्वान्तः स्वचेतसा स्तोतुमारेभे—

'तवाज्ञालोपिनो येऽत्र, लोकत्रयशिरोमणे!।
जायन्ते जन्तवो दूरं, दुर्गतौ ते भ्रमन्ति ते ॥ १ ॥'

ततो जानता गणभृता लोकबोधार्थं प्रभुः पृष्ट —'भगवन्! किमनेन निर्ममे, यदनुभावेनेदृश एष जातोऽस्ति' इति । प्रभुः प्राह-'प्राग्भवेऽनेन व्रतिना सता गच्छवासनियन्त्रणानिर्विण्णचेतसा बहिर्भूमिं गतेन स्वैरंविहारिणो मूषकान् दृष्ट्वेति चिन्तितं यथा- 'अरण्यमूषका धन्यतमा' इति दुश्चिन्तनशल्ययुतव्रतपालनानुभावेन देवत्वमूषकत्वयोर्भ्यमायुर्निबद्धम् ।' अथ भूयोऽपि पृष्टं भगवत पार्श्वे गणधरेण-'नाथ! किं सम्यग्दृष्टिजीवोऽपि तिर्यगायुर्बध्नाति न वा?' इति । स्वामिनोक्तम्-'सम्यग्दृष्टिजीवस्तिर्यगायुरनुभवति । यतः—

भवेद्वैमानिकोऽवश्यं, जन्तुः सम्यक्त्ववासितः ।
यदि नोद्वान्तसम्यक्त्वो, बद्धायुर्न पुराथवा ॥ १ ॥

तावदेतेन देवत्वे सम्यक्त्वं वान्त्वायुस्तिर्यक्त्वे निबद्धं' इति ।

सविदग्धेन जल्पितम्-'भगवन् ! अयं सम्प्रति दीप्रं कथं वेद्विगामी ?' इति । निवेदितं च भगवता-'इतश्चैव सवनमल्लां जन् चिन्तयिष्यति-'अहो ! दुरन्तः संसारः, कुशाग्रबिन्दुचपलं जीवितव्यम्, चपला विषयताऋर्याः, न वरेण्यं निदानादिकल्पम्, धमा मूषकजातिः, दुष्प्रापः श्रीजिनप्रणीत. पन्थाः, ततो वर- श्र नमस्कारपरायणो म्रिये, यथा विरतिप्रधानं जन्म लभेयम् ।' ति चिन्तयन् सलिलेव स्थाने भक्तं प्रत्याख्यायैतदेव गद्गदोऽन्तीव- यं भवसरूपं च निरूपयन्नमस्कारपरो भावी । तत्रैतस्य तिष्ठतो षिकास्तन्दुलकोद्रवादिकं तत्पुरो मोचयन्ति । ततस्ताभिरीदृश मूषक- चिन्तयिष्यति-

'मेरोरधिकमाहारं, पयोधेरधिकं पयः ।
अनारतं भवं भ्राम्यन्नेव जन्तुरुपाददे ॥ १ ॥
तथेन चेन तृप्तोऽयं, भक्षितैस्तदिमैः कणैः ।
का नाम प्राप्स्यते तृप्तिः, स्वात्मर्तो'ति विचिन्तयन् ॥ २ ॥

ततस्तदभिमुखमीषदपि मूषको न विलोकयिष्यते, तच तादृशं दृश्य ता मूषिकाश्चिन्तयिष्यन्ति-'कुतो हेतोरयमस्मत्पतिः कुपि- तादेनं प्रसादयामः' इति चिन्तयन्त्य एतत्समीपमुपेष्यन्ति । तः काश्चिदुत्तमाङ्गं कण्डूयन्ति, अपरा अङ्गं परिस्पृशन्ति । वमुपचर्यमाणस्ताभिरभिन एष चिन्तयिता-'सदैव नरकनिगमा ना रामाः संसारदुःखमूलम् ।' ततस्ताभिरेतन्मनो न कथमपि मापितः सर्पादिशृङ्गरतारम्बदातोरकलिकाभिः क्षोभयिष्यते, त्ततं सर्वैव वृथा भावि एतस्मिन् वने नरसितेसनलिव । तद- तीयदिन एव क्षुधातम्मर्युसिंहस्य मिथिलानग्र्यां मिथिलस्य

एवं वासव इवान्यैरपि त्रिदशेश्वरैर्दनुजनाथैर्नृपशतैः करात्करतलं संचार्यमाणः क्षितिपतिकुमारवदालिङ्ग्यमानः स्नेहपरवशया दृशा 'अयमस्माकमप्यधिको योऽनन्तरजन्मनि निःश्रेयसभाजनं न वृथा श्रीजिनप्रणीतं वचः' इति स श्लाघितः ।

ततो विरचिताञ्जलिना पद्मप्रभदेवेन पृष्टम्–'भगवन्! वयं भव्याः किमभव्याः' इति । भगवानभ्यधात्–'भवन्तो भव्याः सुलभबोधयः(श्च) ।' पद्मप्रभेण विज्ञप्तं पुनः–'वयं पञ्चापि जनाः कतिपयभवसिद्धिगाः ?।' निगदितं श्रीमता धर्मतीर्थकृता–'इतश्चतुर्थे जन्मनि यूयं पञ्चापि सर्वेऽपु(?)सक्षयगामिनो भविष्यथ ।' पद्मप्रभः समुवाच–'स्वामिन्! इतो गूनानामस्माकं कुत्रोत्पत्तिर्भाविनी ।' स्वामिना जगदे–'इतश्च्युत्वा त्वं वणिक्पुत्रः, पद्मवरस्तु राजसुता, पद्मसारस्तु नृपतितनयः, पद्मचन्द्रः पुनर्विन्ध्यगिरौ नखरायुधः, पद्मकेसरः पुना राजपुत्रः ।' इति निवेद्य स्वयं भगवान् श्रीधर्मनाथस्तस्थौ । देवा अपि समवसरणं संहृत्य स्वर्गमार्गमगमन् । भगवानपि पीयूषरोचिरिव भव्यजनकुमुदप्रमोदसंपादनाय विहर्तुं प्रवृत्तः । ततस्ते पञ्चापि संलापं कर्तुं मावर्तन्त । एकैकस्य सम्मुखं भणितम्–'यत् स्वयं भगवता गदितं तदाकर्णितम्, ततोऽस्माभिः किं करणीयं सम्यक्त्वलाभार्थम् ?' ।' परेण मन्त्रयित्वा प्रोचे–'यदिदं विषमं कार्यमुपस्थितम् । एको वणिग्जन्मा । अन्यो राजतनुजा । अपरः पारीन्द्रः । अपरौ राजपुत्राविति । ततो न ज्ञायते कथं पुनरस्माकं बोधिलाभः ? क्व पुनः संगमो भावी ? । तदहो! पद्मकेसर! इति भगवताऽऽयत्तव पश्चाच्च्युतिर्भाविनी । त्वया त्ववधिना ज्ञात्वाऽस्माकं

म्रोत्पन्नानां सम्यक्त्वं दातव्यमिति । न पुनः स्वर्गसुन्दरीव-
शेषसुखलालसेन विस्मृतसकलपूर्वजल्पितेन भवितव्यम् ।'
:-'अहं सम्यक्त्वं दास्यामि, परं मोहोपहतचेतसां भवतां
:प्रत्ययो न भविष्यति ततः क उपायः कर्तव्यः ?।' तैरुक्तु-
तम्-'भव्यं निवेदितम्, तत एतदधुनैव क्रियते, यदात्मी-
येयानि रत्नमयानि प्राग्भवमनुष्यरूपाणि क्वचित्कस्मिन् स्थाने
स्थाप्यन्ते, तानि कालेन दर्शनीयानि यथा परस्परं दृष्ट्वा कदा-
पूर्वजन्मस्मरणसाभिज्ञानेन धर्ममतिपरिणतिरस्माकं भवेत् ।' इति भण-
र्भुवमागत्य तानि तत्र निक्षिप्तानि यत्र वने तस्य कण्ठीरवस्यो-
ः । विवरद्वारे च महती शिला प्रदत्तेति । ततस्ते सर्वेऽपि
मानलक्ष्मीमलभन्त । तत्र ते दिव्यसुखमनुभवन्तस्तिष्ठन्ति ।

ततः कुमारकुवलयचन्द्र ! तेषु पद्मप्रभदेवो विगलच्छरीर-
न्तेः परिम्लानवदनः सुदीनमनाः पवनाहतप्रदीप इव झटिति
यातः । ततो जम्बूद्वीपे द्वीपे भरतक्षेत्रे—

मर्त्यर्धिपार्थिवप्रत्यग्रा चम्पाभिधा पुरी ।
चम्पकैर्हसते यत्र, देवतोद्यानसौरभम् ॥ १ ॥
धनदत्ताभिधस्तत्र, पवित्रमतिशेखरः ।
श्रेष्ठी यस्तु श्रिया श्रीदलीलामालम्बते किल ॥ २ ॥

तस्य श्रीपतेरिव लक्ष्मीर्लक्ष्मीर्नाम्ना प्रियतमा । स पद्मप्रभजी-
उत्कुक्षिसंभवः सागरदत्ताभिधसूनुर्जातः । पञ्चभिर्धात्रीभिः प्रति-
ल्यमानः स कान्त्या गुणैः कलाकलापेन च प्रवर्धमानः क्रमतो
यनश्रियमाश्रितः । पित्रा समानसमाचारशीलस्य कस्यचिद्वणिजस्य
न्यकां स श्रीसंज्ञां परिणायितः ।

सुखं वैषयिकं साकं, श्रेष्ठिसूनोस्तयाऽनिशम् ।
तस्यानुभवतः स्वैरं, शरल्लक्ष्मीरवातरत् ॥ १ ॥
फलप्राग्भारमासाद्य, मद्य कलमशालयः ।
भजन्त्येव नतिं यत्र, नयवन्त इव श्रियम् ॥ २ ॥
भेजुर्जलानि नैर्मल्य, हृदयानि सतामिव ।
अयुगच्छदसौगन्ध्यवासिता हरितोऽभवन् ॥ ३ ॥
यत्र तीव्रकरस्तीव्रैः, करैश्च समतापयत् ।
कुभूपतिरिव स्वैरमखिल भूमिमण्डलम् ॥ ४ ॥
अभूज्जनः सुराज्ञीव, यत्र सन्मार्गजाह्निकः ।
सरोवतंसाः क्रीडन्ति, राजहंसाश्च सश्रियः ॥ ५ ॥

एवंविधायां शरदि स सागरदत्तः स्निग्धमुग्धबन्धुजनान्वितः पुरीबाह्योद्देशमुपागत. । कौमुदीमहोत्सव दृष्ट्वा कस्मिंश्चिच्चत्वरे नटपेटकान्तः केनापि पठ्यमान कस्यापि कवे. काव्यमशृणोत् ।

यो धीमान् कुलजः क्षमी विनयवान् वीर· कृतज्ञः कृती,
रूपैश्वर्ययुतो दयालुरशठो दाता शुचिः सत्रपः ।
सद्भोगी दृढसौहृदोऽतिसरलः सत्यव्रतो नीतिमान्,
बन्धूनां निलयो नृजन्म सफलं तस्येह चामुत्र च ॥ १ ॥

ततस्तेन सुभाषितरसपूरितचेतसा भणितम्–'भो भो भरतपुत्राः ! इदं लिखत यत्सागरदत्तेनामुष्य सुभाषितस्य लक्ष देयम् ।' ततः कैश्चिन्नागरैरुपश्लोकित.–'यदय सागरदत्तो महारसिको विदग्धो दाता प्रस्तावविद्द्वो ! सत्त्वश्च' इति । अपरैश्च जल्पितम्–'अमुष्य किं स्तूयते यः पूर्वोपार्जित वित्तजातमर्थिभ्यो ददाति स कथं प्रशस्यः ? । यः पुनर्निजभुजसमर्जितमर्थं व्ययति स एव

प्रशंसाभाजनम्।' अहो! 'एतैर्ममोपहासः कृतः' इति चिन्तयत-स्तस्य तद्वचश्चेतसि शल्यमिव लग्नम्। ततोऽपत्रपापरो वीक्षापन्न इव गृहमागत्य स शय्यायां निविष्टः।' यतः—

विज्ञानामप्यविज्ञानां, मुदे मिथ्याऽपि हि स्तुतिः।
निन्दा सत्याऽपि विज्ञानामपि दुःखाय जायते ॥ १ ॥

ततः श्रिया चेष्टिताकारपरिज्ञानकुशलया चिन्तितम्—'अद्य कथं मम पतिरुद्विग्न इव लक्ष्यते?। यतः—

जानन्ति जल्पितादपि, निःश्वसितादपि विलोकितादपि च।
ते परमनांसि येषां, मनस्सु वैदग्ध्यमधिवसति ॥ १ ॥

ततस्तया भणितम्—'अद्य नाथ! कथं भवान् खिन्न इव?।' तेन चाकारसंवरणं कुर्वताऽभ्यधायि—'प्रियतमे! नहि नहि, किन्तु शरत्पूर्णिमायां कौमुदीमहोत्सवं प्रेक्ष्यमाणस्य मम महान् परिश्रमः समजन्यत ईदृश, न पुनरन्यो हेतु' इत्युक्त्वा स स्थितः। ततो रजन्यां शय्यागृहेऽलीकं प्रसुप्तः क्षणं किमपि दध्यौ च। ततः सागरदत्तस्तां श्रियं कान्तां प्रसुप्तां परिज्ञाय मन्दं मन्दमुत्थाय वसनखण्डं परिधाय द्वितीयखण्डं च स्कन्धे क्षिप्त्वा खटिकाखण्डेन वासभुवनान्तरे सेनैव विरचितं श्लोकमेतं भारपट्टे लिलेख—

'वर्षान्तरे न यद्यस्मि, लक्षकोटीः समर्जये।
विशामि ज्वलनेऽवश्यं, ज्वालामालाकुले ततः ॥ १ ॥'

इदं लिखित्वा वासवेश्मतो निःसृत्य नगरनीरनिर्गमद्वारेण दक्षिणाशां प्रति चचाल। स च क्रमतः सर्वत्र जनपदस्वरूपं निरूपयन् दक्षिणाम्बुधितीरविराजिनीं जयश्रीनगरीमगात्। स तत्पुरीबाह्योद्देशे एकस्मिन् जीर्णोद्यानेऽशोकानोकहतले दूरमार्ग-

मव्यपगमाय निषण्णश्चिन्तयामासेति - किमनुच्छमत्स्यकच्छपसंकीर्णे-तरङ्गतरङ्गभङ्गुरे सागरे यानपात्रमारुह्य परतीरं व्रजामि ?, किं वा चामुण्डाया पुरतो निशितक्षुरिकाकर्तितनिजोरुयुगलसमुच्छलल्लोहित-पङ्किलभूतलं मांसखण्डैर्बलिं ददामि ?, किं वा सर्वदैव अपहस्ति-ताशेषव्यापारो रोहणपर्वतभुवं खनामि ?, किं वा व्यपगतभयप्रचार-सत्पुरुषसङ्गतो धातुवादं वितनोमि ? ।' इत्यनल्पविकल्पसंकल्प-मालाकुलितस्वान्त एकस्मिन् स्थाने सागरदत्तः श्रीफलपादपस्य प्रसृतं प्ररोहमेकं ददर्श । तं च विलोक्य सम्भूतापिनवनिधिशङ्कितस्वान्त-वादेन तेन 'नमो धरणेन्द्राय नमो धनाय नमो धनपालाय' इति मन्त्रं पठता भूमितलं खनित्वा निधिर्लोचनगोचरमानीतः । यावता स तं निधिं गृहीतुं चिन्तयति स्म तावता व्योम्नि इति वाणी प्रससार–'वत्स ! यद्यपि त्वया सकलोऽपि निधिर्वीक्षितः परं स्तोकमञ्जलिमात्रं मूलद्रव्यकृते गृहाण' इत्येवं श्रुत्वा तेन श्रेष्ठि-सूनुना एक एवाञ्जली रूपकाणामगृहि । निधिरपि तदैवादृश्य-तामगमच्च । तद्धनं निबद्धं चानेन स्कन्धोपरि निजाभरणं तावदायाममन्ते । ततो वणिगुत्तमेन चिन्तितम्– अहो ! चापल्यं दैवस्य ।

> पूर्वं दत्तो निधिर्दैव !, कथं पश्चाद्धृतं कथम् ? ।
> तव वृत्त्या परिज्ञानं, सर्वथा ते चलिश्चला ॥ १ ॥

तथाप्येतावताऽपि वित्तेन द्रविणस्य सप्तकोटीः अर्जयित्वा स्वकीयं प्र-तिज्ञातमवितथं करिष्ये यदि दैवं मम माध्यस्थ्यमुपगमिष्यति ।' इति चिन्तयन् परितुष्टमनास्तस्यामेव नगर्यां विपणिमार्गं कस्यापि व-णिजं परिणतवयसं मार्दवादिगुणोपेतं स्वभावेनाऽपि सुशीलमद्रा-क्षीत् । तं च निरीक्ष्य चिन्तितमनेन–'अहो ! रमणीयतमाकृतिरस्या-

यान् वणिक्पुत्रकोऽयं दृश्यते, ततोऽमुष्य पादपतनं न्याय्यम्' इति ध्यात्वा तं नत्वा च सागरदत्तः पुरतो निविष्टः । तेन श्रेष्ठिना महता संभ्रमेण 'स्वागतं भद्राय' इति भाषितः सः । तदा च सलिलगरे कलिलमपि महोत्सवे प्रवृत्ते तस्य श्रेष्ठिनो हट्टे सत्यासन्नग्रामीणजनोऽतीवसमुत्सुकचेताः समस्तपण्यग्रहणार्थमभ्येति, तं च श्रेष्ठिनं जराजर्जरिततनुं पण्यानि दातुमक्षममवगम्य सागरदत्तः प्रोवाच–'तात ! त्वं विपणिमध्यतः क्रयाणकान्यानीय मम समर्पय यथैतानि तोलयित्वा मुख्याऽस्मै जनाय ददामि' इत्युक्त्वा दातुं प्रवृत्तः । तत एषः 'क्षिप्रं ददाति' इत्यवगत्य सर्वोऽपि जनस्तदापणमायातवान् । तेन तत्क्षणमात्रेणापि पण्यान्यर्पयित्वा समग्रोऽपि जनः प्रेषितः । क्रयाणकैर्विक्रीतैर्महत्यर्थलाभे श्रेष्ठिना चिन्तितम्–'यदयं कोऽपि महाकुलसंभवः पुण्यवान् दारकोऽपि यद्ययं मम निलयः मलङ्करोति तदतीवसुन्दरं भवति' इति चिन्तयता जल्पितम्–'भो वत्स ! त्वं कुतः स्थानादागतोऽसि ? ।' तेनोक्तम्–'तात ! चम्पापुरीतः ।' श्रेष्ठिना जगदे–'वत्स ! त्वया मम गृहमलङ्करणीयम् ।' स सागरदत्तः श्रेष्ठिना समं निकेतमुपागतः । मीत्या सपुत्रवधूरीरकशिपुक्रियया सम्मानितः । कियद्दिनानन्तरं तेन मयसा सद्रूपगुणभामरञ्जितचेतसाऽभिनवोद्भिन्नयौवना निर्मलमुखमृगाङ्ककान्तिकलापकलिता विकस्वरकुवलयदलदीर्घलोचना कुसुमबाणभगयिनीनिभा कनी सागरदत्ताय मदत्ता, परं तेन तत्परिणयनं न मानितम् । तेनोक्तम्–'तात ! यत्किंचिद्वक्तव्यमस्ति [यदहं] केनापि हेतुना सवेश्मतो निःसृतोऽस्मि, यदि तत्कार्यं प्रमाणकोटिमध्यारूढं ततो यद् यूयं भणिष्यथ तदवश्यं करिष्ये । यदि तत्र निष्पन्नं

मनुष्यप्रचारोऽपि न कथं बालाया इव शब्दः ? । अहो ! अहमपि कुत्र प्राप्तोऽस्मि ? यत्र कथास्वपि श्रूयते यत् स्वप्नेऽपि न दृश्यते तदेव दैवेन घट्यते' इति चिन्तयता यावन्निरूपितं तावत्कदली-तरुनिकुरम्बान्तरे रक्ताशोकतरुतलेऽसामान्यरूपातिशया गुणमा-भाभिरामा काचित्प्रत्यक्षा वनदेवतेव वनिता दत्तकण्ठपाशा दृष्टा । ततस्तया प्रजल्पितम्-'श्रूयतां वनदेव्यः !, परस्मिन्नपि जन्मान्तरे ममेदृशं मा भूयात्' इति भणन्त्या तयाऽऽत्मोद्बन्धे । अत्रान्तरे तेन करुणापरेण सहसाऽऽगत्य तस्याः पाशश्छिच्छिदे, पतिता सा धरायां वायुनाऽऽश्वासिता च । चन्दनकिशलयरसेन विलिप्तं वक्षःस्थलम् । तया लब्धसंज्ञया सागरदत्तो ददृशे । तं वीक्ष्य ससाध्वसहृदया सवासः सवरीतुमारेभे । तेन भणिता-

'पुष्पबाणप्रिया किं त्वं ?, वनलक्ष्मीः किमत्र वा ? ।
किमात्मा रोपितो दु खे ?, निवेदय कृशोदरि ! ॥ १ ॥'
उवाच सा 'रतिर्नैव, नास्मि लक्ष्मीर्वनस्य च ।
समाकर्णय मद्वृत्तं, त्वमेकाग्रमनाः पुनः ॥ २ ॥

अस्ति दक्षिणमकराकरतीरे जयतुङ्गा नाम नगरी । तत्रो-त्तुङ्गश्रिया वैश्रमण इव वैश्रमणः श्रेष्ठी । तस्याहं दुहिताऽत्यन्तप्रा-णप्रिया । अन्यदादिवसे स्वभवनकुट्टिमतले शय्यायां प्रसुप्ताऽनेक-शकुनिश्रावदकलकलरवेण विबुद्धा यावच्चिन्तयामि तावदनन्तपाद-पदातदलावलिनिरुद्धतरणिकिरणजालं कान्तारमेव पश्यामि । तच्च वीक्ष्य भयावेशकम्पिततनुलता विलपितुं प्रवृत्ता ।

भविष्यामि कथं तात !, निराशा हा ! त्वयोज्झिता ।
इदानीं कानने भीमे, शरणं भावि कुत्र मे ? ॥ १ ॥

अत्रान्तरे 'तव शरणमस्मि' इति जल्पन् दिव्यरूपधारी कोऽपि पुमान् लतानिकेतनतः समुत्तस्थौ । तमालोक्य द्विगुणतरं समुत्पन्नक्षोभा रोदितुमारेभे, स च मत्समीपमुपागत्य वक्तुं प्रावर्तत–

'मुग्धे माऽश्रूणि सन्धत्स्व, न करोमि तवाऽक्षमम् ।
त्वद्रूपाक्षिप्तचित्तेनापहृतासि मयाऽधुना ॥ १ ॥'
बाला जगाद 'स कस्त्वं, केन ते कथितास्मि च ।'
तन्निशम्य ततोऽवोचत्तरः 'शृणु शुभानने ! ॥ २ ॥

अस्ति वैताढ्यपर्वतः । तच्छिखरनिवासिना मया विद्याधरेण महाबलवता त्रिदशवनितानामपि मानसे क्षोभकारिणा गिरिकर्णी क्षोणीतलं कल्पयतोपरितनकुट्टिमतले नलिने प्रसुप्ताऽमलिनोदरी त्रिभुवनाधिकशालिनी इतिकृत्वा भवती मम मनसि प्रवेशं चक्रे ।

प्रेमोल्लसति [illegible] कापि दैवशात्तथा ।
किन्तु शयने [illegible] ॥ १ ॥

ततो 'नागगेऽश्रोपागोऽस्मि' इति [illegible] निजगुणशालिनी [illegible], [illegible] द्वीपे [illegible] समागतोऽस्मि, अतो मया सह भोगान् भुङ्क्ष्व, दुःखं मा कुरु ।' अतो मया चिन्तितम्– तावदहं कन्या न [illegible] दत्ता, [illegible] [illegible] ततो [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] मया [illegible] इति [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] अत्रान्तरे [illegible] [illegible] [illegible] इति जल्पन् [illegible] ततो [illegible]

अत्रान्तरे 'तव शरणमस्मि' इति जल्पन् दिव्यरूपधारी कोऽपि पुमान् लतानिकेतनतः समुत्तस्थौ । तमालोक्य द्विगुणतरं समुपजातक्षोभा रोदितुमारेभे, स च मत्समीपमुपागत्य वक्तुं प्रावर्तत–

'मुञ्च माऽश्रूणि तन्वङ्गि !, न करोमि तवाऽवमम् ।
त्वद्रूपाक्षिप्तचित्तेनापहृतासि मयाऽधुना ॥ १ ॥'
बाला जगाद 'सा कस्त्वं, केन ते कथितासि च ।'
तन्निशम्य ततोऽवोचन्नर· 'शृणु शुभानने ! ॥ २ ॥

अस्ति वैताढ्यपर्वत· । तच्छिखरनिवासिना मया विद्याधरेण महाबलवता त्रिदशवनितानामपि मानसे क्षोभकारिणा निखिलमपि क्षोणीतलं कलयतोपरितनकुट्टिमतले तलिने प्रसुप्ताऽमलिनोदरी त्रिभुवनाधिकशालिनी इतिकृत्वा भवती मम मनसि प्रवेशं चक्रे ।

प्रेमोल्लसति कस्यापि, क्वापि दैववशात्तथा ।
विनेतुं शक्यते यन्न, विलग्नं वज्रलेपवत् ॥ १ ॥

ततो 'नापरोऽत्रोपायोऽस्ति' इति विचिन्त्याहं सुप्तां त्वामपहृत्य निजगुरुशङ्कितो निजनगरं न गतः, किन्त्वत्र द्वीपे विजने समागतोऽस्मि, अतो मया सह भोगान् भुङ्क्ष्व, दुःखं मा धेहि ।' अतो मया चिन्तितम्–'तावदहं कन्या न कस्यापि दत्ता, अन्येनापि वणिजा परिणेतव्या, ततो वरमयं सुन्दराकृतिर्विद्याधरः त्रिजगतीयुवतिजनमानसस्नेहमोहितमना यदि मत्करमहं करोति तदा मया किं न लब्धम्' इति चिन्तयन्त्या मयोक्तम्—'अहं त्वयाऽत्र कानने आनीता यद्युष्मं रोचते तत्समाचरेः ।' ततः सहर्षसंभृतचेताः समजायत । अत्रान्तरे कर्षितकरालकरवालभैरवो विद्याधर एकः 'रे रे अनार्य ! कुत्र व्रजसि' इति जल्पन् मदन्तमायातवान् । ततो मे दयितः समाकृष्ट·

रिपी 'रे रे दुष्ट ! मत्कलत्रापहारं कर्ता' इति वदन् तेन समं योद्धुमारेभे । ततस्तौ युध्यमानौ निशितासिघातैः परस्परं छिन्नशीर्षौ क्षितौ निपतितौ विलोक्य महद्दुःखाक्षिप्तचित्ता विलपितुं प्रवृत्ता ।

'हा सौभाग्यनिधे नाथ !, रूपश्रीजितमन्मथ ! ।
मामेककां परित्यज्य, वने कुत्र गतो भवान् ? ॥ १ ॥
गृहादानीय मुक्त्वात्र, मामेकां काननान्तरे ।
जीवेश ! मा व्रज काऽप्यथवा नय निकेतने ॥ २ ॥'

तत एवं विलप्य मरणकृताध्यवसायया मया 'यथा भूयो भवदुःखानां पदं न भवामि' इति चिन्तयन्त्या लतावेश्मनि लतापाशं विरचय्य स्वं च शोचन्ती स्त्रीजन्म गर्हमाणा कुलदेवीं संस्मर्य मातापितरौ प्रणम्य चात्मा बबन्धे । अतो न जाने किं वृत्तम् ? केवलं भवान् वीज्यमानो दृष्टः ।' 'कुतस्त्वं कुत्रत्यः ? कथमत्र दुर्गमे द्वीपे ? ।' ततः सागरदत्तः स्ववृत्तान्तं प्रतिज्ञारोहणार्थं यानपात्रविपटनान्तं निवेदयामास । ततस्तयोक्तम्–'एवंविधे विषमे कार्ये सम्प्रति त्वया किं करणीयम् ? ।' सागरदत्तेनोक्तम्–'सत्पुरुषाः प्राणान्तेऽपि न प्रतिज्ञाभङ्गं विदधति ।' तया जल्पितम्–'दैवायत्ते प्रतिज्ञानिर्वाहे न किमपि भद्र ! तव दूषणम्, तत्किं त्वया सम्प्रति विधेयम् ? ।' भूयोऽप्युवाच–'ममैवं समुद्रान्तर्भ्रमत एकादश मासाः संजाताः । सम्प्रत्येष द्वादशो मासः प्रवृत्तः । अनेनैकेन मासेन कथमहं सप्तकोटीः समुपार्जयामि ? । अथो समुपार्जिता-ऽपि सप्तकोटीः कथं गृहं नेष्यामि ? । तेनाहं सुन्दरि ! भ्रष्टप्रतिज्ञोऽभवम् । न मम भ्रष्टप्रतिज्ञस्य जीवितुं युक्तम् । ततो ज्वलनं प्रविशामि ।' [तयोचे–] 'यद्येवं प्रतिज्ञाभङ्गे भवान् हुताशने प्रविशति

अत्रान्तरे 'तव शरणमस्मि' इति जल्पन् दिव्यरूपधारी कोऽपि पुमान् लतानिकेतनतः समुत्तस्थौ । तमालोक्य द्विगुणतरं समुत्पन्नक्षोभा रोदितुमारेभे, स च मत्समीपमुपागत्य वक्तुं प्रावर्तत-

'मुञ्च माऽश्रूणि तन्वङ्गि !, न करोमि तवाऽक्षमम् ।
त्वद्रूपाक्षिप्तचित्तेनापहृतासि मयाऽधुना ॥ १ ॥'
बाला जगाद 'सा कस्त्वं, केन ते कथितासि च ।'
तन्निशम्य ततोऽवोचत्तरः 'शृणु शुभानने ! ॥ २ ॥

अस्ति वैताढ्यपर्वत । तच्छिखरनिवासिना मया नियापरेण महाबलवता त्रिदशवनितानामपि मानसे क्षोभकारिणा निखिलमपि क्षोणीतलं कलयतोपरितनकुट्टिमतले तलिने प्रसुप्ताऽसि निरीक्ष्य त्रिभुवनाधिकशालिनी इतिकृत्वा भवती मम मनसि प्रवेशं चक्रे ।

प्रेमोल्लसति कस्यापि, क्वापि दैववशात्तथा ।
विनेतुं शक्यते यन्न, विलग्नं वज्रलेपवत् ॥ १ ॥

ततो 'नापरोऽत्रोपायोऽस्ति' इति विचिन्त्याहं सुप्तां त्वामपहृत्य निजगुरुशङ्कितो निजनगरं न गतः, किन्त्वत्र द्वीपे निर्जने समागतोऽस्मि, अतो मया सह भोगान् भुङ्क्ष्व, दुःखं मा धेहि ।' ततो मया चिन्तितम्-'तावदहं कन्या न कस्यापि दत्ता, अन्येनापि मयि[illegible] केनचित्, ततो वरमयं सुन्दराकृतिर्विद्याधरः त्रिजगतीयुवति[illegible] प्रेमोद्दितमना यदि मत्करग्रहं करोति तदा मया किं न लब्धम्' इति चिन्तयन्त्या मयोक्तम्—'अहं त्वयाऽत्र कानने आनीता यत्तुभ्यं रोचते तत्समाचरेः ।' ततः [illegible] अत्रान्तरे [illegible]करवालभैरवो विद्याधर एकः 'रे रे अनार्य ! कुत्र यास्यसि' इति जल्पन् मद्भुमायातवान् । ततो मे दयितः [illegible]

रिष्टी 'रे रे दुष्ट! मत्कलत्रापहारं कर्ता' इति वदन् तेन समं योद्धुमारेभे। ततस्तौ युध्यमानौ निशितासिपातैः परस्परं छिन्नशीर्षौ क्षितौ निपतितौ विलोक्य महद्दुःखाक्षिप्तचित्ता विलपितुं प्रवृत्ता।

'हा सौभाग्यनिधे नाथ!, रूपश्रीजितमन्मथ!।
मामेककां परित्यज्य, वने कुत्र गतो भवान्?॥ १॥
गृहादानीय मुक्त्वात्र, मामेकां काननान्तरे।
जीवेश! मा भज क्वाऽप्यथवा नय निजेतने॥ २॥'

तत एवं विलप्य मरणकृताध्यवसायया मया 'यथा भूयो भवद्दुःखानां पदं न भवामि' इति चिन्तयन्त्या लतायैरमनि लतापाशं विरचय्य स्वं च शोचन्ती स्वीजन्म गर्हमाणा कुलदेवीं संस्मर्य मातापितरौ प्रणम्य आत्मा बबन्धे। अतो न जाने किं वृत्तम्? केवलं भवान् वीज्यमानो दृष्टः।' 'कुतस्त्वं कुत्रत्यः? कथमत्र दुर्गमे द्वीपे?।' ततः सागरदत्तः स्ववृत्तान्तं प्रतिज्ञारोहणार्थं यानपात्रविपटनान्तं निवेदयामास। ततस्तयोक्तम्—'एवंविधे विषमे कार्ये साम्प्रति त्वया किं करणीयम्?।' सागरदत्तेनोक्तम्—'सत्पुरुषाः प्राणान्तेऽपि न प्रतिज्ञाभङ्गं विदधति।' तया जल्पितम्—'दैवायत्ते प्रतिज्ञानिर्वाहे न किमपि भद्र! तव दूषणम्, तत्किं त्वया सम्प्रति विधेयम्?।' ॥ भूयोऽप्युवाच—'ममैवं समुद्रान्तर्भ्रमत एकादश मासाः संजाताः। सम्प्रत्येष द्वादशो मासः प्रवृत्तः। अनेनैकेन मासेन कथमहं सप्तकोटीः समुपार्जयामि?। अथो समुपार्जिताऽपि सप्तकोटीः कथं गृहं नेष्यामि?। तेनाहं सुन्दरि! भ्रष्टप्रतिज्ञोऽभवम्। न मम भ्रष्टप्रतिज्ञस्य जीवितुं युक्तम्। ततो ज्वलनं प्रविशामि।' [तयोचे—] 'यद्येवं प्रतिज्ञाभङ्गे भवान् हुताशने प्रविशति

महाव्रतानि पञ्चैव, ता एताः सप्त कोटयः ॥ १ ॥

अथ द्रव्याभिलाषी भवांस्तदा त्रिगुणाः सप्तकोटीः स्वीकुरु । मम विमानमारोह यथा त्वामद्य निलयं नयामि ।' एतदाकर्ण्य देवार्द्रं वीक्षमाणस्य तस्य सम्यगूहापोहं कुर्वतः पूर्वजातिस्मृतिरुत्पेदे । ज्ञातं च यथा–'अहं स पद्मप्रभश्च्युत्वाऽत्र समुत्पन्नः । एष पुनः पद्मकेसराभिधानोऽनिमेषः । तत्र मया पूर्वजन्मनि भणित आसीत्, यथा 'त्वयास्मि श्रीमतो जिनेश्वरस्य शासने संबोध्यः' तत्स्मरताऽनेनागतो मृत्युतो रक्षितोऽस्मि । अहो ! दृढप्रतिज्ञः, अहो ! परोपकारी, अहो ! स्नेहपरः, अहो ! मित्रवात्सल्यम् । यतः—

मानुष्ये जीवितं सारं, ततोऽपि प्रेम सुन्दरम् ।
उपकारः परं प्रेम्णि, तत्रैवावसरो वरः ॥ १ ॥'

इति चिन्तयताऽनेन सुरः प्रणतः । तेन भणितम्–'सुष्ठु स्मृतस्त्वया पूर्वभवः ।' सागरदत्तेनोक्तम्–'अहो ! त्वया परित्रातः संसारपतनात् । तावत्त्वया वरेण्यं कृतम् । समादिश किं कर्तव्यम् !' इति । सुरेण जल्पितम्–'अद्यापि ते चारित्रावरणीयं कर्म समस्ति, तद्भोगान् भुक्त्वा सप्तदशभेदभिन्नः संयमो विधेयः' इति । ततस्तेनास्मि विमाने समारोपितः । गृहीता च मया सा समं बाला । क्षणेनैव जयश्रीनगरीं प्राप्तः । तत्र जीर्णश्रेष्ठिवेश्मनि समवतीर्णेन मया सा कन्या श्रेष्ठिसुता च परिणिन्ये । ततो विमानारूढश्चम्पापुर्यामगमम् । वन्दितो महाभक्त्या गुरुजनः । ततो देवेनोक्तम्–'भद्र ! तव दशवर्षसहस्राण्यायुः, तत्त्रीणि गतानि, पञ्च सहस्राणि भोगान् भुङ्क्ष्वेति, सहस्रद्वयं श्रामण्यं पालनीयम्' इत्युक्त्वैकविंशतिधनकोटीस्तद्गृहाङ्गणेऽभिवृष्य गतः स सुरः । सोऽथ

निरविरतस्मिन्ना पत्नीभिया समात्र नाभिरम्भोजटभि सह क्रीडां रचयन् प्रणयिजन मानयन् क्रमेण निर्विण्णकामभोगोऽवगतपरमार्थः स्मृतपूर्वभवदेववाक्य क्षीणभोगफलकर्मा वैराग्यमार्गमुपगत । ततश्चैत्यस्वयम्प्रभादिका निर्माय कृतकृत्य पुण्यवता स्वर्गिणामन्तिकेऽन्तेवासी जात । भो कुवलयचन्द्र ! सोऽहं सागरदत्तः । तत्र चाधीनसर्वशास्त्रस्य गृहीतद्विविधशिक्षस्याङ्गीकृतैकाकिविहारप्रतिमस्य ममावधिज्ञान प्रादुरभूत । 'अधो यावद्रत्नप्रभाया मस्तकतलात् ऊर्ध्वं यावत्सौधर्मविमानचूलिका तिर्यग् मानुषोत्तरशिखरम्' एतत्प्रमाणे [अवधौ] जाते मया 'लोभदेवपद्मप्रभदेवौ' इति निज साच्यं भवद्वय ददृशे । एतद्विलोक्य चिन्तितं मया 'अहो ! ये पुनस्तत्र चत्वारस्ते कथं सम्प्रति ?' इति चिन्तयन् यावदुपयुक्तोऽस्मि तावत्तान् दृष्टवान् । तथा यश्चण्डसोमः स स्वर्गे पद्मचन्द्रस्ततश्च्युत्वा विन्ध्याटव्यां कण्ठीरवः । पुनर्मानभटोऽपि दिवि पद्मसारः स्वर्गी, ततोऽयोध्यापुर्यां भूपतेर्दृढव[ध]र्मणः सूनुः कुवलयचन्द्र इति । तथा मायादित्यश्च्युत्वा त्रिदिवे पद्मवराभिख्योऽनिमेषो भूत्वा दक्षिणस्यां दिशि विजयाभिधायां पुर्यां सुधनश्रीमहाराजविजयसेनस्य दुहिता कुवलयमाला । एतत्परिज्ञाय मया चिन्तितं 'तदा तस्मिन्भवे मम समुखमेतैर्भणितमासीत्' यथा—'यत्र तत्रोत्पन्नानामस्माकं भवता सम्यक्त्वं दातव्यम्' इति सा यावन्मम भावना स्मृतिपथमागता तावदेष पद्मकेसरत्रिदश समागत्य मां प्रति स्तुतिमातनोत् ।

समुत्पन्नावधिज्ञान !, ज्ञातजन्तुभवान्तर ! ।
जय त्वं श्रमणाधीश !, धर्माचार्यस्त्वमेव मे ॥ १ ॥

तदाकर्ण्य तं निरीक्ष्य च मया जल्पितम्—'भद्र ! कथय किं

क्रियताम्?।' ततो जल्पितं नाकिना—'भगवन्! पूर्वं मया प्रतिपन्नमिति, यथा—सम्यक्त्वदानेन पद्मसारपद्मवरपद्मचन्द्रजीवा अनुग्राह्याः। एते शुद्धौ मिथ्यादृष्टिकुललब्धजन्मानौ, एकः सिंहश्च। तदेतेऽतिदुर्लभे श्रीजिनेन्द्रनिगमे प्रतिबोधनीयाः। ततः समागच्छ यथा गच्छावस्त्वामयोध्यापुर्यां कुमारं कुवलयचन्द्रं प्रतिबोधयावः।' मयाऽऽदिष्टम्—'न त्वयोपायः सुन्दरः समुपदिष्टः।

यतः सुखनिमग्नानां, रतिर्धर्मे न जायते।
नीरुजामौषधे न स्यादादरस्य लवोऽपि हि॥ १॥

ततस्तु कुमारस्य राज्यदिग्याधितस्य पितृमातृभ्रातृभगिनीस्वजनवयस्यादिभ्योऽनतिदूरीकृतस्य च कुतो बोधावसरः?। यदुक्तम्—

"जननीजनकभ्रातृवियोगेनातिदुःखिताः।
यावन्न देहिनस्तावद्धर्मकर्म न तन्वते॥ १॥"

कुमारानयनाय त्वं, भद्र! गच्छाधुना स्वहम्।
षण्डसोमो दर्श्यत्र, तत्र गच्छामि कानने॥ १॥

तत्रैकान्ते कुमारः पितृबान्धववियोगकलितः सुखं सम्यक्त्वं गृहीष्यते' तदुक्त्वाऽहमिहागतः। पद्मकेसरः समागतोऽयोध्यायाम्। तत्र च तत्क्षणनिर्गतस्त्वमश्वारूढो वाहकेलिगतो दृष्टः पद्मकेसरेण। ॥ तुरङ्गं प्रविष्टः। त्वां गृहीत्वा तुरग उत्पतितः। त्वया च तुरगः प्रहृतः। पद्मकेसरेण च मायया मृतो दर्शितो न पुनर्मृतश्च, केवलं तवाशाभङ्गः कृतः। ततः कुमार! सम्यक्त्वलाभार्थमनेनाक्षेनाक्षिप्य त्वमानायितः। एतानि तानि रत्नरूपाणि विलोकयेति। ततः कुवलयचन्द्रः स्वं माच्यरूपं तथा कुवलयमालायाश्चापरेषामपि पूर्वजन्मस्मृतिनिमित्तानि तान्यपश्यत्। उत्पन्नं च तद्दर्शनेन

चरजन्तुजातविरहिते स्थण्डिले शरीरासारतां चिन्तयन् पञ्चनमस्कार-परायणः परीत्यजन् सजातिदुर्ध्यानमनुशयितम् ।' कुमारेणोक्तम्–'भगवन् ! सा कुवलयमाला कथं बोध्या ? ।' भगवताऽऽदिष्टम्–'साऽपि तत्र विजयपुर्यां चारणश्रमणकथानकेन स्मृतपूर्वजन्म-वृत्तान्ता गाथाचतुर्थपादं राजद्वारे सर्वजनदृष्टं करिष्यति । तत्र गत्वा गाथापूरणतस्त्वमेव तां परिणेष्यसि । सा पुनस्तव महादेवी भविष्यति । तत्कुक्षिभूरेव पद्मकेसरविबुधः प्रथमः पुत्रो भावीति । तत्त्वमपापीमभिगम्य कुवलयमालां प्रबोधय' इति निवेद्य सद्यः श्रमणेश्वर ससार । गुर्वोऽपि–'अहं संबोध्यस्त्वया' इत्युक्त्वा गगने समुत्पपात । कुमारः–'भगवताऽऽदिष्टं कर्तव्यम्' इति चिन्तयन् दक्षिणाभिमुखं चलितः पश्चात्सं विलोक्य चिन्तया-मासेति–'यदयं साधर्मिकोऽथवा पूर्वंगतस्य सिंहबन्धुरेकगुरुदीक्षि-तश्चानशनी च, अतो मयाऽयमुपचर्यः । यदस्य कायपरित्राणं न करिष्ये तदाऽयं केनापि व्याधेन शरीरनिहतो रौद्रध्यानवशमानसः श्वभ्रतिर्यग्दुःखभाजनं भावी' इति विचार्य भव्यरीत्या तेन प्रति-जागरितो भणितश्चेति—

'जनौ जनौ मृगेन्द्र ! त्वमबोधिर्बहुधा मृतः ।
तथा म्रियस्वेति यथा, भूयः स्यान्न मृतिस्तव ॥ १ ॥

एवं धर्मकथां श्रुत्वा तृतीयदिने हर्यक्षः क्षुधाक्षामकुक्षि-र्नमस्कारपरायणः समाधिना मृत्वा सौधर्मे द्विसागरोपमायुःस्थितिः सुमनाः समुदपद्यत । ततः केसरिशरीरसंस्कारमाधाय कुमारः कुवलय-चन्द्रो दक्षिणाभिमुखमचालीत् । ततश्च—

गिरिनिर्झरझात्कारैर्वाचालितदिगन्तरम् ।

परिश्रमभागिनाऽपि देहिना तत्क्षणं पयो न पेयमिति । यस्मादेते सप्तापि धातवः प्रकुप्यन्ति, वातपित्तश्लेष्माद्यो दोषा उत्पद्यन्ते, अतो मम श्रान्तस्य सद्यः शरीरप्रक्षालनपानादिकं नैवोचितम्' इति विचिन्त्य तत्तीरतरोरेकस्य तले क्षणमेकं विश्रम्य ततः कुमारः सरःसलिलावगाहनं पयःपानं च विदधे । ततः पुष्पफलस्पृहयालुः सर्वतः परिभ्रमन् कस्मिन्नपि प्रदेशे लतानिकेतनेऽप्रतिमां यक्षप्रतिमां यावन्निरूपयति तावत्तत्र यक्षशिरोदेशे सकलत्रैलोक्यवन्द्योर्भगवतोऽर्हतो मूर्तिर्मुक्तामयी तल्लोचनगोचरमागता । कुमारस्तामालोक्य हर्षप्रसरविकसल्लोचनः स्तुतिमाततान ।

जय त्रिभुवनाधीश !, जय निर्माय ! निर्मम ! ।
जय कारुण्यपाथोधे !, जय श्रेयःश्रियोनिधे ! ॥ १ ॥

ततः कुमारस्तां प्रतिमां जलेन प्रक्षाल्याहिमरश्मिमरीचिवीचिपरिचयपेशलैः कमलैरभ्यर्च्य भक्तिभृतस्वान्तः पर्यष्टौदिति—

'संसाराम्बुधिपारनीरलहरीमध्ये भृशं मज्जतस्त्राता त्वं भुवनैकभूषणमणे ! त्वं नायकस्त्वं गुरुः ।
किंचान्यज्जनकस्त्वमेव जननी दीनत्वभाजो मम,
त्वं बन्धुस्त्वमिह त्वमेव शरणं त्वं जीवितं त्वं गतिः ॥१॥'

अत्रान्तरे निर्मितातुलजलक्षोभा सरोवरोदरतः काऽपि कामिनी दैव्यरूपधारिणी निःससार । तां च दृष्ट्वा चिन्तितं कुमारेण—

'समुद्रनन्दिनी किं वा !, किं वा विद्याधरी वरा ! ।
किं वा सिद्धाङ्गना ! किं वा, देव्यसौ व्यन्तरी किमु ! ॥ १॥'

तां चानु करकमलकृतजलभृतकनककलशा दिव्यसरोजादिपूजोपकरणपूर्णपटलिकाविहस्तहस्ता कुब्जिका च निर्गता । ते च विलोक्य

एतचित्रं मद्दिचे, मम सम्प्रति वर्तते ।
कुरङ्गनयने ! तावदेतदाशु निवेदय ॥ २ ॥'

हे कुमार ! श्रूयताम्—

'समस्तीह भुवि ख्याता, पुरी स्वर्गपुरीनिभा ।
माकन्दी भूरिमाकन्दा, सदादीनजनस्थितिः ॥ १ ॥
अरिष्टशब्दो निम्बे स्यात्, कलिर्यत्र बिभीतके ।
पलंकषो गुग्गुलौ च, जने नैव कदाचन ॥ २ ॥

तत्रास्ति यज्ञदत्ताभिधः सूत्रकण्ठः श्रोत्रियः । स च कृष्णाङ्गः कृशशरीरः स्वरसर्वः. मद्दस्यद्दमनिजाल सदा दारिद्र्यमुद्राविद्रुतः । तस्य सावित्री प्राणप्रिया । तत्कुक्षिभवान्यपत्यानि त्रयोदश । तेषु चरमः सोमनामा तनूजः । तस्मिन् जातमात्र एव संवत्सराणा-मधमा विंशिका प्रविष्टा । तदनुभावेन द्वादशवत्सरीमवृष्टिरजायत ।

यत्रौषध्यो न जायन्ते, न फलन्ति महीरुहः ।
निष्पद्यते न वा सस्यं, तृणान्येव प्ररोहति ॥ १ ॥
अतो देवार्चनं नैव, नैवातिथिषु सत्क्रिया ।
वितरन्ति न वा दानं, नार्चयन्ति जना गुरून् ॥ २ ॥

एवंविधे महादुर्भिक्षे यज्ञदत्तकुटुम्बं समस्तमपि क्षयमियाय । केवलं स बटुः सोमः कनिष्ठपुत्रः कथमपि कर्मवशतः क्षुधामारो-परतसमग्रबन्धुवर्गः कदाचिद्ग्रामभार्गे विपणिश्रेणिपतितैर्धान्यकणैः कदाचिद्भोजनक्षणदत्तबलिपिण्डेन महता कष्टेन महद्दुष्कालकान्तारं व्यतीयाय । तदनन्तरं भद्रगत्या प्रजानां भाग्यवशतः प्रभूतं तोयं निपतितं, सर्वत्र प्रमुदितानि जनमनांसि, सर्वत्रैवोत्सवः प्रवृत्तः ।

१ 'रोहन्ति न तृणान्यपि' इति भवेत्पदार्थस्त्वयुक्तम् ॥

लङ्घता प्रमत्तदुर्दान्तमज्जन्मातङ्गमण्डलीगण्डस्थलगलितमदजलबिन्दु-संदोहसुरभितजला नर्मदा समुत्तीर्णा। तत्तीरे परिभ्रमन् कुमारो [बहलस्निग्धतरुवरनिकरसंकुले एकस्मिन् प्रदेशे एकं भव्यमुटजं दृष्ट्वाऽत्र 'कोऽपि महर्षेराश्रमो भविष्यति'इति मन्यमानस्तद्दिशाभिमुखं यावच्चलितस्तावच्चरणतमालपादपपङ्क्तिपरम्परापरिकलितं समन्ततः कुसुमितबहुजातिजातिकुसुममकरन्दलुब्धभ्रमरनिकररणरणशब्दसङ्गीत-मनोहरं राजीवराजितमुटजाङ्गणं ददर्श। तत्र च रुद्राक्षमालावलयं कमण्डलुं चावलोक्य चिन्तितमनेन राजतनयेन–'नूनमत्र कश्चिन्म-हर्षिः प्रतिवसति' इति। ततस्तदग्रे पांसुले भूमिप्रदेशे प्रतिबिम्बितां सुलक्षणलक्षितां पदपद्धतिं विलोक्य चिन्तितमनेन–'नूनमयं कस्या-श्चिद्विलासिन्याश्चरणप्रतिबिम्बो न पुनः पुरुषस्य' इति। ततस्तदनु यावदग्रे गम्यते] तावत्तेनोत्तरीयपिहितगरीयःपयोधरा जरत्तापसी-पृष्ठगामिनी त्रैलोक्यातिशायिरूपा नवयौवना कामिनी दृष्टा। तयोः पुरस्सर एको राजकीरश्च। तस्यानुपदीनः शुकसारिकानिकरश्च। एतद्विलोक्य कुमारेण चिन्तितम्–'अहो! अस्या महानुपरामः, यदरण्यनिवासिनः पक्षिणोऽपि पार्श्वमस्या नोज्झन्ति' इति चिन्ता-परस्तया तरुण्या कुमारोऽभ्युत्थित्त्। ततस्तं वीक्ष्य निर्मानुषवन-जन्मतया भयेन चपलदृशं तां पलायमानां चारुवदनां निरीक्ष्य राजकीरो बभाषे–'स्वामिन्येणिके! किं पलायनं भवती कृत-वती ?।' तयोक्तम्–'अयं पुनः क एतस्मिन् ममोटजे वनश्वापदः?।' तेनोक्तम्–'एणिके! मा भयभ्रान्तं मनः कुरु, यदयं पथिकः पथश्रान्तः समागतः। ततः समागत्यामुष्य पुरुषोत्तमस्य स्वागतं पृच्छ' इति निगदिते नृपशुकेन सा सव्रीडं कम्पमानवक्षोरुहा

स्तपतिना तदात्वं बाधागतेन तयेप्सितमालोक्य कोपपरवशमनसा मुनिर्निहतः। तया तत्रत्या 'भ्राता मम हतोऽनेन पापिना' इति ध्यात्वा पतिरपि काष्ठखण्डेन विनाशितः। तेन म्रियमाणेन तेनैव काष्ठखण्डेन प्रियाऽपि भिन्नशीर्षा व्यधायि। स च सिंहः स्वभावत एव क्रोधनो महामुनिघातसंजातायसद्घातेन रत्नप्रभायां रौरवे नरकावासे सागरोपमस्थितिर्नैरयिकः समुत्पेदे। साऽपि तस्य मुनेः स्वसा भ्रातृस्नेहमूर्छिता तत्क्षणोत्पन्नक्रोधा निहतपतिजातप्रभूतपापा तत्रैव नरकप्रस्तरे समजनिष्ट। स पुनर्यतिर्निर्दयं कृपाणप्रहारव्यथितोऽपि समाधिना विपद्य सद्यः सागरोपमस्थितिः सौधर्मे त्रिदशः समभवत्। ततश्च्युत्वाऽत्र भृगुकच्छे नृपतिर्जातः सोऽहं दृष्टश्च भवच्चाग्रुत्पन्नकेवलः। स च सिंहो नरकादुद्धृत्य नन्दिपुरे पुरे ब्राह्मणत्वमुपलभ्य वैराग्यादेकदण्डीभूयाश्रमानुरूपं तपः प्रपाल्यायुःक्षये ज्योतिष्केषु देवत्वं प्राप। तेन च कोऽपि केवली पृष्टः स्वपूर्वभवम्। तेन च तस्य ज्योतिष्कदेवस्य प्राग्भव उक्तः। तं श्रुत्वा समुत्पन्नानुष्ठमत्सरप्रसमतिरिति व्यचिन्तयदिति—'अहं तया निजप्रियतमया मारितः। सा च दुराचारा कुत्र?' इति चिन्तयता तेन सा ततो नरकादुद्धृत्य पद्मपुरे पद्मस्य भूपतेः कन्यका जातमात्रा दृष्टा। तदालोकनतत्क्षणात्परिस्फुरदमर्षकम्पमानापरेण तेन तत्रागत्य विन्ध्यगिरिवनान्तराले सा बालिका जातमात्रा समुज्झिता। सा च कर्मवशतः कोमलकिसलयव्याप्तप्रदेशे पतिता पवनेनाश्वासिता च। तदानीं च भवितव्यतया तत्रैव गर्भभरवेदनार्ता वनमृगी समागता प्रसूता च। प्रसववेदनाविरामे तया मृग्या निरूपितं चिन्तितं च—'किं ममाधुना युगलकमभवत्। तत्र

(इन्द्रिय) ताश्चौः । बहवः खलाः । अतोऽत्रैव मन्मनसि समाधिर्न पुनरन्यत्र लोकाचारे ।' तदनन्तरं सा तत्रैव वने पतितप्रासुककुसुमकन्दफलमूलपत्राशना दुश्चरं चिरं तपश्चरन्ती स्थितवती । ततो यत्त्वया पृष्टं–'का त्वं ? कुत आगता ? किं वनवासे वैराग्यहेतुः ?' इत्यादिकमियं पृष्टा तदुत्व भोः कुमार ! मयोदितम् ।' ततः कुमारेण सविनयमुत्थाय 'राजकीर ! त्वां साधर्मिकमभिवादये' इत्युक्तम् । एणिकया जल्पितम्–'फलितं ममाद्य वनवासेन, दृष्टो यद्भवान् सम्यक्त्वधारकः याचकः' इति । अतिक्रान्तो मध्याह्नसमयः तत्त्वरितमुत्तिष्ठ यथा स्नानार्थं गच्छावः । ततः सा तस्याश्रमस्य प्रत्यासन्नजलाशयोद्धृतगलितजलैः कृताङ्गप्रक्षालना प्रावृतधौतकोमलधवलवल्कला कस्मिंश्चिद्गिरिकन्दराभोगे पूर्वं जलेन संस्नप्य भगवतः प्रथमतीर्थपतेः प्रतिमां जलस्थलजकुसुमैरभ्यर्च्य च प्रणतिं चकार । कुमारेण च स्नात्वा कृतपूजाविधानेन स्तुतिः कर्तुं समारेभे—

> 'गुणैरमेय ! नाभेय !, भवच्छेदविधायक ! ।
> अतो भव भवभ्रान्तिभीतिसंहृतये मम ॥ १ ॥
> श्रीवृषाङ्क ! जगन्नाथ !, देवदेव ! मनोभवः ।
> मम मद्दर्पो संहर्ता, तस्य त्वं तत्त्ववृत्तितः ॥ २ ॥'

अथो कुमार एणिकया शुकेन च साकं तत्रैवोटजे समागत्य सुस्वादुसुरभिसुपक्वानि फलान्यघसत् । तत्रस्थस्य कुमारस्य विविधशास्त्रकलाकलापदेशभाषाऽऽख्यायिकाख्यानकभाषणप्रमोदितैणिकाराजकीरस्य एकदा श्यामलकायच्छायं शिखिपिच्छविनिर्मितकर्णावतंसं नानाविधतरुराजीप्रसूनाऽऽपूर्णधम्मिल्लं शबरमिथुनमेकं समाजगाम । तच्चागतो भूत्वा राजपुत्रस्य बालिकाया राजकीरस्य

नयनालोकप्रचारा एणिका करीरेण समं कियतीं भुवमनुगम्य कुमारमापृच्छय व्यावर्तत । कुमारोऽपि क्रमेण क्रामन् विन्ध्याटवीं सह्यगिरिं निकषा कस्यचित्सरस्तीरे सार्थमेकमावासितं समीक्ष्य पुरुषमेकं पप्रच्छ–'भद्र ! निवेदय कुतः सार्थः समागतः ? कुत्र वा गमी ।' तेनोक्तम्–'विन्ध्यपुरादायातः, काञ्चीपुरीं गमिष्यति ।' कुमारेण भणितम्–'विजयापुरी कियद्दूरे इति जानासि त्वम् ? ।' तेनोक्तम्–'देव ! दूरे विजयापुरी परं दक्षिणमकराकरतीरस्था भवतीति श्रूयते ।' कुमारेण चिन्तितम्–'सार्थेनैतेन समं गमनं कमनीयम् ।' ततः कुमारः सार्थपतिं वैश्रवणदत्ताभिधमुपगम्य बभाषे–'हे सार्थपते ! त्वया सह समेष्यामि ।' तेनोक्तम्–'भवत्विति महाननुग्रहः कृतः ।' ततः सार्थपतिना प्रयाणकं चक्रे ।

अत्रान्तरे सहस्रकरः पश्चिमाचलचूलामालम्बे । सर्वत्र तमःप्रसरः प्रससार । ततः कस्मिंश्चित्प्रदेशे स सार्थ आवासं रचयाञ्चक्रे । ततो भवितव्यतया सन्नद्धैर्भिल्लैः समाकृष्टनिष्कृपकृपाणैरारोपितचापदण्डैः 'गृहाण गृहाण' इति वदद्भिः सार्थः सकलोऽपि लुण्टितः । तदसमञ्जसमालोक्य लोकः पलायनं चकार ।

इतश्च सार्थपतिदुहिता धनवती मनष्टे परिजने व्यापादिते पादातिकजने पलायिते सार्थपतौ किरातैर्गृह्यमाणा भयभ्रान्तलोचना निःश्वासधोरणीं मुञ्चमाना वेपमानपीनपयोधराऽऽदरणा 'शरणं शरणं' इति प्रार्थयमाना कुमारकुवलयचन्द्रमुपससर्प ।

ततस्तयोचे 'शौर्येण, दृश्यसे सिंहसंनिभः ।
रक्ष भिल्लजनत्रासात्साधो ! त्वमद्य माम् ॥ १ ॥'
तेनोदितं 'भयभ्रान्तलोचने ! चारुलोचने ! ।

दर्शितधर्मरागौ प्रीतिस्मृतचेतसौ प्रसरद्बाष्पबिन्दुदृष्टी बभूवतुः । कुमारेणोक्तम्–'क्वैतत्कथमेतत् ?', अथैतत्किमपरेण ?' एतदाकर्ण्य भिल्लपतिरूचे–'सर्वमपि जाने परं दुष्टैः कर्मवैरिभिर्लोभपरवशः कृतः, परं त्वत्प्रसादात्सम्प्रति तपोनियमध्यानयोगैरात्मानं साधयिष्ये ।' कुमारेणोक्तम्–'न साम्प्रतं तव चरित्रम् । ततः कथय कोऽसि ? ।' स पल्लीपतिर्जगाद–'नास्ति भिल्लाधिप', एतदेव विस्तरेण कथयिष्ये । साम्प्रतं पुनः सार्थं भिल्लजनैर्लुप्यमानं निवारयामि ।' ततः पल्लीपतिना सार्थः सर्वोऽपि भिल्लेभ्यो रक्षितः । भिल्लाः सर्वे पल्लीपतिभयतो दूरं नेशुः । यच्च सम्बन्धि वस्तुगतमासीत् तत्तस्य पल्लीपतिरर्पयामास । भिल्लैः सार्थपतिर्नश्यन् धृत्वा सेनापतयेऽर्पितः । तेनोक्तं च–'सार्थपते ! मा भयं भज, निजं वस्तु गृहाण' इति वदन् सेनापतिरुत्थाय कुमारेण समं सहस्रशिखरिशिखरसश्रिया महापल्लीमाटिवान् । कुमारेण च पल्लीं नगरीसमानमिव तथा तन्मध्यस्थं प्रासादं विशदं विलोक्य पृष्टम्–'भद्रास्य सन्निवेशस्य किमभिधानम् ।' तेनोक्तम्–'एतस्याः पल्ल्याश्चिन्तामणिरित्याख्या ।' एवमन्योन्यप्रश्नपरः कुमारस्तेन समं राजमन्दिरमाससाद । ततो द्वावपि मणिमयेषु भद्रासनेषु संनिविष्टौ । ततश्च स्नानपीठमलङ्कृत्य विकसन्मालतीगन्धसनाथं लक्षपाकं तैलमुपमाले प्रक्षिप्य सवाहकैः कमलकोमलकरतलैः सुखेन संवाहितौ । ततश्च कोष्णैर्नीरैः प्रक्षाल्य शुचीभूय चन्द्रांशुनिचयस्यूते इव श्वेतवाससी परिधाय ततस्तदन्तर्वर्तिनि देवतायतने कनकमयकपाटसंपुटमुद्घाट्य शिवश्रियो द्वारमिव भगवतां जिनानां कनकरत्ननिर्मिताः प्रतिमाः समभ्यर्च्य जिनस्तुतिचतुर्विंशिकां पठित्वा प्रणिपत्य च भोजनमण्डप-

धरारामाललामश्रीः, पुरी रत्नपुरी वरा ॥ १ ॥
सत्पुरीव्योमधन्याढ्या, व्योमश्रीवत्समङ्गला ।
अलकावत्सधनदा, या लङ्केव सदा वरा ॥ २ ॥
धनाधनीव सच्चेभा, फलिता ललिताशना ।
सत्पुन्नागा सनारङ्गा, श्रीफलैः शुभनीरमा ॥ ३ ॥
तत्र रत्नमुकुटाङ्क- महाविभ्रमदीपतिः ।
समस्ति पृथिवीपालः, पालिताखिलभूतलः ॥ ४ ॥

तदङ्गजौ दर्पफलिको भुजफलिकश्च । एवं च तस्य राज्यं पालयत एकस्मिन्नमावास्यादिने प्रदोषे वासवेश्म प्रविष्टस्य किमपि चिन्तयतः प्रदीपे पतङ्ग एकः समागतः । राज्ञा प्रकृत्यनुकम्पितहृदा चिन्तितम्–'अयं वराको मर्तुकामस्तस्मादमुष्य परित्राणं करोमि' इति चिन्तयता तेन करेण गृहीत्वा वारत्रयं कपाटविवरेण बहिः प्रक्षिप्तः । स पुनरपि दीपान्तिकमायातः । राज्ञा चिन्तितम्–'उपायरक्षितो जन्तुः सुचिरं कालं जीवति' इति ध्यात्वा मणिसम्पुटिके समुद्गके राज्ञा पतङ्गं प्रक्षिप्य पिधानं च दत्वा उपधाने मुमुचे । अथ भूपतिर्निद्रासुखमवाप्य प्रगे समुद्गकं यावन्निरूपयति तावत्तत्र गृहोलिकामद्राक्षीत् । तेन समुद्गकं च पतङ्गशून्यं निरीक्ष्य चिन्तितम्–'पतङ्गो निश्चितं मुखगतस्तेन भक्षितः । नास्ति कुत्रापि मोक्षो निहितस्य कर्मणः ।

पूर्वजन्मार्जितं कर्म, यावन्नाप्तं शरीरिणा ।
शुभं वाऽप्यशुभं वाऽपि, तावन्मोक्षमवाप्यते ॥ १ ॥'

इति महीपतेः सहसा वैराग्यमार्गमुद्दिशतः जातिस्मृत्या पूर्वभवः प्रकटीबभूव ।

कृतकेशलुञ्चनः पात्ररजोहृतिमुखवस्त्रिकोपशोभितकरतलः पूर्वमेव शम्पापालिकाभिर्ददृशे । पूत्कृते चेति–'भो भोः परिजनाः ! एतत् त्वरितमस्माकं स्वामी कामपि विडम्बनां प्राप्तः प्रयाति ।' तदेवमाकर्ण्य ससंभ्रमप्रस्खलन्नूपुररसनारवमुखरस्त्वरितमेवान्त:पुरपुरन्ध्रीजनो धाराङ्गनालोकः परिजनश्च सद्य तत्रागतः प्रोवाचेति– 'नाथ ! कथमस्मानिरपराधांस्त्यक्त्वाऽऽत्मानं विडम्ब्य प्रचलितः । अनाथास्त्वां विना वयम् ।' एवमन्त:पुर्यादिजनस्य च विलपतोऽप्यदत्तसंलापो भगवान् गन्तुमारेभे ।

> श्रुत्वा विलपनं तस्य, प्रोचिवान् मन्त्रिपुङ्गवः ।
> 'किमेतद्देव ! ते वृत्तं !, मुनिवेषसधर्मणः ॥ १ ॥'

एवं सचिवान्त:पुरीपरिजनेन पृष्ठलग्नेन समं भगवान् राजर्षिः पुरीप्रासोद्यानं संप्राप । तत्र च त्रसस्थावरजन्तुविरहिते स्थाने प्रबोधाय प्रत्येकबुद्धः समुपाविशत् । ततो मन्त्रिवर्गोऽन्तःपुरीजनश्च निविष्टः । तौ च द्वावपि दर्पफलिकभुजफलिकावत्सौ पितुः समीपमुपविष्टौ ।

> ततो बोधविधानाय, भगवान् मुनिसत्तमः ।
> पाषाहिजाङ्गुलीविषां, मारेभे धर्मदेशनाम् ॥ १ ॥
> भयावहभवापाराकूपारान्तः परिभ्रमन् ।
> चिरान्नृद्वीपमाप्नोति, बहिर्भ्रमण्वद्भवी ॥ २ ॥
> सदध्वनि सदाध्वन्यभावं भजत देहिनः ।
> विध्यन्ति चरणं येन, न तीक्ष्णा दुःखकण्टकाः ॥ ३ ॥
> एकैकस्मिन् सप्त लक्षाः, भूजलानलवायुषु ।
> प्रत्येकानन्तभेदे च, वने दश चतुर्दश ॥ ४ ॥

जनेनावां स्नानं कारितौ । अथो देवतायतने मया तेन समं भगवान् जिनः प्रणतः । तथा भोजनमण्डपे यथारुचि आवाभ्यां भोजनं विदधे । ततः सुखासीनेन तेन जल्पितम्—'भो भद्र! निवेदय केन हेतुनाऽस्यामटव्यां निर्मानुषायां भवत्समागमः? कुतो जिनवचनप्राप्तिः?' इति । मयोक्तम्—'रत्नपुर्यां रत्नमुकुटनरेन्द्रस्य सूनुर्दर्पफलिकनामाऽहम् । स च मम पिता प्रत्येकबुद्धोऽभवदिति । ततः स्वीकृतजिनधर्मोऽहमपि कर्मवशत एतस्यां पल्ल्यामागतः ।' तेनोक्तम्—'यदि भवान् सोमवंशसंभवो रत्नमुकुटनरेन्द्रपुत्रस्ततः सुन्दरमजायत, यत आवयोरेक एव वंशः । ततस्त्वं राज्यं स्वीकुरु ।' ततस्तेन पल्लीपतिना सर्वपल्लीपतिप्रत्यक्षं सिंहासनेऽहं निवेशितः । सर्वेऽपि पल्लीपतयो भणिताः—'यद्भवतामयमेव नरेश्वरः । अहं पुनर्यन्मनोऽभिमतं तत्करिष्यामि' इति भणित्वा पल्लीपतिर्निर्गतः । तस्यानुगमनं विधाय सेवकाः पल्लीपतयो निवर्तिताः । अहं पुनः स्तोकमपि भूमिभागमग्रतोऽगमम् । व्याघुटमानस्य मे तेन शिक्षा प्रदत्ता—'यद् वत्स! जीववधो न विधेयः । भव्यरीत्या प्रजाः पालनीयाः । प्राणान्तेऽप्यकृत्यं नाचरणीयम् । श्रीजिनधर्मे कदाचन न प्रमादः कार्यः' इत्युदित्वा पल्लीपतिः कुत्रापि गत इति न ज्ञायते । अहमिति मन्ये कस्यचिद्गुरोरन्तिके प्रव्रज्यामभ्युपपन्नः । तद्दिनादारभ्यात्र कुमार! न कोऽप्यसद्राज्येर्नीतिविधाता । अहमपि पुनः कियता कालेन कर्मवशतो महामोहग्रस्तचित्तो विस्मृततत्सर्वशिक्षः सर्वान्यायपरः समभवमिति जर्जरितकलशप्रक्षिप्तपयोवज्जिनवचनरहस्यं सर्वमपि मम गलितम् । शिक्षाऽशेषाऽपि दुर्जनप्रीतिरिव विलयं गता । अतो मयैष पुरुषो निदेशितः, यल्लोभेनाहमीदृशीमवस्थामानीतस्त-

[द्वे द्वे लक्षे समाख्याते, प्रत्येकं विकलेन्द्रिये ।
देवतासु चतुर्लक्षी, नारकेषु तथैव च ॥ ५ ॥
तिर्यक्पञ्चेन्द्रियेष्वेवं, मनुष्येषु चतुर्दश ।]
लक्षाश्चतुरशीतिः स्युर्जीवानामिति योनयः ॥ ६ ॥
एतदुत्पत्तितो जीवाः, बहुशो दुःखमाजिनः ।
भवन्ति यावत् सम्यक्त्वं, नाप्नुवन्ति शिवप्रदम् ॥ ७ ॥
प्रत्येकबुद्धो भगवान्, देशनां क्लेशनाशिनीम् ।
अमायः स विनिर्माय, विचचार धरातले ॥ ८ ॥

तस्य राज्ञ [आवां] सुभौ पुत्रौ । अहं ज्येष्ठो दर्पफलिकनामा, अपरो भुजफलिकः । ततः प्रभृत्यावां सम्यक्त्वमात्रश्रावकौ जातौ । तत्र मन्त्रिभिरयोध्यायामस्मत्पितृव्यस्य दृढव(ध)र्मणो नृपतेर्दूतप्रेषणपूर्वं तद्विज्ञापितम् । तेनेत्यादिष्टम्—'यथा प्रथमसूनुर्दर्पफलिको राज्ये निवेश्य इति' तथैव राजलोकेन प्रतिपन्नम्, परमेको मन्त्री तत्र कश्चिकित्सक एका भुजफलिकजननी तद्वचो नामन्यन्त । तदभि-भिरेकमत्याऽनपेक्ष्य परलोकमवगणय्य [विमानना] मम किमपि तदौषधमदायि, येन तदैव मम ग्रहिलत्वमुत्पेदे । अहं च कदाचिद्दिग्वासाः कदाचित्प्रावृताङ्गः कदाचिद्धूलीधवलितदेहः कदाचिद्धीतकरकर्परखण्डः सर्वत्र परिभ्रममाणोऽत्र विन्ध्यगिरिशिखरकन्दरान्तराले क्षुधातृषाक्रान्तः पर्वतनदीषु सप्तकीदरीतकीतमालकदलफलप्राग्भारकषायितं तोयं वारत्रयं पीत्वा सर्वदोषविप्रमुक्तः क्रमेण सावधानोऽभवमिति । ततः स्वस्थचेतसा मया क्षुधार्तेन पुष्पफलेभ्यः स्पृहयालुनाऽनेकभिल्लजनान्वितः प्रवरपुरुष एको ददृशे । तेनाहमिमां पल्लीमानीतः । ततो वारवनिता-

अनेनावां स्नानं कारितौ । अथो देवतायतने मया तेन समं भगवान् जिनः प्रणतः । तथा भोजनमण्डपे यथारुचि आवाभ्यां भोजनं विदधे । ततः सुखासीनेन तेन जल्पितम्—'भो भद्र! निवेदय केन हेतुनाऽमुष्यामटव्यां निर्मानुषायां भवत्समागमः ! कुतो जिनवचनप्राप्तिः !' इति । मयोक्तम्—'रत्नपुर्यां रत्नमुकुट-नरेन्द्रस्य सुनुर्दर्पफलिकनामाऽहम् । स च मम पिता प्रत्येकबुद्धोऽभवदिति । ततः स्वीकृतजिनधर्मोऽहमपि कर्मवशात् एतस्यां पल्ल्या-मागतः ।' तेनोक्तम्—'यदि भवान् सोमवंशसंभवो रत्नमुकुटनरेन्द्र-पुत्रस्ततः सुन्दरमजायत, यत आवयोरेक एव वंशः । ततस्त्वं राज्यं स्वीकुरु ।' ततस्तेन पल्लीपतिना सर्वपल्लीपतिप्रत्यक्षं सिंहा-सनेऽहं निवेशितः । सर्वेऽपि पल्लीपतयो भणिताः—'यद्भवतामयमेव नरेश्वरः । अहं पुनर्यन्मनोऽभिमतं तत्करिष्यामि' इति भणित्वा पल्ली-पतिर्निर्गतः । तस्यानुगमनं विधाय सेवकाः पल्लीपतयो निवर्तिताः । अहं पुनः स्तोकमपि भूमिभागमग्रतोऽगमम् । व्याघुटमानस्य मे तेन शिक्षा प्रदत्ता—'भद्र वत्स ! जीववधो न विधेयः । न्यायरीत्या प्रजाः पालनीयाः । प्राणान्तेऽप्यकृत्यं नाचरणीयम् । श्रीजिनधर्मे कदाचन न प्रमादः कार्यः' इत्युदित्वा पल्लीपतिः कुत्रापि गत इति न ज्ञायते । अहमिति मन्ये कस्यचिद्गुरोरन्तिके प्रव्रज्यामभ्युपपन्न. । तद्दिनादारभ्यात्र शुमार ! ■ कोऽप्यसद्राज्येऽस्मीतिविधाता । अहमपि पुनः नियता कालेन कर्मवशतो महामोहमत्तचित्तो विस्मृततद्गर्वशिक्षः कृतान्ता-परः समभवमिति जर्जरितकलमशिशपयोवज्जिनवचनरत्नं सर्व-मपि मम गलितम् । शिक्षाऽशेषाऽपि दुर्जनप्रीतिरिव शिथिलं गता । अतो ममैष पुरुषो निर्देशितः, यल्लोभेनाहमीदृशीमनस्त्वमानीतस्य-

नरा विरेजिरे यत्र, द्विधा विक्रमशालिनः ।
द्विधा सुवर्णसश्रीका, कलाकेलिप्रिया द्विधा ॥ ५ ॥
यत्र जन्यमजन्यं च, जनानां न कदाचन ।
अतस्तु मार्गणः कोऽपि, न वारे न च मन्दिरे ॥ ६ ॥

ततः कुमारस्तदुत्तरदिग्विभागे चरणचङ्क्रमणाक्षमः क्षणं विश्रम्य व्यचिन्तयदिति–'एषा सा **विजयापुरी** या साधुना निवेदिता, परं पुनः केनोपायेनात्र **कुवलयमाला** द्रष्टव्या' इति विचिन्त्य कुमारः समुत्थाय नानाविधवर्णरत्नविन्यासोच्चचारुकाञ्चनघटितप्राकारवलयोपशोभमानविद्रुममयगोपुरकपाटसपुटां पुरीं स यावत्कियद्भागं व्रजति स तावत्पयोहारिणीनामनेकशो वार्ताः शुश्रावेति । कयाचिदुक्तम्–'एषा **कुवलयमाला** कुमारिकैव क्षयं यास्यति न च कोऽपि परिणेष्यति ।' अन्यया भणितम्–'विधिना विवाहरात्रिस्तस्या न विहिता, यतो नाम रूपयौवनविलाससौभाग्यगर्विता कुलरूपनिभर लावण्यसंपूर्णानपि नरनाथपुत्रान्नेच्छति ।' तथाऽनेकदेशसमायातव्यवसायिनां विचित्रा भाषाः शृण्वन् विपणिश्रेणिमार्गे वणिजां विविधानुल्लापानाकर्णयन् नागरवनिताधवलविमललोचनमालाभिरभ्यर्च्यमानः शिखण्डिपत्रनिर्मितातपवारणशतसङ्कुलद्वारप्रदेशं अनेकसेवकलोकानवरतयातायातपाणिग्रमनिगम रङ्गत्तुङ्गतुरङ्गनिष्ठुरखुरक्षुण्णक्षोणितलं बन्दिवृन्दपठ्यमाननृपगुणग्रामस्तुतिशब्दमुखरितदिगन्तरं वैरिवारनिवारणवारणसंचरणकपोलपालिविगलद्दानजलजम्बालजटिलं **विजयसेन**नरेश्वरस्य राजाङ्गणमाजगाम । तत्र च राजलोकं सर्वमपि चिन्तापरं करतलन्यस्तमुखकमलं विलोक्य कुमारेण कोऽपि राजपुरुषश्चिन्ताकारणं पृष्टः । तेनोक्तम्–'भो महासत्त्व ! नैषा दु:स-

चिन्ता, किन्त्वत्र नृपतिपुत्र्या कुवलयमालया पुरुषद्वेषिण्या राजद्वारे पत्रे लिखित्वा गाथायाः पाद एकोऽवलम्बितोऽस्ति। यः कोऽप्येनां गाथां संपूर्णां करोति स मां परिणयति न कश्चिदन्यः। ततस्तां सर्वेऽपि नृपतिलोकः स्वस्वमत्यनुसारेण चिन्तयन्नस्ति।' कुमारेणोक्तम्–'कीदृशः स पादः?।' तेनोक्तम्–'एष ईदृशः।' यथा–"पंच वि पउमे विमाणम्मि।" कुमारेण भणितम्–'यदि तावदेनां गाथां कोऽपि पूरयति ततस्तस्याः पूरितायाः किमभिज्ञानम्?।' तेनोक्तम्–'सा चैव कुवलयमाला तदभिज्ञानाभिज्ञा। यतः पूर्वमेवैतया पादत्रयं गाथायाः पत्रके लिखित्वा गोलके निक्षिप्य तदुपरि राजमुद्रां दत्त्वा कोशवेश्मनि निचिक्षिपे।' कुमारेण चिन्तितम्–'अहो! मर्कटीभूता मायादित्यस्य माया।'

अत्रान्तरे राजद्वारे जनस्य जलधिजलगम्भीरः कलकलोऽभवत्। तत्र सर्वमपि लोकं मलयकालवत्क्षुब्धहृदयं वीक्ष्य कुमारेण चिन्तितम्–'क एषोऽकाण्डोत्पातः?' तत्तत्यमभूयत् 'शान्तिं कुर्वतां वेतालोत्थानम्' इति यावत्कुमारो निरूपयति तावज्जयवारणवारणः मोन्मूलिताजानस्तम्भदृढैदितनिविडनिगड. मोचन्मदर्दुदमः संमुखमायातः।

> शिलोच्चय इव प्रोच्चैः, सितः प्रालेयशैलवत्।
> कम्पाङ्कमपि वेगेन, यो जिगाय मतङ्गजः॥ १॥

तं तादृशं कुपितं साक्षात्कृतान्तमिवायान्तं राजा कुवलयमालया समं विलोकितुं शिरोगृहमारुरोह। कुमारस्य पुरो गजं सन्निध एव वीक्ष्य नृपतिना समादेशितम्–'भो भद्र! सत्वरमपसर यतस्त्वं बालः।' इति नृपवचो निशम्य रोषारुणलोचनः कुमारः सहसा भूयसा तेजसा ज्वलन् जयकुञ्जरं वशीकृत्य दशनयोः पदद्वयं दत्त्वा

कुम्भस्थलमलङ्कार । तत्रत्येन तेन पठितम्—'कोसंबियम्मनंदण-मूले दिवसा तवं च काऊण। कयसंकेया जाया, पंच वि पउमे विमाणंमि ॥ १ ॥' तदाकर्ण्य पूरितेयमनुना 'समस्या' इति वदन्त्या कुवलयमालया मकरन्दगन्धलुब्धागतालिमालारवमुखरितवासितकुसुमवरमाला कुमारस्य योग्या प्रेषिता । तेन च कण्ठकन्दले समारोपिता । रोमाञ्चकवचितेन नृपेणोक्तम्—'वत्से ! कुवलयमाले ! साधु साधु वृतम् ।' तावत्तत्र पूरितायां समस्यायां राजलोकेन जयजयारावश्चक्रे । अहो ! मनुजोऽपि कोऽप्येष दिव्यप्रभावः । ततश्च—

तदुपरि परितः सुरैरदृश्यैः, सुरपथतो मुमुचे प्रसूनवृष्टिः ।
असमगुणगणप्रमोदपूर्णैर्भवति हि भाग्यभृतां किमूनमत्र ? ॥ १ ॥

अथ पूर्वोदितो दृढव(ध)र्मराजप्रतिपन्नसूनुर्मालवराजपुत्रो महेन्द्रकुमारः सहसाऽऽगत्य जयकुञ्जरकरिणोऽन्तिके प्रोवाचेति—'श्रीदृढव(ध)र्मनरेन्द्रनन्दन ! शशिवंशमुक्ताफल ! कलाकुलगृह ! दानशौण्ड ! प्रणतजनवत्सल ! कुमार कुवलयचन्द्र ! जय जय' इति । ततः कुमारः समुपलक्ष्य महेन्द्रकुमारं ज्येष्ठं सहोदरमिव मन्यमानः प्रीतिप्रमुदितमना जयकुञ्जरगजवरस्कन्धमारोप्य पितुर्देव्याश्च कुशलं पप्रच्छ । भवानपि कुशलशाली । अथ नृपमन्त्रागतः प्रोचे—'अहो ! कियन्ति चित्राणि ? ।

एकं तावदसौ सुरूपसुभगः कुम्भी द्वितीयं वशी-
चक्रे दिव्यसुमप्रकामपतनं व्योम्नस्तृतीय तथा ।
तुर्यं यत्सदपूरणं सदुहितुः प्रीतिः पुन पञ्चमं
षष्ठं श्रीदृढव(ध)र्मजो निखिलमप्येतच्चमत्कारि मे ॥ १ ॥

यत्प्राप्यं तत्प्राप्तमेव वत्सया कुवलयमालया अस्य पुरुषसिंहस्य

प्राप्या । पुत्रि ! त्वया कृत्रिममेव पुरुषद्वेषित्वं प्रकटीचक्रे । 'इयं परिणेष्यति' इति जैनवचनमपि सत्यमासीत् । वत्स ! त्वं कुञ्जरं समर्पय गजराजारोहकाणाम् । त्वं च सौधमध्यमागच्छ ।' इत्याकर्ण्य कुमारो महेन्द्रकुमारेण कुमारेण समं मध्ये गत्वा सिंहासनस्थं नृपं नत्वा यथोचितासने निषसाद । ततः पितुरादेशेन कुवलयमाला कुमारे सस्नेहया दृशा पश्यन्ती शुद्धान्तमध्ये गतवती । राज्ञाऽऽदिष्टम्-'वत्स ! कथ्यतां कथं भवानेतादृशी कार्पटिकवेषधारी दूरदेशान्तरमायातः ? ।' कुमारेण प्रोचे-'देव एव जानाति । परमयैव कर्मवशतः परिभ्रमतत्र समायातः ।' राज्ञोक्तम्-'महेन्द्रकुमार ! सैष दृढव(घ)र्मतनुजो यस्याऽऽगमनं त्वयाऽस्माकं पार्श्वे पृष्टम् ।' ततः सविनयं महेन्द्रेण विज्ञप्तम्-'देव ! सत्यमेवैतत् ।' कुवलयचन्द्रेण बभाषे-'भवतः कुतः समागमः ? ।' महेन्द्रेणोक्तम्-'देव ! श्रूयताम्-तदा भवान् वाह्यकेलिप्रवृत्तः समुद्रकल्लोलवाजिनाऽपजह्रे ।

पश्यतो राजलोकस्य, समुत्पत्य नभःस्थलं ।
तुरङ्गमः क्षणेनैवादर्शनमार्गमुपागतः ॥ १ ॥

ततो नृपतिना सेवकलोकेन साकं त्वत्पृष्ठतोऽतिदूरं गतेनापि क्वाऽपि भवतः प्रवृत्तिर्न श्रुता । ततस्तत्पुरप्रदेशे तुरङ्गः पवनावर्तः पतितो मृतश्च ।

राजाऽपि त्वद्वियोगेन, पवनावर्तमृत्युना ।
अत्यन्तं दुःखितः क्षिप्रं, मूर्छितः पतितः क्षितौ ॥ १ ॥
अस्माभिः कदलीपत्रवातैराश्वासितो नृपः ।
विपाकं कर्मणो जानन्नपि व्यलपदश्रवत् ॥ २ ॥

'कुमार! विक्रमाधार!, स्मराकार! गुणाकर!।
अनाथं मां परित्यज्य, गतवान् केन कर्मणा?' ॥ २॥"

एवं बहुधा विलपन् मन्त्रिजनेन नृपतिर्बोधित इति। यथा-"पूर्वं [illegible] पापहृदमभिगत पुरा ज्वलनप्रभनागकोटीनां [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] नागकुमारोऽस्मि। तथा च कुमार केनापि देवेन [illegible], तस्याशु पुनरागमो। नो देव! कारणं गुणालंकृत [illegible] इति। ततो [illegible] क्षितिपति [illegible]।

सजीवमपि निर्जीवं, सचैतन्यमपि स्फुटम् ।
चैतन्यरहितं चक्रे, त्वद्वियोगः पुरीजनं ॥ ८ ॥
स प्रदेशो न कोऽप्यस्ति, यत्र त्वं न गवेषितः ।
पुरुषैः पौरुषाधीनैर्न लेभे किंवदन्त्यपि ॥ ९ ॥
राजापि त्वद्वियोगेन, जातः कान्त्या भृशं कृशः ।
भीष्मग्रीष्मनियोगेन, साकार इव वारिणा ॥ १० ॥

ततः कुमार ! एवंविधे काले कियत्यपि व्यतीते प्रतीहार्या विज्ञप्तम्–'महेव ! कीर एको भवद्दर्शनाभिलाषी ।' राज्ञोक्तम्–'कथं कीरोऽपि तद्वृत्त्यभिज्ञः ? ।' ततो राजादेशेन प्रतीहार्या समं शुकः क्ष्मापतिपदान्तिके समागत्य विज्ञपयामास–'देव ! अवधारय, कुमारः कुवलयचन्द्रः कुशलशाली ।' ततो नृपतिः कीरं निजतनूजमिव क्रोडमारोप्य जगाद–'वत्स ! कुमारनिर्विशेषदर्शनो भवान् । कुत्र त्वया दृष्टः ? कियत्कालान्तरं कुमारस्य दृष्टस्य समजनिष्ट ? ।' ततः कीरेण तेन स्पष्टाक्षरं संदेशहारकेणेव 'हयापहारादारभ्य कुवलयमालालङ्कृतविजयापुरीगमनान्तस्तव वृत्तान्तो भूपस्य पुरो न्यवेदि ।'

इत्याकर्ण्य महीपतिः परिलसद्रोमाञ्चवर्माञ्चित ।
मोल्लासिप्रमदाब्धिमध्यपतितं स्वं मन्यमानस्ततः ।
प्रोचे हालिकराजधाधनिवहैः प्रीतस्तथा नो यथा
कीरोद्गीर्णतनूजवार्त्तकरसं श्रुत्वा यथा सम्प्रति ॥ १ ॥

ततो लब्धसाधुसत्कारादिफलाहारप्रसादः शुको गतो निजनिवासवनं राज्ञा समादिष्टः, मां प्रति च प्रोचे–'महेन्द्र ! विजयापुरीं प्रति सम्प्रति गन्तुमिच्छामि ।' ततो मया विज्ञप्तम्–'देव ! ममैवादेशं ददस्व, न पुनस्तत्र मार्गवैषम्यतस्तत्रभवतां भवतां

गमनं साम्प्रतम् ।' ततो देवेन तव प्रवृत्तिनिमित्तमपरै राजपुत्रैः समं प्रेषितस्य ममात्र ग्रीष्मकालस्यैको मासत्रयो वर्षाकालस्य च समभवन् । एकदा विभुं विजयसेनमेव प्रणम्य मया विज्ञतम्–'देव ! नरेन्द्रदढव(ध)र्मपुत्र कुवलयचन्द्रो भवत्समीपमुपागत किं वा न ?' ततोऽनेन स्वामिनादिष्टम्–'सम्यग् न जानीम , परं महेन्द्र ! तवात्रैव तिष्ठतः कियद्भिर्दिनैर्यदि पुन कुवलयचन्द्रो मिलिष्यति ।' ततो भूपवचोऽङ्गीकृत्य त्रिकचतुष्कचत्वरदेवकुलमठप्रपारामविहारेषु भवतः शुद्धिं वितन्वन्नियत्कालं यावदस्मिन्नस्मावदय दक्षिणलोचनेन स्फुरता वामेतरभुजेन च भवद्दर्शन सर्वेन्द्रियप्रीतिकारि समजायत ।' राज्ञोक्तम्–'सुन्दरमेतज्जातं यदत्र प्राप्त कुमारकुवलयचन्द्रो भवता । सर्वथा धन्यानामुपरि वयमेव स्थिता । अधुना यूयमावासं व्रजत, यथा दैवज्ञमाकार्य कुवलयमालायाः पाणिपीडनलग्नं निर्णीय भवदन्तिके प्रेषयामि' इतिवदन्नराधिपतिरुत्तस्थौ । तत कुमारो महेन्द्रेण समं भूपतिसमर्पितनिकेतनमुपाजगाम । ततस्तौ विहितस्नानभोजनौ यावत्सुखासीनौ तिष्ठतस्तावन्महाराजप्रेषिता राजप्रतिहारिका समागत्य जगाद–'यद्देवः स्वयं भवन्तमित्यादिशति, अथ कुवलयमालायाः पाणिग्रहणकृते गणकेन लग्नशुद्धिर्विलोकिता, परं सर्वग्रहबलोपेताऽद्यापि न वर्तते, अतः कुमारेणात्यन्तोत्सुकमनसा न भाव्यम्, साम्प्रतं स्वमन्दिर इवात्रैव क्रीडासुखमनुभवतु कुमार.' इति निवेद्य सा निर्ययौ। महेन्द्रेणोक्तम्–'अद्यापि लग्नं दूरतरम्, ततः श्रीदढव(ध)र्ममहीपतेः पुरस्तवागमप्रवृत्तिर्विज्ञप्तिकया ज्ञाप्यते' इति भणित्वा निष्क्रान्तो महेन्द्रः । ततश्च कुमारो व्यचिन्तयदिति–'यदि विषमं मार्गमुल्लङ्घ्यात्रायातेन मया मुनिनिवेदितं गाथापूरणं चक्रे, परं

तथाऽपि विधिवशतस्तस्याः सङ्गमः। इयन्ति भाग्यानि न मे सन्ति, यैरिमां परिणेष्यामि। भूयोऽपि केनोपायेन तद्दर्शनं भविष्यति?। यदि स्त्रिया वेषं विरचय्य कन्यान्तःपुरे कयाचिद्वेश्यया सह यामि। ततः सत्पुरुषचरितविमुखं राजविरुद्धं च। यस्योद्दण्डभुजप्रकाण्डेऽतिशायिनी शक्तिव्यक्तिः स कथं लोकनिन्द्यं महिलावेषमातनोति?। अथवा तस्याः सखीजनस्य सङ्केतं वितीर्य तामपहृत्य गच्छामि, तदपि कुलीनस्यानुचितम्' इति चिन्तयतस्तस्य बहिरागतो महेन्द्रो बभाण-'अद्य मया त्वदिहावस्थानोदन्तः सर्वोऽपि तातस्य विज्ञापितोऽस्ति। कुमार! तत्किमस्वस्थचित्त इव लक्ष्यते भवान्?।' कुमारेणोक्तम्-'सुन्दरतरमाचरितमेतद्भवता। वयमेतावतीं भुवमागताः, परं भूपतिर्निजां तनुजां दास्यति न वा? इत्यतो मे मनसि विषादः।' महेन्द्रेणोक्तम्-'त्वया यदनुध्यातं तन्मिथ्या, कुलशौर्यलावण्यनिरुपमरूपयौवनविज्ञानकलाकलापेन न यतः कोऽपि तव समः पुमान् यस्येमां दास्यति। अतोऽमुष्यास्त्वमेव परिणेता।' यावदित्यनल्पविकल्पोर्मिमालाकुलहृदयाम्बुधिं कुमारं स धीरयति तावदागत्य चेटिकया विज्ञप्तम्-'यदद्य कुमार! मत्स्वामिन्या कुवलयमालया स्वकरतलगुम्फिता कुसुममाला प्रेषिताऽस्ति, एष कृत्रिमसुवर्णपूरः।' ततः कुमारोऽपि सुखसदोहमहोदधिमन्थनोद्भूतं पीयूषमिव तद् जग्राह। ततः कुमारेण कर्णपूरनाले प्रियोत्कण्ठितामिव राजमरालिकामेकां विलोक्य तस्या विज्ञानप्रशंसनेन सुचिरं स्थित्वा सा भणिता-'भद्रे! इदानीं घर्मागुरयमस्ताचलचूलावलम्बी जातस्तद्वयं सान्ध्यं विधिं विदध्मः। त्वमपि गत्वा तत्पुरः सर्वमपि सुन्दरं निवेदयेः, यतस्त्वमुचितभाषणे स्वयमपि निपुणाऽसि।' तदङ्गीकृत्य

सा निःसृता । कुमारस्तु कृतसान्ध्यसवनः प्रावृतधौतसितवसनः समुच्चरितजिननमस्कारश्चतुर्विंशिकः समवसरणस्थं जगज्जीवबान्धवं श्रीनाभिसंभवमवन्दत । अथ महेन्द्रेण समं निद्रासुखमनुभूय शयनीयादुत्तस्थे । ततश्च पूर्वपर्वतमस्तकमहर्पतिरारुरोह । अथो एका महिला मध्यमवया भोगवत्यभिधेयया वृद्धयाऽनुचर्यया समं तत्रागमत् । सा वृद्धा किञ्चिदग्रतो भूत्वा तं व्यजिज्ञपत्–'कुमार! कुवलयचन्द्र! कुवलयमालाया एषा जननी । ततः कुमारेण ससंभ्रममासनदानप्रतिपत्त्याऽभिनन्दिता । ततः सा वृद्धा योषित्तया प्रतिपत्त्या रञ्जिताऽभ्यधादिति–'वत्स! कुमार! तव परपीडाऽभिज्ञस्य पुरः किञ्चिन्निवेद्यते, आकर्ण्यताम्–

अस्त्यमुष्यामेव विजयापुर्यां विजयसेनो नामाऽयं नरेश्वरः। इयमेव तस्य सहचरी रूपेणोपहसितत्रिदशयुवती भानुमती महादेवी । न चास्याः सन्ततिः । ततोऽस्या निरपत्यायाः सजातमहादुःखाया अनेकैर्देवताराधनैरनन्तैर्मनोरथशतैः स्वप्नदृष्टकुवलयमालाऽनुसारेण कुवलयमालाभिधानाऽसामान्यगुणकलाऽवनी कनी समजनि । सा च मया प्रतिपच्चन्द्रलेखेव वृद्धिमानीता यौवनश्रियमाशिश्राय । पित्रैतदर्थमनेकरूपलावण्यगुणशालिनो नृपपुत्रा विलोकिताः परमेषा पुरुषद्वेषिणी न कमप्यभिलपति । मया पुनर्बहुधा शिक्षिताऽप्यसौ मनागपि पुरुषेषु प्रीतिं न दधाति । अतः पितरौ व्यथितचेतसावभूतां मन्त्रिजनो राजलोकश्च । अन्यदा प्रतीहारेण निवेदितम्–'देव! बाह्योद्याने कोऽपि दिव्यज्ञानी विद्याधरः श्रमणः समायातः' इत्याकर्ण्य नरेश्वरः कुवलयमालया समं सपरिच्छदः समागत्य तस्मै मुनये नमश्चक्रे । स च प्रदत्तधर्मलाभाशीर्वादः

सकलमपि संसारस्वरूपमनित्यतादिकं देशनाद्वारेण प्रकटीचकार । तन्निशम्य प्रणिपत्य च भूपतिः पप्रच्छ–'भगवन् ! मम दुहिता कुवलयमाला कथमेषा परिणेतव्या ? केन वा ? कस्मिन् वा कालान्तरे ?, यदियं पुरुषद्वेषिणी ।' ततः स भगवान् ज्ञानातिशयेन कौशाम्ब्यां पूर्वभवकृतमायादित्यमायाबोधसङ्केतकुवलयमाला-जन्मराजद्वारावलम्बितगाथापूरणाभिज्ञानजयकुञ्जरवशीकरणकुवलय-चन्द्रपाणिग्रहणप्रभृति सर्वमपि निवेद्य नभस्तलमुत्पपात । ततो भूपतिः प्रमोदमाससाद । त्वयाऽपि जयकुञ्जराधिपं वशीकृत्य गाथां प्रपूर्यात्मा प्रकटीकृतः । तद्दिनादारभ्य कुमार ! कुवलयमालया भवद्दुःसहविरहतप्तया कुसुमशरजर्जरिताङ्गया वचनागोचरां नवमी-मवस्थामनुभवन्त्या भवदन्तिके देव्या समं प्रेषिताऽस्मि ।' कुमारेणो-क्तम्–'समादिश किं कृत्यम् ?' इति । तयोक्तम्–'यदि कुमार ! मां पृच्छसि तदतिक्रान्तः सर्वोऽपि वाचामवसरः । यदि पुनर्यूयं नृपभुवनोद्यानमागच्छथ तदा केनैवोपायेन भवद्दर्शनपायसा बालि-कायाः कुवलयमालायाः क्षणमेकं विरहतापोपशान्तिर्जायेत । महेन्द्रेणोक्तम्–'कोऽत्र दोषो भवत्वेवं' एवमभिधाय भोगवती भानुमत्या समं निर्गतवती । ततः कुमारो महेन्द्रेण समं नृपा-क्रीडक्रोडं विचचार । महेन्द्रेणोक्तम्–'यथा मञ्जुमञ्जीररवः श्रूयते तथा मन्येऽभिनवमदनमहाज्वरविनाशमूलिका कुवलयमाला समा-गतैव मन्यते । कुमारेण भणितम्–'न सन्तीयन्ति भाग्यानि ।' महे-न्द्रेण निगदितम्–'कुमार ! धीरो भव ।' ततः क्षणान्तरेण कुमारेण बहलल्लतान्तरितेन सखीनां मध्यगतां हंसीनामिव राजमरालिकां तारकाणामिव मृगाङ्करेखां अप्सरसामिव रम्भां कुवलयमालामाया-

न्तीमालोक्य भणितम्–'सर्वथैव धन्यो विधिर्येनैषा [illegible]
येदायिनी विदधे ।' तयोक्तम्–

> 'विधे ! यदि त्वं तुष्टोऽसि, तदद्यैव तथा कुरु ।
> तं नवं येन पश्यामि, स च पश्यतु मामिह ॥ १ ॥'

इति निशम्य कुमारेणोक्तम्–'महेन्द्र ! अग्रतो भूत्वा चेष्टितमस्या निरीक्षे' इत्यभिधाय कुमारो लतागृहं प्रविवेश । महेन्द्रस्तु क्रीडार्थमितस्ततोऽभ्रमत् । [इतः] भोगवत्योदितम्–'वत्से ! विषादपरवशं मानसं मा कुरु । स युवाऽत्र समागत एव विभाव्यते यथा शङ्खचक्राङ्किता चरणप्रतिकृतिः ।' तत्तदादेशवशाद्वनान्ते सर्वा अपि चेटिकास्तद्वीक्षायै प्रसस्रुः, परं कुत्रापि ताभिर्न दृष्टः । भोगवत्या भणितम्–'स्वयं गत्वाऽहं विलोकयिष्ये । त्वया पुनरत्र स्थातव्यम्' इतिवदन्ती भोगवती गता । कुवलयमालया चिन्तितम्–'एतत्सर्वमपि कपटं मन्ये यत्तेन यूनाऽत्रोद्याने सङ्केतः प्रदत्तः । अथवा कस्यचिदयं चरणप्रतिबिम्बः । स युवा देवानामपि दुर्लभो मया कथं प्राप्यः ? । यावता कालेन तातो मां परिणायिष्यति तावन्तं को जीविष्यति ? साम्प्रतं तत्करोमि यथा दुःखानां भाजनं न भवामि' इति विचिन्त्य कुवलयमाला पाशरचनार्थैकं लवलीलतागृहं प्रति चलिता यत्र कुमारः स्वयमेवास्ते । तेन च सा समागच्छन्ती वीक्षिता । ततः क्षणं कुमारो लज्जित इव भीत इव विलक्ष इव शङ्कित इव सर्वथैवानाख्येयमवस्थान्तरमवाप । सा च तं वीक्ष्य 'एकाकिनी' इति भीता, 'स एवायम्' इति प्रमुदिता, 'स्वयमागता' इति लज्जिता, 'मया पूर्वमेव वृतः' इति विस्मिता चतुर्दिक्षु प्रेषित-चञ्चलतारकदृष्टिः ससाध्वसा ससम्भ्रमा सनिःश्वासा सस्वेदा सरोमाञ्चा

न्तीमालोक्य भणितम्–'सर्वथैव धन्यो विधिर्येनैषा त्रिभुवन-
र्येदायिनी विदधे ।' तयोक्तम्–

'विधे ! यदि त्वं तुष्टोऽसि, तदद्यैव तथा कुरु ।
तं नवं येन पश्यामि, स च पश्यतु मामिह ॥ १ ॥'

इति निशम्य कुमारेणोक्तम्–'महेन्द्र ! अमतो भूत्वा चेष्टितमस्या निरीक्षे' इत्यभिधाय कुमारो लतागृहं प्रविवेश । महेन्द्रस्तु क्रीडार्थमितस्ततोऽभ्रमत् । [इतः] भोगवत्योदितम्–'वत्से ! विषादपरवशं मानसं मा कुरु । स युवाऽत्र समागत एव विभाव्यते यथा शङ्खचक्राङ्किता चरणप्रतिकृतिः ।' ततस्तदादेशवचनान्ते सर्वा अपि चेटिकास्तद्वीक्षायै प्रसस्रुः, परं कुत्रापि ताभिर्न दृष्टः । भोगवत्या भणितम्–'स्वयं गत्वाऽहं विलोकयिष्ये । त्वया पुनरत्र स्थातव्यम्' इतिवदन्ती भोगवती गता । कुवलयमालया चिन्तितम्–'एतत्सर्वमपि कपटं मन्ये यत्तेन यूनाऽत्रोद्याने सङ्केतः प्रदत्तः । अन्यस्य कस्यचिदयं चरणप्रतिबिम्बः । स युवा देवानामपि दुर्लभो मया कथं प्राप्यः ? । यावता कालेन तातो मां परिणायिष्यति तावन्तं को जीविष्यति ? साम्प्रतं तत्करोमि यथा दुःखानां भाजनं न भवामि' इति विचिन्त्य कुवलयमाला पाशरचनायैकं स्वलीलतागृहं प्रति चलिता यत्र कुमारः स्वयमेवास्ते । तेन च सा समागच्छन्ती वीक्षिता । ततः क्षणं कुमारो लज्जित इव भीत इव विलक्ष इव जीवित इव सर्वथैवानाख्येयमवस्थान्तरमवाप । सा च तं समीक्ष्य 'एकाकिनी' इति भीता, 'स एवायम्' इति प्रमुदिता, 'स्वयमागता' इति लज्जिता, 'मया पूर्वमेष वृतः' इति विश्वस्ता चतुर्दिक्षु प्रेषिततरलतरतारकदृष्टिः ससाध्वसा सस्तम्भा सविरूपा सखेदा सरोमाञ्चा

समभवत् । तदा तयोः परस्परं निरीक्षणेनापि तत्सुखमजायत यत्क-
विवाचामप्यगोचरम् । दिव्यज्ञानिभिरप्यनुपलक्ष्यम् । ततः कुमारेण
साहसमवलम्ब्य धीरत्वमङ्गीकृत्य कामशास्त्रोपदेशं स्मृत्वा समुत्सृज्य
लज्जां परित्यज्य साध्वसं 'सुन्दरि ! भवत्यै स्वागतम्' इति वदता
प्रसारितोभयभुजादण्डेनांसस्थलयोः कुवलयमाला जगृहे । ततः
सा प्रोवाच-'कुमार ! मां मुञ्च मुञ्च सर्वथा न कार्यमनेन जनेन ।'
कुमारः प्रोवाच-'सुतनु ! प्रसीद मा कुप्यस्व त्वदर्थमेवाहमेतावतीं
भुवमायातः, परमेतदपि त्वं न जानासि ? ।' तयोक्तम्-'जानामि
भद्रवान् पृथिवीमण्डलदर्शनकौतुकी ।' कुमारेण प्रोचे-'एवं मा
वादीः किं तत्स्मरसि न सुतनो ! मायादित्यस्य जन्मनि भवत्योक्तं
'यन्मम भवता दातव्यं बोधिरत्नम्'[इति] स्मृत्वा तन्मुनिवचसा प्राप्तोऽहं
लोभदेवजीवस्त्वाम् । मुग्धे ! मुञ्चस्व ततो मम वाचा मोहमुत्सृज्य'.
कुमारो यावदिदं जल्पन्नस्ति तावद्भोगवती समागत्य प्रोचे-'वत्से !
वञ्जुलाख्यः कन्यान्तःपुररक्षक इति वदन्नस्ति यद्-राजा कथयति
यदद्य कुवलयमाला दरमसृणशरीरा काननान्तः परिभ्रमन्ती त्वया
त्वरितमेवैषा समानेया ।' ततः सा सकलकुम्भस्थलदत्तरक्तलोचना
कथमपि चलितुमारेभे । कुमारः प्रोवाच-

> 'उक्तेन बहुना किं वा, किं कृतैः शपथैर्घनैः ? ।
> यदासि सत्यमेवैतत्त्वमेव मम जीवितम् ॥ १ ॥'

कुवलयमालाऽपि 'महाप्रसादः' इति वदन्ती सवलितकन्धरा ततो
निःसृता । कञ्चुकी जगाद-'वत्से ! भवतीमतीव देव्यो पश्यं न्निद्रा ?
केनात्राधारिता ? अत एव वनान्तर्विरं स्थातुं नो युक्तं सत्वरं
त्वमग्रतो भव' इति । ततः सा सद्रुचः कर्कशनाम्ना तेन कञ्चुकिना

॥ अथ चतुर्थः प्रस्तावः ॥

अथ श्रीदृढव(ध)र्मणो नृप[illegible] प्रतीहारनिवेदितः प्रविश्य कुमार प्रणिपत्य लेख पुरो [illegible]मुच्य [illegible]ज्ञापयामासेति–'देव ! श्री-तातपादा भवन्तमाकारयन्ति ।' तत [illegible]कुमार [illegible] लेख प्रणम्योन्मुच्य स्वय वाचयामास–'स्वस्त्यस्यो-यापुरीतो [illegible]धिराजश्रीदृढ-व(ध)र्मदेवो विजयापुर्यां [illegible] कुवलयचन्द्रकुमारं महे-न्द्रसमन्वित [illegible] यथा 'अत्र तावत्त्व-द् सहविरहेण मम [illegible] न सुखाव-काश, तथा तत्र [illegible] त्वरितमागत्य नि-जदर्शनपाथसा पायोदेनेव [illegible]' इति । कुमारेण जगदे 'प्रिये ! [illegible]' तयोक्तम्–'यद्युष्यं रोचते [illegible] कुमार [illegible] महेन्द्रेण सार्कं श्रीविजयसेनाम[illegible] बहवो दिवसा अभवन्, [illegible] विधाय मां प्रेषयत ।' ततो नृपतिना [illegible] कुमारः कृतमङ्गल्यविधि[illegible] [illegible]निर्जरकुमारं [illegible] महेन्द्रेण [illegible] प्रमुदितचित्तः पुरीतो निर्गत्य [illegible] ।

[illegible]ध्यथो मानसं [illegible], [illegible] ।
पूर्णां हर्षनिरन्तराभ्यां, [illegible] ॥ १ ॥

देहच्छायेव देहेन, पत्या यास्याम्यहं सह ।
मातस्त्वदंह्रिसेवायाः, वियोगस्तु सुदुःसहः ॥ २ ॥
मद्दोपिवा त्वदा मातर्विना जलनिषेचनम् ।
पाण्डिमानमुपेष्यन्ति, यथा प्रोषितयोषितः ॥ ३ ॥
मातर्मदीयविरहे, कलापकलितः किल ।
कलापी सालसुभगं, केनायं नर्तयिष्यते ॥ ४ ॥
जनन्युवाच किं वत्से !, वत्से खेदं स्वचेतसि ।
नरेश्वरसुता यत्त्वं दृढव(ध)र्मसुतप्रिया ॥ ५ ॥
वत्सुत्रि ! मा कृथाः खेदं, हर्षस्थानेऽस्य कः क्षणः ! ।
सर्धुनीस्नानसंप्राप्तौ, को हि पङ्के निमज्जति ! ॥ ६ ॥
इत्युक्त्वा तनुजां क्रोडं, समारोप्य सबाष्पदृक् ।
चुम्बित्वा च शिरोदेशे, जनन्येवमशिक्षयत् ॥ ७ ॥
वत्से ! चेत्त्वं गुणश्रेणिमीहसे स्वस्य सर्वदा ।
तद्भर्तृमन्दिरप्राप्ता, भूयाः प्रियमसंशयम् ॥ ८ ॥
कार्यं श्वश्रूप्रभृतिषु, गौरवार्हेषु गौरवम् ।
स्वभावानुकूलया भाव्यं, सपत्नीष्वपि सन्ततम् ॥ ९ ॥
तदपत्यानि हृदयानि, निजानीवाश्रितेषु च ।
कृपा कार्या न तु क्वापि, गर्वः सर्वप्रतीपकः ॥ १० ॥
भुङ्क्ते भर्तरि भोक्तव्यं, स्वप्यं च शयिते सति ।
नीचैर्लोचनया स्थेयं, नीरङ्गीस्थगितास्यया ॥ ११ ॥
दुःखिते दुःखिता पत्यौ, सुखिते सुखिता भवेः ।
कोपवत्यपि मा कोपं, विदधीथाः कदाचन ॥ १२ ॥
कदापि पतिपादारविन्दद्वयविलोकनम् ।

॥ अथ चतुर्थः प्रस्तावः ॥

अथ श्रीदृढव(ध)र्मणो नृपतेर्लेखवाहः प्रतीहारनिवेदितः प्रविश्य कुमारं प्रणिपत्य लेखं पुरो विमुच्य विज्ञपयामासेति–'देव! श्रीतातपादा भवन्तमाकारयन्ति।' ततः कुमारः पूर्वं लेखं प्रणम्योन्मुद्य च स्वयं वाचयामास–'स्वस्त्ययोध्यापुरीतो महाराजाधिराजश्रीदृढव(ध)र्मदेवो विजयापुर्यां पुत्रं दीर्घायुषं कुवलयचन्द्रकुमारं महेन्द्रसमन्वितं साश्रुं गाढमालिङ्ग्य समादिशति, यथा–'अत्र तावत्तव दुःसहविरहेण मम जलबहिःक्षिप्तमत्स्यस्येव क्षणमात्रमपि न सुखावकाशः, तथा तव मातुः पुरीजनस्य च। अतस्त्वया त्वरितमागत्य निजदर्शनपाथसा पाथोदेनेव पादपो वियोगतप्तोऽहं निर्वाप्यः' इति। कुमारेण जगदे–'प्रिये! अस्माकमेष गुरुनियोगस्तत् किं कर्तव्यम्?।' तयोक्तम्–'यत्तुभ्यं रोचते तदाचरणीयमेव।' ततः कुमारः समुत्थाय महेन्द्रेण सार्कं श्रीविजयसेनमिति विज्ञपयामास–'देव! ममात्रागतस्य बहवो दिवसा अभवन्, उत्कण्ठितौ च पितरौ, अतः प्रसादं विधाय मां प्रेषयत।' ततो नृपतिना विसृष्टः सान्तःपुरेण निवेदिते मुहूर्ते कुमारः कृतमङ्गलविधिर्निःशेषाशिकादण्डमपास्य निर्मितजिननमस्कृतिर्जयकुञ्जरं गजमारुह्यानेकसैन्यलोकपरिकलितो महेन्द्रेण सह प्रमुदितचित्तः पुरीतो निर्गत्य बाह्यभुवि प्रस्थानमङ्गलं विदधे।

गाढान्यथो मातरं मत्वा, तत्रालोकनपद्धतीः ।
पूर्णां हर्षनिनादाभ्यां, प्रोवाच नृपतेः सुता ॥ १ ॥

देहच्छायेव देहेन, पत्या यास्याम्यहं सह ।
मातस्त्वदंह्रिसेवायाः, वियोगस्तु सुदुःसहः ॥ २ ॥
मद्दोपिता लता मातर्विना जलनिषेचनम् ।
म्लानिमानमुपेष्यन्ति, यथा प्रोषितयोषितः ॥ ३ ॥
मातर्मदीयविरहे, कलापकलितः किल ।
कलापी लालसुभगो, येनायं नर्तयिष्यते ॥ ४ ॥
जनन्युवाच किं वत्से !, वत्से खेदं सचेतसि ।
नरेश्वरसुता यत्त्वं स्वव(प)र्मेसुतप्रिया ॥ ५ ॥
सत्पुत्रि ! मा कृथाः खेदं, हर्षस्थानेऽस्य कः क्षणः ? ।
स्वर्धुनीयानसंप्राप्तौ, को हि पङ्के निमज्जति ? ॥ ६ ॥
इत्युक्त्वा तनुजां क्रोडे, समारोप्य सबाष्पदृक् ।
चुम्बित्वा च शिरोदेशे, जनन्येवमशिक्षयत् ॥ ७ ॥
वत्से ! चेत्त्वं गुणश्रेणिमीहसे स्वस्य सर्वदा ।
श्वश्रूर्मन्दिरमात्रा, भूयाः प्रियमसेवयम् ॥ ८ ॥
कार्यं श्वश्रूप्रभृतिषु, गौरवार्हेषु गौरवम् ।
स्वयानुकूलया भाव्यं, सपत्नीष्वपि सन्ततम् ॥ ९ ॥
तदपत्यानि दृश्यानि, निजानीवाश्रितेषु च ।
कृपा कार्या न तु क्वापि, गर्वः सर्वप्रतीपकः ॥ १० ॥
भुक्ते भर्तरि भोक्तव्यं, स्वप्यं च शयिते सति ।
नीचैर्लोचनया स्थेयं, नीरङ्गीस्थगितास्यया ॥ ११ ॥
दुःखिते दुःखिता पत्यौ, सुखिते सुखिता भवेः ।
कोपवत्यपि मा कोपं, विदधीथाः कदाचन ॥ १२ ॥
कदापि पतिपादारविन्दद्वयविलोकनम् ।

॥ अथ चतुर्थः प्रस्तावः ॥

अथ श्रीदृढव(ध)र्मणो नृपतेर्लेखवाहः प्रतीहारनिवेदितः प्रविश्य कुमारं प्रणिपत्य लेखं पुरो विमुच्य विज्ञपयामासेति–'देव ! श्रीतातपादा भवन्तमाकारयन्ति ।' ततः कुमारः पूर्वं लेखं प्रणम्योन्मुच्य च स्वयं वाचयामास–'स्वस्त्ययोध्यापुरीतो महाराजाधिराजश्रीदृढध(ध)र्मदेवो विजयापुर्यां पुत्रं दीर्घायुषं कुवलयचन्द्रकुमारं महेन्द्रसमन्वितं साञ्जसं गाढमालिङ्ग्य समादिशति, यथा–'अत्र तावत्तव दुःसहविरहेण मम जलबहिःक्षिप्तमत्स्यस्येव क्षणमात्रमपि न सुखावकाशः, तथा तव मातुः पुरीजनस्य च। अतस्त्वया त्वरितमागत्य निजदर्शनपाथसा पाथोदेनेव पादपो वियोगतप्तोऽहं निर्वाप्यः' इति। कुमारेण जगदे–'प्रिये ! अस्माकमेष गुरुनियोगस्तत् किं कर्तव्यम् ?।' योक्तम्–'यत्तुभ्यं रोचते तदाचरणीयमेव।' ततः कुमारः समुत्थाय हेन्द्रेण साकं श्रीविजयसेनमिति विज्ञपयामास–'देव ! ममायास बहवो दिवसा अभवन्, उत्कण्ठितौ च पितरौ, अतः प्रसादं धाय मां प्रेषयत ।' ततो नृपतिना विसृष्टः साँव्वत्सरेण निवेदिते हूर्ते कुमारः कृतमङ्गल्यविधिर्वहृत्रासिकादत्ताग्रपादो निर्मितजिनमस्कृतिर्जयकुञ्जरं गजमारुह्यानेकसेवकलोकपरिकलितो महेन्द्रेण ह प्रमुदितचित्तः पुरीतो निर्गत्य बाह्यभुवि प्रस्थानमङ्गलं विदधे ।

साऽप्यथो मातरं नत्वा, तत्त्वालोकनबद्धधीः ।
पूर्णा हर्षविषादाभ्यां, प्रोवाच नृपतेः सुता ॥ १ ॥

देहच्छायेव देहेन, पत्या यास्याम्यहं सह ।
मातस्त्वदंह्रिसेवायाः, वियोगस्तु सुदुःसहः ॥ २ ॥
मद्गोपिता लता मातर्विना जलनिषेचनम् ।
पाण्डिमानमुपेष्यन्ति, यथा प्रोषितयोषितः ॥ ३ ॥
मातर्मदीयविरहे, कलापकलितः किल ।
कलापी लालमुभगं, केनायं नर्तयिष्यते ॥ ४ ॥
जनन्युवाच किं वत्से !, धत्से खेदं सचेतसि ।
नरेश्वरसुता यत्त्वं त्वद्व(ध)मेनुतप्रिया ॥ ५ ॥
सत्पुत्रि ! मा कृथाः खेदं, हर्षस्थानेऽस्य कः क्षणः ? ।
स्वर्धुनीस्नानसंप्राप्तौ, को हि पङ्के निमज्जति ? ॥ ६ ॥
इत्युक्त्वा तनुजां क्रोडे, समारोप्य सबाष्पदृक् ।
चुम्बित्वा च शिरोदेशे, जनन्येवमशिक्षयत् ॥ ७ ॥
वत्से ! चेत्त्वं गुणश्रेणिमीहसे स्वस्य सर्वदा ।
तद्भर्तृमन्दिरमाप्ता, भूयाः प्रियमसंशयम् ॥ ८ ॥
कार्यं श्वश्रूप्रभृतिषु, गौरवार्हेषु गौरवम् ।
त्वयानुकूलया भाव्यं, सपत्नीष्वपि सन्ततम् ॥ ९ ॥
तदपत्यानि दृश्यानि, निजानीवाश्रितेषु च ।
कृपा कार्या न [illegible] कापि, गर्वः सर्वप्रतीपकः ॥ १० ॥
भुक्ते भर्तरि भोक्तव्यं, स्वप्यं च शयिते सति ।
नीचैर्लोचनया स्थेयं, नीरङ्गीस्थगितास्यया ॥ ११ ॥
दुःखिते दुःखिता पत्यौ, सुखिते सुखिता भवेः ।
कोपवत्यपि मा कोपं, विदधीयाः कदाचन ॥ १२ ॥
कदापि पतिपादारविन्दद्वयविलोकनम् ।

'समस्ति लाटदेशान्तः, पारापुर्यां नरेश्वरः ।
सिंहः प्राज्यतमस्त्वाभा, भानुनामास्ति तत्सुतः ॥ १ ॥

चित्रकर्मप्रियः प्रायः, सोऽहं क्रीडनकौतुकी ।
अन्यदा तत्पुरीबाह्योद्यानभूमिमुपागतः ॥ २ ॥

तत्र च विचरता मया कलाचार्य एको दृष्टः । तेनोक्तम्–'कुमार ! चित्रपटममुं मल्लिखितं निरीक्ष्य निवेदयतां यदयं रम्यो न वा' इति । ततस्तदालोकनेन मया चिन्तितम्–'तत्किमपि पृथिव्यां नास्ति यदत्र न लिखितमस्ति' इति विस्मयस्मेरमानसं मां निरीक्ष्य तेनोक्तम्–'कुमार ! मयाऽत्र सकलमपि संसारविस्तारस्वरूपं चित्रितमस्ति, [illegible]न्मनुष्यजन्मनि पतिर्यग्भवे पन्नरके यत्रिदिवे विविधं दुःखं सुखं [illegible]ानुभूतं तत्सर्वमप्यस्ति, अत्र तावन्मोक्षोऽपि, यत्र न जरा न [illegible]त्युर्न व्याधिर्न बाधिः ।' एवं कुमार ! तेन निवेदिते तस्मिन्नादृशो [illegible]

[illegible]

[illegible] मया [illegible]कालान् पार्श्वऽपरं चित्रपटं दृष्ट्वा प्रोक्तम्–'अहो [illegible]ाध्याय ! पुनरेव ततः संसारचक्रतो व्यतिरिक्तश्चित्रपटोऽयम्, [illegible]ो गमाऽयमपि मत्पुरःक्रियताम् ।' इदमाकर्ण्य कलाचार्येण भणि[illegible]–'कुमार ! मयैव लिखितमेतद्द्वयोर्वणिजोश्चरितं विभक्तस्वरूपं

भोक्तम्—'युवयोः किं वैराग्यकारणम् ? ।' ताभ्यामुक्तम्—'भगवन् ! आवयोर्दारिद्र्यमेव वैराग्यहेतुर्नान्यत् ।' साधुनाऽप्यभ्यधायि—'भो पण्याजीवौ ! भवन्तौ निर्वेदं कृत्वा मा प्राणत्यागं तनुताम् ।' ताभ्यामुदितम्—'भो यतीश ! कथय कथं जन्मान्तरेऽपि न दारिद्र्यं पुनरावयोः ? ।' भगवता भणितम्—'यदि भवन्तौ दीक्षामङ्गीकृत्य तपः समाचरतस्तदेवंविधदुःखभाजनं भूयोऽपि न भवतः ।' ताभ्यामुक्तम्—'एवं प्रसादः क्रियताम् ।' ततस्तेन मुनिना जैनविधिना कुमार ! तयोः प्रव्रज्या दत्ता । इमौ तौ प्रव्रजितौ मया चित्रपटे लिखितौ । ततस्तौ दुश्चरितं तपस्तप्त्वा समाधिना मृत्वा देवभवमुपाजग्मतुः । तयोः पुनरेक आयुषि क्षयमीयुषि, स्वर्गतश्च्युत्वा पाटलीपुरी सिंहभूपतेः सुतो भानुनामा संजातः । स चात्रोद्याने त्वम् । यः पुनर्द्वितीयो मणिग्रीवः स चाहम् । इमं चित्रपटं समालिख्य भवतः प्रतिबोधार्थमिहागतः । तावद्भो भानुकुमार ! प्रतिबुध्यस्व मा मुहः, भीम एष भवाम्बुधिः, तरला कमला, दुष्प्राप्या विपदयः, दुःसहं दारिद्र्यम्' इदमाकर्ण्य ऊहापोहं कुर्वाणः सहसैव मूर्छितो भानुकुमारः । स्मृता जातिः । परिजनेन सत्वरमेव शीतलजलकदलीदलपवनादिभिः समाश्वासितः । ततः संजातलक्षचेतसा भानुनाऽनुभूतं पूर्ववृत्तं विलोक्य भणितम्—

'सर्वथा त्वं गुरुर्नाथ !, त्वमेव शरणं मम ।
येन त्वयाऽधुना जैनाध्वनि प्रीत्याऽस्मि रोपितः ॥ १ ॥'

एवं यदेतस्यचरणशुश्रूषापरायणः क्षणमेकं यावदभवं तावदुपाध्यायः तारकाराजिराजिते विविधासपञ्जरलनिर्मिते विमाने मणिकुण्डलगलत्समुच्छलदतुच्छदेहदीप्त्या दश दिशः प्रकाशयन्तं वरमुकुटविराजमानं

पश्यतु भवान् । एषा चम्पापुरीति लिखिता ।
महारथः । अत्र च धनी धनमित्रो नाम वणिग् ।
देवीति । तयोस्तनुजौ द्वौ धनमित्रकुलमित्रौ । तत्र
त्वमेव पिता पञ्चत्वमुपागतः । सर्वोऽप्यर्थो नि...
मात्रा कष्टेन वृद्धिमानीतौ यौवनमवापतुः । जनन्या ...
'भवन्तौ व्यवसाय कुरुताम् ।' ततस्तौ ...
... समुद्र... ...
... ...नसलिलमेव ...
दिष्टमन्त्रसाधनप्रभृतिभि प्रकारैर्धनोपार्जनार्थं ताम्यतः,
काया अपि नोत्पत्तिः । ततोऽतीवदु खितौ ताविति
बभूवतु –'धिग् धिग् जीवितमस्माकम् । यः कोऽप्युपायः
स सर्वोऽपि पूर्वकृतदुष्कृतवशेन वालुकापिण्डक[व]लनं
प्रीतिप्राग्भार इवाञ्जलि...जलमसज्जन इव समीरे ...
विलयमयाति । कथमनेन देवेनावमेवाभाग्यभाजनं ...
मपि देवं सर्वेषामप्यन्येषामनवमम्, परमावयोरवमेव ।
शैशवालमपुना जीवितेन सर्वथा दु खनिकरमन्दिरेण । अथ
तुङ्गशिलोच्चयशिखरमारुह्याऽऽत्मानं मुञ्चाव ।' इत्यालोच्य तौ
तत्रारूढौ प्रोचतु –'भो पर्वत ! तव ... ...
तत्रभवे दारिद्र्यदु खभाजनं न भवाव' ।' इत्युदित्वा तौ
यावदात्मानं मुञ्चतस्तावत्तयोः 'मा साहसं मा साहसं' इति
श्रवणाध्वनि पपात । तं निशम्य ताभ्यां सर्वतो दिशः
सार्धं कायोत्सर्गस्थितं निरीक्ष्य भक्त्या प्रणिपत्य प्रोचे–'भो
मुनीश्वर ! भगवाऽऽवां मृत्युतः कथं निषेधितौ ? ।' मुनिनाऽपि

मोचत्-'उपरतेः किं वैराग्यकारणम्?' तयाप्युक्तम्-'चरणम् ।
मत्स्येऽतिदैव वैराग्यहेतुरेतन्' तत्पुरुषमाह च-'भो सता-
र्थे! वस्त्रै मित्रं कृत्वा न प्रकटये स्वयम्' तस्मादुक्ति-
दस्-'भो यतीश! कथं कर्म अन्यत्रेऽपि न शरीरे पुरा-
कृतेः?' ततश्च भणितम्-'यदि भवन्तौ दीक्षां गृह्णीत तत्
तत्कालमेव दैवेन च सन्मानं युष्माकं न भवतः' तस्मादु-
क्तम्-'एवं भवतः किमतः?' ततश्च गुरुणि दैवेनैव कुमार!
तयोः प्रमत्ता इव । इत्थं तौ मयाऽपि सदा विचरते क्षितिपौ ।
तस्यौ कुमारिके वन्ध्यस्य सम्बन्धि कृत्वा देवलक्षुलन्तुः ।
तयोः पुत्रैक भानुरी इत्यन्तौ सर्वतस्तुल्य पालापुरी सिंह-
भूतेः पुत्रो भानुनामा संजातः । स चाद्योऽन्ते सम् । यः पुन-
र्द्वितीयो वनितेवेकः स चाहम् । इत्थं विचरन् समासीव भवतः
प्रतिबोधार्थमिहागतः । तस्माद् भानुकुमार! भवितुमलम् मा डरु,
धीन एव भवाम्बुधिः, तस्य कमलं, दुःखमात्रा विषयाः, तुच्छं
शरीरम्' इत्याकर्ण्य जातिस्मरं कुर्वन्तः तत्रैव मूर्च्छितो भानु-
कुमारः । लब्धा जातिः । परिजनेन चन्दनेन शीतलजलकदलीदलव-
नादिभिः समाश्वासितः । ततः संजातसम्यक्त्वेन भानुनाऽनुभूतं
पूर्वभवं विलोक्य भणितम्—

'सर्वथा त्वं गुरुर्नाथ!, त्वमेव शरणं मम ।
येन स्वनाऽधुना चैनाभानि मीलिताऽसि रोगिता ॥ १ ॥'

एवं वदंस्तत्पादपद्मप्रणामपरायणः सम्बन्धे भावदर्पं सारतुपश्चात्तः
तावत्तारापिराजिते विविधरत्नविनिर्मिते विमाने मणिकुण्डलकान्त-
सञ्छुप्तकान्तिदेहदीप्त्या इव दिशः प्रकाशयन्तं वर सुरदेराकारं

पश्यतु भवान्। एषा चम्पापुरीति लिखिता। अत्रैव [illegible]
महारथः। अत्र च धनी धनमित्रो नाम वणिग्। [illegible]
देवीति। तयोस्तनुजौ द्वौ धनमित्रकुलमित्रौ। [illegible]
त्वमेव पिता पञ्चत्वमुपागतः। सर्वोऽप्यर्थो निधनमियाय।
मात्रा कष्टेन वृद्धिमानीतौ यौवनमवापतुः। जनन्या [illegible]
'भवन्तौ व्यवसायं कुरुताम्।' ततस्तौ [illegible]
[illegible]
[illegible] सामिसेव [illegible]
दिष्टमन्त्रसाधनप्रभृतिभिः प्रकारैर्धनोपार्जनार्थं ताम्यतः, परं
कायाः अपि नोत्पत्तिः। ततोऽतीवदुःखितौ ताविति [illegible]
मभूतुः—'धिग् धिग् जीवितमस्माकम्। यः कोऽप्युपायः
स सर्वोऽपि पूर्वकृतदुष्कृतवशेन वालुकापिण्डक [illegible]
प्रीतिप्राग्भार इवाञ्जलिकृतजलसङ्घात इव [illegible]
विलयमायाति। कथमनेन दैवेनावामेवाभाग्यभाजनं विहितौ
मपि दैवं सर्वेषामप्यन्येषामनयम्, परमावयोरयमेव।
[illegible] लममुना जीवितेन सर्वथा दुःखनिकरमन्दिरेण। अथ
वि[illegible] शैलोच्चयशिखरमारुह्याऽऽत्मानं मुञ्चावः' इत्यालोच्य तौ
वनदे[illegible] ऊचतुः—'भोः पर्वत! तव [illegible]
इष्यन्त [illegible] दारिद्र्यदुःखभाजनं न भवावः।' इत्युदित्वा तौ [illegible]
सम्यग्! [illegible] मुञ्चतश्चावयोः 'मा साहसं मा साहसं' इति
निश्चिन्त्य [illegible] पतत्। तं निशम्य ताभ्यां सर्वतो दिशः
गिरि मुनी [illegible] गगनिनं निरीक्ष्य भगवा प्रणिपत्य प्रोचे—'भग
मार्दविधान् [illegible] यथा [illegible] मृत्युनः कथं निषेधितौ?' मुनिनाऽपि
[illegible] निरन्वतः [illegible]

त्तेन ।' राज्ञा पृष्टम्--'तदा तुरगेणापहृतः कुत्र गतः ? कुत्र स्थितः ? इत्येतत्सर्वमपि स्वरूपमावेदय ।' एतदाकर्ण्य कुमारेण यत्र यत्र भ्रान्तं यत्र यत्र यद्यद्दृष्टमनुभूतं च तदखिलमपि विज्ञप्तम् । इतश्च मध्याह्नावसरे मागधेन निवेदिते तत्रैव विहितमज्जनभोजनौ दृढव-(ध)र्मकुवलयचन्द्रौ सुखं समासीनौ क्षणं स्थितौ । ततः--

दृढव(ध)र्मसुतः शस्ते, मुहूर्ते गणकोदिते ।
गजपृष्ठप्रतिष्ठेन, भूमिमर्त्रोऽप्ययायिना ॥ १ ॥
दुर्वारैर्वारणैरश्वैर्वारैर्वारितवैरिभिः ।
मनोरमैः स्यन्दनौघैः, सन्नद्धैः सुभटैः समम् ॥ २ ॥
मवाद्यमाननिःस्वानस्वानडम्बरिताम्बरः ।
विधीयमानमङ्गल्योपचारश्चतुरामिभिः ॥ ३ ॥
आकर्णयन्नुमाकर्णिबन्दिवृन्दभवां स्तुतिम् ।
वनीपकानां दीनानां, ददद्दानं पदे पदे ॥ ४ ॥
जयकुञ्जरमारूढः पश्यन् मञ्चान् प्रपञ्चितान् ।
मुक्तावचूलसश्रीकविचित्रोल्लोचरोचितान् ॥ ५ ॥
वृद्धाङ्गनाशिषो गृह्णन्, प्रतीच्छन्नक्षताक्षतान् ।
समाससाद प्रासादं, विशदं सप्तभूमिकम् ॥ ६ ॥

षड्भिः कुलकम् ॥

तस्मिन्नेव मुहूर्ते श्रीदृढव(ध)र्मणा कनकमयासने निवेश्य कुमारस्य जयजयशब्दपूर्यमाणनभस्तलं चारुचामीकरविरचितैः कलशैः सर्वतीर्थ-समानीतोदकसंभृतैः सर्वलोकप्रत्यक्षं युवराजपदाभिषेकश्चक्रे । तत-स्तेन राजलोकेन नमस्कृतः कुमारः । राज्ञा प्रोक्तम्--'वत्स ! कुमार ! पुण्यवानसि, यस्य भवादृशस्तनुजः । अद्यैव चिरसंचितो मनोरथवृक्षः

देवगुरुबान्धवकार्याणि क्रियन्ते' इतिवदन् कुमारो [illegible] तवदनकमलः श्रीमति गृहचैत्ये प्रविश्य दे [illegible]

'सुप्रभातं जिनेन्द्राणां, धर्मबोधविधायिनाम् ।
सुप्रभातं च सिद्धानां, कर्मौघघनघातिनाम् ॥ १ ॥
सुप्रभातं गुरूणां तु, धर्मव्याख्याविधायिनाम् ।
सुप्रभातं पुनस्तेषां, जिनस्तव प्रदर्शिनाम् ॥ २ ॥
सुप्रभातं तु सर्वेषां, साधूनां साधुसंमतम् ।
सुप्रभातं पुनस्तेषां, येषां हृदि जिनोत्तमः ॥ ३ ॥'

एवंविधां स्तुतिं विधाय कुमारः करिवरारूढः [illegible] कुवलयमालया समं [illegible] जातदुर्दिनशङ्कासहर्षशिखण्डिताण्डवितकलापभाजमानेन सञ्चचार । ततोऽनवरतदत्तप्रयाणकः [illegible] चकार । तमायान्तं श्रुत्वा [illegible] चितः क्षितिपतिः सपरिजनः सान्तःपुरः [illegible] ततः सदर्शनमात्रेणैव दृढव(ध)र्ममहीपतिः कमलबन्धुरिव कैरवबन्धुरिव कैरवसञ्चयं घनाघन इव घनमुदसहतं मधुरिव । [illegible] कुमारं भृशं प्रमुदितमानसमातत । ततो द्वावपि परवरामानसौ बाष्पाविललोचनौ बभूवतुः । ततः कुमारेण विनयशालिना पितृमातृचरणद्वन्द्वमद्वन्द्वभक्त्या प्रणतम् । [illegible] कम्–'वत्स ! अतीवदृढकठिनहृदयो भवान् बभूव । [illegible] स्वत्खेदनिर्भरप्रभूतदुःसहविरहज्वालावलीदुःखितौ मृतमिव मन्यमानौ स्थितौ । ततो वत्स ! चिरं जीवाभ्यां

त्रेन ।' राज्ञा पृष्टम्—'तदा तुरगेणापहृतः कुत्र गतः ? कुत्र स्थितः ? इत्येतत्सर्वमपि स्वरूपमावेदय ।' एतदाकर्ण्य कुमारेण यत्र यत्र भ्रान्तं यत्र यत्र यद्यदृष्टमनुभूतं च तदखिलमपि विज्ञप्तम् । इतश्च मध्याह्नावसरे मागधेन निवेदिते तत्रैव विहितमज्जनभोजनौ दृढव-(ध)र्मकुवलयचन्द्रौ सुखं समासीनौ क्षणं स्थितौ । ततः—

> दृढव(ध)र्मसुतः शस्ते, मुहूर्ते गणकोदिते ।
> गजपृष्ठप्रतिष्ठेन, भूमिभर्त्राऽनुयायिना ॥ १ ॥
> दुर्वारैर्वारणैरश्ववारैर्वारितवैरिभिः ।
> मनोरमैः स्यन्दनौघैः, सन्नद्धैः सुभटैः समम् ॥ २ ॥
> प्रवाद्यमानातिःस्वानस्वानडम्बरिताम्बरः ।
> विधीयमानमङ्गल्योपचारश्चतुरामिमैः ॥ ३ ॥
> आकर्णयन्नुमाकर्णिबन्दिवृन्दभवां स्तुतिम् ।
> वनीपकानां दीनानां, ददद्दानं पदे पदे ॥ ४ ॥
> जयकुञ्जरमारूढः पश्यन् मञ्चान् प्रपञ्चितान् ।
> मुक्तावचूलसश्रीकविचित्रोल्लोचरोचितान् ॥ ५ ॥
> वृद्धाङ्गनाशिषो गृह्णन्, मतीच्छन्नक्षताक्षतान् ।
> समाससाद प्रासादं, विशदं सप्तभूमिकम् ॥ ६ ॥
>
> षड्भिः कुलकम् ॥

तस्मिन्नेव मुहूर्ते श्रीदृढव(ध)र्मणा कनकमयासने निवेश्य कुमारस्य जयजयशब्दपूर्यमाणनभस्तलं चारुचामीकरविरचितैः कलशैः सर्तीर्थसमानीतोदकसंभृतैः सर्वलोकप्रत्यक्षं युवराजपदाभिषेकश्चक्रे । तत-स्तेन राजलोकेन नमस्कृतः कुमारः । राज्ञा प्रोक्तम्—'वत्स ! कुमार ! पुण्यवानसि, यस्य भवादृशस्तनुजः । अद्यैव चिरसंचितो मनोरथरथः

परां प्रमाणकोटिमधिरूढः । अतः प्रभृति त्वमेव [illegible]

ततः प्रीतिप्रकर्षेण, रोमहर्षयुतो नृपः ।
राज्यप्रधानप्रत्यक्षं, तनूजं समशिक्षयत् ॥ १ ॥
राज्यभारधुराधुर्ये, वर्ये वत्स ! गुणैस्त्वयि ।
अद्यापि न परं लोकं, साधये तेन मे त्रपा ॥ २ ॥
विश्वम्भरायास्त्वय्यद्याऽवनं कलितयौवने ।
मयि वत्स ! पुनर्युक्तं, वनं गलितयौवने ॥ ३ ॥
परं भोगफलस्यास्य, कर्मणः शेषमस्ति मे ।
यावत्तावत्त्वया राज्ये, भूयतां सहकारिणा ॥ ४ ॥'

कुमारोऽपि पादौ प्रणम्य प्रोवाच–'यत्किञ्चित्तातः समया तदवश्यं मया विधेयम्' इति । ततः कुवलयमालया [illegible] प्रणतिश्चक्रे । गुरुजनेनाप्यभिनन्दिताऽऽशीर्वचोभिः । [illegible] यौवराज्यपदं पालयन् स्वगुणैः सर्वमिष्टतो बभूव । अपि च

स्मितैर्निरीक्षितैरस्य, चरितैर्जल्पितैरयम् ।
राजलोकः समग्रोऽपि, सर्वदानन्दनिर्भरः ॥ १ ॥
धिनोत्यमण्डधाराभिर्धरां धाराधरो यथा ।
तथाऽयमधमज्ञानैरत्यर्थं सार्थमर्थिनाम् ॥ २ ॥

ततश्च कियत्यपि गते काले सुखानन्दमये व्यतीते राज्ञा [illegible]तम्–'वत्स ! कुवलयचन्द्र ! अथ कालो मम धर्माराधने करोमि ।' कुमारेण प्रोक्तम् 'भगवन् ! कुलक्रमेण, परमेवं विज्ञाये धर्मः कुलोचित एव कर्तव्य ।' राज्ञोक्तम् 'वत्सौ [illegible]पाया', कोऽत्र कुलोचित [illegible] ।' कुमारेणोक्तम् 'य इक्ष्वाकुपूर्वैः कृत स एवोचित ।' तदाकर्ण्य राजा धर्मपरीक्षार्थं [illegible]

कुलदेवतां श्रियमाराधयामास । ततस्तस्य राज्ञः कुसुमसस्तरे स्थितस्य षड् यामा व्यतीताः । अथ निशीथे गगनतले वाणी समुल्लास– 'भो नरेश ! यदि भवतो धर्मसारेण कार्यं तत इक्ष्वाकुवंश्यकुलधर्मं गृहाण ।' इति वदन्त्या कुलदेवतया श्रिया प्रत्यक्षीभूय हेमपट्टिका-खण्डं ब्राह्मीलिपिसनाथं समर्प्यान्तर्धानं विदधे । तन्निरीक्ष्य नरेश्वरः प्रमुदितः प्रगे कुमारमाकार्य सर्वमपि निशावृत्तं निवेदयामास । ततः कुमारः पित्रादेशेन तत्र लिपिं वाचयितुं प्रवृत्त इति ।

'ज्ञानदर्शनचारित्ररत्नत्रयमनुत्तरम् ।
साधनं मोक्षमार्गस्य, निधानं शिवशर्मणाम् ॥ १ ॥
न हिंसा यत्र नासत्यं, न स्तेयं ब्रह्मपालनम् ।
परिग्रहप्रमाणं च, रात्रिभोजननिर्वृतिः ॥ २ ॥
सर्वदोषविनिर्मुक्तो, यत्र देवो जिनेश्वरः ।
महाव्रतधरो धीरो, गुरुर्धर्मोपदेशकः ॥ ३ ॥
पूर्वापराविरुद्धश्चागमः श्रीशिवसङ्गमः ।
मुक्तये धर्म एवायं, प्रतीपस्तु भवभ्रमी ॥ ४ ॥

एवं वाचिते धर्मस्वरूपे राज्ञोक्तम्–'अहो ! अनुगृहीता वयं भगवत्या कुलदेवतया । एतत्पुनर्न ज्ञायते, के ते धर्मपुरुषाः ? येषामेष धर्मः ।' कुमारेणोक्तम्–'दर्शनान्याकार्य धर्मपृच्छा विधीयते, यस्य कस्यचिद्धर्म एतल्लिपिसंवादी भवति स एव साध्यते ।' ततो नृपतिर्दर्शनप्रधानपुरुषानाकार्य यथास्थानं निवेश्य धर्मं पप्रच्छ । सर्वैरपि निजनिजागमानुसारेण धर्मो निवेदितः परं तस्य चेतसि स्थितिं न बबन्ध । ततो राज्ञा जैनमुनयः पृष्टाः–'यूयं निजं धर्मं निवेदयत ।' ततो गुरुणा 'यो धर्मः कुलदेवतया निवेदितः स एव धर्मो

धर्मसारः' इति प्ररूपितः । ततो नृपः कुमारं विलोक्य
'सम्यगेवैष मोक्षमार्गक्षम इति । सर्वेषामपि धर्माणामेष एव
एष एव कुलदेवतया दत्तः । इक्ष्वाकूणामयमेव कुलधर्मः ।'
विज्ञप्तम्–'यदाऽहं तुरङ्गमाविष्टस्तदैतस्यैव धर्मस्य बोधार्थं
हृतः । मयाऽरण्ये मुनिर्निसिंहदेवा विलोकिताः पूर्वभवसङ्गताः
ऽप्यमुमेव धर्ममाराध्य ते स्वर्गं गतवन्तः । तैरप्येनं धर्मं
कुवलयमालाबोधार्थमस्मि प्रेषितः । येन च शुकेन तं देशं
मस्माकं प्रवृत्तिर्भवतां पुरो निवेदिता तेनाप्ययमेव सार्वज्ञो धर्मो

रजोहृतिः कराम्भोजं, भेजे यस्य नरेश्वरः ।
पुरन्दरोऽपि तं स्तौति, सादरं विगताम्बरम् ॥ १ ॥
स्वयं स्वामी जगन्नाथ !, पाथोनाथः कृपाम्बुनः ।
सभायामादिशद्धर्ममममुमेव जिनेश्वर. ॥ २ ॥
साधवोऽपि मया दृष्टाः, धर्मेऽत्र स्थितिशालिनः ।
उत्पाद्य केवलज्ञानं, महोदयपदं ययु ॥ ३ ॥
तेन विज्ञप्यसे तात !, जैनधर्मः सुशर्मदः ।
सर्वेषामेव धर्माणामयमेव मनोरमः ॥ ४ ॥
दुर्वारवारणाकीर्णं, रम्यतुङ्गतुरङ्गमम् ।
भवेद्राज्यमपि प्राज्यं, न धर्मस्तु जिनोदितः ॥ ५ ॥

तावद्देव भवता भवतापहारी दुर्लभो जिनधर्मः प्रयत्नतो निपुणेन
त्वयाऽयं विधेयः ।' राजा 'तथा' इति प्रतिपद्य प्रोवाच–'अहो !
सत्यमेतद्यदेष धर्ममार्गो दुर्लभः । तथा वयं पलितकलितशिरसः
संजाताः परं धर्मोणामन्तरं नावगतम्' । 'मोक्षोपना ! छत्रभवतां
भवतां स्थानं न वयं जानीमः ।' गुरुणोक्तम्–'राजन् ! बाणोपाने

कुसुमगृहचैत्येऽस्ति ।' राज्ञोक्तम्–'व्रजत यूयं स्नानं कुरुत कर्तव्यानि, प्रभाते समेष्यामि' इतिवदन् कुमारमहेन्द्राभ्यां समं स्नापरि-रुपसौ साधवोऽपि स्वं स्थानमलञ्चक्रुः । ततो दृढव(ध)र्माऽस्तोकमपि भवस्वरूपं मायागोलकमिव इन्द्रजालमिव आदर्शप्रतिबिम्बमिव नेत्र-रोगिविभावरीवरयुगलावलोकनमिव मरुमरीचिकानिचयावभासनमिव गन्धर्वपुरनिरूपणमिव अविचारितरामणीयकमिवाति धिक्कारमनुपादेयं विचिन्त्य संजातवैराग्यः कुवलयचन्द्राय ससार राज्यं ददौ, इति च शिक्षां तं प्रति जगाद–'वत्स ! कुवलयचन्द्र ! ज्ञातपुण्यपुरुषस्य पठितसर्वशास्त्रसार्थस्य तव धवलितधवलनमिव पिष्टपेषणमिव विभू-षितविभूषणमिव शिक्षाप्रदानं, परं पुत्रप्रीतिर्मां मुखरयति—

दुरन्ता दुरितोपायाश्चपलाश्चपलस्त्रपा ।
स्त्रियः श्रियश्च तत् क्वापि, मा भूयात्तद्वशंवदः ॥ १ ॥
उच्चैस्तरं पदं प्राप्य, त्वया कार्यविदा सदा ।
गुरवो न लघुत्वेन, दर्शनीयाः कदाचन ॥ २ ॥
त्वया पक्षानुरागेण, पालनीया निजाः प्रजाः ।
यतः प्रजाकृता नीतिनीरसिक्ताः फलन्त्यमूः ॥ ३ ॥
अन्तरङ्गारिषड्वर्गजयाय भवताऽऽदरः ।
साम्ये दक्षे च कर्तव्यो, बहिरङ्गारिसन्तते ॥ ४ ॥
आराध्या सर्वदा विद्याऽनवद्याः सुधियस्त्वया ।
मज्जतो व्यसनाम्भोधौ, वृद्धसेवा हि नौर्मता ॥ ५ ॥
राज्यश्रीः कामधारेयी, न्यायदोहकपोषिता ।
निकामं काम्यदुग्धानि, प्रसूते वसुधाभुजाम् ॥ ६ ॥'

इति शिक्षां दत्त्वा दर्शनीयनगरात् सम्भ्रान्तिपुरस्सरः इतरे-

धर्मसारः' इति प्ररूपितः । ततो नृपः कुमारं विलोक्य 'सम्यगेवैष मोक्षमार्गक्षम इति । सर्वेषामपि धर्माणामेष एव एष एव कुलदेवतया दत्तः । इक्ष्वाकूणामयमेव कुलधर्मः ।' विज्ञप्तम्–'यदाऽहं तुरङ्गमाविष्टस्तदैतस्यैव धर्मस्य बोधार्थं हृतः । मयाऽरण्ये मुनिर्सिंहदेवा विलोकिताः पूर्वमवसङ्गताः ऽप्यमुमेव धर्ममाराध्य ते स्वर्गं गतवन्तः । तैरप्येनं धर्मं कुवलयमालाबोधार्थमस्मि प्रेषितः । येन च शुकेन तं देशं मस्माकं मद्वृत्तिर्भवतां पुरो निवेदिता तेनाप्ययमेव सार्वज्ञो धर्मो

रजोहृतिः कराम्भोजं, भेजे यस्य नरेश्वरः ।
पुरन्दरोऽपि तं स्तौति, सादरं विगतादरम् ॥ १ ॥
स्वयं स्वामी जगन्नाथ!, पायोनाथः कृपाम्बुनः ।
सभायामादिशद्धर्ममुमेव जिनेश्वरः ॥ २ ॥
साधवोऽपि मया दृष्टाः, धर्मेऽत्र स्थितिशालिनः ।
उत्पाद्य केवलज्ञानं, महोदयपदं ययुः ॥ ३ ॥
तेन विज्ञप्यसे तात!, जैनधर्मः सुशर्मदः ।
सर्वेषामेव धर्माणामयमेव मनोरमः ॥ ४ ॥
दुर्वारवारणाकीर्णं, रत्नतुङ्गतुरङ्गमम् ।
भवेद्राज्यमपि ग्राह्यं, न धर्मस्तु जिनोदितः ॥ ५ ॥

तावदेव भवता भवतापहारी दुर्लभो जिनधर्मः प्रासन्नतो निपुणेन त्वयाऽयं विधेयः ।' राजा 'तथा' इति प्रतिपद्य मोवाच–'अहो ! सत्यमेतद्यदेष धर्ममार्गो दुर्लभः । तथा वयं पलितकलितशिरसः संजाताः परं धर्माणामन्तरं नावगतम्' । 'मोक्षपोषनाः ! तत्रभवतां भवतां स्थानं न वयं जानीमः ।' गुरुणोक्तम्–'राजन् ! आयोध्याने

कुसुमगृहचैत्येऽस्ति ।' राज्ञोक्तम्—'भजत यूयं स्थानं कुरुत कर्तव्यानि, प्रभाते समेष्यामि' इतिवदन् कुमारमहेन्द्राभ्यां समं क्ष्मापतिरुपस्थौ साधवोऽपि स्वं स्थानमलञ्चक्रुः । ततो दृढव(ध)र्माऽवशेषमपि भवस्वरूपं मायागोलकमिव इन्द्रजालमिव आदर्शप्रतिबिम्बमिव नेत्ररोगिनिभावरीवरयुगलावलोकनमिव मरुमरीचिकानिचयावभासनमिव गन्धर्वपुरनिरूपणमिव अविचारितरामणीयकमिवाकिञ्चित्करमनुपादेयं विचिन्त्य संजातवैराग्यः कुवलयचन्द्राय सप्राज्यं राज्यं ददौ, इति च शिक्षां तं प्रति जगाद—'वत्स ! कुवलयचन्द्र ! ज्ञातयुक्तायुक्तस्य पठितसर्वशास्त्रसार्थस्य तव धवलितधवलनमिव पिष्टपेषणमिव विभूषितविभूषणमिव शिक्षाप्रदानं, परं पुत्रप्रीतिर्मां मुखरयति—

> दुरन्ता दुरितोपायाश्चपलाश्चपलस्त्वया ।
> स्त्रियः श्रियश्च तत् क्वापि, मा भूयाद्बहुसंवदः ॥ १ ॥
> उत्तरोत्तरं पदं प्राप्य, त्वया कार्यविदा सदा ।
> गुरवो न लघुत्वेन, दर्शनीयाः कदाचन ॥ २ ॥
> त्वया बद्धानुरागेण, पालनीया निजाः प्रजाः ।
> प्रजाः प्रजालता नीतिनीरसिक्ताः फलन्त्यमूः ॥ ३ ॥
> अन्तरङ्गारिषड्वर्गजयाय भवताऽऽदरः ।
> शास्त्रे शस्त्रे च कर्तव्यो, बहिरङ्गारिशान्तये ॥ ४ ॥
> आराध्या सर्वदा विद्याऽनवद्याः साविरास्त्वया ।
> मज्जतो व्यसनाम्भोधौ, वृद्धसेवा हि मज्जिनी ॥ ५ ॥
> राज्यश्रीः कामधेनुयी, न्यायगोवत्सपोषिता ।
> निकामं कामदुग्धानि, प्रसूते वसुधाभुजाम् ॥ ६ ॥'

इति शिक्षां दत्त्वा दत्तदीनजनदानः सम्मानितसज्जनः कृतचै-

त्याष्टाहिकामहः सुतकारितां शिबिकामारुह्य नृपो गत्वा ... चैत्ये तस्यैव गुरोरन्तिके प्राव्राजीत् । तदग्रे करुणावता मनुष्यभवोपरि युगसमिलापरमाणुदृष्टान्तौ प्ररूपितौ । तथाहि

समग्रद्वीपवार्द्धीनां, पर्यन्तेऽस्ति महोदधिः ।
स्वयम्भूरमणो नाम, वलयाकारता गतः ॥ १ ॥
देवः कोऽपि युगं प्राच्यां, प्रतीच्यां समिलां पुनः ।
स्थापयेदथ सा भ्रष्टा, जले तत्रातलस्पृशि ॥ २ ॥
अपारे चानिवारे च, परितोऽपि चलाचला ।
युगे चलाचले योगं, लभते न कथञ्चन ॥ ३ ॥ युग्मम्
प्रचण्डवातवीचीभिः, प्रेरिता सा कथञ्चन ।
युगे न लभते योगं, जन्तुर्न तु जनुर्नृणाम् ॥ ४ ॥
[युग्मम् ...

तथाहि त्रिदशः कश्चिद्[illegible] ।
स्तम्भं महान्तमाचूर्ण्य, [illegible] ॥ ५ ॥
तच्चूर्णं स समादाय, तूर्णं गत्वा सुराचले ।
चूलिकायामवस्थाय, नलिकां [illegible] ॥ ६ ॥
तत्रस्थितेन फूत्कृत्य, तया ते [illegible] ।
[illegible] पातिता सर्वे, दिशासु चतसृष्वपि ॥ ७ ॥
[illegible] ।
सर्वेऽपि [illegible] ॥ ८ ॥
सुरो [illegible] परमाणुभिः ।
स [illegible] नो कर्तुं, [illegible] पुनर्यथा ॥ ९ ॥
[illegible] मानुषजन्मापि ।

निस्तुषं मानुषं जन्म, जन्मी न लभते पुनः ॥ १० ॥

परमाणुदृष्टान्तः ॥

ततः स राजर्षिर्द्विविधशिक्षाविचक्षणः चारुचारित्रं समाचरन् गुरुणा सह विजहार । कुवलयचन्द्रस्यापि निखिलभूपालमण्डली-मुकुटकोटिनिघृष्टचरणारविन्दस्य विपुलामासमुद्रमेदिनीं पालयतः प्रभूता वासरा व्यतीयुः ।

अत्रान्तरे पद्मकेसरसुरः स्वानि च्यवनचिह्नानि परिज्ञाय दुर्मनाश्चिन्तयामास—

'खेदं मा भज जीव ! त्वं, दीनत्वं हृदि मा व्यधाः ।
तावदेव हि भुज्येत, यावदायुरुपार्जितम् ॥ १ ॥'

ततः सम्प्रति कालोचितं क्रियत इत्यागत्यायोध्यायां सुरः कुवलयचन्द्र-कुवलयमालयोः पुरः कथयामासेति—'यथाऽमुकमासेऽमुकदिवसे युवयोः सूनुर्भविष्यामि तावदिमानि पद्मकेसरनामाङ्कितानि कटककुण्डलहारार्धहारादीनि भूषणानि स्वीक्रियन्ताम् । तानि च प्रसुप्तबुद्धिविस्तरस्य मम ततो निवेदयानि, येनैतानि चिरपरिचितानि प्रेक्षमाणस्य मम जातिस्मृतिरुत्पद्यते' इत्युदित्वाऽर्पयित्वा च त्रिदशः स्वस्थानमागतः । ततः कियद्भिर्दिनैः सुरश्च्युत्वा कुवलयमालाया गर्भे सुतत्वेनोदपद्यत । ततः साऽपि समये पवित्रं पुत्रं प्रासूत । पित्रा मध्ये पुरं विरचय्य वर्धापनकमहोत्सवे संजाते द्वादशे दिवसे तस्य मुनिना पूर्वगदितमभिधानं 'पृथ्वीसारः' इति विदधे । स कुमारः कलाकलापेन यौवनेन च स्वीचक्रे । तस्य निभृतं तान्या-भरणानि समर्पितानि । तानि पश्यत एव तस्य अग्रतः कानि प्रा-ग्मैतानीत्यूहापोहवतो मूर्छाऽजनि, जातिं च सस्मार । ततः दौत्रैन

तोयेन वायुना चाभ्यामिनो [illegible] -'अहो ! [illegible] तानि सुखान्यनुभूय पुनर्गर्हितानि [illegible] जीवोऽभि[illegible], इति [illegible] न ममारामे यत [illegible] माधिव्याधिर्ग्रस्तो जनः, [illegible] प्रव्रज्या गृहीत्वाऽस्मात [illegible] इति [illegible] भणित 'कुमार ! तव [illegible] ।' तेनोक्तम्-' जीर्णविकारेणैष [illegible] निर्वेदित एवं व्रजत्सु दिनेषु कुवलयचन्द्रेणोक्तम् [illegible] राज्य [illegible] अहं प्रव्रज्यां गृह्णामि । [illegible] प्रतिपालय, अहं पुनर्दीक्षा [illegible] बालस्त्व राज्यसुखमनुभ[illegible] इति कुमारे [illegible] कस्यापि गुरो[illegible] अस्य [illegible] नितारोपपरिजन कुवलयमाला[illegible] धन. मुख्या [illegible]

'दुष्प्राप प्राप्य मानुष्य, [illegible] ।
विचारचतुरैश्चिन्त्या, [illegible] ॥ [illegible] ॥
मानुषत्वमतिश्रेष्ठ, कुले जन्म [illegible] ।
धर्म. कृपामयो जैनश्च[illegible] ॥ [illegible] ॥
धन्यास्ते पुण्यभाजस्ते, निर्जीर्णकर्मवाणव ।
ये सङ्गमपरित्यागनिगमाध्वगता ययुः ॥ २ ॥
त एव कृतिनो[illegible], भुवनश्रीविशेषकाः ।

धन्यानि तानि क्षेत्राणि, यत्र जैनमुनीश्वराः ।
भ्रमन्ति विभ्रमत्यक्ता, मुक्ताहाराः शुभाशयाः ॥ ५ ॥
पुण्यातिथिस्तिथिः सा का, स वारोऽपि ···कः स च ।
तन्मुहूर्त्तं च किं भावि ?, मभामोदममोदकृत् ॥ ६ ॥
यस्मिन् पवित्रचारित्रचित्रभानुप्रभोदयात् ।
मन्मनःसरसीजन्म, सेरतामुपयास्यति ॥ ७ ॥ युग्मम् ॥
प्रधानधान्यलो येन, दीक्षाशिक्षाशिलोपरि ।
क्षालयिष्ये मनोवासः, कुवासमलिनं कदा ॥ ८ ॥

इति चिन्तयतस्तस्य भूपतेः प्राभातिकमङ्गलपाठकः पपाठ—
'हतसंतमसानीकः, पातितनक्षत्रसुभटसङ्घातः ।
प्रसृतप्रतापनिकरः, शूरः पृथिवीपतिरुदेति ॥ १ ॥'

एतदाकर्ण्य राज्ञा चिन्तितम्—'अहो ! सुन्दरोपश्रुतिः सुतराज्याय ।
नमस्ते लोकनिर्मुक्त !, नमस्ते द्वेषवर्जित ! ।
नमस्ते जितमोहेन्द्र !, नमस्ते ज्ञानभास्कर ! ॥ १ ॥'

इतिवदन् भूपतिः शयनीयादुत्तस्थौ । ततो 'नमो जिनेन्द्रेभ्यः' इतिवदन्ती संभ्रमपरा निद्रातटिनीपुलिनकल्पात्तल्पादुत्थाय कुवलयमाला पतिं प्रति प्रोवाच—'एतावतीं वेलां यावद्गोस्वामिना किं चिन्तितम् ? ।' राज्ञा अभिहितम्—'पृथ्वीसारं कुमारं राज्ये निवेश्य प्रव्रज्याग्रहणेनात्मानं साधयिष्ये' इति । तया प्रोक्तम्—'यदा विजयापुर्यो आवां निःसृतौ तदा मिथेत्र प्रवचनदेवता विज्ञप्ता यदि भगवति ! प्रीवन्तं तातं परिपश्यामि राज्याभिषेकं च मानोमि ततः पश्चात्तनुजं राज्ये निवेश्य व्रतं गृह्णामि ततो देवि ! यदुन्तोऽसमं विधेहि, इत्युदिते केनचिद्वरेणालपत्रमुपढौकितम् । ततः स्वामिना

धन्यानि तानि क्षेत्राणि, यत्र जैनमुनीश्वराः ।
भवन्ति विभ्रमत्यक्ता, सुधाहाराः शुभाशयाः ॥ ५ ॥
पुण्यातिशयनिधिः स कः, ॥ वारोऽपि ---कः स च ।
सद्गुरुं च किं भावि ?, ममामोघप्रमोदकृत् ॥ ६ ॥
यस्मिन् पवित्रचारित्रचित्रभानुप्रभोदयात् ।
मन्मनःसरसीजन्म, सौरतामुपयास्यति ॥ ७ ॥ युग्मम् ॥
प्रधानधान्यतो येन, दीक्षाशिक्षाशिलोपरि ।
क्षालयिष्ये मनोवासः, कुवासमलिनं सदा ॥ ८ ॥

इति चिन्तयतस्तस्य भूपतेः प्राभातिकमङ्गलपाठकः पपाठ—
'ध्वस्तसंततमसानीकः, पातितनक्षत्रसुभटसङ्घातः ।
भवनमतापनिकरः, सूरः पृथिवीपतिरुदेति ॥ १ ॥'

एतदाकर्ण्य राज्ञा चिन्तितम्—'अहो ! सुन्दरोपश्रुतिः सुतराज्याय ।
नमस्ते लोकनिर्मुक्त !, नमस्ते द्वेषवर्जित ! ।
नमस्ते जितमोहेन्द्र !, नमस्ते ज्ञानभास्कर ! ॥ १ ॥'

इतिवदन् भूपतिः शयनीयादुत्तस्थौ । ततो 'नमो जिनेन्द्रेभ्यः' इतिवदन्ती संभ्रमपरा त्रिदशतटिनीपुलिनकल्पात्तल्पादुत्थाय कुवलयमाला पतिं प्रति प्रोवाच—'एतावतीं वेलां यावत्स्वामिना किं चिन्तितम् ? ।' राज्ञा जल्पितम्—'पृथ्वीसारं कुमारं राज्ये निवेश्य प्रव्रज्याग्रहणेनात्मानं साधयिष्ये' इति । तया प्रोक्तम्—'यदा विजयापुर्यां आवां निःशल्यौ तदा प्रियेण प्रवचनदेवता विज्ञप्ता यदि भगवति ! जीवन्तं तातं परिपश्यामि राज्याभिषेकं च प्राप्नोमि ततः पश्चात्तनुजं राज्ये निवेश्य व्रतं गृह्णामि ततो देवि ! शकुनोत्तमं विधेहि, इत्युदिते केनचिन्नरेणातपत्रमुपढौकितम् । ततः स्वामिना

जल्पितम्–दयिते ! प्रकृष्टमेतच्छकुनं सर्वोऽपि संपत्तिः सन्ततिश्चास्माकं भाविनी' इति तत्सत्यं जातम् । साम्प्रतं प्रव्रज्यापालनस्यानुध्यानं ततो युक्तमेव । ततस्तयाऽभ्यधायि–"धर्मस्य त्वरिता गतिः" अतो देव ! कथं विलम्बः ? त्वरितमेवात्महितं वितन्यते ।' राज्ञोक्तम्–'देवि ! यद्येवं ततः कुत्रचिद्गुरवो विलोक्या येन यथा चिन्तितं प्रमाणपदवीमध्यारोहति ।' ततः प्राभातिकं कृत्यं विधाय भूनायकस्तत्रैव दिने पृथ्वीसारं कुमारं राज्येऽभिषिच्य द्वितीयदिवसे शिरोगृहासनस्थो नभोमध्यमध्यासीने नभोमणौ साधुयुगलं भिक्षार्थं भ्रमन्तं रथ्यामुखे वीक्ष्य प्रासादादुत्तीर्य सुखासनाधिरूढः कियज्जनावृतो गत्वा प्रणिपत्य प्रोवाच–'युवयोर्निरामयः कायः ? ।' साधुभ्यामुक्तम्–'कुशलमावयोर्गुरूणां चरणस्मरणप्रवीणान्तःकरणयोः ।' राज्ञोक्तम्–'गुरूणां किमभिधानम् ? ।' ताभ्यामुक्तम्–'इक्ष्वाकुवंश्यः प्राप्तगुरुविनयसकलशास्त्रार्थः कन्दर्पदर्पसर्पसर्पारिर्दर्पफलिकाख्यो गुरुः ।' राज्ञोक्तम्–'भगवन् ! किमु स अस्मत्सम्बन्धी रत्नमुकुटस्य राजर्षेः पुत्रो दर्पफलिकः ? किं वाऽपरः ?' इति । साधुभ्यामुक्तम्–'स एव ।' राज्ञा भणितम्–'कस्मिन् स्थाने तिष्ठन्ति ? ।' ताभ्यामुक्तम्–'राजन् ! संसारमरुतरवस्ते गुरवः प्रधाने मनोरमोद्याने समवसृताः सन्ति' इत्युदित्वा मुनियुगलं विचर्य स्वस्थानमाजगाम । नृपतिरपि प्रासादमासाद्य कुवलयमालाया महेन्द्रस्य च पुरो वृत्तान्तं सर्वमपि निवेदयामास । अथ स चैवासञ्जाता दर्पफलिकः संपन्नाचार्यपदः समवसृतः । ततः कुवलयचन्द्रः कुवलयमालया महेन्द्रेण च समं मनोरमोद्याने समागत्य भगवन्तं दर्पफलिकं प्रणिपत्य पप्रच्छ–'तदा भगवन् ! भवन्तश्चिन्तामणिपल्लीतो निःसृत्य कस्य गुरोरन्तिके प्रव्र-

जिता ! ।' ततो भगवानुवाच—'महाराज ! तदा ततो निर्गत्य मया श्रीभृगुकच्छे गतेन मुनिरेको ददृशे । तेन मुनिना प्रोक्तम्—'भो दर्पफलिक ! राजपुत्र ! मामभिजानासि ? ।' मयोक्तम्—'भवन्तं सम्यग् नोपलक्षये ।' तेनोक्तम्—'येन तव चिन्तामणिपल्लीराज्यं दत्तम् ? ।' मयोक्तम्—'भगवन् ! किं भवान् सः ? ।' तेनोक्तम्—'त्वमेव ।' मयोक्तम्—'यथा तदा त्वया राज्यं दत्तं तथा सम्प्रति श्रमणराज्यदानेन प्रसादं तनु ।' तेनोक्तम्—'यद्येवं ततः कथं विलम्बः ? ।' तदा तेन मुनिना मह्यं दत्तम् । तेन सह विहारं कुर्वन्योऽयोध्यायामागतवान् । तत्र च तव पिता दृढव(ध)र्मा तदन्तिके निष्क्रान्तः । स च मम गुरुस्तव जनकश्चोत्पन्नकेवलज्ञानौ सम्मेतशैलोपरि द्वावपि सिद्धिपदमीयतुः । अहं पुनर्भवत्प्रतिबोधाय समागमम् ।' तत एवं पिशुनसङ्गतिमिव लीलावतीलोचनप्रान्तमिव महाबलान्दोलितकदलीदलमिव शरत्सामयघनाघनपटलमिव सुरेश्वरशरासनमिव चपलस्वभावं पदार्थजातं परिज्ञाय तत्पदान्ते कुवलयचन्द्रः कुवलयमालया महेन्द्रेण च समं व्रतं जग्राह । कुवलयमालाप्यागमानुसारेण तपस्तप्त्वा सौधर्मे नाके सागरोपमद्वयस्थित्यायुस्त्रिदशः समभवत् । कुवलयचन्द्रोऽपि समाधिना विपद्य तत्रैव विमाने तत्प्रमाणायुः समुदपद्यत । सिंहोऽप्यनशनकर्मणा तत्रैव देवो जातोऽस्ति । स च भगवानवधिज्ञानी सागरदत्तमुनिर्मृत्वा तस्मिन्नेव स्थाने सुरः समजायत ।

अथ पृथ्वीसारः कियत्कालान्तरं राज्यसुखमनुभूय विरचितमनोरथादित्यनामतनुजराज्याभिषेकः संसारमहाराक्षसभयभ्रान्तस्वान्तः परिज्ञाय भोगान् भोगिभोगोपमान् गुरूणां चरणमूले प्रव्रज्य कृत-

श्रामण्यः प्रदत्तमिथ्यादुष्कृतः पद्मत्वमवाप्य तत्रैव विमाने सुधाश-नोऽजनिष्ट । एवं ते पद्मापि तत्रैव वरविमाने कृतसुकृताः समुत्पन्नाः । परस्परं ते विज्ञातपूर्वनिर्मिनसङ्केता जल्पितुं प्रवृत्ताः-दुस्तरं संसारसागरमवगम्य यथा पूर्वं तथाऽधुनाऽपि सकलसुरासुरनरसिद्धिसुखदायिनि भगवत्प्रणीते सम्यक्त्वे यत्न एव कार्यः । इतोऽपि च्युतैरास्माभिः पूर्ववत्प्रतिबोधपरैः परस्परमेव भाव्यम्, तथेति प्रतिपन्ने तैस्तेषां कालो व्यतिक्रामति ।

अथो जम्बूद्वीपे दक्षिणभरतेऽस्यामेवावसर्पिण्यां युगादिजिनादितीर्थनाथेषु मोक्षं गतेषु सत्सु तत्र समुत्पन्ने चरमजिने श्रीमहावीरे पूर्वं कुवलयचन्द्रदेवः समायुः परिपाल्य स्वर्गतश्च्युत्वा काकन्दीपुर्यां प्रणतजनकुमुदामन्दप्रमोदकौमुदीशस्य शत्रुजनकुञ्जरकण्ठीरवस्य सत्पथजाह्निकस्य काञ्चनरथस्य पृथ्वीपतेरिन्दीवरलोचनाभिधानप्रणयिनीकुक्षिभवो मणिरथकुमारस्तनयः समभवत् । स च क्रमेण प्राप्तयौवनो गुरुजनैः प्रतिषिद्धोऽपि वयस्यैर्निवारितोऽपि सद्भिर्निन्द्यमानोऽपि कर्मोदयेन नक्तंदिवा पापर्द्धिं कुर्वन्न विरमति । अन्यदा च तस्यारण्ये प्रविष्टस्य श्रीवर्धमानजिनः केवलज्ञानशाली जगत्त्रयपतिः पवित्रितत्रिभुवनतलः काकन्द्यां समवसृतः । ततश्चतुर्विधदेवनिकायैः समवसरणं चक्रे । तत्र च श्रीमहावीरः स्वयं गौतमादीनां गणभृतां सौधर्माधिपतेरपरस्य च सुरासुरनिकरस्य सपरिजनस्य काञ्चनरथस्य नरेशितुः पुरः सम्यक्त्वमूलं धर्मं द्विविधं निवेदितुमारेभे ।

शङ्कादिदोषरहितं, स्थैर्यादिगुणभूषितम् ।
पञ्चभिर्लक्षणैर्लक्ष्यं, सम्यक्त्वं शिवशर्मणे ॥ १ ॥
आर्जवं मार्दवं क्षान्तिः, सत्यं शौचं तपो यमः ।

क्षान्त्यादिदशधा मुनिधर्मो दशधोदितः ॥ २ ॥
अहिंसादीनि पञ्चाणुव्रतानि च गुणत्रयम् ।
शिक्षाव्रतानि चत्वारि, गृहिधर्मः सुकर्मकृत् ॥ ३ ॥

इत्यादिकं श्रुत्वा तत्रानुपस्थितमनुजजन्तुवधध्यानपानकारा-
दिना कृताञ्जलिना रत्नरथेन नृपेण पृष्टम्-'नाथ ! मणिरथकु-
मारो मम किमकरोत् ?' इति । भगवतादिष्टम्-'अयं भवभ्रमण-
भीरुः' इति । नृपेण विज्ञप्तम्-'भगवन् ! यदयमनिमित्तमनुपल-
क्षमनोऽपि निषिध्यमानोऽप्याखेटकगमनतो न निवर्तते !, कदा
पुनरस्य विरागोऽपि ?' भगवतोक्तम्-'भद्र ! त्वत्पुत्रः प्रबुद्धः
समायातोऽत्रैव मन्दिरे' इति । नृपेणोक्तम्-'नाथ ! केन
वृत्तान्तेन तस्य वैराग्यमजायत ?' । जगन्नाथेन समादिष्टम्-'इतोऽस्ति
योजनप्रमाणे भूमिभागे कौशाम्बं नाम वनम् । तत्र च पशवः
प्रचुरतरास्सन्तीति मत्वा कुमारः पापर्द्धिनि-
मित्तमागतः । तत्र च तेन भ्रमता एकस्मिन् प्रदेशे सारङ्गयूथमा-
लोक्य कोदण्डमारोप्य धावता सर्वोऽपि तद्यूथमपि मृगकुलं
पलायितं भयात् । परं एका गर्भिणी मृगी कुमारं चिरमभिवीक्ष्य
दीर्घं निःश्वस्य निष्पन्दलोचना संजातहृदयविश्रम्भा निःशङ्का
स्थिता । तां च तथाऽवस्थितां दृष्ट्वा कुमारेण चिन्तितम्-'अहो !
महदाश्चर्यम्, एतस्मिन् हरिणयूथे भग्नेऽपि परमियं मृगी मदभि-
मुखं पश्यन्ती तथैव तिष्ठति' इति चिन्तयतस्तस्याग्रतः सा मृगु-
र्षपुषी । ततः साऽनेकधापरजीवान्तकरमर्पचन्द्रमालोक्यापि खेदनिर्भ-
रहृदयेव स्थिता । ततः कुमारेण शरासनं शरश्चाभाजि । 'योऽपराधर-
हितान् जन्तून् निहन्ति स महापापी' इत्येवं चिन्तयता प्रादुर्भूतजन्तु-

[illegible] नन्दिरनो नि सुत्य सुन्दरी [illegible] [illegible] दृश्यमाना श्मशानमुपाजगाम । [illegible] [illegible] कृतोर्द्ध्वकेशा [illegible] [illegible] [illegible] तत्तदग्रे मुक्त्वा, [illegible] [illegible] [illegible] दत्त्व गृहाण पाश्चात्य [illegible] [illegible] इति [illegible] । एवं सा दिने दिने कृताहारा [illegible] [illegible] [illegible] सिता । तदा नरपिता [illegible] [illegible] [illegible] । मम सुता [illegible] वर्तते । [illegible] [illegible] तस्य यथाप्रार्थितमहं ददामि' इति [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] कुमारेण श्रुतं [illegible] [illegible] [illegible] प्रेमपिशाचेन न पुनरन्येन । [illegible] [illegible] इति चिन्तयता तेन विज्ञप्तो राजा -'[illegible] [illegible] वणिजः सुतां संबोधयामि ।' [illegible] [illegible] -'वत्स ! यदि सज्जां कर्तुं शक्नोषि ततो [illegible] [illegible] उपकारः ।' ततो राजपुत्रः [illegible] [illegible] [illegible] समीपे [illegible] । न च सा तेन [illegible] न च [illegible] । [illegible] हास्यं करोति [illegible] करोति । [illegible] [illegible]-'क एष वृत्तान्तः ?' तेनोक्तम्-'एषा मम [illegible] [illegible] [illegible] जाता ।' ततो [illegible] [illegible] [illegible] ।' मया चिन्तितम्-'[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] श्मशाने मुक्ता ।' [illegible] [illegible] [illegible] ।' [illegible] [illegible] ।'' तेन भणितम्-'त्वं [illegible] [illegible]

जाता । परस्परं स्तोकेऽपि विरहे तन्मिथुनं सोत्सुकचित्तं भवति । अन्यदा च भवितव्यतयाऽद्भुतरशरीरे प्रियङ्करे सा सुन्दरी महुतरशोकशङ्कुव्यथिता न भुनक्ति न स्नाति न जल्पति न गृहकृत्यं करोति, केवलं संभावितदयितपञ्चताधिकाम्यन्तरतापलोचनप्रवर्तमानबाष्पजललवा विषीदन्ती स्थिता । ततस्तथाविधकर्मसंयोगेन क्षीणे प्राणिते प्रियङ्करः परलोकमियाय । ततस्तं मृतं विलोक्य परिजनोऽतीवविषण्णमनाः पिता प्रलपितुमारेभे—

'हा वत्स ! हा गुणावास !, हा सौभाग्यनिधे ! भवान् ।
प्रियङ्कर ! गतः कुत्र देहि प्रतिवचो मम ॥ १ ॥

स्वजनैस्तच्छवं संस्कारार्थं गृहान्निष्कासितुमारेभे, परं सा सुन्दरी स्नेहमोहितमानसा तत्संस्कारं कर्तुं न ददाति । ततः सा पित्रा मात्रा स्वजनेन च वयस्याभिर्विविधाभिः शिक्षाभिः शिक्षिताऽपि तत्कुणपं न मुञ्चति । केवलं विलपन्ती अराजकमिति वदन्ती सुन्दरी तन्मृतकलेवरमालिङ्ग्य स्थिता ।

पतिं पश्यति निर्जीवमपि जीवन्तमेव सा ।
स्नेहे नैव विचारः स्यान्मोहान्धितदृशां यतः ॥ १ ॥

ततो विषण्णमनसा स्वजनेन मान्त्रिकास्तान्त्रिकाश्च समाकारिताः । तैरपि विशेषः कोऽपि न समजनि । स्वजनेन 'इयमयोग्या' इति विचिन्त्य मुक्तास्तथैव तद्दिनं स्थिता । द्वितीयदिवसे तद्देहं श्वयथुना व्याप्तं ततो विगन्धः प्रससार । तथाऽपि सा प्रेमपरवशा मृतकमालिङ्गन्ती परिजनेन निन्द्यमानाऽपि सखीभिर्वार्यमाणाऽप्येवं चिन्तयामास —'अयं स्वजन इति जल्पति—'यदयं मृत इयं च ग्रहिला' ततस्तत्र गन्तव्यं यत्र न कोऽपि स्वजनः' इति ध्यात्वा तच्छवं शिरसि समा-

रौप्य मन्दिरतो नि:सृत्य सुन्दरी विस्मयकरुणाबीभत्सहास्यरसवशेन जनेन दृश्यमाना श्मशानमुपाजगाम । तत्र प्रावृतजरचीवरगात्रा रेणु-धूसरितशरीरा कृतोर्द्ध्वकेशा महाभैरवव्रतमिवाचरन्ती भिक्षामानीय यत्किञ्चित्सुन्दरं तत्तदग्रे मुक्त्वा, इति वदति–'प्रियतम! यत्किञ्चि-द्रम्यतरं तत्त्व गृहाण पाश्चात्यं यत्किञ्चिद्विरूपतरं तन्मम देहि' इति प्रोच्य भुङ्क्ते । एवं सा दिने दिने कृताहारा कापालिकबालिकेव राक्ष-सीव पिशाचीव स्थिता । तदा तत्पित्रा प्रियमित्रेण पुरस्वामी विज्ञप्त:–यद्देव! मम सुता ग्रहगृहीतेव वर्तते । तत्तां यदि कोऽपि सफलीकरोति तस्य यथाप्रार्थितमहं ददामि' इति दाप्यतां मध्ये पुरं पटहः । एतद्वचनेन विज्ञप्यमानं कुमारेण श्रुतं चिन्तितं च–'अहो! मूढा वराकी ग्रस्ता प्रेमपिशाचेन न पुनरन्येन । तदहं बुद्ध्या एतां प्रतिबोधयामि' इति चिन्तयता तेन विज्ञप्तो राजा–'तात! त्वं यदि समादिशसि तदेतां वणिजः सुतां सम्बोधयामि ।' एवं विज्ञप्ते नृपेण भणितम्–'वत्स! यदि स्वस्थां कर्तुं शक्नोषि ततो युक्तमेत-त्क्रियतामस्य वणिज उपकार: ।' ततो राजपुत्र: कमपि नार्याः शवं समानीय तस्याः समीपे मुमुचे । न च सा तेन जल्पिता न च तथा सः । यत्किञ्चित्सा शवस्य करोति तदयमपि करोति । अन्यदा तया भणितम्–'क एष वृत्तान्त:?।' तेनोक्तम्–'एषा मम प्रियतमा सुरूपा सुभगा किञ्चिदस्वस्थशरीरा जाता ।' ततो लोको वदति–'यदियं मृता संस्कारार्हा ।' मया चिन्तितम्–'यदयं लोकोऽलीक-भाषी ततो मया ततः समानीयास्मिन् श्मशाने मुक्ता ।' तयोक्तम्–'सुन्दरं कृतम्, आवयोः समानस्वभावयोर्मैत्री समभवत ।' यतः "समानशीलव्यसनेषु सख्यम् ।" तेन भणितम्–'त्वं मम स्वसा,

एष मम भ्रातृकः। किमभिधानममुष्य?।' तया जल्पितम्–'मम पतिः प्रियङ्कराभिधः।' तयोक्तम्–'तव प्रियायाः किं नाम?।' तेन निवेदितम्–'मम प्रिया मायादेवीतिनाम।' एवं परस्परसमुत्पन्नसंबन्धौ तौ वर्तेते। यदा साऽऽवश्यककृत्यकृते प्रयाति तदा तदभिमुखं वदति–'यदयं मद्दयितो द्रष्टव्यः।' यदा स कुत्रापि याति तदा तस्यास्तं शवं समर्प्य याति। अन्यदा तेनोक्तम्–'भगिनि! तव पत्या मम प्रिया किञ्चिद्भणिता तन्मया सम्यग् नावगतम्।' तयोक्तम्–'हे जीवेश! त्वत्कृते मया सर्वमपि कुलगृहपितृमातृप्रभृतिकं तृणवत्परित्यक्तं त्वं पुनरीदृशः, यदन्यामङ्गनामभिलषसि' इत्युक्त्वा किञ्चित्कोपपरा संजाता। पुनरन्यदिवसे सा शवं तस्य समर्प्य नित्यकृते गता। तत्पुनस्तेन शवद्वयमपि कूपे निक्षिप्तम्। ततस्तदनुमार्गमनुसरन्नयं तया भाषितः–'कस्य त्वया तन्मानुषद्वयमर्पितम्।' तेनापि गदितम्–'मायादेवी प्रियङ्करस्य रक्षानिमित्तमर्पिता, प्रियङ्करो मायादेव्याश्च। तदावामपि तत्रैव व्रजावः' इत्युदित्वा तत्र तौ समागतौ प्रियङ्करं मायादेवीं च न ददृशतुः। ततः सा दुःखमुपगता। सोऽपि च्छद्मना मूर्छितः। ततो लब्धचैतन्येन तेनादिष्टम्–'भगिनि! किं कर्तव्यम्? यत्तव प्रियो मम महेलामादाय कुत्रापि गतः, तत्सुन्दरं तेन नाचरितम्। मदीयमिदमाचरितम्।' ततः सुन्दरी मुग्धस्वभावा चिरं चिन्तयति स यत्किल तेन मम स्वामिनाऽमुष्य प्रिया हृताऽन्यत्र नीता च। तत ईदृशोऽनार्यो निष्कृपो निर्घृणः कृतघ्नश्च, येनेदृशमाचरितम्। ततस्तेन भणितम्–'भद्रे! एवंविधे विधेये किं विधेयम्।' तयोक्तम्–'नास्ति जानामि भवानेव जानाति किमत्र कर्तव्यम्?। तेनोक्तम्–'भद्रे! सत्यं ततः

शृणु । सर्वदैक एव जीवः संसारे परिभ्रमन्नस्ति, कः प्रियः ? का प्रिया च ?, सर्वमपि संसारस्वरूपं सौदामिनीव क्षणदृष्टनष्टम् । सर्वथैवानित्यतादिभावनाः समाश्रय । वियोगान्ताः संयोगाः । पतनान्ताः समुच्छ्रयाः । महारोगा इव भोगाः । एष जीवः संसारे चतुरशीतिलक्षसंख्ययोनिषु नट इव विविधरूपमाप्नवतीति ज्ञात्वा सम्यक्त्वमङ्गीकुरु ।' एवं च भो मणिरथकुमार ! या सुन्दरी प्रबोधिता तेन गृहमुपागता च । तत्पित्रा महोत्सवो रचयाञ्चक्रे । सर्वत्र मध्ये पुरं प्रवृत्तः साधुवादो यदियं सुन्दरी कुमारेण बोधिता । तावद्भो भणिरथकुमार ! यः सुन्दरीजीवः स त्वं तदा कृतसम्यक्त्वरत्नयत्नः पञ्चत्वमवाप्य मानभटः संजातः । ततः पद्मसारनामा । ततः कुवलयचन्द्रः । ततो वैडूर्यनामा देवः । ततस्त्वं मणिरथकुमार इति । यः पुनर्वणिक्तनूजः स संसारं परिभ्रम्यास्मिन् वने मृगी समुदपद्यत । त्वां दृष्ट्वोहापोहवत्या अस्या प्राग्भवस्मरणेन त्वयि स्नेहः समुल्लास ।' एवं च भगवता निवेदिते भणिरथकुमारेण विज्ञप्तम्-'एवं ममानेन दुःखावासेन संसारवासेनालं, भगवन् ! प्रसादं विधाय मयि प्रव्रज्यारत्नं देहि' इतिवदन् कुमारः श्रीभगवता दीक्षितः ।

अत्रान्तरे गौतमेन गणभृता विज्ञप्तम्-'भगवन् ! अस्मिन् संसारे जीवानां मध्ये को जीवो दुःखितः ?' इति । भगवता समादिष्टम्-'सम्यग्दृष्टिर्जीवोऽविरतो नित्यं दुःखित एव ।' गौतमेन भणितम्-'केन हेतुना ?।' भगवता निवेदितम्-'य. सम्यग्दृष्टिर्भवति स नरकतिर्यग्मनुष्यवेदनां जानाति। ततः पुरतः ससारभावं प्रेक्षते । न च विरतिभावं करोति । अनुभवति, वर्धमानसंतापो नरकदुःखमिति । अत एव स दुःखितानामपि दुःखी ।' पुनर्गौतमेन पृष्टम्-

'स्वामिन्! कः सुखी?।' भगवतादिष्टम्–'सम्यग्दृष्टिर्जीवो विरतः स एव सुखितः। यतः—

देवलोकसमं सौख्यं, दुःखं च नरकोपमम्।
रतानामरतानां च, महानरकसंनिभम्॥ १॥'

एवमनेकधा भगवान् विविधजनहृत्सन्देहसन्दोहमर्थं वितत्य समुचसौ। ततस्त्रिदशवृन्दमपि स्वस्थानं जगाम। भगवानपि श्रावस्तीं पुरीं प्रति जगाम। सुरैः समवसरणे कृते त्रैलोक्याधिपतिः सिंहासनमलञ्चकार। गौतमादयो गणभृतो यथास्थानं निविष्टाः। तत्रत्यो नृपती रत्नाङ्गदो भगवन्तं प्रणिपत्य निषसाद। भगवता संसाराशर्मनाशिनी देशना निर्ममे। अत्रान्तरे गौतमस्वामिना सर्वमपि जानताप्यबोधजनबोधार्थं तीर्थनाथः पप्रच्छे–'नाथ! जीवस्वरूपं निवेदय।' ततो भगवता यथाऽवस्थं सर्वमपि जीवस्वरूपं प्ररूपितम्। अथ तत्र बालमृणालकोमलभुजो भुजान्तरराजमानहारसारः कपोलपालिविलसन्मणिकुण्डलः कोऽपि नरस्त्रिदशकुमार इव प्रविश्य जय जयेति वदन् त्रिजगदभिवन्द्य। बभाणेति–'नाथ! यन्मया दृष्टं श्रुतमनुभूतं रजनीमध्ये तदधुना निवेदय, किमिन्द्रजालम्? किं स्वप्नः? सत्यं वा?।' भगवता भणितम्–'देवानुप्रिय! यत्त्वया दृष्टं तदवितथमेव।' एतदाकर्ण्य तत्क्षणमेव त्वरितपदं समवसरणान्निःसृतः। ततो गौतमेन पृष्टम्–'स्वामिन्! किमेतत्? अस्माकमपि महत्कौतुकम्।' ततस्तीर्थकृतादिष्टम्–'इतोऽस्ति नाति दूरेऽरण्याभं नाम नगरम्। तत्र रत्नगजेन्द्रो नाम नृपतिः। तत्तनुजः कामगजेन्द्रः। स चान्यदा प्रियङ्गुमत्या प्रियया सह मत्तवारणे निविष्टः। ततो नगरगतविभवविलासान् प्रेक्षितुं प्रवृत्तः। इतः

कस्मिंश्चिद्वणिग्मन्दिरोपरि कुट्टिमतले कन्यकामेकां कन्दुककेलिं कुर्वतीमद्राक्षीत् । तस्य तदुपरि महानुरागः समुत्पन्नः ।

सुरूपेऽपि कुरूपेऽपि, भवति प्रेम कुत्रचित् ।
रूपं स्नेहस्य नो हेतुर्वृथा रूपं ततोऽङ्गिषु ॥ १ ॥

तेन पार्श्वस्थितायाः कान्ताया भयेनाकारसंवरणमेव चक्रे । तया तु तत्सर्वमपि लक्षितम् । तस्य राजपुत्रस्य तामेव ध्यायतो महत्युद्वेगे जाते तया चिन्तितम्—'किं पुनरस्योद्वेगकारणम्, अथवा ज्ञातं सैव वणिक्पुत्री मत्पत्युश्चेतसि स्थिता ।' ततस्तया तां याचयित्वा प्रियः परिणायितः । ततस्तुष्टेन तेनोक्तम्—'प्रिये ! साधु त्वया तदा मम मनोभाव उपलक्षितः । ततस्त्वं ब्रूहि कान्ते ! कं ते वरं ददामि ! ।' तयोक्तम्—

'यत्किञ्चित्त्वं पश्यसि, शृणोपि यद्वाऽनुभवसि यद्दयित ! ।
तत्सर्वमपि निवेद्यं, मह्यं देयस्त्वयैष वरः ॥ १ ॥'

तेनोक्तम्—'भवत्वेवम् ।' ततोऽन्यदा तत्र चित्रकृता तस्मै कुमाराय चित्रपटः समर्पितः । तत्र च चित्ताह्लादविधायिनीं चित्रितां कनीमेकां विलोक्य विस्मयस्मेरमनाः कुमारः पप्रच्छ—'भोश्चित्रकर ! कुमारीरूपं प्रतिकृत्याः कस्याश्चित्त्वया लिखितम् ? किमुत स्वमत्या ! ।' तेन विज्ञप्तम्—'देव ! उज्जयिन्यां महापुर्यामवन्तीनृपतेः सुतायाः प्रतिच्छन्दः ।' ततः कुमारः सादरं तां निद्रामिव नयनमनोहारिणीं, शक्तिमिव हृदयदारणनिपुणां, शुद्धपक्षेन्दुकलामिव भृशं विमलां, महाराजराज्यस्थितिमिव सुविभक्तवर्णोपशोभितां, जिनश्रुतिमिव सुप्रतिष्ठिताङ्गोपाङ्गसुभगां विलोक्य क्षणं स्तम्भित इव, ध्यानगत इव, दर्पनिर्मित इव, लेप्यमय इव स्थितः । ततः कृतकृत्य इव

कुमारस्तं चित्रपटं देव्यै प्रदर्श्य जजल्पेति—'देवि ! सुन्दरमुत्पद्यते यद्येषा कन्या लभ्यते ।' तया प्रत्युक्तम्—'देव ! निजरूपं चित्रपटे लेखयित्वाऽयमेव व्यावृत्य प्रेष्यतां, यथाऽवन्तीपतिस्तद्दृष्ट्वा स्वयमेव दुहितरं ददाति ।' कुमारेणोक्तम्—'प्रमाणमेतत् ।' ततस्तेन चित्रकृता चित्रपटः कामगजेन्द्ररूपसमन्वितोऽवन्तीभर्तुः पुरो दर्शितः । तेनापि सुतायै दर्शितः । तमालोक्य जातानुरागां तां विज्ञाय राजा जगाद—'युक्तमेतद्यदियं पुरुषद्वेषिणी ततोऽन्यं कुमारं नाभ्यलषत् । साम्प्रतं [illegible] विधिमज्ञामकर्षकशपट्टायमानेऽस्मिन् कुमाररूपे भृशमनुरक्ता । ततोऽस्या अयमेव वरो युक्तः ।' इति ध्यात्वा राज्ञा तस्मै कुमाराय दुहिता दत्ता । ततः पित्रादेशेन कुमारो वल्लभया समं स्कन्धावारेण च चलितः । ततोऽस्तपर्यस्तकिरणदण्डे चण्डरोचिषि निशामध्यमयामार्धे प्रियया समं सुष्वाप । एवं द्वितीये यामे कस्याप्यपूर्वकोमलकरतलस्पर्शेन विबुद्धः सन् कुमारो व्यचिन्तयदिति—'यदीदृशः स्पर्शो नानुभूतपूर्वं इति । सर्वथाऽयं मनुष्यस्पर्शो न भवति' इति चिन्तयता कुमारेण पुरस्त्रिभुवनाश्चर्यकारि रूपहारि कन्याद्वयं निरीक्ष्य भणितम्—'यद्भवत्यौ मानुष्यौ ? किं वा देव्यौ ? ममात्र महत्कौतुकम् ।' ताभ्यामुक्तम्—'आवां विद्याधर्यौ भवतः पार्श्वे येनापि हेतुना समायाते स्वः, परमावयोर्भवता परोपकारिणा प्रार्थना वृथा न कार्या ।' कुमारेणोक्तम्—'निवेद्यतामहं दुस्साध्यमपि भवत्कार्यं साधयिष्ये ।' ताभ्यामुक्तम्—'देव ! शृणु—अस्ति कुबेरदिग्भागे वैताढ्यः पर्वतः । तत्रोत्तरदक्षिणश्रेण्यौ विद्येते । उत्तरश्रेण्यां सुन्दरमानन्दमन्दिरं नाम नगरम् । यत्कीदृशं बहुसौवर्णमन्दिरं बहुपुरुषसेवितं बहुजलाशयपरिगतं बहुकुमुदोपवनम् । तत्र पृथ्वी-

सुन्दरः क्ष्मानेता। तस्य देवी मेखलाभिधा। तत्कुक्षिसंभवा बिन्दुमती कन्या। सा च सुन्दरावयवाऽभङ्गभाग्यसौभाग्यभूमिका चारुचातुर्यकरण्डिका पुरुषद्वेषिणी। सा च वयोविभवकलाकलापपरिकलितेभ्योऽपि विद्याधरकुमारेभ्यः कदाऽपि न स्पृहयति। ततः सा यौवनस्था गुरुजनेन जल्पितेति–'वत्से! स्वयंवरं वरं गृहाण।' तदाकर्ण्य तयायां भणिते–'यदि सख्यौ युवां मत्प्रसादैकदा दक्षिणश्रेण्यां भवतीभ्यां सह परिभ्रमामि' इति। आवाभ्यामभ्युक्तम्–'एवं भवतु' इत्युदित्वा गगनतलमुत्पत्य गिरिवरकाननान्तरे वयमवतीर्णाः। तत्र क्रीडन्तीभिरस्माभिः किन्नरमिथुनमेकं कामगजेन्द्रकुमारस्य गुणग्रामगानं कुर्वाणं समाकर्णितम्। प्रियसख्योक्तम्–'सखि! पवनवेगे! अमतो गत्वेदं पृच्छ, क एष कुत्रत्यो वा कामगजेन्द्रकुमारः? यस्याधुना गीतमुद्गीतम्।' ततस्तया किन्नर्यो निवेदितम्–'विद्याधरबाले! कामगजेन्द्रः स कदापि न दृष्टः श्रुतश्च न। तर्हि यदि तेन कार्यं तदमुं किन्नरं पृच्छ।' तेन भवद्वृत्तान्तः सर्वोऽपि कथितः। तदिदं श्रुत्वा मया बिन्दुमत्याः पुरो गदितम्। तदाकर्णनेन तद्दिनादारभ्य बिन्दुमती तुहिनक्लिष्टा कमलिनीव प्रियवियुक्ता राजहंसिकेव मन्दादरा मुक्तक्रीडा निःश्रीका निर्वचना निःस्पृहा तनोत्याढ्यम्, न शृणोति गीतं न वादयति वीणां केवलं ग्रहगृहीतेव मूकेव जाता। सखीभिर्भाषिताऽपि सा किमपि नोत्तरं ददाति। मया ज्ञातं यदेतस्याः कामगजेन्द्र एव व्याधिनिदानम्। अतोऽमुष्यास्तत्सङ्गम एव महौषधम्। यतोऽग्निदग्धानामग्निरेवौषधं विषक्रान्तानां विषमेव। इति चिन्तयन्त्या मया भणिता मदनवेगा–'वयस्ये! अमुष्याः कामगजेन्द्र एव चिकित्सकः।' तत आवाभ्यां भणितम्–

'प्रियसखि ! विश्वस्ता भव तथा करिष्यावः, यथा तं कुमारमानीय तव व्याधिमपनेष्यावः ।' तयोक्तम्–'तदानयनाय युवां मजथः ।' तयेत्यावां प्रतिपद्य कस्मिन्नपि गिरिकुहरशिलातले कमलकोमल-दलविरचिते स्रस्तरे तां बिन्दुमतीं विषादं कुर्वन्तीं निवेश्य प्रचलिते, परं न जानीवः कुत्र सा पुरी यत्र त्वं भवसि कुत्र भवान् प्राप्यः ? इति । एतदर्थपरिज्ञानाय भगवती प्रज्ञप्ती समाराधिता । ततस्तया प्ररूपितम्–'यथैष कुमार उज्जयिन्यां गच्छन् वनान्तरे रचितशिबिरसन्निवेशः साम्प्रतं तिष्ठति ।' एतन्मत्वावां भवदन्तिके समायाते ।' अतः परं साम्प्रतं देव ! तवायत्तं प्रियसख्या जीवित-मिति मा विलम्बस्व त्वरितमेवोत्तिष्ठ यदि जीवन्ती बिन्दुमती कथं-चिद्दृश्यते ।' कुमारेणोक्तम्–'यद्यप्यवश्यं गन्तव्यं तथाऽपि देव्याः पुरो निवेदयिष्ये ।' ताभ्यामुक्तम्–'त्वमीदृशः स्वामी सर्वनीतिपरायणः कथं स्त्रीणां रहस्यं कथयसि ? किं न श्रुतस्त्वया जनैर्वक्ष्यमाणः श्लोकः—

"नीयमानः सुपर्णेन, नागराजोऽब्रवीदिदम् ।
यः स्त्रीणां गुह्यमाख्याति, तदन्तं तस्य जीवितम् ॥ १ ॥"

ततो न कथ्यं नारीणां रहस्यम् ।' कुमारेणोक्तम्–'किमपि कारणमत्रास्ते, एकदा मया तस्या वरोऽदायि, यत्किंचिच्छ्रुतं दृष्टम-नुभूतं तत्सर्वमपि निवेदयिष्ये ।' ततः कुमारः प्रोवाच–'प्रिये ! सम्प्रति व्रजामि ।' तयोदितम्–'यत्किंचिद्देवाय रोचते देवस्तत्-नोतु ।' ततो देव्या विहिताञ्जलिपुटया विद्याधर्यौ विज्ञप्ते–'अयं पतिर्मया भवत्योर्न्यासीकृत इत्यस्याह इहानीय मोक्तव्यः ।' ततस्ते तं कुमारं विमानमारोप्य गगनतल्पमुत्पतिते । ततस्तस्य मिथा 'माया काऽप्यत्र ? किं स्वप्नो वा ? उत एताभ्यां मम पतिरेष्यतीति किं मा

न ?' इति ध्यायन्ती यावद्विषण्णा तिष्ठति तावत्स्तोकावशेषक्षणदायां विमानं प्राप्तमेव । ततस्तदृष्ट्वा तद्भार्या नलिनीवनविलोकनेनेव मरालिकाऽभिनवजलददर्शनेनेव शिखण्डिनी प्रमुदिता जाता । ततस्तया दृष्टे विद्याधर्यौ कामगजेन्द्रोऽपि । अथ विमानादवतीर्य वीर्यशाली शयनीये निविष्टः । प्रोचतुस्ते—'भद्रे ! स्वपतिर्न्यासीकृतस्त्वयावयोर्यः स चेदानीं समानीय समर्पितोऽस्ति' इत्युदित्वा ते समुत्पत्य गते । ततोऽसौ पादपतनमातत्य पप्रच्छ—'देव ! भवान् क गतः ? कुतो वा प्राप्तः ? किं त्वया दृष्टम् ? किमनुभूतम् ? किमवस्था सा विद्याधरी प्राप्ता ? । एतत्प्रसद्य सद्य कथयस्व ।' कुमारः समाख्यातु प्रवृत्ते । इतो विमानाधिरूढेन मया व्योम्नि वैताढ्यपर्वतकन्दरोदरे मणिप्रदीपप्रज्वलनप्रद्योतितदिक्चक्रं नवीनं भुवनमेकमदर्शि तत्र नलिनीदलस्तरे विद्याधरकुमारी च । ततस्ते मृणालकोमलवल्लया चन्दनकर्पूररेणुधवलां कुरङ्गीदृशमिमां कुमारीं जीवन्तीमभिवीक्ष्य प्रमुदिते ऊचतुः—'प्रियसखि ! प्रमोदं भज, एष तव मनोऽभिरुचितो दयितः प्राप्तः, यत्कृत्यं तदाचर' इति वदन्तीभ्यां सखीभ्यां तदङ्गतो नलिनीदलान्यपनीतानि । इति यावत्ते सम्यक्पश्यतस्तावत्तस्याङ्गोपाङ्गानि शिथिलीभूतानि । ततो दयिते ! ताभ्यां तद्दृष्ट्वा पूत्कृतं 'यदियमावयोः स्वामिनी मरिष्यति ततोऽहमपि ।' 'किमेतत् ?' इति ध्यायन् विलोकितुं प्रवृत्तो यावत्तावत्सा विनिमीलितलोचना निश्चलाङ्गोपाङ्गा मृत्युतामुपागता । मया भणितम्—

> 'भवतो न दैव ! रचितुं, युक्तमिदं गगनगामिनतुजा यत् ।
> मम विरहदुःखज्वानलसंतप्ता मृत्युमुपनीता ॥ १ ॥'

इति जल्पन्नहं मोहमुपागतः क्षणेन विबुद्धस्तयोः प्रलापान् शृणोमि ।

प्रियसखि! कुपिता किं त्वं?, प्रतिवचनं नो ददासि को हेतुः? ।
किं कृतमप्रियमेतत्?, यदयं दयितः समानीतः ॥ १ ॥

मयोक्तम्—'यदस्य काल्योग्यं तत्कार्यम् ।' ततस्ताभ्यामुदयाचल-
शवलम्बिनि किरणमालिनि चन्दनदारूण्यानीय प्रपञ्चितायां
तायां तदङ्गं निक्षिप्तम् । तद्वशो हुताशनः प्रसृतः । 'एतां विना-
स्मयोर्जीवितेन किम्?' इति गदित्वा चिरं विलप्य च तत्रैव
ऽपि प्रविष्टे । एवं त्रितयेऽप्यस्मिन्दीपीभूते क्षणमेकमहमपि मुद्गरेण
इत इव महाशोककुन्तेन प्रभिन्न इव व्यचिन्तयमिति—'पश्य विधि-
लसितम्, यदियं बिन्दुमती मदनुरागेण विपन्ना तद्दुःखेन एते
। ततः किं ममैतेन स्त्रीवधकलङ्ककलुषितेन जीवितेन । ततोऽ-
मेव चितानलं प्रविश्य स्वस्य कलङ्कमुत्तारयामि' यावदिति प्रिये!
न्तयन्नस्मि तावद्विद्याधरमिथुनमध्ये विद्याधर्योक्तम्—'विलोकय
इयं कीदृशो निर्दयः कुमारः, इयं वराकी मृता, अयं पुनरद्यापि
यति ।' विद्याधरेणोक्तम्—'मैवं वादीः, यतः स्त्रियः पत्यौ मृते
तायां प्रविशन्ति पुनः सत्पुरुषेण महिलाविनाशे स्ववधो न
धेयः ।' एतदाकर्ण्य मया चिन्तितम्—'यदनेन युक्तमुक्तम् । तत
तस्यां बिन्दुमत्यनुकारिण्यां वाप्यां नीरलावण्यपरिपूर्णायां विकसि-
नीलेन्दीवरलोचनायां चलद्धवलमृणालवलयकलितायां विकसितश-
शतपत्रवरवक्त्रायां तरलजलतरङ्गरङ्गद्भ्रूकटाक्षच्छटायां विकटकन-
तटनितम्बफलकायामहमवतीर्यैतासां तिसृणां जलाञ्जलिं ददामि' इति
न्तयित्वाऽवतीर्णो दयिते! तां वापीं यावन्मज्जनोन्मज्जनं कृत्वा
र्गतस्तावत्तत्र सर्वमप्यपूर्वं पश्यामि—व्योमतलस्पर्शिनः शाखिनः ।
ह्यमाणा औषध्यः । उच्छ्रिताङ्कुराः । पद्मचापशतमाना

मानुषा । महादेहा पक्षिण । मया चिन्तितम्–'सर्वेषां [illegible]
स्थानम्, तत्र ममङ्गलावपुष पुरुषाः, सर्वथाऽयमन्यो द्वीपः'
यावद्विचिन्तयामि तावद्यत्नेन । सा वापी विमानत्वमभजत् । [illegible]
कमपि पुरुषं पृच्छामि क एष द्वीपः" इति चिन्तयता मया [illegible]
पुरुषं विलोक्य पृष्टम्–'कोऽयं द्वीपः ?।' ततो मां कृमिमिव [illegible]
मिव पिपीलिकापोतमिव विलोक्य ताभ्यां विस्मयस्मेरमनोभ्यां [illegible]
दितम्–'वयस्य ! तदिदमपूर्वविदेहमहाक्षेत्रम् ।' मया चिन्तितम्–
'अहो ! अतिभीतं भजाम, इदमपि द्रष्टव्यमभूत् ।' यावदिति [illegible]
तावत्ताभ्यामहं कृमिरिव कौतुकाकरत्वेन संगृहीतः । [illegible]
[illegible] । ततो मया भगवान् [illegible]
नतः प्रणतः । [illegible] पृष्टम्–
[illegible] ।' ततो भगवता [illegible] 'अस्ति जम्बूद्वीपे भा-
रते [illegible] नाम नगरम् । तत्र [illegible]न्द्रो [illegible]
राजा । [illegible] कुमार [illegible] । [illegible] देव
'श्रीदत्त' इति [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ष पुनरेष चरमदेहः कामगजेन्द्रः ५ समुत्पन्नः । तत्त्वं बुध्यस्व
मा मुह्य, यथाशक्त्या विरतिं गृहाण' इति स्वामिनोक्तम्–'ततः
मेये । राज्ञा पुनः पृष्टम्–'प्रभो ! अयं लघुः कथं वयमुपेतराः ! ।'
भगवता भणितम्–'इदमपूर्वमहाविदेहक्षेत्रं, अत्र ॥ सुषमा कालः
नैष शाश्वतः, महादेहा देहिनः । तत्र पुनर्भरतक्षेत्रं, दुःषमा
समयः, स अशाश्वतः, अतस्तुच्छतनवो जनाः ।' ततोऽपि राज्ञा
पृष्टम्–'कावेतौ देवौ ! ।' जिनेनोचे–'यैः पञ्चभिः सङ्केतः कृतः,
तेषां मध्ये एतौ द्वौ देवौ ।' एवं भगवता निवेदिते यावन्मया
मस्तकमुत्पाटितं तावदहं समिहैव कटके पश्यामि, एतदेव शयनं,
इयं भवती देवी' इति । तया भणितम्–'देवो यदाज्ञापयति तद्-
वितथमेव, परं किमपि विज्ञपयामि–एतद्वृत्तं त्वया कथितं, अत्रोद्-
गतोऽरुणोऽपि मदद्भुतं निवेदितं परमेष कालः स्तोकः ।' कुमारेण
भणितम्–'यतो मनसा देवानां वाचा पार्थिवानां, यो मया भगवान्
श्रीसीमन्धरस्वामी दृष्टः सोऽद्यापि मम हृदयागत एवावतिष्ठते ।
अथवा किमत्र विचारेण ? भगवान् श्रीमहावीर एतस्मिन् प्रदेशे
समवसृतः श्रूयते तमेव गत्वा पृच्छामि सत्यमसत्यं वैतत् । यदि
भगवान् समादेक्ष्यति तत्सत्यमन्यथा माया' इतिवदन् समुत्थाय
कामगजेन्द्रः प्रस्थितः । प्रियया पृष्टम्–'यदिदं सत्यं तदा किं
कर्तव्यम् ! ।' तेनोक्तम्–'सत्ये जाते व्रतं ग्राह्यम् ।' तयोक्तम्–'यदि
देवो दीक्षां ग्रहीष्यते तदाऽहमपि' । 'एवं भवतु' इतिवदन् कुमार
एष प्राप्तो मम समवसरणम् । अमुना प्रणम्य पृष्टोऽहम्–'किमिन्द्र-
जालं ! किमु सत्यम् ! ।' मयोक्तम्–'सत्यमेतत् ।' एतन्निशम्य समु-
त्पन्नवैराग्यः कटकनिवेशं गतः ।' गौतमस्वामिना पृष्टम्–'भगवन् !

इतो गतेन तेन किं कृतम्? सम्प्रति च किं तनोति? कुत्र वा वर्तते?।' भगवताऽऽदिष्टम्—'इतो गत्वा देव्याः पुरः सत्यमिदमिति निवेद्य पितरौ दिग्गजेन्द्राख्यं स्वं सुतं चापृच्छय सम्मानितबन्धुजन एष सम्प्रति समवसरणबाह्यप्राकारगोपुरस्याग्रमागतो वर्तते' इति भगवति वदत्येव सत्वरं समागतः। ततो भगवता कामगजेन्द्रकुमारो वालुकाकवलमिव निस्वादं, क्षुद्रबीजकोशाभक्षणमिवातृप्तिजनकं, क्षारनीरपानमिव तृष्णावर्धकं, बन्धनहेतुः (?) मिथ्यात्वमिव भववर्धकं, उपहासपदं, विद्वज्जननिन्दनीयं, विषयसुखसेवनं मन्यमानो वल्लभया तया परिजनेन च समं प्रव्राजितः। तेनान्यदा भगवान् पृष्टः—'कुत्र ते पञ्च जनाः प्रवर्त्तन्ते?।' भगवतोदितम्—'द्वौ देवौ स्तः, सावप्यस्पायुषौ। शेषाः पुनर्मनुष्यलोके। ततो दर्शितो भगवता मणिरथकुमारमहर्षि। एष मानभटजीवः। तत्र भवे भवान् मोहदत्त इति, तस्य जीवो भवान् कामगजेन्द्रः। एको लोभदेवजीवः, सोऽपि मर्त्यभवेऽवतीर्णोऽस्ति, तस्य वैरिगुप्त इति नाम। सर्वेषामस्मिन् भवे सिद्धि' इत्यादिशन् भगवान् श्रीमहावीरः समुत्थितवान्। अन्यदिने भव्यकुमुदमृगाङ्कस्त्रिभुवनभवनप्रदीपः श्रीवर्धमानः काकन्दीपुर्यां बाह्योद्याने समवसृतः। सदसि जीवाजीवपुण्यपापास्रवसंवरनिर्जराबन्धमोक्षस्वरूपमाचख्यौ। ततो गौतमेन पृष्टम्—'भगवन्! कथं जीवाः कर्म बध्नन्ति?।' भगवतोक्तम्—'... जीवाः शुभाशुभं कर्मार्जयन्ति। अत्र जम्बूफलभक्षणदृष्टान्त —

एकदा कस्माद्ग्रामात् षड् पुरुषाः परशुविहस्तहस्ताः ... ... काननान्तः प्रविष्टाः। तैरेकस्मिन् शाखिनि भक्तं स्थापितम्। तत्र भक्तपादपे समारुह्य केचिद्वानरास्तत्सर्वमपि भक्तं ...

त्त्विा तद्राजनमपि भङ्क्त्वा प्रतिनिवृत्ताः। ते वनच्छेदका अपि मध्याह्ने बुभुक्षाक्षामकुक्षयस्तृषातरलितचेतसस्तत्र तद्भक्तं न पश्यन्ति, भाजनमपि भग्नमालोकयन्ति। ततस्तैरिति परिज्ञातम्–'यल्लवगयूथेन सर्वमपि भक्तमास्वादितम्, तावदस्माकं बुभुक्षितानां का गतिः?' इति ध्यात्वा समुत्थाय फलान्वेषणाय प्रवृत्तास्ते एकं जम्बूपादपं फलितं दृष्ट्वा परस्परं मन्त्रयन्ति कथयत कथं जम्बूफलभक्षणं करिष्यामः?। ततो जम्बूफलानि दृष्ट्वा तत्र तेषां मध्यादेकेनोक्तम्–'सर्वेषामपि पश्यशाखाः परश्वधायुधग्रमा वर्तन्ते, ततो मूलादप्येनं छित्वा फलभक्षणं कुर्मः।' तन्निशम्य द्वितीयेनोक्तम्–'अस्मिन् पादपे मूलादपि च्छेदिते भवतां को गुणो भविष्यति? केवलमस्य शाखा एव च्छिद्यन्ते।' तृतीयेन भणितम्–'न शाखाः केवलं फलिता एव प्रतिशाखा गृह्यन्ते।' चतुर्थेनोक्तम्–'न प्रतिशाखाः केवलं स्तबका एव पात्यन्ते।' पञ्चमेनोक्तम्–'ममैव बुद्धिरिह विधीयताम्, लकुटेनाहत्य पक्वजम्बूफलानि पातयत।' ततः किंचिद्विहस्य षष्ठेनोक्तम्–'भो नराः! भवतां महदज्ञानम्, महान् पापारम्भः, स्तोको लाभः, किमत्र भारब्धम्?, यदि जम्बूफलभक्षणेन वः कार्यं तदैतानि पक्वानि शुकसारिकादिभिः पातितानि स्वभावतः पतितानि जम्बूफलानि स्वैरं भक्षयत, नो चाऽन्यत्र मजत' इति ते सर्वेऽपि तैर्धरापतितैरेव फलैः सौहित्यमुखिता जज्ञिरे। सर्वेषामपि फलोपभोगः सदृश एव, परं पुनस्तत्र बहुविधं पापं येनेत्युक्तम्–'अयं पादपो मूलादपि च्छिद्यते' ॥ मृत्वा कृष्णलेश्ययाऽवश्यं नरकातिथिरेव। द्वितीयेनोक्तम्–'यच्छाखा एव च्छेद्याः' ॥ नीललेश्यया विपद्य नरकं तिर्यक्त्वं वा प्राप्नोति। तृतीयेनोक्तम्–'यत्प्रतिशाखा एव

भाद्याः' स कापोतलेश्यया तिर्यग्योनावुत्पद्यते । चतुर्थेनोक्तम्-'यत्केवलं स्तबका एव संगृह्यन्ते स तेजोलेश्यया नरो भवति।' पञ्चमेनोक्तम्–'यत्पकानि पक्वानि फलानि पात्यन्ते स पद्मलेश्यया देवत्वं लभते।' षष्ठेनोक्तम्–'यत्केवलं भूमिपतितान्येवास्वाद्यन्ते' स शुक्ललेश्यया सिद्धिसुखभाग्। ततो गौतम! पश्य त्वं, यदेकस्मिन् भक्षणकार्ये षण्णामपि लेश्याभेदः पृथग् भिन्नश्च कर्मबन्धः। यश्छिन्द्धि भिन्द्धीत्यादिकं कर्कशं वचो जल्पति, यस्य न दया न सत्यं स कृष्णलेश्यः। यः पञ्चकार्याण्यनार्याणि समाचरति षष्ठं पुनर्धर्मार्थं स नीललेश्यः। यश्चत्वारि कार्याणि पापमयानि तनोति द्वयं धर्मनिमित्तं स कापोतलेश्यः। यस्त्रीणि कार्याणि पापार्थं त्रीणि च धर्महेतवे स तेजोलेश्यः। यः कार्यद्वयं पापार्थं चत्वारि धर्मकारणे स पद्मलेश्यः। य एकं कार्यं पापहेतवे पञ्च धर्मार्थं च स शुक्ललेश्यः। तथा जिनत्वमाप्नोति।' तद्भगवतो भणितं सर्वैरपि सुरासुरनरेश्वरैस्तथेति प्रतिपन्नम्।

अत्रान्तरे राजपुत्र एकः प्रलम्बभुजदण्डः सुवेषो वक्षःस्थलनिलशद्धनमालः समवसरणे भगवन्तं प्रणिपत्य प्रोवाच–'भगवन्! किं तत्सत्यम्? यद्दिव्येन बन्दिना तत्र मम निवेदितं तन्मत्समममङ्गलं वा?।' भगवतोक्तम्–'भद्र! तत्सर्वमपि तथ्यमेव।' तदाकर्ण्य 'भगवदादेशः प्रमाणम्' इति गदित्वा समवसरणतल्लिनिर्जगति गौतमेनाभ्यधायि–'नाथ! कोऽयं पुमान्? किमेतेन पृष्टम्?।' ततो भगवनाऽनेकलोकप्रतिबोधाय समाचचक्षे—

'समस्ति जम्बूद्वीपे भरतक्षेत्रे मध्यमखण्डे ऋषभपुरं नाम नगरम्। तत्र चन्द्रमण्डलकरनिकरनिर्मलकीर्तिप्रसरशाली चन्द्रगुप्तः

क्षितिपतिः। तत्पुरनूनविक्रमो वैरिगुप्तः। तस्मान्यदिने मेदिनीस्वामिनः सभासीनस्य समागत्य प्रणिपत्य च प्रतीहारी व्यजिज्ञपदिति–'देव! द्वारे नगरप्रधाननरा भवच्चरणदर्शनमभिलषन्ति।' तदाकर्ण्य राज्ञोक्तम्–'त्वरितमेव प्रवेश्यन्ताम्।' ततस्तया सह तैर्नरैः प्रविश्य किमप्यपूर्वं च वस्तु प्राभृतीकृत्य राजानं प्रणम्य विज्ञप्तम्–"'दुर्बलानां बलं राजा" इति परिभावयतु देवः। सर्वमपि नगरं येनापि मुषितम्। यत्किंचिच्चारु तदखिलमपि निशि ह्रियते।' राज्ञोक्तम्–'भूयं प्रजत स परिमोषी विलोक्यते श्वः।' ततो राज्ञा पुरारक्षमाकार्य समादिष्टम्–'अहो! मध्ये पुरं महांश्चौरोपद्रवः' इति। तेनापि विज्ञप्तम्–'न दृश्यन्ते ह्रियमाणाः पदार्थाः, न चौरोऽपि लोचनगोचरः। केवलमेतदेव सर्वत्रापि प्रातः परिश्रूयते यत्पुरं मुषितम्। अहं देवादेशेन पुरपरित्राणं करोमि, परं केनाप्युपायेन न मलिम्लुचोपलब्धिः। ततः स्वामी कस्याप्यन्यस्यादेशं ददातु।' इत्थमेवमुक्तवति नरेश्वरेण सकलमप्यास्थानमण्डलमालुलोके। ततो वैरिगुप्तेन विरचिताञ्जलिना विज्ञप्तम्–'यदि देव! सप्तरात्रमध्ये तं स्तेनं देवान्तिकं नानयामि ततोऽहं ज्वालाकुल ज्वलनमाविशामि' इति। ततो राजादेशमासाद्य वैरिगुप्तस्य गुप्ततविधिना प्रकोष्ठनिक्षिप्तरोटफस्य करतलकलितकरालकरवालस्य चत्वरचप्पागुम्फगोपुराऽऽरामसरोवरवापीदेवकुलपानीयशालामठेषु विचरतः षड् दिवसा व्यतिचक्रमुः, न पुनस्तेन स चौरमानुपलब्धः। ततः सप्तमे दिवसे वैरिगुप्तेन चिन्तितम्–'सर्वत्र मयान्वेषितं पुरं परं न चौरः प्राप्तः, तदत्र कोऽप्युपायो विधेयः?, मम च प्रत्यूषे प्रतिज्ञा परिपूर्णा तावदागता ममापूर्णसन्धस्य पचता, तदद्य क्षणदायां श्मशाने महा-

भावाः' स कापोतलेश्यया तिर्यग्योनावुत्पद्यते । चतुर्थेनोक्तम्–'यत्केवलं स्तबका एव संगृह्यन्ते स तेजोलेश्यया नरो भवति ।' पञ्चमेनोक्तम्–'यत्पक्वानि पक्वानि फलानि पात्यन्ते स पद्मलेश्यया देवत्वं लभते ।' षष्ठेनोक्तम्–'यत्केवलं भूमिपतितान्येवास्वाद्यन्ते' स शुक्ललेश्यया सिद्धिसुखभाग् । ततो गौतम ! पश्य त्वं, यदेकस्मिन् भक्षणकार्ये षण्णामपि लेश्याभेदः पृथग् भिन्नश्च कर्मबन्धः । यश्छिन्द्धि भिन्द्धीत्यादिकं कर्कशं वचो जल्पति, यस्य न दया न सत्यं स कृष्णलेश्यः । यः पञ्चकार्याण्यनार्याणि समाचरति एकं पुनः धर्मार्थं स नीललेश्यः । यश्चत्वारि कार्याणि पापमयानि तनोति द्वयं धर्मनिमित्तं स कापोतलेश्यः । यस्त्रीणि कार्याणि पापार्थं त्रीणि च धर्महेतवे स तेजोलेश्यः । यः कार्यद्वयं पापार्थं चत्वारि धर्मकारणे स पद्मलेश्यः । य एकं कार्यं पापहेतवे पञ्च धर्मार्थं च स शुक्ललेश्य । तथा जिनत्वमाप्नोति ।' तद्भगवतो भणितं सर्वैरपि सुरासुरनरेश्वरैराश्रितेति प्रतिपन्नम् ।

अत्रान्तरे राजपुत्र एकः प्रलम्बभुजदण्डः सुवेषो वक्षःस्थलनिबद्धनमालः समवसरणे भगवन्तं प्रणिपत्य प्रोवाच–'भगवन् ! किं तथ्यम् ? यद्दिव्येन वन्दिना तत्र मम निवेदितं तत्सत्यमसत्यं वा ? ।' भगवतोक्तम्–'भद्र ! तत्सर्वमपि सत्यमेव ।' तदाकर्ण्य 'भगवदादेशः प्रमाणम्' इति गदित्वा समवसरणतलमधिशिश्रिये । गौतमेनाभ्यधायि–'नाथ ! कोऽयं पुमान् ? किमेतेन पृष्टम् ? ।' ततो भगवान् लोकलोकमनःसंबोधाय समाचचक्षे–

'अस्ति जम्बूद्वीपे भरतक्षेत्रे मध्यमखण्डे श्रीपुरं नाम नगरम् । तत्र चन्द्रमण्डलकरनिकरनिर्मलकीर्तिस्फूर्तिशाली चन्द्रगुप्तः

क्षितिपतिः। तस्यानुरूपविक्रमो वैरिगुप्तः। तस्यान्यदिने मेदिनी-स्वामिनः समासीनस्य समागत्य प्रणिपत्य च प्रतीहारी व्यजिज्ञप-दिति–'देव! द्वारे नगरप्रधाननरा भवच्चरणदर्शनमभिलषन्ति।' तदाकर्ण्य राज्ञोक्तम्–'त्वरितमेव प्रेष्यन्ताम्।' ततस्तया सह तैर्नरैः प्रविश्य विनयपूर्वं च वस्तु प्राभृतीकृत्य राजानं प्रणम्य विज्ञप्तम्–"'दुर्बलानां बलं राजा" इति परिभावयतु देवः। सर्वमपि नगरं केनापि मुषितम्। यत्किंचित्सारं तदखिलमपि निशि ह्रियते।' राज्ञोक्तम्–'यूयं व्रजत स परिमोषी विलोक्यते स्मः।' ततो राज्ञा पुरारक्षमाकार्य समादिष्टम्–'अहो! मध्ये पुरं महांश्चौरोपद्रवः' इति। तेनापि विज्ञप्तम्–'न दृश्यन्ते ह्रियमाणाः पदार्थाः, न चौरो-ऽपि लोचनगोचरः। केवलमेतदेव सर्वत्रापि प्रातः परिश्रूयते यत्पुरं मुषितम्। अहं देवादेशेन पुरपरित्राणं करोमि, परं केनाप्युपायेन न मलिम्लुचोपलब्धिः। ततः स्वामी कस्याप्यन्यस्यादेशं ददातु।' तस्मिन्नेवमुक्तवति नरेश्वरेण सकलमप्यास्थानमण्डलमालुलोके। ततो वैरिगुप्तेन विरचिताञ्जलिना विज्ञप्तम्–'यदि देव! सप्तरात्रमध्ये तं स्तेनं देवान्तिकं नानयामि ततोऽहं ज्वालाकुलं ज्वलनमाविशामि' इति। ततो राजादेशमासाद्य वैरिगुप्तस्य गुप्तविधिना प्रकोष्ठनि-क्षिप्तखेटकस्य करतलकलितकरालकरवालस्य चत्वररथ्यामुखगोपुरा-रामसरोवरवापीदेवकुलपानीयशालामठेषु विचरतः षड् दिवसा व्यतिचक्रमुः, न पुनस्तेन स चौरपुमानुपलब्धः। ततः सप्तमे दिवसे वैरिगुप्तेन चिन्तितम्–'सर्वत्र मयान्वेषितं पुरं परं न चौरः प्राप्तः, तदत्र कोऽप्युपायो विधेयः!, मम च मत्पूर्वे प्रतिज्ञा परिपूर्णा तावदागता ममापूर्णसन्धस्य पद्यता, तदद्य क्षणदाया श्मशाने महा-

त्वम्–'कामपुरात् ।' तयोक्तम्–'यदि त्वं कामपुरादाग[त]
[स्त] किं जानासि चन्द्रगुप्तनरेश्वरं ? वैरिगुप्तं पुत्रं च ?।' तेनो-
क्तं–'भद्रे ! त्वं कथं जानासि तयोर्द्वयोरप्यभिधे ? ।' तयोक्तम्-
'[illegible] [illegible] ।' तेन भणितम्–'कथय स्फुटं तयोः किं भवसि ?
कथमभिजानासि तौ ? केन पथाऽत्र समागताऽसि ? ।' तया भणितम्-
'भाण्डागारिणी सुरेन्द्रस्य गृहोदुहिता [illegible] तेन पिता मम
वैरिगुप्तस्य परिणेतुं प्रदत्ताऽभवम् । अत्रान्तरे [illegible]
[illegible] [illegible] भगिनी च । जानामि तेन तस्यामि ! केऽपि
[illegible] अत्र [illegible] मदेला अन्या अपि ।' तेन चिन्ति-
तम्–'अहो ! [illegible] [illegible] प्रस्तावऽजनि, ततः [illegible]
[illegible] [illegible] ।' तेनोक्तम्–'भद्रे ! [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] । अहं [illegible] वैरिगुप्तः, [illegible]
[illegible] ।' [illegible]–'यदि भवान् वैरिगुप्तस्तदेनाम
[illegible] ।' [illegible]–'कुमार ! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] !
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।' [illegible]
[illegible] [illegible] ! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।'
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।' [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।' [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।'

ततस्तया प्रोचे—'भद्र! एतास्तेन विना प्रमुदिताः पठन्ति गायन्ति च। पुनरन्या रुदन्ति च। कुमारेणोक्तम्—'भद्रे! मम तस्य च द्वयोर्मध्ये एतासां हृदयङ्गमः को भावी?' इति। स्मित्वा तया प्रोचे यतः—

> 'त्यजन्ति शूरमप्येताः, सस्नेहमपि योषितः।
> कातरं विगतस्नेहं, चापि गृह्णन्ति काञ्चन ॥ १ ॥
> वातोद्धूतध्वजपट इव विद्युदिवास्थिरम्।
> मनो मनस्विनीनां हि, कः परिच्छेत्तुमर्हति ॥ २ ॥

तथाऽप्येतावन्मात्रं जानामि यद्येता भवन्तं विलोकयिष्यन्ति ततोऽवश्यमेवैतासां त्वयि स्नेहो भावीति। एताः सर्वा अपि भवत्पुरसंबन्धिन्य एव भवन्तं दृष्ट्वा प्रत्यभिज्ञास्यन्ति। ततो दर्शनमेतासां देयमेव।' कुमारेणोक्तम्—'तावदस्य विद्यासिद्धस्य सिद्धकृपाणं खेटकं च समानय, पश्चादपि तासां दर्शनं दास्यामि।' तयोचे—'अत्रैव कुमार! स्थातव्यं त्वया यावदसि सिद्धखेटकं सिद्धखड्गं च समानयामि' इत्युदित्वा सा गता। ततः कुमारश्चिन्तितवान्—'कदाचिदियं मम मृत्युहेतवे कमप्युपायमन्यं चिन्तयति ततो न युक्तं स्थातुमत्रैव' इति कुमारः सविचार्य गृहीततत्खेटकः स्वीकृततत्खड्गरत्नः पश्चाद्व्यावृत्य स्थितः। ततः सा स्वीकृततत्खड्गखेटका तत्र प्रदेशे कुमारमपश्यन्ती विषण्णमानसा कुमारेण भणिता—'भद्रे! त्वरितं समागच्छ, अत्राहमवतिष्ठामि।' इति समाकर्ण्य तया प्रोक्तम्—'अतः स्थानात्कथमन्यत्र भवान् सम्प्राप्तः?।' तेनोक्तम्—'यतो धीमता 'स्त्रीणां कदापि न विश्वसनीयम्' इति शास्त्रोक्तिः। ततः पश्चाद्व्यावृत्य स्थितः'। 'कुमार! राज्यपदवीयोग्यस्त्वमसि, यो महेलानां न विश्वसिति' इत्युदित्वा सा तत्पुरो भूमौ कौक्षेयकं खेटकं च मुमो-

च। राजतनयः सौवं निर्गिंशं खेटकं च तत्करेऽर्पयामास। कुमारेण प्रदक्षिणीकृत्य तद्द्वयमद्भुतरूपं स्वीचक्रे। तयोक्तम्–'कुमारस्य विजयाय भवत्विदं शस्त्ररत्नम्।' कुमारेणोक्तम्–'भद्रे! कथय कुत्र सम्प्रति स दुष्टविद्यासिद्धः?।' तयोक्तम्–'कुमार! केन निर्गमेनात्र प्रविष्टो भवान्?।' तेन प्रोक्तम्–'वटपादपकोटरच्छिद्रेण।' तयोक्तम्–'नाहं द्वारं जानामि, एतत्पुनर्जाने येन द्वारेण त्वमागतः, सोऽपि तेनैव समागमिष्यति ततस्त्वया सज्जीभूयामुना दिव्यखड्गेन शिरश्छेदनीयं तस्य। अन्यथा स पुनस्तव दुःसाध्यः' इत्यवगम्य कुमारः कृपाणपाणिश्छिद्रद्वारि स्थितः।

अत्रान्तरे स विद्याधराधमः प्रमात्तकालमाकलय्य धवलगृहोपरि शयनीयप्रसुप्तामेकाकिनीं तस्यैव राजसूनोः पत्नीमपहृत्यागतः। तत्रैव विले तं प्रविशन्तं निरीक्ष्य राजपुत्र्या पूत्कृते—

'हा वैरिगुप्त! हा वीर!, त्वत्प्रियाऽसि हृताऽमुना।
चम्पावस्त्वभिधानेन तस्मात्रायस्व मामिह॥ १॥'

एवं तत्प्रलपितमाकर्ण्य विद्यासिद्धेनोक्तम्–'तेन तव किं कार्यम्? यदि तं दयितं प्राप्नोमि तदा तमेवाश्नामि' इति श्रुत्वा कुमारेण चिन्तितम्–'अहो! दुराचारः समागत एव परं मम प्राणप्रियां गृहीत्वा, तदेतत्सुन्दरं जातमिति मत्सलोप्त्रोऽयं चौरः' इति चिन्तयता कुमारेण बिलद्वारे विद्यासिद्धस्योत्तमाङ्गं प्रविशद्दृष्टम्। ततः कुमारेण चिन्तितम्–'एतस्य शिरश्छिनद्मि, अथवा नहि नहि किं सत्पुरुषाश्छलान्वेषिणः, सर्वथा न युक्तमेतत्तावदस्य शक्तिमालो-[illegible]' इति ध्यायतः कुमारस्य विद्यासिद्धश्छिद्रेण प्रविष्टः। ततो भणितः कुमारेण–'अरे! विद्यासिद्धो यदि भवान् तत्तीतिपथे

मत्र, यदन्यायं कुरुषे तत्तवोचितम् । यदि सत्येन चौरोऽसि तेन निग्रहयोग्यस्त्वं तत्सज्जीभव युद्धाय।' तं राजतनयं प्रेक्ष्य 'अहो! कथमेष चौरिगुणैः संभासः? तद्विनष्टं कार्यम्, तावत्किमनेन बाले-न!' इति चिन्तयता विद्यासिद्धेन प्रोचे—

'कृतान्तवदनभावे, क्षिप्तः केन बिले भवान्?।
कथं वा रूपसौभाग्यशाली निधनमिच्छसि?॥ १॥

ततः 'कृपाणः कृपाणः' इतिवदन् ॥ देवायतने राजतनयसं-बन्धिनं खड्गं खेटकं च गृहीत्वा दध्यौ—'अहो! मदीयं न खड्गरत्नं न च खेटकमपि' इति चिन्तयन् कुमारमूलमागत्य बभाण—

'मदीयान्तःपुरे येन, प्रेषितो मातृशासितः।
ज्ञातं वा कुपितः प्रेतपतिरेव तवोपरि॥ १॥
इदानीं ते न निस्तारो, नियते विलतोऽद्भुतः।
सूपकारकरायातः, शशवत्त्वं विनंक्ष्यसि॥ २॥'
कुमारः प्रोचे 'किं रे रे!, स्वैरचारी मम प्रियाम्।
हृत्वाद्य माद्यसि प्राप्त, एवासि त्वं यमान्तिकम्॥ ३॥'

इति वदता कुमारेण तदभिमुखं खड्गप्रहारः प्रदत्तः। तेनापि कलाकौशलशालिना वञ्चयित्वा तं प्रहारं कुमारं प्रति प्रहारो मुक्तः। कुमारेणापि ॥ वञ्चितः। ततस्तयोर्वनमहिषयोरिव महानाहवः प्र-वृत्तः, परमेतयोर्मध्ये न कस्यापि जयोऽभूत्, तथाऽप्ययं विद्यासिद्धः 'क्षैतवी' इति विचिन्त्य चम्पकमालया प्रोचे—'कुमार! खड्गरत्न-मिदं स्मर'। 'रम्यमुक्तमनया' इति विचिन्त्य कुमारो निजगाद—

'यदि सिध्यसि सिद्धानां, चक्रिणां वासिरत्न! भोः।
तत्त्वं मम कराग्रस्थं, लुनीयस्व शिरोऽमुना॥ १॥'

केवलं शब्द एव श्रूयते ।' एवं बन्दिना सप्त दिनानि यावज्जय जयेति शब्दपूर्वं संसारवैराग्यजननानि वचांस्युच्चरता तस्य चेतो विस्मयस्मेरमतन्यत । ततो राजपुत्रेणोक्तम्—'अयं तावदवश्यमेति तदेनमेव पृच्छामि' इति वदतस्तस्य कुमारस्य ■ दिव्यबन्दी प्रत्यक्षीभूय 'कुमार ! जय जय' इत्युवाच । कुमारेणोचे—

'भो दिव्य ! कथय क्षिप्रमायातः केन हेतुना ? ।
मत्यहं किमु वैराग्यवचो जल्पसि मत्पुरः ? ॥ १ ॥'
दिव्येनोचे 'तव स्यान्ते, किञ्चित्कौतुकमस्ति चेत् ।
पृच्छ तद्वत्स ! निर्गत्यामुतः पातालवेश्मनः ॥ २ ॥'
स प्रोचे 'किन्तु पातालमिदं कालः कियान् गतः ।
वसतो मेऽत्र केनेतो, निर्गच्छामि यथा ननु ? ॥ ३ ॥
सोऽप्यूचे 'सप्तमेवेदं, द्वादशात्र समाः स्थितः ।
त्वं ततो विवरद्वारानया निर्गच्छ सत्वरम् ॥ ४ ॥'

एवमाकर्ण्य कुमारः समुत्थितः । तिरोहितो बन्दी । ताभिः स्त्रीभिर्नत्वा ततो विज्ञप्तः कुमारः—'अतः परं देवः किं कर्तुकामः ?' कुमारेणोक्तम्—'अहं भगवन्तं दिव्यज्ञानिनं कथमपि गत्वा प्रक्ष्यामि यदेष किञ्चिज्जल्पति तत्सत्यं तत्क्रियते न वा ?' इति । ततस्ताभिर्भणितम्—'यं मार्गं त्वमङ्गीकरिष्यसि वयमपि तमेवानुसरिष्यामः ।' एवं प्रतिपद्य सद्यः कुमारः समुत्थाय तेनैव विवरद्वारेण निर्गत्येदं स्थितानस्मान् मत्वाऽऽगत्य सन्देहं पप्रच्छ, निर्गतश्च सोऽयं चन्द्रगुप्तपुत्रो वैरिगुप्तः प्राग्भवसंबन्धिसङ्केतितदेवकृतवन्दिप्रयोगेण प्रतिबुद्धः ।' ततो गौतमगणधारिणा विज्ञप्तम्—'भगवन् ! साम्प्रतं स कुत्रोपगतः ?' इति । भगवता निवेदितम्—'तं कामिनीजनं पातालादाकृष्य सम्प्रति

अथ विद्यासिद्धेन चिन्तितम्—'अये ! अनयैव वनितया खड्गरत्नमिदमस्यार्पितम्, आः पापे ! कुत्र व्रजसि ?' इतिवदन् तामेव दिशं विद्यासिद्धः प्रत्यधावत ।

यावत्प्राप्नोति वनितामिमामेष नराधमः ।
तावत्त्वरितमेवास्य, शिरश्चिच्छेद राजसूः ॥ १ ॥

उक्तं चम्पकमालया—

'कुमारैतस्य वक्रान्तः, समस्ति गुटिका किल ।
विदार्यास्य मुखं तत्त्वं, तां गृहाण महाशय ! ॥ १ ॥'
स श्रुत्वेति मुखात्तस्य, दारितात्गुटिकां ततः ।
ज्ञात्वा प्रक्षाल्य चात्मीयमुखे चिक्षेप तत्क्षणम् ॥ २ ॥
कुमारः सुगुणाधारः, पारावारस्तरोर्णसः ।
तयाधिकं समुद्दीप्य, दर्पमूः समभूत्तदा ॥ ३ ॥

ततस्तस्य कुमारस्य तेनैव ललितविलासिनीजनेन सह विषयसुखमनुभवतो विस्मृतसकलगुरुवचनस्य निजशक्तिविजितसिद्धकन्यार्थानेकप्रणयिनीजनसनाथपातालभुवनस्य तत्रैव वसत एकदिनमिव द्वादश वत्सराणि व्यतीयुः । द्वादशसंवत्सरपान्तेऽस्य प्रसुप्तस्य तस्य निशायाः पश्चिमे यामेऽदृश्यमानो मङ्गलपाठकः पपाठ—

'प्रभातसमये निद्रामोहं त्यज नरेश्वर ! ।
अवलम्बस्व सद्धर्म, कर्मनिर्मूलनक्षमम् ॥ १ ॥
संसारसागरं घोरमवगाह्य दुरुत्तरम् ।
त्यक्त्वा स्त्रीमग्नतिं धर्मपोतमेतमतङ्कुरु ॥ २ ॥'

एतदाकर्ण्य राजसूनुना चिन्तितम्—'अहो ! कुतः मङ्गलध्वनिः ? ।' ताभिर्भणितम्—'देव ! न जानीमः, स च न दृश्यते,

केवलं शब्द एव श्रूयते ।' एवं वन्दिना सप्त दिनानि यावज्जय जयेति शब्दपूर्वं संसारवैराग्यजननानि वचांस्युच्चरता तस्य चेतो विस्मयलेरमतन्यत । ततो राजपुत्रेणोक्तम्—'अयं यावदवश्यमेति तदेनमेव पृच्छामि' इति वदतस्तस्य कुमारस्य [illegible] दिव्यवन्दी प्रत्यक्षीभूय 'कुमार ! जय जय' इत्युवाच । कुमारेणोचे—

'भो दिव्य ! कथय क्षिप्रमायातः केन हेतुना ? ।
प्रत्यहं किन्नु वैराग्यवचो जल्पसि मत्पुरः ? ॥ १ ॥'
दिव्येनोचे 'तव स्वान्ते, किञ्चित्कौतुकमस्ति चेत् ।
पृच्छ तद्वत्स ! निर्गत्यास्मात् पातालवेश्मनः ॥ २ ॥'
स प्रोचे 'किन्नु पातालमिदं कस्मात्' कियान् गतः ।
कालो मेऽत्र केनेतो, निर्गच्छामि कथा ननु ? ॥ ३ ॥
सोऽप्यूचे 'सप्तमेयेदं, द्वादशात्र समा: स्थितः ।
त्वं ततो विवरद्वारानया निर्गच्छ सत्वरम् ॥ ४ ॥'

एवमाकर्ण्य कुमारः समुत्थितः । तिरोहितो वन्दी । ताभिः स्त्रीभिर्मत्वा ततो विज्ञप्तः कुमारः—'अतः परं देवः किं कर्तुकामः ? ।' कुमारेणोक्तम्—'अहं भगवन्तं दिव्यज्ञानिनं क्वचिदपि गत्वा प्रक्ष्यामि यदेष किञ्चिज्जल्पति तत्सत्यं तदितरद्वा न वा ?' इति । ततस्ताभिर्भणितम्—'यं मार्गं त्वमङ्गीकरिष्यसि वयमपि तमेवानुसरिष्यामः ।' एवं प्रतिश्रुत्य सद्यः कुमारः समुत्थाय तेनैव विवरद्वारेण निर्गत्य विन्ध्याचलात् गत्वाऽऽगत्य तन्देहं पश्यन्, निर्ग्रन्थ सोऽयं चन्द्रगुप्तमुनिर्वैरिगुप्तः ग्रामवसन्तबन्धिसहेतितदनु तदन्विष्यमाणेन प्रतिबुद्धः ।' ततो कौतमनमधारिणा विज्ञप्तम्—'भगवन् ! साम्प्रतं स कुत्रास्ते ?' इति । भगवता निवेदितम्—'त्वं काकन्दीनगरं राजपुत्रस्य सन्नीडे

समवसरणतृतीयतोरणासन्न एष संप्राप्तः' यावद्भगवानिति कथयति तावदागत्य कुमारस्तेनेन समं भगवन्तं प्रदक्षिणीकृत्य प्रणिपत्य च सुखासनस्थः पप्रच्छ—'भगवन् ! केन हेतुना क एष दिव्यः स्तुतिश्रुतः प्रतिबोधयति ? कुत्र वा स साम्प्रतम्' इति । ततो भगवता पञ्चानां जनानां भवपरंपरा निवारिता तावद्यावन्मणिरथकुमारः कामगजेन्द्रः स च तृतीयो वैरिगुप्तः स्वर्गतश्च्युत्वा भवान् लोमदेवजीवोऽत्र समुत्पन्नः प्रभवश्च । ततो मायादित्यचण्डसोमाभ्यामनेकमाभातिकमङ्गलपठनच्छद्मना प्रतिबोधितः' इति । तन्निशम्य कुमारेणोक्तम्—'भगवन् ! सम्प्रति किं विलम्बं करोषि ? दीक्षादानेन प्रसद्यताम् ।' ततो भगवता युवतीजनेन सह वैरिगुप्तः प्रव्राजितः । ततः सकलत्रैलोक्यसरोवरालङ्कारपुण्डरीकः पुण्डरीकधवलमहिमा श्रीवर्धमानो हस्तिनापुरमागत्य समवसृतः । भगवताऽपि स्वयं सरागनीरागदेवतास्वरूपं व्याख्यातम् । स्कन्दरुद्रचतुर्मुखव्यन्तरगणाधिपप्रभृतयो देवाः सरागाः समाराध्यमाना जनानां जनाधिपा इव सन्तुष्टा राज्यश्रियं यच्छन्ति । रुष्टाः सन्तोऽपहरन्ति च । पुनस्तीर्थकराः सिद्धा निर्दग्धकर्मेन्धनाः केवलिनो रजोमदमोहपरिहृता एते नीरागाः स्वर्गापवर्गश्रियं ददति ।

अत्रान्तरे ब्राह्मणदारकः श्यामलवक्षःस्थलविलसद्ब्रह्मसूत्रलिः प्रदक्षिणीकृत्य भगवन्तं प्रणम्य पप्रच्छ—'भगवन् ! क एष पक्षी मनुष्यभाषया भाषते ?, यत्तेनोक्तं तद्युक्तमयुक्तं वा ?।' भगवताऽऽदिष्टम्—'भद्र ! स पक्षी वने दिव्यो यत्तेनोक्तं तत्सर्वमपि युक्तमेव ।' एतदवगम्य समवसरणतः ॥ निष्क्रान्तः । ततो ज्ञानवताऽपि श्रीगौतमेन पृष्टम्—'भगवन् ! क एष सुलसभवो दारकः ? किमेतेन पृष्टम् ? ।' एवं पृष्टो भगवान्निवेदयामास—

अस्ति नातिदूरे सरलपुरं ब्राह्मणानां स्थानम्। तत्र यज्ञदेवो महेभ्यः सूयकण्ठः। तत्सूनुः स्वयंभुदेवः। स च यज्ञदेवः कालवशेन परलोकमियाय। तत्रास्तमिते द्विजपतौ सर्वमपि वसुजालं विलिल्ये। पूर्वकर्मपरिणामेन दिनयोग्यमप्यस्य नास्त्यशनम्। तत एवं क्षीणे विभवे न भवन्ति लोकयात्रा., विसंवदन्त्यतिथिसत्काराः, बभूवुः शिथिला बन्धुक्रियाः, गलद्दस्थितानि दानानि।

गुरूणा बान्धवानां च, महिमाभाजनं जनः।
तावदेव भजायेत, मन्दिरे यावदिन्दिरा ॥ १ ॥
पुरः स्थिताः समुन्नताः, अपि लक्ष्मीवतां नराः।
भजन्ति न दृगातिथ्यं, दारिद्र्याञ्जनभाजिनः ॥ २ ॥
मानवानां भवेदान्ध्यं, बाधिर्यं च श्रिया सह।
यतो दीनं न पश्यन्ति, न शृण्वन्ति च तद्वचः ॥ ३ ॥

एतत्परिज्ञाय जनन्या स्वयम्भुदेवो भणितः—
'सर्वोऽपि शोभते लक्ष्म्या, वत्स! वत्सलमानस!।
तया विना भवानत्र, जीवन्नपि मृतायते ॥ १ ॥

स पिता तव पुण्यवानस्तमितोऽतः कुटुम्बपोषणं त्वदायत्तमेव' इति श्रुत्वा स्वयंभुदेवो मातुश्चरणनमस्करणपूर्वं रचिताञ्जलिः प्रोवाच–'जननि! खेदपरं मनो न विधेयम्, अहं बहुभिरपि दिनैरनुपार्जितार्थो गृहं न विशामि' इत्युक्त्वा मन्दिरतो निःसृत्य विभवभूर्भूमाकरनगरखेटाकुलां विपुलां विलोकयन् सर्वैरप्युपायैरर्थमन्वेषयन् चम्पापुरीमवाप। तत्र चासन्नते दिनपतौ स्वयंभुदेवः पुरन्तः प्रवेशमलभमानो जीर्णोद्याने प्रविश्य कया रीत्या विभावरीनिर्गमनोपायं करोमीति विचिन्तयन् तमालपादपमारुह्य व्यचिन्तयदिति–

'निर् जन्मेऽ येन कर्मणा ता दिनानां मध्ये शरीर परिभवः [illegible]
वराटिकाऽपि न चटिता । कथं गुरुं पोषयामि ?' इति चिन्त[illegible]
सन्ति । सत्प्रभावजन्यप्रभावो अन्यस्य समागमात् । एकेनोक्तम्[illegible]
'प्राप्तकालस्य तथाप्यस्य कार्यम् ।' द्वितीयेनोक्तम्–'भद्र रोग[illegible]
सो प्राप्ति दशापि दिशो निरीक्ष्य पुनरपीति स्थानं प्रोक्तम् [illegible]
भाग्योदयस्यापि निशम्य चित्तः । तत्वाक्यात् भावेन गु[illegible]
[illegible] करण्डके निक्षिप्य प्रोक्तम् —

'भग्ग य कोऽपि मूलो वा, पिपासो वाऽयरोऽपि वा ।
अयं भाती [illegible], पारनीयो निधि सदा ॥ १ ॥'

इत्युदिता नो [illegible] ततो द्वितीयेनापुना निखित[illegible] —

'मग येन [illegible], [illegible] ।
[illegible] ॥ २ ॥'

इति [illegible]

[illegible]

रुणीभूतो नयने ममाद्य सफलीभूते, कर्णावपि कृतार्थौ जातौ, एतत्पक्षियुगलमपि सार्थं जातम्, अथात्मानं गरुत्मतोऽपि गुरुतरं मन्ये।' एतदाकर्ण्य जीर्णपक्षिणा भणितम्—'सम्प्रति भवानतीवामन्दानन्दसन्दोहमेदुरमना इव लक्ष्यते, [अतो] वत्स! भवता भ्रमता किमपि यद्दृष्टं श्रुतमनुभूतं वा तत्सर्वमपि निवेदय।' तेनोक्तम्—'तात! शृणु, अद्याहं भवत्समीपतः समुत्पत्य गगनतलं किंचिदाहारमन्वेषयन् यावद्गगनतले भ्रमामि तावदहं हस्तिनापुरे प्राकारत्रितयमध्यगतं मनुष्यलोकं विलोक्य 'अहो! किं पुनरेतत्पश्यामि' इति ध्यात्वा द्वितीयप्राकारान्तरे पक्षिगणमध्ये गत्वाऽहमुपविष्टः सन् शोणाशोकपादपस्याधः सिंहासनासीनं भगवन्तं कमपि दिव्यज्ञानिनं ज्ञात्वा व्यचिन्तयमिति—'अहो! दृष्टं यद्द्रष्टव्यं मया त्रिभुवनाश्चर्यकारि। ततस्तात! तेन भगवता सकलसंसारस्वरूपं प्ररूपितम्। तथाहि—'प्रवर्धितः प्राणिगणविचारः। विस्तारितः कर्मप्रकृतिविशेषः। विशेषितो बन्धनिर्जराभावः। भावितः संसाराश्रवनिकल्पः। विकल्पित उत्पत्तिस्थितिविपत्तिविशेषविस्तारः। प्ररूपितो यथास्थितो मोक्षमार्गः' इति। ततो मया भगवान् पृष्टः—'हे नाथ! अस्मादृशाः पक्षिणः मांसैकरागा अपि तिर्यग्योनित्वात्परवशाः किं कुर्वन्तु?।' ततो भगवता ममाभिप्रायं परिज्ञाय समाख्यातम्—'हे देवानुप्रिय! भवान् संज्ञी पञ्चेन्द्रियः पर्याप्ततिर्यग्योनिरपि सम्यक्त्वं लभते।' गणधारिणोदितम्—'के प्राणिनो नरकगामिनः?।' भगवता निवेदितम्—'ये पञ्चेन्द्रियवधकारिणो मांसाहारिणश्च ते सर्वेऽपि देहिनः श्वभ्रगामिनः। ये च सम्यक्त्वं भजन्ते ते नरकतिर्यग्गतिद्वारपिधायिनः।' मयोक्तम्—'देव! पक्षिणः पञ्चेन्द्रियवधकारिणो

मांसाहारिणश्च कथं सम्यक्त्वधारिणः? अस्माकं जीवितं पापपरमेव। एवं व्यवसिते मया किं कर्तव्यम्?।' ततो भगवानिजगाद—

'किल यः स्नेहं छित्वा, नियम्य सर्वं तथा च करणगणम्।
विधिना मुञ्चति देहं, स प्राणी सुगतिमुपयाति ॥ १ ॥

पक्षिणोऽपि शुद्धमनसः सम्यक्त्वं दधति' इति निवेद्य समुत्थाय भगवानन्यत्र विजहार। अहमपि तं भगवदुपदेशं निशम्य जातवैराग्योऽकृताहारस्तात! तव समीपमुपागतः। अधुना प्रसादं विधाय मां प्रेषय। ममापराधं सर्वमपि क्षमस्वेति यथा स्वार्थपरो भवामि।' ततः स पक्षी स्नेहनिगडान् छित्वा स्पर्शनेन्द्रियादितुरगवृन्दमपि नियम्य च मातरं ज्येष्ठं कनिष्ठं च भ्रातरं तथा महतीं लघ्वीं स्वसारं भार्यां शिशून् मित्राणि चापृच्छय गगनतलमुत्पपात।

इतश्च विभातायां विभावर्यां सर्वोऽपि पक्षिगणो वटपादपतः स-ययौ। तं विहङ्गगणं समुत्पतितं निरीक्ष्य सायं सुदेवोऽपि निलयमारम-नाश्चिन्तितुं प्रवृत्तः—'अहो! महदाश्चर्यं यदत्र वने पक्षिणोऽपि मनुष्य-भाषाभाषिणः सद्धर्मपरायणाश्चेति। अवश्यमेते दिव्यपक्षिणः। स च पक्षी कुटुम्बं परित्यज्यात्मनो हितं धर्ममेवाङ्गीचकार। यदि पक्षि-णोऽपि धर्ममार्गमनुसरन्ति तदहं परस्य स्वानि गृहीत्वा कुटुम्बपोषणं कथं करोमि?। ततः प्रातरेवाद्य मे करणीयं यत्र साधितेऽमुना धर्मः श्रुतस्तमेव गत्वा पृच्छामि, 'भगवन्! के पक्षिणः? किं वा तैर्विहितम्?' इत्यापृच्छ्य प्रव्रज्य तत्पादावुपरिष्यामि। यदमुना पक्षिणा कृतम्' इति ध्यात्वा वटपादपादवतीर्य इमिनापुरि[illegible] गतः। भो गौतम! मम समवसरणे यैष प्रविष्टः, शूद्रश्चाण्डालो, स पक्षी वने क?, कथितो मया यैव दिव्यपक्षी। इदं निशम्य

समुत्पन्नवैराग्यो निर्गतः । ततो निर्विण्णकामभोगः संजातविवेकः विगलितचारित्रावरणीयकर्मा तवो रत्नानि मत्पार्श्वे ममैव सकाशम् पुना समागच्छन्ति' इति । यावदिदं स भगवान् महावीरो निवेदयति गौतमादीनां पुरस्तावत्तावत् स्वयंभूदेवः प्रदक्षिणीकृत्य भगवन्तं मोवाच च–'देव ! प्रबुद्धोऽहं वने पक्षिवचनमाकर्ण्य ततो मम दीक्षां देहि ।' ततो भगवता यथाविधि स्वयम्भूदेवो दीक्षितः । चण्डसोमजीवः स्वयम्भूदेवः पूर्वभवसङ्केतितदेवेन पक्षिप्रयोगेण प्रतिबोधितः । ततो भगवान् सर्वज्ञः श्रीमहावीरदेवो मगधदेशमण्डले श्रियोगृहं राजगृहं जगाम । तत्र रचिते सर्वदेवैः समवसरणे श्रीश्रेणिकः क्षोणिनायकः सपरिवारः परया भक्त्या भगवन्तं नत्वा यथास्थानसमासीनः सादरं पप्रच्छ–'भगवन् ! श्रुतज्ञानं किम् ? ।' ततो भगवता श्रुतज्ञानं साङ्गोपाङ्गं समादिष्टं निशिष्टम् । तथा च–

'अ-इ-क-च-ट-त-प-य-श-एते शोभनवर्णा विज्ञेयाः ।
आ-ई-ख-छ-ठ-थ-फ-र-ष-अशोभनास्ते पुनर्भणिताः ॥ १ ॥
ए-उ-ग-ज-ड-द-ब-ल-स-शुभगाः संभवन्ति सर्वकार्येषु ।
ऐ-ऊ-घ-झ-ढ-ध-भ-व-ह-न सुन्दराः कन्न कार्येषु ॥ २ ॥
ओ-औ-ङ-ञ-ण-न-म-अं-अः मिश्रसरूपा भवन्ति कार्येषु ।
सम्प्रति फलमपि वक्ष्ये, वर्णानामीदृशां सर्वम् ॥ ३ ॥
शोभनमशोभनं वा, सुखदुःखं सन्धिविग्रहे चैव ।
एति च नैति च लाभालाभौ न जयस्तथा च जयः ॥ ४ ॥
भवति च न भवति कार्यं, क्षेम न क्षेममस्ति नैवास्ति ।
संपत्तिश्च विपत्तिर्दृष्टिश्च जीवितं मृत्युः ॥ ५ ॥
प्रथमवचनेऽपि प्रथमाः, शुभवर्णाः संभवेयुरथ बहवः ।

जानीहि कार्यसिद्धिं, सिध्यति कार्यं न चाप्यशुभैः ॥ ६ ॥
अथवा पृच्छावचनं, प्रथमं लात्वा च तन्निरीक्षेत ।
विधिवचने भवति शुभं, न शुभं प्रतिषेधवाक्ये च ॥ ७ ॥
अथवा–फलकुसुमाक्षतपत्रं, रूपकमन्यच्च पुरुषरूपं च ।
अष्टविधमागलव्यं, तेन फलविद्धि चैतद्धि ॥ ८ ॥
ध्वजे तु सफलं सर्वं, धूम उद्वेगकारकः ।
राज्यं श्रीविजयं सिंहे, स्वल्पलाभश्च मण्डले ॥ ९ ॥
वृषे तुष्टिश्च पुष्टिश्च, खरे तु गमनं कलिः ।
पूजा गजे भवत्येव, ध्वांक्षे नित्यं परिभ्रमः ॥ १० ॥

अत्रान्तरे श्रेणिकभूपस्य तनयोऽष्टवर्षदेशीयो महारथकुमारः स्वामिनमानम्य व्यजिज्ञपत्–'अद्य भगवन् ! मया स्वप्नान्तः कालायसं सुवर्णमिश्रितं दृष्टम् । ततो ज्वलनज्वालावलीपरितप्तं तद्विरिसारं परिक्षीणं, तच्च सुवर्णमेव केवलं स्थितम्, तस्य कोऽयं फलविशेषः ?।' भगवताऽऽज्ञप्तम्–'भद्र ! शोभनः स्वप्न एषः, सम्यक्त्वचारित्रकेवलज्ञानसमृद्धिं प्रान्ते शाश्वतसुखसद्मनं च निवेदयति । शिलासारसदृशं कर्म । जीवस्तु कनकसमानः । तत्र ध्यानानलेन तद्दग्ध्वा त्वयाऽऽत्मा निर्मलीकृतः । अन्यच्च चरमदेहः संजातस्त्वमसि भद्र ! नृपगेहे कुवलयमालाजीवो देवः स्वर्गतश्च्युत्वा । सर्वमपि तस्य कथितं मायादित्यादिदेवपर्यन्तम् । ते सर्वे प्रव्रजिताः, पश्यैतान् सुकृतिनस्त्वम् ।' तदेतदाकर्ण्य महारथकुमारेण भणितम्–'भगवन् ! यद्येव तावद्विषमश्चित्ततुरङ्गमः, किं विलम्बसे ?, मम दीक्षां ददस्व' इति भणिते तेन भगवता श्रीवर्धमानेन यथाविधि महारथकुमारो दीक्षितः ।' इति ते पञ्चापि जना मिलिताः

परस्परं जानते, यथा—'इतःपूर्वसङ्केताः सम्यक्त्वलाभे वयम्' इति
एवं तेषां भगवता श्रीवर्धमानजिनस्वामिना सार्कं विचरतां बहूनि
वर्षाणि व्यतीयुः । कथितं च श्रीजिनेश्वरेण मणिरथकुमारादिसाधू-
नाम्, यथा 'लोकमाडुर्भवताम्' इति परिज्ञाय ते यथाऽपि यतयोऽ-
नशनं मध्य रागद्वेषबन्धनद्वयरहिताः शल्यत्रयदण्डत्रितयविवर्जिताः
क्षीणकषायचतुष्काः चतुःसंज्ञारहिताः विकथाचतुष्टयपरित्यक्ताः चतु-
र्विधधर्मकर्मपरायणाः पञ्चसु महाव्रतेषु समुद्युक्ताः पञ्चसु विषयाभिलाषेषु
द्वेषिणः पञ्चप्रकारस्वाध्यायसक्तचेतसः पञ्चसमितीर्बिभ्राणाः पञ्चे-
न्द्रियशत्रूणां जेतारः षड्जीवनिकायपरिपालकाः सप्तभयस्थानमु-
क्ताः अष्टविधमदस्थानविवर्जिताः नवसु ब्रह्मगुप्तिषु रताः दशवि-
धसाधुधर्मप्रतिपालनोद्यताः एकादशाङ्गधारिणो द्वादशविधं दुस्तपं
तपस्तप्यमानाः प्रतिमाद्वादशकधरुचयो दुस्सहपरीषहसहिष्णवः
सदेहेऽपि निरीहा आमूलतोऽपि श्रामण्यं निष्कलङ्कं प्रतिपालयन्तः
पर्यन्तसमये समाधिनाऽऽराधना व्यधुरिति । तथाहि—ज्ञानाचारोऽ-
ष्टधा कालविनयादिकः, दर्शनाचारोऽष्टधा निःशङ्कितादिकस्तत्र यः
कोऽप्यतिचारः सर्वमेव तं त्यजामः । एकेन्द्रियाणां भूम्यप्तेजोवायु-
वनस्पत्यादीनां द्वीन्द्रियाणां कृमिशङ्खशुक्तिगण्डूपदजलौकःप्रभृतीनां
त्रीन्द्रियाणां यूकामत्कुणमत्कोटिलिक्षादीनां चतुरिन्द्रियाणां पतङ्ग-
भृङ्गदंशादीनां पञ्चेन्द्रियाणां जलचरस्थलचरखचरमानवादीनाम-
र्या हिंसा कृता सूक्ष्मा बादरा वा मोहतो लोभतो वा तां व्युत्सृ-
। हास्येन भयेन क्रोधेन लोभेन वा यत्किमपि मृषा प्रोक्तं
पि निन्दामः प्रायश्चित्तं च चरामः । यदल्पं धनमपि क्वापि
दृश्यमदत्तं गृहीतं रागतो द्वेषतो वा तत्सर्वमपि त्यजामः ।

तैरश्च्यं मानुषं दिव्यं मैथुनं यत्पुराऽस्माभिः कृतं तत्रिविधं त्रिविधे-नापि परित्यजामः । यत्तु धनधान्यपश्वादीनां परिग्रहो लोभतः कृतस्तं परिहरामः । पुत्रकलत्रमित्रबान्धवधनधान्यगृहादिष्वन्येष्वपि यन्ममत्वं कृतं तत्सर्वमपि निन्दामः । इन्द्रियपक्षे पराभूतैरस्माभि-श्चतुर्विधोऽप्याहारो रात्रौ भुक्तस्तं त्रिधापि निन्दामः । क्रोधमान-मायालोभरागद्वेषकलहपैशून्यपरपरिवादाभ्याख्यानादिमिथ्यात्वविषये यद्दुष्टमाचरितं तत्रिविधेन व्युत्सृजामः । षड्विधबाह्याभ्यन्तरे तपसि यः कोऽप्यतिचारस्तं निन्दामः । वन्दनकप्रतिक्रमणकायोत्सर्गनम-स्कारपरिवर्तनादिषु वीर्याचारे यद्वीर्यं गोपितं तत्रिधा निन्दामः । यत्कस्यापि किञ्चन वस्त्वपहृतं प्रहारः प्रदत्तो वा कर्कशं वचो जल्पितं चापराधश्च कृतो भवति सोऽखिलोऽप्यस्माकं क्षाम्यतु । यश्च मित्रममित्रं वा स्वजनोऽप्यरिजनोऽपि च स सर्वोऽप्यस्माकं क्षाम्यतु तेषु सर्वेष्वपि समा एव । तिर्यक्त्वे तिर्यञ्चो नारकत्वे नारकाः स्वर्गित्वे स्वर्गिणो मानुषत्वे मानुषा येऽस्माभिर्दुःखे स्थापितास्ते सर्वेऽपि क्षाम्यन्तु वयमपि तान् क्षामयामः । तेषु सर्वेष्वस्माकं मैत्री भवतु । जीवितं यौवनं लक्ष्मीर्लावण्यं प्रियसङ्गमा एतत्सर्वमपि वात्या नर्तित-समुद्रकल्लोलवल्लोलं व्याधिजन्मजरामृत्युग्रस्तानां देहिनां जिनप्रणीतं धर्मं विना न कोऽप्यपरः शरणम् । एते सर्वेऽपि जीवाः स्वजनाः परजनाश्च जातास्तेषु मनागपि वयं सुधियः कथं प्रतिबन्धं विद-ध्मः ? । एक एव जन्तुरुत्पद्यते, एक एव विपत्तिमाप्नोति, एक एव सुखान्यनुभवति, एक एव दुःखान्यपि । अन्यच्छरीरमपरं धन-धान्यादिकमन्ये बान्धवोऽन्यो जीवस्तेषु कथं वृथा मुह्यामः ? । रसा-सृग्मांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्रयकृच्छकृतादिभिः पूरितेऽशुचिनिलये वपुषि

मूर्छा न कुर्मः । इदं देहं नित्यशः पालितं लालितमप्यकृतघ्नगृहीतगृहमिवास्थिरमचिरेणापि मोक्तव्यमेवेति । धीरा अपि कातरा अपि खलु देहिनो मृत्युमाप्नुवन्ति । वयं तथा मरिष्यामो यथा न पुनरस्माकं मृत्युकदर्थना । साम्प्रतमर्हन्तः सिद्धाः साधवः केवलिभाषितो धर्मः शरणमस्माकमिति । जिनोपदिष्टः कृपालयो धर्मो माता धर्माचार्यस्तातः सोदरः साधर्मिको बन्धुश्च । अन्यत्सर्वमपीन्द्रजालमिव । भरतैरावतमहाविदेहेषु श्रीवृषभनाथादीन् जिनान् सिद्धानाचार्यानुपाध्यायान् साधून् नमामः । सावद्ययोगमुपधिं तथा बाह्यमाभ्यन्तरं यावज्जीवं त्रिविधं त्रिविधेन व्युत्सृजामः । यावज्जीवं चतुर्विधाहारमप्युच्छ्वासे चरमे च देहमपि त्यजामः । दुष्कर्मगर्हणा १ अनुज्ञातक्षामणा २ तथा भावना ३ चतुःशरणं ४ नमस्कार ५ स्तथाऽनशनं च ६ एवमाराधना षोढा विहिता । ततः—

दग्ध्वा ध्यानधनञ्जयेन निखिलं कर्मेन्धनौघं क्षणा-
दुन्मीलत्केवलबोधदर्पणपरिज्ञातत्रिलोकीतलाः ।
ते पञ्चापि मुनीश्वराः समभवन् व्युत्सृष्टदेहालयाः
श्रीमन्मुक्तिनितम्बिनीस्तनतटालङ्कारहारश्रियः ॥ १ ॥

इत्याचार्यश्रीपरमानन्दसूरिशिष्यश्रीरत्नप्रभसूरिविरचिते श्रीकुवलयमालाकथासंक्षेपे श्रीप्रद्युम्नसूरिशोधिते कुवलयचन्द्रसिंहसंगमराज्यनिवेशपूर्वलीलारकुमारसमुल्लासमरणप्रभृतिकथाचतुर्थः प्रस्तावः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीकुवलयमालाकथा समाप्ता ॥

॥ एवं ग्रन्थसंख्या २८९४ ॥

तैरश्च्यं मानुषं दिव्यं मैथुनं यदस्माभिः कृतं तत्रिविधं त्रिविधे-
नापि परित्यजामः । यस्तु धनधान्यपश्वादीनां परिग्रहो लोभतः
कृतस्तं परिहरामः । पुत्रकलत्रमित्रबान्धवधनधान्यगृहादिष्वन्येष्वपि
यन्ममत्वं कृतं तत्सर्वमपि निन्दामः । इन्द्रियपक्षे पराभूतैरस्माभि-
श्चतुर्विधोऽप्याहारो रात्रौ भुक्तस्तं त्रिधापि निन्दामः । क्रोधमान-
मायालोभरागद्वेषकलहपैशुन्यपरपरिवादाभ्याख्यानादिभिश्चारित्रविषये
यद्दुष्टमाचरितं तत्त्रिविधेन व्युत्सृजामः । षड्विधबाह्याभ्यन्तरे तपसि
यः कोऽप्यतिचारस्तं निन्दामः । वन्दनकप्रतिक्रमणकायोत्सर्गनम-
स्कारपरिवर्तनादिषु वीर्याचारे यद्वीर्यं गोपितं तत्त्रिधा निन्दामः ।
यत्कस्यापि किंचन वस्त्वपहृतं प्रहारः प्रदत्तो वा कर्कशं वचो
जल्पितं चापराधश्च कृतो भवति सोऽखिलोऽप्यस्माकं क्षाम्यतु । यश्च
मित्रममित्रं वा स्वजनोऽप्यरिजनोऽपि च स सर्वोऽप्यस्माकं क्षाम्यतु
तेषु सर्वेष्वपि समा एव । तिर्यक्त्वे तिर्यञ्चो नारकत्वे नारका-
स्स्वर्गित्वे स्वर्गिणो मानुषत्वे मानुषा येऽस्माभिर्दुःखे स्थापितास्ते सर्वेऽपि
क्षाम्यन्तु वयमपि तान् क्षामयामः । तेषु सर्वेष्वस्माकं मैत्री भवतु ।
जीवितं यौवनं लक्ष्मीर्लावण्यं प्रियसंगमा एतत्सर्वमपि वात्यानर्तित-
समुद्रकल्लोलचपलं व्याधिजन्मजरामृत्युग्रस्तानां देहिनां जिनधर्मं
विना न कोऽप्यपर शरणम् । सर्वेऽपि जीवाः स्वजनाः
परजनाश्च जातास्तेषु मनागपि वयं सुधियः कथं प्रतिबन्धं विद-
ध्मः । एक एव उत्पद्यते, एक एव विपत्तिमाप्नोति, एक
एव सुखान्यनुभवति, एक एव दुःखानि । अन्यच्छरीरमन्यद्धन-
धान्यादिकमन्ये बान्धवास्तेभ्योऽन्यो जीवस्तेषु कथं वृथा मुह्यामः ! । सम्-
[illegible]

मूर्छा न कुर्मः । इदं देहं नित्यशः पालितं लालितमप्यवक्रयगृहीतगृहमिवास्थिरमचिरेणापि मोक्तव्यमेवेति । धीरा अपि कातरा अपि खलु देहिनो मृत्युमाप्नुवन्ति । वयं तथा मरिष्यामो यथा न पुनरस्माकं मृत्युकदर्थना । साम्प्रतमर्हन्तः सिद्धाः साधवः केवलिभाषितो धर्मः शरणमस्माकमिति । जिनोपदिष्टः कृपामयो धर्मो माता धर्माचार्यस्तातः सोदरः साधर्मिको बन्धुश्च । अन्यत्सर्वमपीन्द्रजालमिव । भरतैरावतमहाविदेहेषु श्रीऋषभनाथादीन् जिनान् सिद्धानाचार्यानुपाध्यायान् साधून् नमामः । सावद्ययोगमुपधिं तथा बाह्यमाभ्यन्तरं यावज्जीवं त्रिविधं त्रिविधेन व्युत्सृजामः । यावज्जीवं चतुर्विधाहारमप्युच्छ्वासे चरमे च देहमपि त्यजामः । दुष्कर्मगर्हणा १ जन्तुजातक्षामणा २ तथा भावना ३ चतुःशरणं ४ नमस्कारः ५ तथाऽनशनं च ६ एवमाराधना षोढा विहिता । ततः—

दग्ध्वा ध्यानधनञ्जयेन निखिलं कर्मेन्धनौघं क्षणा-
दुन्मीलत्कलकेवलोदयपरिज्ञातत्रिलोकीतलाः ।
ते पञ्चापि मुनीश्वराः समभवन् व्युत्सृष्टदेहास्ततः ।
श्रीमन्मुक्तिनितम्बिनीस्तनतटालङ्कारहारश्रियः ॥ १ ॥

इत्याचार्यश्रीपरमानन्दसूरिशिष्यश्रीरत्नप्रभसूरिविरचिते श्रीकुवलयमालाकथासंक्षेपे श्रीप्रद्युम्नसूरिशोधिते कुवलयचन्द्रपितृसंगमराज्यनिर्वेदपृथ्वीसारकुमारमङ्गलविमलप्रमुखचतुर्थः प्रस्तावः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीकुवलयमालाकथा समाप्ता ॥

॥ सर्वं ग्रन्थाग्रम् ३८९४ ॥

तैरश्च्यं मानुषं दिव्यं मैथुनं यत्पुराऽस्माभिः कृतं तत्त्रिविधं त्रिविधेनापि परित्यजामः । यस्तु धनधान्यपश्वादीनां परिग्रहो लोभतः कृतस्तं परिहरामः । पुत्रकलत्रमित्रबान्धवधनधान्यगृहादिष्वन्येष्वपि यन्ममत्वं कृतं तत्सर्वमपि निन्दामः । इन्द्रियपक्षे पराभूतैरस्माभिश्चतुर्विधोऽप्याहारो रात्रौ भुक्तस्तं त्रिधापि निन्दामः । क्रोधमानमायालोभरागद्वेषकालोपशून्यपरपरिवादाभ्याख्यानादिभिश्चारित्रविषये यद्दुष्टमाचरितं तत्त्रिविधेन व्युत्सृजामः । षड्विधबाह्याभ्यन्तरे तपसि यः कोऽप्यतिचारस्तं निन्दामः । वन्दनकप्रतिक्रमणकायोत्सर्गनमस्कारपरिवर्त्तनादिषु वीर्याचारे यद्वीर्यं गोपितं तत्त्रिधा निन्दामः । यत्कस्यापि किञ्चन वस्त्वपहृतं प्रहारः प्रदत्तो वा कर्कशं वचो जल्पितं चापराधश्च कृतो भवति सोऽखिलोऽप्यस्माकं क्षाम्यतु । यश्च मित्रममित्रं वा स्वजनोऽप्यरिजनोऽपि च स सर्वोऽप्यस्माकं क्षाम्यतु तेषु सर्वेष्वपि समा एव । तिर्यक्त्वे तिर्यञ्चो नारकत्वे नारकाः स्वर्गित्वे स्वर्गिणो मानुषत्वे मानुषा येऽस्माभिर्दुःखे स्थापितास्ते सर्वेऽपि क्षाम्यन्तु वयमपि तान् क्षामयामः । तेषु सर्वेष्वस्माकं मैत्री भवतु । जीवितं यौवनं लक्ष्मीर्लावण्यं प्रियसङ्गमा एतत्सर्वमपि वात्या नर्तितसमुद्रकल्लोलवल्लोलं व्याधिजन्मजरामृत्युग्रस्तानां देहिनां जिनप्रणीतं धर्मं विना न कोऽप्यपरः शरणम् । एते सर्वेऽपि जीवाः स्वजनाः परजनाश्च जातास्तेषु मनागपि वयं सुधियः कथं प्रतिबन्धं विदध्मः ? । एक एव जन्तुरुत्पद्यते, एक एव विपत्तिमाप्नोति, एक एव सुखान्यनुभवति, एक एव दुःखान्यपि । अन्यच्छरीरमपरं धनधान्यादिकमन्ये बान्धवोऽन्यो जीवस्तेषु कथं वृथा मुह्यामः ? । रसासृग्मांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्रयकृच्छकृतादिभिः पूरितेऽशुचिनिलये वपुषि

मूर्छां न कुर्मः । इदं देहं नित्यशः पालितं लालितमप्यवश्यकृतग्रहीन-गृहमिवाचिरमचिरेणापि मोक्तव्यमेवेति । धीरा अपि कातरा अपि खलु देहिनो मृत्युमाप्नुवन्ति । वयं तथा मरिष्यामो यथा न पुनरस्माकं मृत्युकदर्थना । साम्प्रतमर्हन्तः सिद्धाः साधवः केवलिभाषितो धर्मः शरणमस्माकमिति । जिनोपदिष्टः कृपामयो धर्मो माता धर्माचार्यस्तातः सोदरः साधर्मिको बन्धुश्च । अन्यत्सर्वमपीन्द्रजालमिव । भरतैरावतमहाविदेहेषु श्रीऋषभनाथादीन् जिनान् सिद्धानाचार्यानुपाध्यायान् साधून् नमाम । सावद्ययोगमुपधिं तथा बाह्यमाभ्यन्तरं यावज्जीवं त्रिविधं त्रिविधेन व्युत्सृजाम । यावज्जीवं चतुर्विधाहारमप्युच्छ्वासे चरमे च देहमपि त्यजामः । दुष्कर्मगर्हणा १ अनुजातक्षामणा २ तथा भावना ३ चतुःशरणं ४ नमस्कारः ५ तथाऽनशनं च ६ एवमाराधना षोढा विहिता । ततः—

दग्ध्वा ध्यानधनञ्जयेन निखिलं कर्मेन्धनौघं क्षणा-
दुन्मीलत्केवलैकबलोदयपरिज्ञातत्रिलोकीतलाः ।
ते पञ्चापि मुनीश्वराः समभवन् मुक्त्यदेहागताः ।
श्रीमन्मुक्तिनितम्बिनीस्तनतटाभ्यर्णहाराश्रियः ॥ १ ॥

इत्याचार्यश्रीपरमानन्दसूरिशिष्यश्रीरत्नप्रभसूरिविरचिते श्रीकुवलयमालाकथासंक्षेपे श्रीप्रद्युम्नसूरिसंशोधिते कुवलयचन्द्र-सिंहरथमराजमणिरथपृथ्वीसारकुमारसमुदायमोक्ष-गमनप्रतिपादकश्चतुर्थः प्रस्तावः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीकुवलयमालाकथा समाप्ता ॥

॥ सर्वं ग्रन्थमानं ३८९४ ॥

तैरश्च्यं मानुषं दिव्यं मैथुनं यत्सुराऽस्माभिः कृतं तन्निविधं त्रिविधे-
नापि परित्यजामः । यस्तु धनधान्यपशुवादीनां परिग्रहो लोभतः
कृतस्तं परिहरामः । पुत्रकलत्रमित्रबान्धवधनधान्यगृहादिष्वन्येष्वपि
यन्ममत्वं कृतं तत्सर्वमपि निन्दामः । इन्द्रियपक्षे पराभूतैरस्माभि-
श्चतुर्विधोऽप्याहारो रात्रौ भुक्तस्तं त्रिधापि निन्दामः । क्रोधमान-
मायालोभरागद्वेषकलहपैशुन्यपरपरिवादाभ्याख्यानादिभिश्चारित्रविषये
यद्दुष्टमाचरितं तत्त्रिविधेन व्युत्सृजामः । यद्विधबाह्याभ्यन्तरे तपसि
यः कोऽप्यतिचारस्तं निन्दामः । यन्दनकप्रतिक्रमणकायोत्सर्गनम-
स्कारपरिवर्तनादिषु वीर्याचारे यद्वीर्यं गोपितं तत्त्रिधा निन्दामः ।
यःकस्यापि किंचन वस्त्वपहृतं प्रहारः प्रदत्तो वा कर्कशं वचो
जल्पितं नापराधश्च कृतो भवति सोऽखिलोऽप्यस्माकं क्षाम्यतु । यश्च
मित्रममित्रं वा स्वजनोऽप्यरिजनोऽपि च स सर्वोऽप्यस्माकं क्षाम्यतु
तेषु सर्वेष्वपि समा एव । तिर्यक्त्वे तिर्यञ्चो नारकत्वे नारकाः
स्वर्गित्वे स्वर्गिणो मानुषत्वे मानुषा येऽस्माभिर्दुःखे स्थापितास्ते सर्वेऽपि
क्षाम्यन्तु वयमपि तान् क्षामयामः । तेषु सर्वेष्वस्माकं मैत्री भवतु ।
जीवितं यौवनं लक्ष्मीर्लावण्यं प्रियसमागमः एतत्सर्वमपि वात्या नर्तित-
समुद्रकल्लोलवच्चलं व्याधिजन्मजरामृत्युग्रस्तानां देहिनां जिनोक्त-
धर्मं विना न कोऽप्यपरः शरणम् । एते सर्वेऽपि जीवाः स्वजनाः
परजनाश्च जाताः तेषु मनागपि वयं सुधियः कथं प्रतिबन्धं विद-
ध्मः ॥ एक एव जन्तुर्जायते, एक एव निधनमाप्नोति, एक
एव सुखान्यनुभवति, एक एव दुःखान्यपि । अन्यच्छरीरमन्यद्धन-
धान्यादिकमन्ये बान्धवाः अन्यो जीवस्तेषु कथं वृथा मुह्यामः ॥ रसा-
सृङ्मांसमेदोऽस्थिमज्जान्त्रवर्चसादिभिः पूर्णेऽशुचिनिलये वपुषि

ै न कुर्मः । इदं देहं नित्यशः पालितं शालिकलमसदन्नाशनादीन-
मिवास्थिरमचिरेणापि मोक्तव्यमेवेति । धीरा अपि कातरा अपि
तु देहिनो मृत्युमाप्नुवन्ति । वयं तथा मरिष्यामो यथा न पुनर-
र्कं मृत्युकदर्थना । साम्प्रतमर्हन्तः सिद्धाः साधवः केवलिभाषितो
र्मः शरणमस्माकमिति । जिनेन्दिष्टः कृपामयो धर्मो माता धर्मो-
र्पदेष्टारः सोदरः साधर्मिको बन्धुश्च । अन्यत्सर्वमपीन्द्रजालमिव ।
रतैरावतमहाविदेहेषु श्रीऋषभनाथादीन् जिनान् सिद्धानाचार्यो-
पाध्यायान् साधून् नमामः । सावद्ययोगमुपधिं तथा बाह्यमाभ्यन्तरं
यावज्जीवं त्रिविधं त्रिविधेन व्युत्सृजामः । यावज्जीवं चतुर्विधाहार-
मप्युच्छ्वासे चरमे च देहमपि त्यजामः । दुष्कर्मगर्हणा १ अनु-
ज्ञातक्षामणा २ तथा भावना ३ चतुःशरणं ४ नमस्कारः ५ तथाऽ-
नशनं च ६ एवमाराधना षोढा विहिता । ततः—

दग्ध्वा ध्यानघनञ्जयेन निखिलं कर्मेन्धनौघं क्षणा-
दुन्मीलत्कलकेवलोदयपरिज्ञातत्रिलोकीतलाः ।
ते पञ्चापि मुनीश्वराः समभवन् व्युत्सृष्टदेहास्ततः ।
श्रीमन्मुक्तिनितम्बिनीस्तनतटालङ्कारहारश्रियः ॥ १ ॥

इत्याचार्यश्रीपरमानन्दसूरिशिष्यश्रीरत्नप्रभसूरिविरचिते श्रीकुव-
लयमालाकथासंक्षेपे श्रीप्रद्युम्नसूरिशोधिते कुवलयचन्द्र-
पितृसंगमराज्यनिवेशपूर्वसंसारकुमारसमुत्पत्तिमरण-
हणप्रभृतिकश्चतुर्थः प्रस्तावः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीकुवलयमालाकथा समाप्ता ॥

॥ एवं ग्रन्थसंख्या ३८९४ ॥

तैरश्च्यं मानुषं दिव्यं मैथुनं यत्पुराऽस्माभिः कृतं तत्त्रिविधं त्रिविधेनापि परित्यजामः । यस्तु धनधान्यपश्वादीनां परिग्रहो लोभतः कृतस्तं परिहरामः । पुत्रकलत्रमित्रबान्धवधनधान्यगृहादिष्वन्येष्वपि यन्ममत्वं कृतं तत्सर्वमपि निन्दामः । इन्द्रियपक्षे पराभूतैरस्माभिश्चतुर्विधोऽप्याहारो रात्रौ भुक्तस्तं त्रिधापि निन्दामः । क्रोधमानमायालोभरागद्वेषकलहोपशून्यपरपरिवादाभ्याख्यानादिभिश्चारित्रविषये यद्दुष्टमाचरितं तत्त्रिविधेन व्युत्सृजामः । षड्विधबाह्याभ्यन्तरे तपसि यः कोऽप्यतिचारस्तं निन्दामः । वन्दनकप्रतिक्रमणकायोत्सर्गनमस्कारपरिवर्तनादिषु वीर्याचारे यद्वीर्यं गोपितं तत्त्रिधा निन्दामः । यत्कस्यापि किञ्चन वस्त्वपहृतं प्रहारः प्रदत्तो वा कर्कशं वचो जल्पितं चापराधश्च कृतो भवति सोऽखिलोऽप्यस्माकं क्षाम्यतु । यश्च मित्रममित्रं वा स्वजनोऽप्यरिजनोऽपि च स सर्वोऽप्यस्माकं क्षाम्यतु तेषु सर्वेष्वपि समा एव । तिर्यक्त्वे तिर्यञ्चो नारकत्वे नारकाः स्वर्गित्वे स्वर्गिणो मानुषत्वे मानुषा येऽस्माभिर्दुःखे स्थापितास्ते सर्वेऽपि क्षाम्यन्तु वयमपि तान् क्षामयामः । तेषु सर्वेष्वस्माकं मैत्री भवतु । जीवितं यौवनं लक्ष्मीर्लावण्यं प्रियसङ्गमा एतत्सर्वमपि वात्या नर्तितसमुद्रकल्लोलवल्लोलं व्याधिजन्मजरामृत्युग्रस्तानां देहिनां जिनप्रणीतं धर्मं विना न कोऽप्यपरः शरणम् । एते सर्वेऽपि जीवाः स्वजनाः परजनाश्च जातास्तेषु मनागपि वयं सुधियः कथं प्रतिबन्धं विदध्मः ? । एक एव जन्तुरुत्पद्यते, एक एव विपत्तिमाप्नोति, एक एव सुखान्यनुभवति, एक एव दुःखान्यपि । अन्यच्छरीरमपरं धनधान्यादिकमन्ये बान्धवोऽन्यो जीवस्तेषु कथं वृथा मुह्यामः ? । रसासृग्मांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्रयकृच्छकृतादिभिः पूरितेऽशुचिनिलये वपुषि

मूर्छा न कुर्मः । इदं देहं नित्यशः पालितं लालितमप्यवक्रयगृहीत-गृहमिवास्थिरमचिरेणापि मोक्तव्यमेवेति । धीरा अपि कातरा अपि खलु देहिनो मृत्युमाप्नुवन्ति । वयं तथा मरिष्यामो यथा न पुनरस्माकं मृत्युकदर्थना । साम्प्रतमर्हन्तः सिद्धाः साधवः केवलिभाषितो धर्मः शरणमस्माकमिति । जिनोपदिष्टः कृपामयो धर्मो माता धर्माचार्यस्तातः सोदरः साधर्मिको बन्धुश्च । अन्यत्सर्वमपीन्द्रजालमिव । भरतैरावतमहाविदेहेषु श्रीऋषभनाथादीन् जिनान् सिद्धानाचार्योपाध्यायान् साधून् नमामः । सावद्ययोगमुपधिं तथा बाह्यमाभ्यन्तरं यावज्जीवं त्रिविधं त्रिविधेन व्युत्सृजामः । यावज्जीवं चतुर्विधाहारमप्युच्छ्वासे चरमे च देहमपि त्यजामः । दुष्कर्मगर्हणा १ जन्तुजातक्षामणा २ तथा भावना ३ चतुःशरणं ४ नमस्कारः ५ तथाऽनशनं च ६ एवमाराधना षोढा विहिता । ततः—

दग्ध्वा ध्यानधनञ्जयेन निखिलं कर्मेन्धनौघं क्षणा-
दुन्मीलत्कलकेवलोदयपरिज्ञातत्रिलोकीतलाः ।
ते पञ्चापि मुनीश्वराः समभवन् व्युत्सृष्टदेहास्ततः ।
श्रीमन्मुक्तिनितम्बिनीस्तनतटालङ्कारहारश्रियः ॥ १ ॥

इत्याचार्यश्रीपरमानन्दसूरिशिष्यश्रीरत्नप्रभसूरिविरचिते श्रीकुवलयमालाकथासंक्षेपे श्रीप्रद्युम्नसूरिशोधिते कुवलयचन्द्रपितृसंगमराज्यनिवेशपृथ्वीसारकुमारसमुत्पत्तिप्रतमग्रहणप्रभृतिकश्चतुर्थः प्रस्तावः ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीकुवलयमालाकथा समाप्ता ॥

॥ एवं ग्रन्थसङ्ख्या ३८९४ ॥

३ प्राचीन जैन लेख संग्रहः—

आनी अंदर हिंदुस्ताननां दरेक भागमां आवेला जैनमंदिरो अने स्तूपोना उपयोगी अने महत्त्वना शिलालेखोनो संग्रह करवामां आव्यो छे के जेनी उपयोगिताना विषयमां वधारे कहेवानी जरूर नथी। आ ग्रंथ बहु मोटो थशे। लगभग १०० फॉर्मनो १ भाग बहार पडशे कागळो, छपाई आदि सर्वांग सुंदर थाय छे.

४ जैनग्रंथप्रशस्ति संग्रहः—

आ ग्रंथ पण उपरना ग्रंथ जेवो ज महत्त्वनो अने विशाळ छे। आनी अंदर कुल तमाम जैनग्रंथोनी प्रशस्तिओनो संग्रह करवामां आव्यो छे.

५ जगडूप्रबन्ध—सर्वानन्दसूरिविरचित। ६ शत्रुंजयमहातीर्थोद्धार—पण्डितविवेकधीरविरचित। ७ कृपारसकोश—शकब्बारिनृपतिप्रतिबोधकश्रीमच्छान्तिचन्द्रोपाध्यायकृत, हिन्दी भाषान्तरसहित। ८ विजयदेवसूरिमाहात्म्य—श्रीमद्वल्लभोपाध्यायविरचित। प्रथमभाग। ९ ,, भाषान्तर—द्वितीयभाग। १० हैमलिङ्गानुशासन—हेमचन्द्राचार्यविरचित स्वोपज्ञविवरण तथा तेना उपर खरतरगच्छीय वल्लभगणिकृत दुर्गपदप्रबोधनामनी वृत्तिसहित। ११ धातुपारायण—हेमचन्द्राचार्यविरचित। १२ कौमुदीमित्रानन्दनाटक—रामचन्द्रसूरिविरचित।